SOENDASCHE

GRAMMATICA,

OP LAST VAN HET

GOUVERNEMENT VAN NED. INDIE,

ZAMENGESTELD

DOOR

H. J. OOSTING.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1884.

V. oct.
741

I.° 8.° 741

SOENDASCHE GRAMMATICA,

OP LAST VAN HET

GOUVERNEMENT VAN NED. INDIE,

ZAMENGESTELD

DOOR

H. J. OOSTING.

BIBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT TE UTRECHT.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1884.

GEDRUKT BIJ JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM.

VOORBERIGT.

Bij de verschijning van deze Soendasche grammatica, heb ik weinig te zeggen. Ik heb getracht met behulp van de onder mijn bereik zijnde Soendasche stukken, zoomede met hetgeen ik in den omgang met den inlander van zijne taal mogt leeren, een spraakkunst zamen te stellen, bruikbaar bij de beoefening en het onderwijs der Soendasche taal.

De woordvoeging behandelde ik niet afzonderlijk. Veel wat strikt genomen daartoe behoort, moest ter sprake komen bij de beschouwing der woordsoorten, en het overige zal men gemakkelijk kunnen leeren, door de aandachtige lezing van door Soendanezen opgestelde prozastukken. Aanleiding tot het lezen van dergelijke stukken, gaf ik, door het bijbrengen van bewijsplaatsen. Een nieuwe bijdrage tot de goede Soendasche geschriften, meende ik te mogen toevoegen aan deze grammatica. Het zijn de gesprekken n° 51, 42, 32, 56, 53, 36, 54, 46, 47 en 49 uit het eerste deel van Winter's Javaansche Zamenspraken, door een kundig Soendanees zóo overgebragt, dat het waarlijk Soendasche gesprekken zijn geworden. Opdat dit laatste het geval zou kunnen wezen, moest het overbrengen geschieden met zeer veel vrijheid, hier en daar zelfs met geheele wijziging van den tekst.

Deze Gesprekken zijn te meer belangrijk, om reden er sommige echt Soendasche uitdrukkingen in voorkomen, die, ik althans, tot dus ver nog niet in andere geschriften heb aangetroffen.

Met een fragment van „de Geschiedenis van Soepĕna", dat een gesprek beheist, voor vergelijking met de „Zamenspraken", in meer dan een opzigt niet onbelangrijk, besloot ik mijn werk, terwijl ik dit *Voorberigt* besluit met een dankbetuiging aan Prof. Gonggrijp te Delft, voor de hulp mij betoond bij de correctie der drukproeven en voor meer dan een zeer door mij gewaardeerde opmerking.

ASSEN, October 1883/84. H. J. OOSTING.

INHOUD.

Inleiding . . . . § 1
Het schrift 5
Over de zoogenaamde hooge woorden 22
Over de woordvorming in het algemeen 27
Over de soortverdeeling der woorden in de Soendasche taal 30
Het werkwoord. *Onderscheiding der werkwoorden naar hun vorm* 33
A. Naar den vorm onvolledige werkwoorden 34
B. Eigenlijke werkwoorden . . . .
a. Het *eenvoudig* werkwoord 39
De werkwoorden, gevormd met een der *voorvoegsels* [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible] 51—63
b. De *eerste Transitieve vorm* of het *Transitief werkwoord* 63
c. De *tweede Transitieve vorm* of het *Causatief werkwoord* 69
Het *remplaceerend causatief werkwoord* 76
C. Werkwoorden, gevormd met behulp van den klank *oem* 81
D. Werkwoorden gevormd met behulp van het voorvoegsel barang . . 87
Het voorvoegsel IN 91
De Passieve vormen 94
Vorming en beteekenis van het *eerste Passief* . . . .
Vorming en beteekenis van het *tweede Passief* 100
Opmerkingen betreffende het verschil in zin en beteekenis tusschen het *eerste* en het *tweede Passief* . . . .
Het *Passief* van een *Transitief werkwoord* 105
Accidenteel transitief Passief . . . .
Verder gebruik van het voorvoegsel van het *tweede* Passief 108
Over den meervoudsvorm 111
Meervoudsvorming door invoeging of voorvoeging van den klank *ar* of *al* (*ĕr* of *ĕl*) . . . .
Meervoudsvorming door voorvoeging van [illegible] of [illegible] met daarbij in sommige gevallen in- of voorvoeging van den klank *ar* of *al* (*ĕr* of *ĕl*) . 120
Het aanhechtsel [illegible] en daarmeê gevormde woorden 128

a. Zulke, die de beteekenis hebben van een *substantief* . . . . § 133 a
b. Zulke, die men *collectieve naamwoorden* zou kunnen noemen . . id. b.
c. Zulke, waarmeê een *zekere gesteldheid*, ook wel een *hoedanigheid* of *geaardheid* wordt beteekend . . . . id. c.
d. Zulke, die beteekenen, *hetgeen het, van het grondwoord, met behulp van den neusklank gevormde werkwoord zou beteekenen* . . . . id. d.
e. Zulke die den zin hebben van een *comparatief* . . . . id. e.
f. Zulke, die *benamingen* zijn *van hoeveelheid* of *maat*, enz . . . id. f.
Verdere opmerkingen betreffende met het aanhechtsel [illegible] gevormde woorden 135
Het aanhechtsel [illegible] en daarmeê gevormde woorden . . . . , . 137
Woorden, gevormd met behulp van het *voorvoegsel* [illegible] of [illegible] 147
Grammatischen vorm van den *Superlatief* 155
Uitdrukking van een *Comparatief* en *Excessief* 156
Woorden, gevormd met het *voorvoegsel* [illegible] en het *aanhechtsel* [illegible] . . 158
Woorden, gevormd met behulp van het *voorvoegsel* [illegible] 161
Woorden, gevormd met behulp van het *voorvoegsel* [illegible] en het *aanhechtsel* [illegible] of wel [illegible] 164
Woorden, gevormd met behulp van het *voorvoegsel* [illegible] en het *aanhechtsel* [illegible] 166
Woorden, gevormd met behulp van het *voorvoegsel* [illegible] [illegible] of [illegible] zoomede met het *voorvoegsel* [illegible] . . . . : . . 170
Het *voorvoegsel* [illegible] 173
Het *voorvoegsel* [illegible] 179
Het woordje [illegible] of [illegible] 184
Over de *Reduplicatie* en de met behulp daarvan gevormde woorden. Woorden, gevormd door middel van *Reduplicatie* en het *aanhechtsel* [illegible] . . . 188
Over de *woordherhaling* 202
Herhaling met verandering van klinkers 212
Zamengestelde woorden 215
Voluntatief of *Willende wijs* 221
Imperatief . . . .
Basa Imperatief . . . .
Jussief 226
Qualitatieve Voluntatief 227
Concessief 230
Vetatief 231
Hulpwoordjes [illegible] [illegible] en [illegible] 233
Optatief 234
Propositief 235
De voornaamwoorden.
Persoonlijke voornaamwoorden 242

Nader gebruik van [illegible] . . . . § 251

[illegible] in den zin van *zelf* of *eigen*, zoomede van *uit zich zelf*, *van zelf*, *bij zich zelf* . . . .

[illegible] waar wij bezigen het bezittelijk voornaamwoord of wel het bepalend lidwoord 253

[illegible] met voorgevoegd [illegible] of wel [illegible] . . . 254 en 255

Verder gebruik van [illegible] 256

Bezittelijke voornaamwoorden 257

Het *aanhechtsel* [illegible] als *bezittelijk voornaamwoord* van den 3e persoon. 259

Functie van het *aanhechtsel* [illegible] 260

Gebruik van [illegible] [illegible] en [illegible] 268

Aanwijzende voornaamwoorden. 271

Vragende voornaamwoorden 280

Het betrekkelijk voornaamwoord 286

Onbepaalde en *algemeene voornaamwoorden* 292

De *Telwoorden* 297

Over [illegible] en [illegible] als *hulpwoorden* 306

Redewoorden tot uitdrukking van het *Perfectum* en van den *verledenen* en *toekomenden tijd*. 310

Het *redewoord* [illegible] 311

Verschillende tot dus ver onbesproken redewoorden. 314

Interjecties. 316

De *redewoordjes* [illegible] of [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible] zoomede [illegible] 323

Voorzetsels en *Voegwoorden* 332

BETEEKENIS VAN SOMMIGE VERKORTINGEN.

Sp. d. J. bet. Spiegel der Jeugd,
Gesch. van Abd. en Abd. bet. Geschiedenis van Abdoerahman en Abdoerahim,
Kitab Dongeng ɾ n. a. bet. Vertellingen, vertaald uit het Maleisch in het Soendasch,

door Raden Hadji Moehamed Moesa, Hoofd-Panghoeloe van Limbangan.

SOENDASCHE GRAMMATICA.

INLEIDING.

§ 1. Het Soendasch is de taal van *West-Java*, met name van de residentien *Preanger Regentschappen*, *Bantĕn*, *Batavia*, *Krawang* en *Tjirĕbon*. In de vier laatste gewesten echter niet uitsluitend, in *het Båntĕnsche* en *Tjirĕbonsche* vindt men namelijk streken, alwaar Javaansch, en in de residentie *Batavia* zoomede *Krawang*, alwaar Maleisch wordt gesproken.

§ 2. Is het Soendasch alzoo van een niet gering gedeelte van het eiland *Java* de landstaal, voor de hand ligt ook, dat het in de *Preanger Regentschappen* het zuiverst moest blijven. Op grond van die meerdere zuiverheid zal dan ook hoofdzakelijk de taal van dat gewest in de volgende bladen grammatisch worden beschouwd.

§ 3. De taal van een volk plooit zich naar de behoeften van dat volk. Vandaar, dat, toen de Soendanezen in aanraking kwamen met meer ontwikkelde volken, hun taal, gelijken tred houdende met hun meerdere behoeften, geboren uit de langzame opheffing uit een staat van geheele onbeschaafdheid, gaandeweg verrijkt werd met een groot aantal woorden. Zoo werd de oorspronkelijke taal in den loop der eeuwen verrijkt met woorden uit het Sanskriet, het Arabisch, het nieuwere Javaansch, het Maleisch en het Chineesch, meer bepaald in de latere tijden ook met woorden uit sommige Europesche talen, zooals het Portugeesch, het Nederlandsch en het Engelsch.

§ 4. Naar de wijze waarop ze gebezigd worden, kan men de woorden van het hedendaagsch Soendasch als volgt van elkaâr onderscheiden:

a. in zulke, waarvan men zegt dat ze zijn ꦏꦱꦂ (*kasar*) of, met een juister woord, ꦱꦺꦴꦔꦺꦴꦁ (*songong*), d. w. z. *niet hoffelijk*, *niet hoofsch*. Een *songong* woord wordt gebruikt, vooreerst in die gevallen, waarin noch de wetten der wellevendheid, noch de betrekking van bloedverwantschap, waarin men staat tot den toegesproken persoon of den persoon, van wien

men spreekt, noch de begeerte om zich minzaam uit te drukken, noch de wil om ruw of grof te zijn, den spreker nopen zich van een ander woord te bedienen. En ten anderen wordt het gebezigd, waar, spreekt men beleefd, een overeenkomstig hoog woord, of wel, drukt men zich ruw of grof uit, een overeenkomstig ruw of grof woord ontbreekt. Daar voorts op verre na niet voor ieder *songong* woord een overeenkomstig hoog woord in de taal aanwezig is, zoo moeten, ook bij het spreken met zoogenaamde *Basa* woorden of *Basa* termen (*b* en *c*), of, wil men, in zoogenaamd „hoog Soendasch" veelvuldig *songong* woorden worden gebruikt. Men kan mitsdien deze soort woorden, vermeerderd met de echt Soendasche hooge zoomede zeer platte, ruwe of grove woorden, beschouwen als uittemaken den eigenlijken en zeker ook wel meer oorspronkelijken woordenschat der Soendasche taal.

b. in die, welke behooren tot de ꦧꦱꦏꦩꦺꦤꦏ꧀ (*basa ka mènak*) of ꦧꦱꦩꦺꦤꦏ꧀ (*basa mènak*), *beleefde* of liever *hoofsche woorden.* Men noemt ze ook wel *lĕmĕs woorden*, d. i. letterlijk *gladde woorden*, ook wel eens, maar geheel verkeerd, *Kawi woorden.* De mindere behoort ze te bezigen tot den meerdere, waarbij echter in het oog is te houden, dat men, duidende op zich zelf of op een ander, insgelijks minder in rang dan den toegesproken persoon, nederigheidshalve het *basa* woord niet gebruikt, maar een *panĕngah-* of *middenwoord*, of wel als dat ontbreekt, een *songong* woord. Zie verder hieronder bij *c.*

De welvoegelijkheid eischt voorts, dat men, *van* of *over* een meerdere sprekende, zulks doet met *Basa* woorden, en eindelijk, zijn het ook deze soort woorden, die door personen, behoorende tot de hoogere lagen der maatschappij, sprekende onder elkander, worden gebezigd. Het behoeft nauwelijks vermelding, dat ook hier omstandigheden, zooals rang, ouderdom of wel bestaande betrekking van bloedverwantschap, den spreker kunnen verpligten zich te bedienen van een *panĕngah* of wel *basa loehoer* (zie hieronder *d*) woord.

c. in die, welke men rangschikt onder ꦧꦱꦥꦤꦼꦔꦃ (*basa panĕngah*), *middenwoorden* en die ook wel ꦱꦼꦢꦼꦁ (*sĕdĕng*) woorden, *middelmatige woorden* worden genoemd. Zij houden het midden tusschen de *songong* en de *basa*-woorden, en worden, in het algemeen gezegd, gebezigd, als men zich wel beleefd of hoffelijk, maar met vermijding van wat naar onderdanigheid zweemt, wil uitdrukken. Zoo bedient de meerdere er zich van, als hij vriendelijk of beleefd wil zijn tegenover den toegesproken mindere of wel van zoo iemand wil spreken in hoffelijke termen. Een geval dat ze verpligtend zijn voor den welopgevoeden man, noemden wij reeds hierboven sub *b.* Ook werd daar reeds gezegd, dat, als dan een *panĕngah* woord

ontbreekt, men het *songong* woord gebruikt. Daar aan behoort nog te worden toegevoegd, dat men in het geval dat eigenlijke *panĕngah* woorden ontbreken, ook wel eens een *panĕngah* uitdrukking vormt, door zamenvoeging van een *basa*woord en een *songong*woord. Zoo bv. van ꦔꦸꦮꦠ꧀ꦏꦼꦤ꧀ ꦩꦤꦺꦃ (*ngoewatkeun manèh*), dat o. a. beteekent *zich bovenmenschelijke inspanning getroosten*. Dit *ngoewatkeun manèh* is *songong*, het *basa* is *ngijatkeun andjeun; panĕngah* woorden ontbreken zoowel voor *ngoewatkeun* als voor *manèh*. Om er nu een *panĕngah* uitdrukking van te maken, neemt men voor *ngoewatkeun* het *basa* woord *ngijatkeun* en zegt zoo *ngijatkeun manèh*.

d. in die, welke men bedoelt met [illegible] (*hooge woorden*). Zij worden slechts gebruikt van of met betrekking tot zeer aanzienlijke personen, of liever: wanneer men zich zeer eerbiedig moet of wil uitdrukken. Ook deze soort woorden zijn niet talrijk, ze scherp af te scheiden van de *basa ka mènak* is niet wel mogelijk, ook al daarom, dewijl het spraakgebruik in alle streken niet hetzelfde is, zoodat hetgeen hier een *basa ka mènak* of *lĕmĕs*woord is, elders als *basa loehoer* of *lĕmĕs pisan* (letterlijk: *uiterst glad*) woord wordt gebezigd.

e. eindelijk in die, welke aangeteekend staan als grof of ruw of wel als onfatsoenlijk. Men onderscheid ze als *kasar katjida*, d. i. *zeer ruw* of *zeer plat*.

HET SCHRIFT.

§ 5. Het nieuwere Soendasch wordt geschreven met meer dan een letterschrift. Men bedient zich namelijk van de Javaansche en ook van de Arabische karakters. Werken, handelende over religieuse onderwerpen, maar ook *wawatjans*, d. z. in dichtmaat geschreven verhalen en vertellingen, worden dikwijls geschreven met het laatstgenoemde letterschrift. De Soendanees beschouwt de Arab. karakters, als zijnde het schrift van den Koran en dat hem op de *pasantrèn*, op de godsdienstschool, wordt geleerd, tot op zekere hoogte als een gewijd schrift. Enkelen gaan zelfs zoo ver, dat ze niet te bewegen zijn de Mohammedaansche geloofsbelijdenis op te schrijven met de Javaansche letter. Zij het nu ook, dat slechts sommige het zoo ver trekken, hierin is men het toch eens, dat de Arab. karakters bij uitnemendheid gepast zijn voor werken, die een religieuse kleur hebben, zooals de geschiedenis van *S a m a o e n* , *R a n g g a n i s* en derg. Zonder twijfel wordt echter het gebruik van het Arabische letterschrift voor

1*

wawatjans ook bevorderd door de omstandigheid, dat de vrouwen doorgaans slechts dat schrift aanleeren.

§ 6. De Arabische klank en schrijfteekens worden door den Soendanees genoemd als volgt. De *phatha* (َ) noemt hij *djabar*. Nevens het uitdrukken van den *a* klank, dient dit teeken, in Soendasch geschreven met Arab. letter, ook nog om den ò klank en den è klank aan te geven. In het eerste geval heet het *panòlong* en wordt geplaatst boven de letter voorafgaande aan de و (*waw*). In het tweede geval, namelijk als het dient om den è klank aan te geven, heet het *panèlèng* en wordt geplaatst boven de letter, voorafgaande aan de ي (*ija*). Zoo bv. مَوْدَلْ *mòdal* en مَوْڤَوْيَنْ *mòpòjan*; اَيَهْ *èh* en چَيْلَيْڠْ *tjèlèng*. Voorts wordt de *dhamma* (ُ) door den Soendanees genoemd *pèès*, de *kesra* (ِ) noemt hij *djèèr* en de *djezma* (ْ of ۡ), waarvoor hij eenvoudig een stip bezigt, *pamaèh*. Laatstgenoemd teeken wordt gebruikt, vooreerst, waar men in Jav. Soend. schrift de ꧀ zou plaatsen, voorts ook boven een de lettergreep sluitende medeklinker, om aan te duiden dat deze geen vocaalklank achter zich heeft, en eindelijk ook nog, hoewel overbodig, boven de و en de ي aan het eind van een lettergreep, waar ze met behulp van *panòlong* of *panèleng* dienen tot aangeven van de klanken ò of è. Zoo schrijft men bv. gewoonlijk, zooals ook hierboven werd gedaan, مَوْڤَوْيَنْ terwijl toch مَوڤَوِيَن geen bezwaar kan opleveren en dus voldoende is. Dit gebruik van den *pamaèh* hangt wel zamen met de gewoonte, om bv. *toeloeng* schrijvende, nevens de *pèès* (ُ) toch de و te bezigen. Die و moet, zoo zegt men, dan, ter wille van de uitspraak, gedood worden, en wel door middel van den *pamaèh* er boven te plaatsen. Zoo schrijft men doorgaans تُوْلُوْڠْ. Voldoende zou het zijn als men schreef تُلُڠْ.

De *hamza* (ء) en de *tasjdid* (ّ) nam de Soendanees over met een luttele wijziging van de benamingen, hij noemt namelijk die teekens *hamdjah* en *tasdjid* of wel *panasdjid*.

Voor den klank, die in het Javaansch-Soendasch schrift met de *pĕpĕt* of *pamĕpĕt* wordt aangeduid, moesten de Soendanezen een teeken kiezen. Men gebruikt dit ٤ ook wel ~ of zoo omtrent. Zoo bv. schrijft men *sĕrat*: سٓرَتْ
Desgelijks waar de *pamĕpĕt* zoogenaamd lang is, bv. *eurad* schrijft men آرْدْ

Eindelijk is nog in gebruik de Maleische *angka doewa* (٢ of لم), het verdubbelingsteeken. Men noemt het *pangradjek* en schrijft om een voorbeeld te noemen: palòlòhor: ڤَلَوْلٓه هَوْرْ. Ook, zich bedienende van de Javaansche letter, bezigt men dit teeken.

§ 7. Dit weinige aangaande het schrijven van het Soendasch met de

Arab.-Mal. karakters zal genoeg zijn. Wij gaan nu over tot het andere alphabet, waarvan de Soendanezen zich bedienen, en dat gevoegelijk het Javaansch-Soendasche wordt genoemd.

§ 8. Dat alphabet heeft zes, of wil men, zeven klinkers en voorts achtien medeklinkers. Daarbij komen een overeenkomstig aantal zoogenaamde pasangans of aanvoegletters, enkele daarvan zijn gelijk aan de aksara, de andere zijn wijzigingen. De pasangan schrijft men in plaats van de aksara, als men wil aanduiden, dat de onmiddelijk voorgaande aksara, sluitletter van de lettergreep, zonder eenigen vocaalklank moet worden uitgesproken. Zoo bezigt men bv. in het woord [illegible] i. pl. v. de aksara [illegible] (sa) de pasangan [illegible] (sa), om te kennen te geven, dat men paksa moet uitspreken. Schreef men niet de pasangan, maar de aksara, dan zou het pakasa zijn. Hetgeen men zoo aangeeft door de pasangan te schrijven, kan men ook aanduiden door het leesteeken pamaèh (zie de tabel). Minder goede schrijvers doen zulks ook niet zelden, zelfs midden in een woord gebruiken zij soms den pamaèh en dan de volle aksara, i. pl. v. de pasangan van die aksara, zoodat men bv. het zoo even genoemde woord paksa wel geschreven kan vinden [illegible] maar dit gebruik van den pamaèh is ten eenenmale af te keuren, in het algemeen behoort dit leesteeken slechts gebruikt te worden aan het einde van een zinsnede of zin of wel vers.

Wat de plaats der pasangans betreft, van sommige is die onder de voorafgaande aksara, andere worden er achter gevoegd.

§ 9. De klinkers van het Javaansch-Soendasch alphabet zijn deze: *a*, *è* en *eu*, *i*, *oe*, *è* en *ò*. De Soendanezen schrijven hun vocalen op drieërlei wijze, waarvan men de eerste onderscheiden kan als de Arabische, daarbij wordt voor de *Aliph* de [illegible] gebruikt en schrijft men zoo de klinkers: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] De tweede wijze noemt men gevoegelijk de Javaansche, men schrijft dan: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] De derde eindelijk, de echt Indische, en zeer zeker ook de oudste, is die, waarbij de vijf op zich zelf staande teekens [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] worden gebruikt. Dan zijn de figuren voor de klinkers: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] Het derde figuur, de [illegible] wordt echter ook wel gebezigd, waar men overigens de klinkers, hetzij op de Arabische, hetzij op de Javaansche wijze uitdrukt, dus wel in plaats van de [illegible] of van de [illegible] Voor de *eu* zie de tabel Rarangken.

Moet men, in plaats van zoo'n voor een klinker aangenomen figuur, de *pasangan* schrijven, d. w. z. het gewijzigd teeken bezigen, waarmeê, zooals boven werd ge[illegible], wordt aangeduid, dat de aksara aan het einde van de voorgaande lettergreep zonder vocaalklank moet worden uitgesproken, dan schrijven de meesten [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] Evenwel er zijn ook, die meenen, dat als men de oud-Indische letter bezigt en

dus niet schrijft [illegible] maar [illegible] men dan ook de [illegible] niet behoort te gebruiken, zulke bedienen zich van den *pamaèh*. Bv. *oendjoek andjoek* schrijven zij niet [illegible] maar [illegible]

§ 10. De achtien medeklinkers, zooals die in de hierachter volgende tabel voorkomen, geven nog aanleiding tot eenige opmerkingen. In de eerste plaats behoort aangestipt te worden, dat twee van de Javaansche *aksara's*, namelijk de [illegible] (*Da*), bij den Javaan de *tand*-letter *Dă*, zoomede de [illegible] (*Ta*), bij den Javaan de *tong*-letter *Tă*, in de tabel niet zijn opgenomen. De Soendanees gebruikt ze niet. Voor de *Da* heeft hij slechts het figuur [illegible] bij den Javaan de *tong*-letter *Dă* en voor de *Ta* het figuur [illegible] bij den Javaan de *tand*-letter *Tă*. Moet hij echter een *pasangan Da* schrijven, dan gebruikt hij i. pl. v. [illegible] ook wel het teeken [illegible] dat de pasangan is van de zoo even genoemde letter [illegible] Onderscheid tusschen die twee pasangans maakt hij niet, hij leeft er meê, zooals wij met de figuren *r* en *ɛ*.

Een tweede opmerking is, dat de pasangan [illegible] (*Wa*), namelijk het figuur [illegible] door de Soendanezen dikwijls wordt verwaarloosd en zij eenvoudig de *aksara* [illegible] ook als *pasangan* bezigen. Ze plaatsen die *aksara* dan onder de, zonder vocaalklank uit te spreken sluitmedeklinker der lettergreep. Zoo vindt men bv. niet zelden in plaats van [illegible] geschreven [illegible] of [illegible]. Nog een andere afwijking hebben de Soendasche schrijvers zich veroorloofd. In plaats van de *aksara* [illegible] (*Nja*), gebruiken zij namelijk, waar het woord met deze letter begint, het figuur [illegible] dat een zamenstelling is van de *aksara* [illegible] (*Na*) en de *pasangan* ([illegible]) van genoemde *aksara Nja*. Deze pasangan is zelf ook reeds een zamengesteld figuur, ze is een verbinding van de *pasangan Na* ([illegible]) met de *pangmingkal* ([illegible]). Wat nu deze gewoonte betreft om het figuur [illegible] in plaats van de aksara *Nja* aan het begin van een woord te schrijven, ze is ten eenenmale verkeerd en niet te verdedigen. Een geval, waarin de Soendanees zelf van zijn verkeerde schrijfwijze het bezwaar heeft ondervonden, maar waaruit tevens blijkt, dat de gewoonte ingeworteld is en verzet niets zou baten, aangenomen voor een oogenblik, dat wij het regt hadden ons daartoe aan te gorden, is het volgende. *Neêrdruppelen, in druppels neêrvallen*, bv. van den regen, die door een lek in het dak dringt, beteekent de Soendanees met [illegible] (*njaktjlakan*). Het woord zou behooren te wezen, als zijnde gevormd van [illegible] (*tjlak*), een klanknabootsend woordje voor het vallen van een druppel: *njlaktjlakan*. Geschreven met de *aksara* [illegible] (*Nja*): [illegible]. Maar in plaats van de *aksara* het figuur [illegible] bezigend, wist men geen weg met de pasangan *La* ([illegible]), en kwam er toe die maar weg te laten. Zoo werd het [illegible] *njaktjlakan*. Dat hier wel degelijk het woord gewijzigd werd ten behoeve van het schrift, bewijst de Passieve

vorm. Deze toch is niet (*ditjaktjlakan*) maar (*ditjlaktjlakan*).

§ 11. Hiermeê is men nog niet aan het einde van de afwijkingen of wijzigingen. Een paar mogen hier nog vermeld worden. Zoo wordt de *pasangan* van de *aksara* (*Na*), dit figuur: veelal niet zóo, maar geschreven. Ook krijgt ze wel eens de *panjoekoe*. Aanbevelenswaardig kan het echter niet zijn om bv. tjèk noe dagang, *de verkooper zegt* (*zeide*), te schrijven; i. pl. v.

Bepaald noodig om te kennen is het gebruik, dat men dikwijls maakt van de *pasangan* der *aksara* (*Tja*). Deze is men namelijk gaan gebruiken als *pasangan* van de *aksara* (*Ta*), dus in plaats van nam men het figuur Die zoo als *pasangan Ta* gebruikte pasangan *Tja* hecht men ook wel aan de aksara en schrijft dus bv. i. pl. v. *niet*: en i. pl. v. : Ze kan ook de *panjoekoe* krijgen, *titistoelis* bv. vindt men wel geschreven *loentanglantoeng* wel Opmerking verdient, dat hier de *pasangan*, waar ze voorzien is van de *panjoekoe*, *niet* gehecht is aan de aksara.

Nadat men zoo de *pasangan Tja* was gaan bezigen als *pasangan Ta*, moest men voor de eerste een andere figuur kiezen. Voor de hand lag zeker de Javaansche *pasangan Tjä-gĕdè* (*kapitale Tjå*), t. w. dit figuur of wel, en dit is nog meer in gebruik:

Een derde figuur voor de *pasangan Ta* is dit het is de *pasangan Tägĕdè* (*kapitale Tä*) van het Javaansche alphabet, zooals dat in het *Solosche* of op *Soerakarta* in gebruik is.

§ 12. Omtrent de *pasangan* (*Ka*) moet opgemerkt worden, dat ze i. pl. v. dikwijls voorkomt in dezen vorm of zoomede dat de er aan te voegen *panjoekoe* dikwijls gehecht wordt aan de bovenstaande aksara. Zoo zal men bv. *badjoena katoelak koe boeloe salambar*, i. pl. v. wel geschreven vinden Ook bij de pasangans *La* en *Ma* geschiedt de aanhechting der panjoekoe aan de aksara.

§ 13. Het figuur van de pasangan *Sa* ( ) vindt men in handschriften eenigzins gewijzigd. Het is namelijk doorgaans niet maar

§ 14. Ook de *aksara Ba* ( ) en *pasangan Ba* ( ) geven aanleiding tot een paar opmerkingen, wat hun vorm aangaat in handschriften. Dan is namelijk het figuur van de aksara doorgaans of zoo omtrent, terwijl de *pasangan* geschreven wordt of wel Het figuur is dat der Javaansche *aksara* of *pasangan Bä-gĕdè* (*kapitale Bä*) vlug geschreven, met weglating van het dwarsstreepje. Ook deze *pasangan* wordt niet zelden met

de er bovenstaande *aksara* verbonden, terwijl, als een *pangwisat* of *panglisat* ( ) volgt, deze wel in één trek met de pasangan wordt geschreven. Zoo zal men bv. het woord 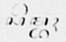 (*sĕmbah*) soms geschreven vinden 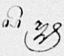

In overeenstemming met den vorm der *Ba*, heeft het figuur der klinkletter (l), dat niets anders is dan de *Ba* met een haaltje er onder, gewoonlijk dit voorkomen of wel

Eindelijk hebben de Soendaneezen ook nog een kleine wijziging aangebragt in het figuur der *Nga* () en van daar ook in de *pasangan* van die *aksara*. Men schrijft het letterteeken namelijk in één trek, aldus:
Desgelijks de pasangan:

§ 15. Tot een gemakkelijker overzigt volgt nu hier een tafel van het Javaansch-Soendasch alphabet.

TAFEL VAN HET JAVAANSCH-SOENDASCH ALPHABET.

AKSARA (Letter).	PASANGAN (Aanvoegletter).	NAAM EN KLANK.	AANMERKINGEN.
[Javanese script] of [Javanese script]	[Javanese script]	A, *zooals onze* a *in de eerste lettergreep van Arabie. Bv.* [Javanese script] amal.	*In handschriften vindt men de pasangan* [Javanese script] *enz. ook* met *den eersten open neêrhaal. Deze is dan echter een weinig kleiner of lager dan de tweede, en die weêr minder hoog dan de derde.*
[Javanese script] of [Javanese script]	[Javanese script]	Ĕ, *zooals de klank in de 2e lettergreep van het woord* edele. *Is de pamĕpĕt zoogenaamd lang, dan is het de klank, beschreven in kolom c van de tafel der Rarangken.*	
[Javanese script] of [Javanese script]	[Javanese script]	I, *zooals onze* i *in den eersten lettergreep van het woord* ironie, *van den eigennaam* Isabelle *enz. Bv.* [Javanese script] inang.	
[Javanese script] of [Javanese script]	[Javanese script]	Oe, *zooals onze* oe *in den eersten lettergreep van* oever. *Bv.* [Javanese script] oeroet.	
[Javanese script] of [Javanese script]	[Javanese script]	È, *zooals de* è *in het Fransche woord* ère. *Bv.* [Javanese script] èta.	
[Javanese script] of [Javanese script]	[Javanese script]	ò, *zooals de klank van de* ô *in het Fransche woord* rôle. *Bv.* [Javanese script] òraj.	
[Javanese script]	[Javanese script]	Ha, *sterk geadspireerd zooals in* hond.	
[Javanese script]	........of........ [Javanese script] [Javanese script]	Na.	*Het schriftteeken voor de verdubbelde* [Javanese script] *is* [Javanese script] *Zoo bv.* [Javanese script] (ngaran) *met het aanhechtsel* [Javanese script] (na): [Javanese script] *Desgelijks (hierbij verdubbeling van het aanhechtsel na, omdat het woord met een suffix is gevormd):* [Javanese script] *van* [Javanese script] (hatoeran). *Zoo ook in een woord vóor de aanhechtsels* an *of* eun, *bv.* [Javanese script] *en* [Javanese script] *Ter wille van de uitspraak transcribeert men:* toepakaneun *en* njanjahòwanan.
[Javanese script]	....of......of.... [Javanese script] [Javanese script] [Javanese script]	Tja, *de* tj *van* tjilpen, tjingelen *enz.*	
[Javanese script]	.... [Javanese script]	Ra.	*In plaats van de* [Javanese script] *met de pamĕpĕt, dus i. pl. v.* [Javanese script] *bezigt men dit teeken:* [Javanese script] *(Pasangan:* [Javanese script]*).* *In 't Javaansch wordt het genoemd* På-tjĕrĕk, *maar de Soendanezen hebben voor dit figuur, het is de* [Javanese script] *met een haaltje er onder, althans overal, geen benaming. Wel voor het haaltje, dit noemen zij* [Javanese script] pangrĕrĕk, ([a]) *de letter* [Javanese script] *volgens hen, er door* [Javanese script] *Ook voor de* [Javanese script] *met* [Javanese script] *dus* [Javanese script] (lĕ) *gebruiken zij wel het insgelijks Javaansche letterteeken* [Javanese script] *dat een zamenstelling is van de* [Javanese script] *(nga) met de pasangan na (*[Javanese script]*). Deze laatste wordt, zoo in zamenstelling tot de* [Javanese script] *door de Soendanezen genoemd* [Javanese script] *of* [Javanese script] (pangwilĕt, wilĕt), *de nga, volgens hen, er door* [Javanese script] (diwilĕt). *Als pasangan* [Javanese script] *bezigt men nagenoeg altijd de pasangan La (*[Javanese script]*) met pamĕpet boven de bovenstaande aksara. Zie ook* § 17.
[Javanese script]	......of.....of...... [Javanese script] [Javanese script] [Javanese script]	Ka.	*Krijgt de Pasangan* Ka *een onderteeken zooals de panjoekoe, dan schrijft men de geheele aksara. Zie echter* § 12.
[Javanese script]	.....of.......of..... [Javanese script] [Javanese script] [Javanese script]	Ta.	*Uit te spreken als onze* t. *Verbonden met een onderteeken zooals de panjoekoe, heeft de pasangan de figuur van de aksara. Zie ook* § 11.
[Javanese script]	[Javanese script] of [Javanese script]	Sa. *Een scherpe* s.	
[Javanese script]	.........of......... [Javanese script] [Javanese script]	Wa.	*Zie ook* § 10.
[Javanese script] ook wel [Javanese script]	.........of......... [Javanese script] [Javanese script]	La.	
[Javanese script]	[Javanese script]	Pa.	
[Javanese script]	.........of......... [Javanese script] [Javanese script]	Da.	*De pasangan* [Javanese script] *wordt niet altijd geplaatst juist onder de letter, maar dikwijls er aan gehecht, zoo bv.* [Javanese script] gandek. [Javanese script] njandak, *enz. Zie ook* § 10.
[Javanese script]	.... [Javanese script]	Dja.	*De Pasangan wordt ook dikwijls gehecht aan de bovenstaande Aksara, bv.* [Javanese script] *nendjò.*
[Javanese script]	[Javanese script]	Ja.	
[Javanese script]	[Javanese script]	Nja.	*Zie ook* § 10.
[Javanese script]	.... [Javanese script]	Ma.	
[Javanese script]	.... [Javanese script]	Ga.	*Aan het begin van een woord is het de Duitsche en Engelsche* g *zooals in* gold *en* good. *Aan het einde van een woord is de uitspraak vrij lastig voor den Europeaan. De ademstroom moet dan, nadat men even de* g *klank heeft laten hooren, plotseling en met terugtrekking van de de tong, afgebroken worden.*
[Javanese script] of [Javanese script] of [Javanese script]	......of.......of...... [Javanese script] [Javanese script] [Javanese script]	Ba.	
[Javanese script] of [Javanese script]	.........of......... [Javanese script] [Javanese script]	Nga, *de nga uit te spreken zooals de* ng *in* tang.	

([a]) In het Voorberigt van het Nederd.-Mal. en Soend. Woordenboek van *de Wilde* wordt [Javanese script] rĕrĕ als de benaming opgegeven, en Pa-rĕrĕ als de benaming van de [Javanese script]

BARANGKEN'S OF VOCAAL- EN ANDERE TEEKENS.

a FIGUUR.	b NAAM.	c KLANK OF BETEEKENIS.	AANMERKINGEN.
of ook wel of en ook soms maar zoo slechts in die gevallen, dat het de zoogenaamde lange pamĕpĕt is.	Pamĕpĕt of wel Pĕpĕt.	*Wordt onderscheiden, naar den klank, in de zoogenaamde korte pamĕpĕt en de zoogenaamde lange pamĕpĕt. De korte pamĕpĕt is vooreerst de klank ĕ, zooals wij dien hebben, bv. in den eersten lettergreep van berispen, bedeeling enz. Maar ook is het een niet constante klank, varieerende of liggende tusschen aij en eij, zoo ligt bv. de uitspraak van het woord* *tusschen lambaij en lambeij. De klank van de zoogenaamde lange, d. i. geaccentueerde en eenigzins genasilleerde pamĕpĕt is ook niet geheel constant, in zeer veel gevallen is die echter onze eu-klank, mits niet uitgesproken zooals bv. in peuteren, leuteren, enz. maar ongeveer zooals de ö in de Duitsche woorden Römer, löwe enz. Een heel enkele maal wordt in de volkstaal die lange pamĕpĕt vervangen door een ò klank, zoo heeft men bv. nevens het woord* *euweuh*, is er niet, er is niet, *als synoniem* *òwòh. Nog moet opgemerkt worden, dat die lange pamĕpĕt in het aanhechtsel* *keun, zoomede in de eerste lettergreep van een door reduplicatie en toevoeging van een aanhechtsel gevormd woord, niet geheel die eu- of ö klank meer is, maar dat de klank dan doffer is, ongeveer gelijk aan dien in ons woordje r u n. Ja, bij zoo'n, door herhaling van den eersten medeklinker van het grondwoord en toevoeging van een aanhechtsel gevormd woord, gaat het geaccentueerde en genasilleerde der pamĕpet van de herhaalde lettergreep dikwijls geheel verloren. Zoo is bv. de uitspraak van* *minder leuleungiteun, dan wel lĕleungiteun.*	*Het in kolom* a *opgegeven figuur voor de lange pamĕpĕt is niet van inlandsche vinding, het is in een enkele streek, buiten de Preanger, door Europeschen invloed, meer of min in gebruik genomen. De inlander trouwens, heeft geen behoefte aan zoo'n teeken, hij weet wel van zelf, wáar hij met de lange en wáar hij met de korte pamĕpĕt moet uitspreken, gelijk wij Nederlanders ook wel weten, hoe wij de* o *op onderscheidene wijze moeten uitspreken in de woorden* dol *en* tol *of in de woorden* tobbe, waschtobbe, *meervoud* tobben *en* tobben (*met moeite te worstelen hebben in zijn werk*).
of	Panghoeloe.	i, *zoowel in een open als in een gesloten lettergreep en dan zacht, zooals bv. in ons woord* liter.	
of	Panjoekoe.	oe, *zooals in de woorden* moes *en* pardoes.	
η of	Panèleng.	è, *zooals in de eerste lettergreep van het Fransche woord* père, *maar in een gesloten lettergreep is het de klank, dien wij hebben in onze woorden* trompet, smet, leng, *enz. Halfzacht is de η in enkele woorden, zooals* sambejang, sampejan *en een paar meer. Deze wijze van uitspraak van de η in een open lettergreep moet bepaald, als slechts geldende voor bedoelde enkele woorden, worden beschouwd. Men schrijft de panèleng vóór de aksara, die er meé moet uitgesproken worden, zoo bv.* bèrè. *Behoort de panèleng bij een pasangan, dan wordt hij geplaatst vóór de aksara, waarmeé die pasangan is te verbinden. Zoo bv.* pandè. *Behoort het klankteeken bij een pasangan, die door* achtervoeging *met de aksara wordt verbonden, dan schrijven het velen voor die pasangan. Zoo bv.* djampè *in dezer voege:* *Maar deze schrijfwijze is onoogelijk en een niet geregtvaardige afwijking van die der Javanen. Men schrijve daarom in zoo'n geval de panèleng insgelijks voor de* aksara, *waarmeé de pasangan wordt verbonden, dus* *en niet*	*Maar ook ten behoeve van den vreemdeling, die zich op het Soendasch toelegt, is het onnoodig zoo'n nieuw teeken te verzinnen. Onnoodig, omdat wij er reeds een hebben in den* Panòlong (*zie kolom a*) *of* Taroeng, *zooals de Javaansche benaming luidt. In Kawische dichtmaten is dit teeken, het wordt dan* raswa *of* raswadi *genoemd, het teeken voor de* l a n g e *vocaal. Wil men het zoogenaamd* l a n g *zijn van een pamĕpĕt aangeven, dan is het plaatsen van een Panòlong achter de aksara zeker wel de meest eigenaardige schrijfwijze. Zoo heeft de schrijver in zijn woordenboek ook steeds de lange pamĕpĕt aangegeven, en zal zulks insgelijks in de volgende bladen door hem worden gedaan.*
2 of of	Panòlong.	*Heeft de klank van de* ô *in de Fransche woorden* rôle, pôle *enz. Maar volgt een a-klank, zooals bv. in de woorden* roda, loba *enz: of wel een è-klank zooals bijv. in* pòè, mòè *enz., dan is de panòlong gemeenlijk wat doffer. In het laatste geval, als een è-klank volgt, wordt deze niet zelden zoodanig gewijzigd, dat bv. het zoo even genoemde woord* pòè *overgaat in* pòj. *Gelijk in Soendasch met Holl. letters geschreven, de panèleng gevoegelijk teruggegeven wordt door de* e *met accent grave, zoo ook de panòlong door de* o *met accent grave, dus* ò. *De zoo even aangehaalde woorden* *en* *schrijve men daarom met de Latijnsche letters:* ròda, lòba, pòè *en* mòè. *Zie ook* § 18.	
of	Pamaèh.	*Beteekent evenzoo als in het Javaansch dat de voorgaande aksara, als sluitletter van een lettergreep, zonder a-klank moet worden uitgesproken. Het teeken wordt in loopend schrift dikwijls aan de aksara gehecht. Zoo bij* ngawalon.	
of of	Panglisad of Pangwisad.	*Dient om een even hoorbare* h- *of* ch-*klank aan te geven aan het einde van een lettergreep.*	
of	Pangnjĕtjĕk.	*De keelneusklank* ng *aan het einde van een lettergreep, zooals bv. in* pajoeng, bangĕt, bĕngong, *enz.*	*De oorspronkelijke en ook meest gebruikelijke figuur is de stip.*
of	Panglajar.	*Zooveel als een* (r) *aan het einde van een lettergreep tot sluiting. Bv.* majar.	
of	Pangnjakra.	*Als voren, zooveel als de* (r) *maar tusschen een medeklinker en den volgenden klinker. Bv.* poetra, kròsok kròsok.	
of	Pangmingkal.	*Wordt gebezigd voor de* ja-*klank, achter een medeklinker. Bv.* *of wel* kjara; kjaï *enz.*	
of	Pangradjek.	*Het is de Maleische* angka doewa, *eigenlijk de Arab. cijferletter* 2. *Dit teeken wordt geplaatst aan het einde van een woord, tot aanduiding dat het woord tweemaal moet worden uitgesproken. Nog een anderen vorm van het teeken vindt men hierboven, aan het slot van* § 6.	

§ 16. De **kapitale** letters worden niet veel gebruikt. Volledigheidshalve worden ze hier alle opgegeven, met weglating echter van de [illegible] de Nja-gĕdè, deze wordt in het geheel niet gebezigd.

KAPITALE LETTERS.

AKSARA.	PASANGAN.	
[illegible]	——	Na-gĕdè *of* kapitale Na.
[illegible]	[illegible]	Ka-gĕdè *of* kapitale Ka.
[illegible]	[illegible]	Ta-gĕdè *of* kapitale Ta. Zie § 11.
[illegible]	——	Sa-gĕdè *of* kapitale Sa.
[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	Pa-gĕdè *of* kapitale Pa.
[illegible]	[illegible]	Ga-gĕdè *of* kapitale Ga.
[illegible]	[illegible]	Ba-gĕdè *of* kapitale Ba. Zie § 14.
——	[illegible]	Pasangan Tja-gĕdè *of* pasangan Kapitale Tja. Zie § 11.

§ 17. *Rarangken* ([illegible])[a] noemt de Soendanees vooreerst de **vocaal** en andere teekens, die de Javaan begrijpt onder de benaming *Sandangan*. Maar ten anderen brengt hij daartoe ook een tweetal figuren, waarmede een paar letters van het alphabet tot twee nieuwe letterteekens worden zamengesteld. Voor bedoelde letterteekens, het zijn de [illegible] (*rè*), gevormd door de [illegible] van onderen te voorzien van een haaltje, en de [illegible] (*lè*), gevormd door aanhechting der *pasangan Na* ([illegible]) aan de [illegible] ontbreken benamingen, althans die er mogten wezen, zijn geenzins algemeen in gebruik. Zoo konden de tot zamenstelling dienende figuren, met name de *pangrĕrĕk* (het haaltje onder de [illegible]), zoomede de *pangwilĕt*, aldus noemt men de *pasangan Na*, gebezigd tot vorming van de [illegible] voor hem van den zelfden aard zijn als bv. de *panghoeloe* of *panjoekoe*, en bragt hij ze, gelijk deze, tot de *rarangken*. Maar vermits toch inderdaad de [illegible] en [illegible] bepaalde letterteekens zijn, respectievelijk voor de [illegible] (*ra*) met *pamĕpĕt* en [illegible] (*la*) met *pamĕpĕt*, zoo mogen wij ze ook als zoodanig beschouwen, en ze een plaats geven, zooals op de tafel werd gedaan, bij de *aksara's*. De *paagradjek* (zie tafel) behoort strikt genomen, als van geheel anderen aard, niet tot de *rarangken*. Om geen nieuwe afdeeling te krijgen, hebben wij het teeken er echter maar bijgevoegd.

---

[a]) Het grondbegrip van dit woord stemt overeen met de beteekenis van het Javaansche woord [illegible] *sandangan*, namelijk *bekleeding*.

§ 18. De Soendanees heeft (zie de tafel) aangenomen, om de ò klank te beteekenen met het figuur [illegible] of [illegible], dat hij *panòlong* noemt en dat de Javaansche *taroeng* is. Deze wijze van aanduiding der ò klank, bloot door achtervoeging van *panòlong*, zonder plaatsing vóor de aksara van *panèleng* of wel *taling*, zooals het teeken door de Javanen wordt genoemd, is af te keuren. Immers (zie ook kolom „Aanmerkingen"), oorspronkelijk is de *panòlong* het teeken voor de *lange* vocaal in versmaat, het teeken voor de *verlenging* of het *aanhouden* van den laatsten klinker in den zang. Het gebruik, dat de Soendanezen er tegenwoordig van maken, is dus in de eerste plaats zeker al heel oneigenaardig. Bedenkt men daarbij, dat ze, geen eigen letterschrift hebbende, dat der Javanen gingen gebruiken, die, zoo geheel te regt, tot aanduiding van de o klank een *taling* met *taroeng* schrijven, dan is het bezigen van de *panòlong*, zooals zij zulks doen, ook nog een niet te verdedigen verminking. Maar hoe gegrond deze opmerkingen ook mogen wezen, het is nu eenmaal in de Soendalanden een algemeene gewoonte geworden, om den ò klank op de beschreven wijze aan te geven, van deze gewoonte kunnen wij het verkeerde constateeren, in onze hoedanigheid van vreemdelingen hebben we er ons bij neêr te leggen.

§ 19. Van scheidteekens maakt de Soendanees slechts spaarzaam en dan niet zelden ook nog onoordeelkundig gebruik. Bezigt hij nu en dan een scheidteeken, een *tjindĕk*, dan is dat gewoonlijk, ook aan het eind van een zin, de [illegible] de Javaansche *pådå-lingså*, of wel een meer of minder horizontaal streepje. Verdubbeld ([illegible] of [illegible] of =), noemt hij het teeken *tjindĕk gèdè*, en in dezen vorm schrijft hij het niet slechts, zooals zou behooren, aan het einde van een geheelen volzin of wel van een geheel stuk, maar ook wel midden in een zin, daar, waar hij een afscheiding noodzakelijk acht.

§ 20. Voorts wordt veelvuldig inbreuk gemaakt op den voor het Javaansche schrift geldenden regel, dat, als een der *pasangans* [illegible] en [illegible] voor het Jav.-Soend. alphabet [illegible] en [illegible] wegens plaatsgebrek aan het einde van den regel, *niet* gevoegd kan worden *achter* de *aksara*, waarbij ze behoort, men die *pasangan* niet mag schrijven aan het begin van den volgenden regel, maar dat men die behoort te plaatsen *onder* de aksara. Zoo bv. aan het einde van een regel, als er geen ruimte meer is voor de *pasangan*: [illegible] *laksa*, [illegible] *soempah*.

§ 21. Hoewel Soendanezen niet zeldzaam bekend zijn met de Javaansche cijferletters, zoo gebruiken zij ze toch niet, maar bedienen ze zich van onze cijfers.

OVER DE ZOOGENAAMDE HOOGE WOORDEN.

In § 4 werd reeds gesproken van de soorten, waarin de hedendaagsche Soendasche woorden, naar gelang van de personen, tot of van wie ze worden gebezigd, moeten worden onderscheiden. Bij de zoogenaamde hooge woorden dienen wij nog eenige oogenblikken stil te staan. Al dadelijk trekt het de aandacht, dat zeer vele van die woorden ook zijn Javaansche woorden, en dat ze daarbij doorgaans, niet altijd, [illegible] bv. hoog of Basa voor [illegible] *verzadigd*, is Ngoko in het Javaansch, zijn Krâmâ of Krâmâ-inggil woorden. Vraagt men naar de verklaring van dit verschijnsel, ze zal gezocht moeten worden in de overheersching weleer der Soendalanden door Mataram. Niet slechts toch dat het Javaansch de diensttaal werd, hetgeen zoo bleef, ook nadat de Compagnie de meester was geworden, maar ook voor zaken en toestanden van het dagelijksch leven moesten onder de hoogere standen wel tal van Javaansche woorden in gebruik komen. De jaarlijksche deputatien met materieele hommages naar Mataram hebben zeker ook menig Javaansch woord van daar meêgebragt, dat eerst door de volkshoofden onderling gebezigd, van lieverlede overgenomen werd door den kleinen man, om het te bezigen tot de hoofden of wel onderling als men hoffelijk wilde zijn, wilde toonen zijn wereld te kennen. Ook de nog ten huidigen dage door grooten en minderen gebezigde spreekwijzen, zoals bv. [illegible] (*Lexicon* bij [illegible]), of wel: [illegible] (*Suppl.* bij [illegible]), wijzen, door hun Javaansche woorden, op die tijden. In zulke streken, waar als een gevolg der geisoleerde ligging, de bewoners betrekkelijk zeldzaam in aanraking kwamen met de hoofdplaatsen en de daar verblijfhoudende hoofden, die veelal het Javaansch patroneerden, werd, niet slechts in die vroegere tijden maar ook later, het Soendasch natuurlijk minder aangedaan met Javanismen. Een sprekend voorbeeld daarvan uit den nieuweren tijd, hebben wij in de taal der assistent residentie Tjiandjoer (Preanger Regentschappen). Op de hoofdplaats Tjiandjoer zijn namelijk een groot aantal Javaansche woorden in gebruik, die, naar gelang men het Regentschap dieper indringt, ook zeldzamer worden aangetroffen, om ten slotte in de ver afgelegen districten nagenoeg onbekend te zijn. Het bezigen van deze Javaansche woorden dagteekent uit den tijd van den vader van den tegenwoordigen regent. Hij was van oordeel, dat het Soendasch gebrek had aan zoogenaamde hooge woorden, zoomede dat van die, welke het bezat, sommige niet mooi genoeg waren. In overleg met en geholpen door de ter hoofdplaats bescheiden, hem ondergeschikte inlandsche ambtenaren, slaagde hij er in, een aanzienlijk

getal Javaansche en ook eenige Maleische woorden in te voeren, te bezigen als men sprak tot een meerdere. Maar kon hij aldus de taal ter hoofdplaats als het ware reglementeeren, en kwamen de door hem gewenschte woorden ook wel van lieverlede in de omstreken der hoofdplaats in zwang, in de ver afgelegen distrikten bleven ze tot dusverre ongebruikelijk.

§ 23. Ging in dit geval de invoering van Javaansche woorden tot verfraaijing of meerdere sierlijkheid der taal, uit van de hoogere lagen der inlandsche maatschappij, onopgemerkt mag niet blijven, dat de kleine man zelf ook geenzins ongenegen is, om, waar het de kennis der wetten van de tata krama, van de wellevendheid, geldt, den Javaan te beschouwen als boven hem staande. Van daar, dat hij ook er al spoedig aan toe is, om als een Soendasch hoog woord ontbreekt en hem het Javaansche bekend is, dit laatste te bezigen. Ja, de zucht om, waar dat pas geeft, zoogenaamde hooge woorden te gebruiken, gaat soms zoo ver, dat, weet men zich niet anders te redden, men ze maakt. Zoo heeft men voor [illegible] *Soekapoera*, de naam van een regentschap der *Preanger*, den basa vorm [illegible] Soekapoentĕn, uitgedacht en in die streek voor het woord [illegible] *moerijang*, *koorts*, als basa woord verzonnen [illegible] (moerinten).

§ 24. Het zal niet behoeven te worden gezegd, dat het invoeren van Javaansche en andere woorden, enkel en alleen tot opsiering der taal, geen toejuiching verdient. En zeer zeker moet het smeden van Javaansch Krâmâachtige woorden ten eenenmale afgekeurd worden. Intusschen, men heeft hier te doen met een niet weg te redeneeren neiging der Soendaneezen, en als zij die volgen, dan doen ze ook nog niets anders dan gebruik maken van hun goed regt, om *hun* taal te spreken en te schrijven naar *hun* welbehagen.

§ 25. Zondert men af van de zoogenaamde Basa of hooge woorden, zulke, die aan het Javaansch werden ontleend, zoomede de enkele, die oorspronkelijk Maleisch of wel Hollandsch zijn, en ook nog die, welke hier en daar verzonnen werden, dan houdt men de hooge woorden over, die als in de taal oorspronkelijk te huis behoorende, mogen worden beschouwd. Hun aantal is niet zoo heel groot. Hier volgen eenige: [illegible] voor [illegible] *hoesten;* [illegible] voor [illegible] *man, mannelijk;* [illegible] en [illegible] voor [illegible] *haarwrong;* [illegible] voor [illegible] *komen;* [illegible] voor [illegible] iemand of iets *op den rug dragen;* [illegible] voor [illegible] iets *verkoopen;* [illegible] voor [illegible] *echtgenoot, man;* [illegible] voor [illegible] *al, reeds,* voor [illegible] *klaar, afgedaan,* en voor [illegible] *den adem hebben uitgeblazen;* [illegible] voor [illegible] *eten, voedsel,* voor [illegible] *eten,* en voorts een *Basa bezittelijk voornaamwoord van den 2e persoon;* [illegible] voor [illegible] *rijstveld, dat kunstmatig kan worden besproeid;* [illegible] voor [illegible] *kind;* [illegible] voor [illegible]

de inlandsche hoed; [illegible] (van het kind van een aanzienlijke) voor [illegible] *alleen (kunnen) loopen;* [illegible] voor [illegible] *op, verbruikt;* [illegible] voor [illegible] *vallen*, als men staat of loopt. Enz.

§ 26. Beschouwt men zulke Basa woorden als in de vorige § eenige werden opgegeven, wat van naderbij, dan valt het in het oog, dat ze zich eigenlijk door niets van de gewone Songong woorden onderscheiden.

Van enkele zou men kunnen beweren, dat ze wat welluidender zijn, dat meerdere liefelijkheid voor het oor er toe geleid heeft, om bv. [illegible] te gaan bezigen als Basa voor [illegible] [illegible] en [illegible] of wel om [illegible] te gebruiken als Basa voor [illegible] [a]) En een dergelijke bewering zou misschien ook nog opgaan bij een woord als [illegible] het Basa voor [illegible] *vallen*, als men loopt of staat, maar wat te zeggen van het zeker niet welluidende woord [illegible] Basa voor [illegible] *hoesten*. Hier moet de reden een andere zijn, maar welke?

Als men aanneemt, dat het Soendasch is een eigene, een bijzondere vertakking van de zich over den Indischen archipel uitbreidende hoofdvertakking van den Polynesischen taalstam, dan schijnt het niet gewaagd te stellen, dat [illegible] in het Soendasch oudere regten heeft dan [illegible] dat ook Maleisch en Bataksch is, dat men met een zeer gebruikelijke letterverwisseling als [illegible] vindt in het Javaansch, en ook, maar dan in den vorm van bâtò, in het Madoereesch.

Is echter [illegible] werkelijk het oudere woord, waarom is dan juist *dat* het Basa woord. Het tegenovergestelde zou men eerder verwachten. Of werden welligt voorheen [illegible] en [illegible] beide zonder twijfel klanknabootsende woorden, nevens elkaâr gebruikt, en is de onderscheiding van het eene als Songong en van het andere als Basa, een geheel willekeurige onderscheiding van lateren tijd, die pas noodig werd, toen de taal, gelijken tred houdende met de toename in beschaving van het volk, een beschaving, die een onderscheiden van sommige woorden als zoogenaamde lage of wel als zoogenaamde hooge woorden met zich bragt, zich reeds tot op een zekere hoogte had ontwikkeld?

---

[a]) Bijzondere opmerking verdient, dat, in het Tjirĕbonsche, [illegible] gebruikt wordt als Basawoord voor [illegible] dat de benaming is voor een rijstveld, dat *geen* sawah is, m. a. w. voor een *rijstveld, dat niet kunstmatig wordt besproeid.* Uit dit verschillend gebruik van [illegible] mag men met grond opmaken, dat dit woord oorspronkelijk, behalve dat er iets dergelijks meê benoemd wordt, met de woorden [illegible] en [illegible] niets te maken heeft, en dat het slechts, bij meerdere ontwikkeling van de taal, toen men behoefte kreeg aan mooije woorden, geheel willekeurig, hier als Basa voor [illegible] elders als Basa voor [illegible] in gebruik genomen is.

Het is mogelijk, dat te eeniger tijd de uitkomsten der studie van de oudere taal een bevredigend antwoord mogelijk zullen maken op deze en dergelijke vragen, voorloopig echter zullen wij ons met het constateeren der feiten moeten vergenoegen.

OVER DE WOORDVORMING IN HET ALGEMEEN.

§ 27. De woorden, die men in het hedendaagsche Soendasch als stam- of grondwoorden mag beschouwen, zijn meestal tweelettergrepig. Verscheidene zijn af te leiden van eenlettergrepige wortels, maar hóe ze daarvan gevormd werden, kan, als zijnde niet zelden geschied langs wegen, die de taal nú niet meer kent, hier buiten bespreking blijven, wij hebben slechts te maken met de wijzen, waarop in de taal, zooals die thans gesproken en geschreven wordt, de woordvorming plaats heeft.

§ 28. Die vorming nu heeft plaats, vooreerst door *voorvoegsels*, *invoegsels* en *aanhechtsels*, verder door *herhaling* of *verdubbeling*, hetzij *van het woord*, hetzij *van den eersten medeklinker*, welke laatste wijze van woordvorming men met "*Reduplicatie*" benoemt en eindelijk door *zamenstelling*.

§ 29. Nog een andere wijze van woordvorming zou men kunnen verlangen, dat werd besproken. Het is die, waarop, door verandering van den uitgang van het woord of wel door dat met fijner klinkende vocalen uit te spreken, daarvan het Basa woord is gevormd. Zoo bv. [illegible] Basa voor [illegible] *moed hebben;* [illegible] voor [illegible] *naar gissing;* [illegible] voor [illegible] *vergiffenis;* [illegible] voor [illegible] *verhaal*, *vertelling;* [illegible] voor [illegible] *beducht;* [illegible] voor [illegible] *alles;* [illegible] en [illegible] voor [illegible] *voorbeeld*, *vergelijking;* [illegible] voor [illegible] *evenals;* [illegible] voor [illegible] *wezen*, *uiterlijk*. En met fijner klinkende vocalen: [illegible] voor [illegible] *moeten*, *behooren;* [illegible] en [illegible] voor [illegible] en [illegible] *schuld*, *vergrijp;* [illegible] voor [illegible] iets *eischen*, *vorderen*, *van* iemand iets *afeischen* of *afvorderen*, beide van een aanzienlijke, en wel Basa loehoer en Basa voor [illegible] iets *vragen*, *verzoeken*, en (*Passief* [illegible]) *van* iemand iets *verzoeken*. Enz. Op een heel enkele uitzondering na zijn echter deze soort Basa woorden of zuiver Javaansch of wel, zooals bv. [illegible] en [illegible] met nabootsing van het Javaansche taaleigen, gevormde hooge woorden. Op grond van dien, meent de schrijver de vrijheid te hebben, hier te verwijzen naar de Javaansche Grammatica van Prof. Roorda, alwaar (§ 91 en 90, Eerste uitgave zoomede § 84 en 83, Tweede uitgave), de vorming van dergelijke Krâmâ- of Bâsâ woorden wordt besproken.

OVER DE SOORTVERDEELING DER WOORDEN IN DE SOENDASCHE TAAL.

§ 30. Bij de verdeeling der woorden in soorten, zullen wij de wijze, waarop zulks voor de Europeesche talen wordt gedaan, slechts ten deele kunnen volgen. Al dadelijk vallen weg, van de voor genoemde talen aangenomen soorten van woorden, het bijvoegelijk naamwoord zoomede het lidwoord. Voor het eerste, het adjectief, heeft het Soendasch geen eigen vorm, en voor het artikel, het lidwoord, geen eigen woord, zooals *wij* dat onderscheiden. De woordjes [illegible] en [illegible] waarvan wij het eerste dikwijls met ons bepalend lidwoord *de* en het tweede met ons onbepalend lidwoord *een* moeten vertalen, zijn het betrekkelijk voornaamwoord *die* en het telwoord *een*. In het bijzonder moet opgemerkt worden, dat, zooals trouwens in onze taal ook wel geschiedt, voor sommige rededeelen, een en het zelfde woord kan worden gebezigd, zonder eenige verandering in den vorm. Zoo kan bv. het woord [illegible] beteekenen *fout*, *misslag*, *schuld*, maar ook *schuldig* zoomede *mis zijn*, *verkeerd zijn*, *schuldig zijn* of *schuld hebben*; bv. het woord [illegible] *mooi* ook *mooi zijn* en bv. het woord [illegible] *voorspoed*, ook *voorspoedig zijn* of *voorspoed hebben*. Uit deze voorbeelden zien wij ook, dat, waar in het Soendasch een adjectief, een bijvoegelijk naamwoord, als een prédicaat wordt toegeschreven aan iemand of iets, geen werkwoord noodig is zooals ons *zijn*. Zoo zegt men, bv. het adjectief [illegible] *onwetend*, *onervaren* als prédicaat aan iemand toeschrijvende, zooals in *Ahim is onwetend* (of *onervaren*) in het Soendasch eenvoudig [illegible] Ahim tèh bòdò, en desgelijks met het adjectief [illegible] *kort*, bv. van een stijl, zooals in *die stijl is te kort*, zonder eenige verbinding: [illegible] *èta mah tihang tèh pondok teuing*. Ook een substantief, een zelfstandig naamwoord, wordt wel op die wijze in een gezegde aan een onderwerp toegeschreven. Zoo bv. met het substantief [illegible] *schurk*: [illegible] djoeroedjana èta mah djalĕma tèh, *een schurk is die man* of *die man is een schurk*.

§ 31. Een opmerking, rakende de woorden, die wij als voorzetsels onderscheiden, is deze, dat daarbij een paar zijn, die het uitdrukken van het werkwoord onnoodig kunnen maken. Met het Soendasche voorzetsel wordt dus in sommige gevallen meer uitgedrukt dan met het Hollandsche, hetgeen in het oog is te houden bij de vergelijking van deze woordsoort in beide talen. Vooral zijn het de voorzetsels [illegible] *naar* en [illegible] *van*, waarop het bovengezegde van toepassing is, wat de werkwoorden betreft, die door deze préposities onnoodig kunnen zijn, het zijn zulke, zooals *gaan*, *vertrekken*, *reizen* enz. ook wel *komen*, dus werkwoorden, waarbij van een rigting sprake moet wezen. Zoo bv. [illegible]

[illegible] noe matak koering ka Bandoeng, sabab di saoer koe poen bapa, *de reden dat ik naar Bandoeng ga, is dat ik door vader word ontboden;* [illegible] toeloej èta awèwè kaloewar deui, *daarop ging* (of *kwam*) *die vrouw weêr naar buiten;* desgelijks [illegible] barang nĕpi ka Tjibeureum, amprok djeung doewa djalĕma lalaki, kaoela tikidoel, èta tikalèr, *toen ik tot aan Tjibeureum was gekomen, ontmoette ik twee mannen, ik kwam van het zuiden, zij kwamen van het noorden.*

§ 32. Na deze enkele opmerkingen gaan wij over tot de bespreking van het werkwoord, de woordsoort, die ook in een Soendasche spraakkunst met regt boven aan wordt geplaatst en het eerst behoort te worden besproken.

HET WERKWOORD.

§ 33. Wij onderscheiden de werkwoorden *naar hun vorm* in:

A. *Onvolledige werkwoorden.*

B. *Eigenlijke werkwoorden.*

Onder de laatste verstaan wij:

a. het *eenvoudig werkwoord.* Hierbij bespreken wij ook *de werkwoorden, gevormd met behulp van een der voorvoegsels* [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible]

b. het *werkwoord*, dat begint met een neusklank en uitgaat op het aanhechtsel *an*, dat wij onderscheiden als *de eerste transitieve vorm* en noemen *het transitief werkwoord.*

c. het *werkwoord*, dat begint met een neusklank en uitgaat op het aanhechtsel *keun*, dat wij onderscheiden als *de tweede transitieve vorm* en noemen het *causatief werkwoord.* Tot die zoogenaamde *causatieve werkwoorden* brengen wij ook zoo'n werkwoord, dat gevormd is door een der hierboven genoemde werkwoorden, mits niet zoo een, dat zamengesteld is met een der *voorvoegsels* [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible] te voorzien van het *voorvoegsel* [illegible] en, zoo het geen *causatief werkwoord* is, ook nog van het *aanhechtsel* [illegible]
Het wordt wel een *remplaceerend causatief werkwoord* genoemd.

Eindelijk behandelen wij nog een derde soort werkwoorden:

C. *Zulke, die gevormd zijn met behulp van den klank oem*, en ook nog een vierde soort:

D. *werkwoorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel barang.*

A. *Naar den vorm onvolledige werkwoorden.*

§ 34. Een *naar den vorm onvolledig werkwoord* is zoo een, dat iederen

vorm mist, waaraan een werkwoord uiterlijk kenbaar is. Het is bijna altijd een van die woorden, welke wij onderscheiden als grondwoorden, een enkele maal is het ook een grondwoord en zijn herhaling met veranderden klinker of veranderde klinkers, waarbij nog op te merken valt, dat die herhaling ook wel eens wordt het eerste gedeelte van het woord en dat daarbij ook wel voor een gemakkelijker uitspraak een medeklinker wordt gewijzigd. Hier volgen eenige zulke *naar den vorm onvolledige werkwoorden:* [illegible] S. [illegible] B. [illegible] BL. *slapen;* [illegible] SB. *duchten*, iets *duchten;* [illegible] S. [illegible] B. *gaan;* [illegible] S. [illegible] B. *zich oprigten* uit een liggende houding; [illegible] SB. *heeten liegen*, *ontkennen* iets gedaan te hebben of ergens te zijn geweest; [illegible] S. [illegible] B. *verlangen*, *begeeren;* [illegible] S. [illegible] P. en soms B. [illegible] BL. *zitten;* [illegible] SB. *rammelen*, *snateren*, *snappen;* [illegible] SB. *opkomen*, van hetgeen werd gezaaid; [illegible] SB. *omhoog zien;* [illegible] S. [illegible] B. in sommige streken ook [illegible] B. *lusten*, *houden* van iets; [illegible] S. [illegible] B. *vallen*, als men staat of loopt; [illegible] *zich dompelen in een modderpoel*, van buffels, badaks en varkens; [illegible] S. [illegible] B. *kunnen*, *mogen;* [illegible] S. [illegible] B. *zitten*, *rijden* op een rijdier of voertuig; [illegible] *zich bemoeijen* met iemand of iets, *kwaad doen* aan iemand, *molesteeren;* [illegible] SB. *te water gaan;* [illegible] SB. *aanbrengen*, *plaatsen;* [illegible] *duiken;* [illegible] *zich afscheiden van de kameraden* of *gezellen*, *waarmeê men op 't pad is*, zoodat men niet bij elkaâr blijft, van [illegible] *wegwerpen*, *achterlaten*, *aan zich zelf overlaten;* [illegible] *zich bevinden alleen* of *met zijn beiden* in een huis of op een eenzame plaats, van [illegible] naam van zekeren vogel, die zich gaarne op eenzame plaatsen onthoudt. Enz.

§ 35. De *naar den vorm onvolledige* werkwoorden, die we in de vorige § bijbragten, kunnen niet, door voorzien te worden van den n e u s k l a n k, den vorm en de beteekenis krijgen van het *eenvoudig werkwoord*, waarover later, wel kan van sommige, zooals bv. van [illegible] en [illegible] een zoogenaamd *transitief* of wel *causatief werkwoord*, waarover insgelijks later, worden gevormd. Voor dat aannemen van den neusklank en daarmede van den vorm en de beteekenis van het *eenvoudig werkwoord*, zijn echter niet alle *onvolledige werkwoorden*, zoo zullen wij ze kortheidshalve noemen, onvatbaar. Zoo heeft men bv. van het *onvolledig werkwoord*, dat ook een zoogenaamd *grondwoord is*, [illegible] *schudden*, *bewegen*, het *eenvoudig werkwoord* [illegible] *tegen* iets, bv. de tafel *stooten*, zoodat die in beweging komt; iemand, bv. iemand, die zit te schrijven, *stooten*, *hinderen*, *door hem te stooten;* van het *onvolledig werkwoord* mede een *grondwoord*, [illegible] *zich bewegen*, het *eenvoudig werkwoord* [illegible] iets, bv.

2

een hanglamp *in beweging brengen*, zooals door er met de handen aan te zitten, er niet af te blijven Enz.

§ 36. Wat nu de beteekenis betreft van een zoogenaamd *onvolledig werkwoord*, ze is eenvoudig deze, dat het van een persoon of zaak iets zegt, daaraan toeschrijft. Wat het zoo zegt of toeschrijft, kan zijn een bedoeld of onbedoeld doen van dien persoon of werking van die zaak, het kan ook een gesteldheid wezen, waarin zich die persoon of die zaak bevindt of geraakte. Niets meer wordt er door beteekend. Met [illegible] bv. slechts het doen, dat wij benoemen met *zich bemoeijen* met iemand of iets; met [illegible] niets anders dan de werking *opkomen* van iets, dat werd gezaaid, met [illegible] [illegible] en [illegible] blootelijk de gesteldheid of toestand van *gezeten zijn*, *zittende zijn* of *zitten*.

§ 37. Vraagt men, welke de reden is dat sommige grondwoorden zoo maar als werkwoorden worden gebruikt, dan zal het antwoord moeten luiden, dat die reden niet is op te geven. Zoo zal het bv. wel onverklaarbaar blijven waarom men [illegible] en niet [illegible] zegt voor *gaan*, of wel [illegible] en niet [illegible] voor *omhoog zien*. Daarbij komt ook nog, dat het spraakgebruik soms beide vormen toelaat. Zoo bezigt men bv. [illegible] maar ook [illegible] voor (een in dichtmaat geschreven stuk) *zingende lezen*. Weêr eenigzins anders is het gelegen met [illegible] en [illegible] waarvan ik het eerste in het woordenboek vertaald heb met *vertrouwen*, *vertrouwen stellen* op iemand of iets, en het tweede met iemand of iets *vertrouwen*. Als men bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 115 5 r. v. b. in [illegible] [illegible] i. pl. v. [illegible] las [illegible] dan zou de Soendanees dat, als een grove fout, veroordeelen, maar als men voor het [illegible] op den zelfden regel las [illegible] dan zou hij dat wel niet *ngeunah*, d. w. z. *het oor- en het taalgevoel niet streelend*, en daarom ook niet goed vinden, maar daarmeê zou het ook gezegd wezen. Het schijnt wel, dat, in het algemeen gesproken, het verzaken van den neusklank bij een werkwoord, dat daarmeê is gevormd, veel minder kwetsend is voor het oor en het taalgevoel van den Soendanees dan, bij een zoogenaamd onvolledig werkwoord, het voorvoegen van den neusklank of het verwisselen van den beginmedeklinker met een neusletter.

Hoe het zij, dat de *onvolledige werkwoorden* niet scherp af te scheiden zijn van de andere is zeker, en wij zullen het wel moeten toeschrijven aan het dikwijls grillige spraakgebruik, dat bv. *gezeten zijn*, *zitten* beteekend wordt met [illegible] en [illegible] niet bestaat, maar dat bv. voor *over elkaâr heen zitten*, van iemands tanden, men èn [illegible] èn [illegible] mag bezigen.

§ 38. Overgaande tot de beschouwing der *Eigenlijke werkwoorden*, bespreken wij in de eerste plaats:

a. Het eenvoudig werkwoord. De werkwoorden, gevormd met een der voorvoegsels [Javanese] [Javanese] [Javanese] *of* [Javanese]

§ 39. De werkwoorden, die wij, met het oog op de wijze van vorming, *eenvoudige werkwoorden* noemen, hun vorming heeft plaats, door den eersten letter van het grondwoord uit te spreken, met een der neusklanken [Javanese] [Javanese] [Javanese] of [Javanese] ook, door voor het grondwoord te voegen den neusklank [Javanese] Namelijk:

Is de beginletter van het woord, waarvan het werkwoord wordt gevormd een [Javanese] dan wordt die uitgesproken met den neusklank [Javanese] maar hierbij gaat de [Javanese] geheel verloren. Het uitspreken van dien medeklinker vordert namelijk een harden, van den neusklank daarentegen een zachten ademstroom. Medeklinker en neusklank kunnen dus niet in denzelfden ademstroom uitgesproken worden, de [Javanese] wijkt, en wordt vervangen door de [Javanese] door den neusklank. Zoo is bv. van [Javanese] *stomp, stobbe van een gevelden boom,* het werkwoord [Javanese] *van een toenggoel brandhout hakken;* van [Javanese] *regtstreeks, regelregt,* het werkwoord [Javanese] *regelregt zich begeven* of *regelregt zijn weg nemen* naar iemand of naar een plaats.

Ook van enkele met de sisletter [Javanese] beginnende grondwoorden wordt, bij de vorming van het werkwoord, de [Javanese] de beginletter. Het zijn uitzonderingen op den regel (zie hieronder), dat de [Javanese] vervangen wordt door de neusletter [Javanese] Zoo bv. van [Javanese] *getuige,* het werkwoord [Javanese] *echtscheiding gaan vragen wegens kwaadwillige verlating,* van een vrouw. Een synoniem van [Javanese] is [Javanese] een werkwoord, gevormd van het grondwoord [Javanese] welk laatste evenzoo als [Javanese] beteekent *getuige.*

§ 40. Desgelijks wordt wel van het grondwoord [Javanese] het werkwoord gevormd met behulp van den neusklank [Javanese] Hier is de beginletter van het grondwoord de [Javanese] en de regel is (zie hieronder) dat dan de neusklank [Javanese] wordt voorgevoegd. De regelmatige vorm is dus [Javanese] en deze is ook zeer gebruikelijk. Maar evenzoo gebruikelijk is [Javanese] gevormd, zooals werd gezegd, door de beginletter, de [Javanese] uit te spreken met den neusklank [Javanese] waarbij de [Javanese] verloren gaat. Beide, [Javanese] en [Javanese] beteekenen *zien.* Vrg. Jav. Gramm. 2e Uitg. § 95 1°.

Is de beginletter van het woord, waarvan het werkwoord wordt gevormd, een der klinkers [Javanese] [Javanese] [Javanese] [Javanese] [Javanese] of [Javanese] of wel de medeklinker [Javanese] dan wordt die uitgesproken met den keelneusklank [Javanese] Daarbij valt van de [Javanese] de klank zamen met dien van de [Javanese] terwijl van de [Javanese] ([Javanese]) [Javanese] [Javanese] [Javanese] en [Javanese] de klanken met den keelneusklank worden gecombineerd tot [Javanese] ([Javanese]) [Javanese] [Javanese] [Javanese] en [Javanese] Wat de [Javanese] betreft, deze gaat verloren om de-

zelfde reden als zulks plaats heeft met de [Javanese script] bij uitspraak met den neusklank [Javanese script] (§ 39). Zoo wordt bv. van [Javanese script] *ong.* gevormd het werkwoord [Javanese script] *beoogen, bedoelen;* van [Javanese script] *spiegel,* het werkwoord [Javanese script] *in den spiegel zien;* van [Javanese script] *ong.* het werkwoord [Javanese script] *op een draf loopen;* van [Javanese script] *geregeld, ordelijk,* het werkwoord [Javanese script] *orde stellen op* iets; van [Javanese script] *ong.* het werkwoord [Javanese script] iemand *in alle opregtheid dienen, op* iets *zich vertrouwen* of *verlaten;* van [Javanese script] soort *kluchtspeler,* het werkwoord [Javanese script] *ògel zijn van beroep, als ògel een voorstelling geven;* van [Javanese script] *afgesneden stuk, plak, plakje* van een brood, het werkwoord [Javanese script] iets, zooals bv. brood, *snijden.*

§ 41. Boven werd gezegd, dat, als het grondwoord tot beginletter heeft de klinker [Javanese script] bij voorvoeging van den keelneusklank [Javanese script] de è klank daarmeê tot [Javanese script] wordt gecombineerd. Van dien regel wordt somtijds afgeweken, zoo heeft men bv. nevens [Javanese script] den vorm [Javanese script] voor: iemand *beschaamd zoeken te maken.* (1)

§ 42. Is de beginletter van het woord, waarvan het werkwoord wordt gevormd een [Javanese script] of een [Javanese script] dan wordt die uitgesproken met den verhemelte neusklank [Javanese script] Maar ook hier gaan in de uitspraak de [Javanese script] en de [Javanese script] verloren, zoodat de eerste letter van het werkwoord wordt de [Javanese script] Bv. van [Javanese script] *voldoende, toereikend,* is het werkwoord [Javanese script] *in* iets *(voldoende) voorzien;* van [Javanese script] *vonder,* is dat [Javanese script] *over een vonder gaan;* van [Javanese script] *elleboog* is het [Javanese script] iemand *stooten met den elleboog;* van [Javanese script] *kant, zijde, rand,* is het [Javanese script] *op zijde gaan, naar den kant komen.* Enz. Dat van enkele met de [Javanese script] beginnende grondwoorden bij de vorming van het werkwoord de [Javanese script] door een [Javanese script] wordt vervangen, dit werd boven (§ 39) reeds opgemerkt.

§ 43. Is de beginletter van het woord een [Javanese script] dan geschiedt de werkwoordsvorming door genoemden medeklinker, die ook hier weder verloren gaat, uit te spreken met den neusklank [Javanese script] Zoo van [Javanese script] *dwang,* het werkwoord [Javanese script] iemand *dwingen, er toe forceeren, met alle geweld willen;* van [Javanese script] *afgedaan,* het werkwoord [Javanese script] een zaak *uitwijzen, beslissen, afdoen.* Van [Javanese script] *ong.* (2) is het werkwoord [Javanese script] iets vragen, verzoeken.

---

(1) Bij C, hieronder, zal gesproken worden over de wijze van vorming van werkwoorden zooals [Javanese script] van het grondwoord [Javanese script] desgelijks [Javanese script] van het grondwoord [Javanese script] en derg.

(2) Eens voor al wordt hier opgemerkt, dat *"ong"* (ongebruikelijk), gevoegd achter een grondwoord of als zoodanig geldend woord, niet insluit, dat zoo'n woord ook niet in den Imperatief wordt gebruikt.

Door een zonderlinge verwisseling van den lipneusklank [illegible] met den keelneusklank [illegible] bezigt men nevens [illegible] ook [illegible] maar de Passieve vorm is ook van dit laatste [illegible]

§ 44. Op dergelijke wijze als van de met een [illegible] beginnende woorden, wordt ook wel het werkwoord gevormd van zulke, die den medeklinker [illegible] tot beginletter hebben. Meer gewoon is echter de voorvoeging van den keelneusklank [illegible] voor het woord. Zoo heeft men van [illegible] *ong.* het werkwoord [illegible] *draaijen, op een draaibank draaijen*, maar de meer gewone vorm is [illegible] Van sommige met genoemden medeklinker beginnende woorden, zijn beide wijzen van werkwoordsvorming algemeen en nevens elkaâr in gebruik. Bv. van [illegible] *ong.* is het werkwoord [illegible] of wel [illegible] *vergelden, wreken.* Van anderen daarentegen wordt het werkwoord uitsluitend, hetzij op de eerste wijze, hetzij op de tweede, gevormd. Zoo is van [illegible] *ong.* het werkwoord [illegible] *geven,* iets *geven*, maar van [illegible] insgelijks *ong.* is dat [illegible] *deelen*, *verdeelen*, iemand iets *toedeelen.*

§ 45. Geen zuiver Soendasche maar eigenlijk Javaansche werkwoordsvorming heeft men in [illegible] [illegible] en derg. Van de twee hier genoemde, is het eerste gevormd van het klanknabootsende woordje [illegible] ons *plof*, en wel door uitspraak van den eersten medeklinker, wiens klank in dit geval *niet* verloren ging, met den neusklank [illegible] en het zoo verkregen woord *mbroek* met het voorvoegsel *a.* Het in dier voege gevormde werkwoord [illegible] beteekent *op den grond ploffen*, *neêrploffen*, van een nog al groot dier. Bv. Sp. d. J. bl. 80, 4 r. v. o. [illegible] [illegible] *de geiten ploften op den grond*, *morsdood.* Op dergelijke wijze als [illegible] van [illegible] zijn ook gevormd [illegible] van [illegible] [illegible] van [illegible] enz.

§ 46. Begint het woord, waarvan het werkwoord moet worden gevormd, met een [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible] dan geschiedt zulks door voorvoeging van den keelneusklank [illegible] Bijv. van [illegible] *dakbedekking*, is het werkwoord [illegible] een huis, schuur of derg. *dekken;* van [illegible] *ketting*, *keten*, is het [illegible] iemand *boeijen*, *in ketenen slaan* of *klinken;* van [illegible] de vertooning van dien naam, is het [illegible] *de wajang vertoonen;* van [illegible] *stuk hout*, *bamboe* of *stok*, *aangebonden tegen iets voor de stevigheid*, is het [illegible] *een lakop aanbrengen;* van [illegible] *boete*, is het [illegible] iemand *in de boete slaan*, *beboeten;* van [illegible] *rij*, *regel*, is het [illegible] *op een rij staan* of *zitten*, *een rij vormen;* van [illegible] *ong.* is het [illegible] een kind *verwekken;* van [illegible] *vijand*, is het [illegible] iemand *bevechten*, *den strijd aanbinden tegen* iemand; van [illegible] *met rust gelaten worden*, *rust hebben*, van een veld, nadat het voor de eerste maal is be-

werkt, is het [Javanese] een veld *eenige dagen met rust laten*, alvorens het verder te bewerken. Enz.

§ 47. De uitzonderingen op den in de vorige § gegeven regel zijn niet zeer talrijk. Hier volgen een paar. Bv. van [Javanese] *oost*, *oostelijk*, *het oosten*, is het werkwoord niet [Javanese] maar [Javanese] *oostwaarts gaan;* van [Javanese] *maaksel*, *werk*, is het werkwoord niet [Javanese] maar [Javanese] iets *maken*, *construeeren*, *vervaardigen;* van [Javanese] *ong.* is het werkwoord niet [Javanese] maar [Javanese] *waarnemen met het gezigtsorgaan*, *zien*. Van [Javanese] *ong.* heeft men nevens den werkwoordsvorm [Javanese] ook [Javanese] Beide beteekenen *bijten*. Evenzoo van [Javanese] *ong.* de werkwoordsvormen [Javanese] en [Javanese] voor *over den grond slepen*, van den buik van een dier zooals een varken of wel van den staart van een paard.

§ 48. Door het in § 46 genoemde werkwoord [Javanese] zagen we, dat, begint het grondwoord met een neusletter, zooals het geval is met het woord [Javanese] de keelneusklank [Javanese] wordt voorgevoegd. Zoo dan ook als het woord begint, hetgeen zeer zeldzaam is, met den neusletter [Javanese] maar daarbij valt op te merken, dat die beginletter of eerste medeklinker van het grondwoord, zooals trouwens veelvuldig geschiedt bij vorming van een werkwoord door voorvoeging van den keelneusklank [Javanese] wordt geredupliceerd of herhaald. Bv. van [Javanese] *pijn*, *smart*, *pijnlijk*, is het werkwoord [Javanese] hetgeen beteekent: iemand *kwellen*, *zeer doen*, *kwetsen*. In dit geval doet de Reduplicatie, over welken grammatischen vorm later zal worden gehandeld, niet af tot de beteekenis.

§ 49. Het spraakgebruik van de, in het opschrift van dit hoofdstuk, genoemde werkwoorden, zal wel het best verklaard worden, door het geven van een reeks van beteekenissen, met de noodige voorbeelden. Wij beginnen met de in de vorige §§ besproken werkwoorden, namelijk zulke, die gevormd worden door den eersten medeklinker van het grondwoord, uit te spreken met een der neusklanken [Javanese] [Javanese] [Javanese] of [Javanese] of wel door voorvoeging van den neusklank [Javanese] voor het grondwoord.

§ 50. Van die werkwoorden dan kan de beteekenis wezen, al naar gelang hetgeen door het grondwoord wordt beteekend, òf: (a) *een werkzaam zijn*, *een doen*, *overeenstemmende met de eigenaardige functie van hetgeen benoemd wordt door het grondwoord*, zoo bv. van het grondwoord [Javanese] *iets*, bv. een lat, *ergens tot klemming aangebragt*: [Javanese] *klemmen*, *geklemd houden;* van [Javanese] *dienaar:* [Javanese] *dienen;* òf (b) *een bezigen*, *gebruiken*, *werken met hetgeen beteekend wordt door het grondwoord*, zoo bv. van het grondwoord [Javanese] *schaaf:* [Javanese] *schaven;* òf (c), als het grondwoord is de benaming van een rang, betrekking of beroep, *een bekleeden van dien rang* of *die betrekking*, *een uitoefenen van dat beroep*, zoo

bv. van soort *politiedienaar:* *patjalang zijn;* van *dansmeid:* *ronggèng zijn;* òf (d) *een doen, een verrigting, waarvan hetgeen door het grondwoord wordt beteekend, is het object,* bv. *in den spiegel zien,* (van *spiegel*), ook soms *het doel* (bv. *naar het noorden gaan,* van *het noorden*). Mede kan de beteekenis zijn *een behandeling op den grondslag of den voet van hetgeen door het grondwoord wordt uitgedrukt.* Hierbij wordt de eerste lettergreep van dat woord herhaald. Bv. van *mal, gek,* iemand *uitmaken voor mal* of *gek, van* iemand *beweren dat hij mal* of *gek is,* maar ook iemand *voor den mal* of *voor den gek houden.* Eindelijk kan ook, als het grondwoord de benaming is van een localiteit, het werkwoord beteekenen *zich begeven* of *gaan in die localiteit,* zoo bv. van *de ruimte onder iets,* zooals een huis, tafel, rijtuig enz. *gaan in de kòlong.* Desgelijks waar het meer bepaald de benaming is van een soort verblijfplaats: *dergelijk verblijf* of *dergelijke verblijven gaan betrekken, zich neêrslaan in dergelijke verblijven.* Zoo bv. (slechts gebr. in geschriften): *zijn intrek nemen in een pasangrahan, zich neêrslaan in, ten dien einde opgerigte, pasangrahans* of *dergelijke,* van tegenwoordig de *benaming van een soort logementen.*

§ 51. Wij gaan nu over tot de in het opschrift van dit hoofdstuk in de tweede plaats genoemde werkwoorden. Allereerst, die, welke gevormd zijn, door v o o r het grondwoord te voegen het praefix waarmeê ook een der later te bespreken Passieve vormen wordt geconstrueerd. Ze beteekenen in veel gevallen niets anders dan een daad, handeling of verrigting van een persoon. Zoo bv. van *ong.* het werkwoord *parè snijden* of *oogsten;* van *ong.* het werkwoord s. en B. *zich het hoofdhaar wasschen, zich het hoofd reinigen.* Maar ook niet zelden is de beteekenis dezelfde als die van het eenvoudig werkwoord, gevormd met behulp van den neusklank (zie voorg. § aldaar d), namelijk een doen, een bewerking of werking, waarvan hetgeen door het grondwoord wordt beteekend is het object, het voorwerp, hetzij omdat daarmeê wordt gehandeld of gewerkt, hetzij omdat het is het doel of wel het uitwerksel van de handeling. Bv. s. B. *zijn tanden zwartmaken,* van benaming van het daartoe gebezigde préparaat; s. B. *werken, arbeiden,* van en *werk, arbeid;* *geluid geven,* van geluid.

Opmerkelijk is het, dat van *ong.* en van *postuur,* een werkwoord gevormd wordt, zoowel met behulp van den neusklank als door voorvoeging van het praefix Maar het spraakgebruik heeft aan en zoomede aan en verschillende beteekenissen

toegekend. Terwijl [illegible] beteekent een dier zooals een paard *dresseeren*, is de beteekenis van [illegible] *leeren, zich oefenen* in iets. En [illegible] beteekent *spelen*, een of ander kansspel, maar [illegible] *vechten*.

§ 52. De werkwoorden, gevormd door het grond- of stamwoord te voorzien van het voorvoegsel [illegible] onderscheiden zich in den grond der zaak slechts door een gewijzigden vorm en een meer of minder gewijzigde beteekenis van de eenvoudige werkwoorden in § 50 besproken. Het is namelijk meer dan waarschijnlijk, dat genoemd voorvoegsel [illegible] niets anders is dan de verhemelte neusklank [illegible] in de uitspraak met den eersten medeklinker van het volgende woord overgegaan in [illegible] en dat dus bv. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] enz. vervormingen zijn, door middel van een in de uitspraak geboren neusklank, van [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] Ook de beteekenis van de zoo even opgenoemde en dergelijke, met behulp van het voorvoegsel [illegible] gevormde werkwoorden is aan deze opvatting niet ongunstig. Die is namelijk: *een gerigt zijn met dat, hetgeen door het grondwoord wordt beteekend*, naar een zekere streek of naar een zeker punt, ook wel *een zitten, liggen in een zekere positie*, aangegeven door het grondwoord, en ook wel *een zich rigten naar het punt* of *de streek, beteekend door het grondwoord*. Zoo beteekent bv. [illegible] (van [illegible] *hoofd*) liggen *met het hoofd gekeerd* naar bv. het zuiden; [illegible] waarvoor ook wel [illegible] of [illegible] (van [illegible] *ong.* in het Soendasch, maar zeker wel hetzelfde woord als het Mal. انجر *oendjoer* ook *hoendjoer, uitgestrekt* (niet gebogen), zooals bv. een been; *uitgestrekt zijn*), *zitten met de beenen regt voor zich uit;* [illegible] (van [illegible] *zijde, kant, flank*), *op zijn zij liggen;* [illegible] *zich rigten naar een lager punt*, en dit voor *een helling afgaan, afdalen van een helling*, van [illegible] *punt* of *terreingedeelte, lager dan dat, waar men zich bevindt* of *dan dat, hetgeen tot basis dient voor een vergelijking*. Vooral waar de zin van zoo'n met het voorvoegsel [illegible] gevormd werkwoord is: *zich rigten naar het punt* of *de streek, beteekend door het grondwoord* (waarvan het zooeven genoemde [illegible] een voorbeeld), springt de overeenkomst in beteekenis met een door middel van den neusklank gevormd eenvoudig werkwoord duidelijk in het oog. Wat meer is, [illegible] en [illegible] (beide van [illegible] *voor*) zijn synoniemen, beide beteekenen *het gelaat keeren* of *gekeerd houden* naar bv. het noorden, en is dan ook het Basawoord voor beide hetzelfde, namelijk [illegible]

§ 53. Zoo'n, met behulp van het voorvoegsel [illegible] gevormd werkwoord kan ook, met behulp van het aanhechtsel [illegible] waarover later, tot een zoogenaamd transitief, en met behulp van het aanhechtsel [illegible] waarover insgelijks later, tot een zoogenaamd causatief werkwoord gemaakt worden.

§ 54. Een eigenaardig soort van werkwoorden wordt gevormd door voorvoeging van het praefix [illegible] voor het grondwoord. De zin van zulke werkwoorden is altijd accidenteel, ze beteekenen namelijk *iets, dat met iemand* of *iets geschiedt*, *dat hem* of *aan dat iets overkomt*, *hetzij zoo maar*, *als het ware van zelf*, *hetzij als een uitvloeisel* of *gevolg van een zekere omstandigheid.* Zoo beteekent bv. [illegible] (van het klank- of geluidnabootsende woordje [illegible]) *storten*, *ploffen*, en wel onbedoeld, van een mensch of groot dier in iets zooals een kuil of put. Bv. Sp. d. J. bl. 75, 4 r. v. o. [illegible] *het duurde niet lang of de ezel plofte in den door den adjag gemaakten kuil;* id. bl. 76 3 en 4 r. v. b. [illegible] *al wie een kuil graaft voor zijn naaste, stort er veelal zelf in.* Een ander voorbeeld is [illegible] gevormd van [illegible] *duiken;* het beteekent *naar de diepte gaan*, *zinken*, onbedoeld, van een mensch of dier. Bv. Sp. d. J. bl. 9 l. r. [illegible] zij (de bij) *slierde uit*, *plompte in het water*, *ging naar de diepte en het scheelde weinig of ze was haar leven kwijt.* Duidelijk komt hier de eigenaardige beteekenis uit van een met behulp van het voorvoegsel [illegible] gevormd werkwoord. Het naar de diepte gaan of zinken, doet de bij, niet als een daad of verrigting van haar uitgaande, het overkomt haar, en wel als een gevolg of uitvloeisel van de omstandigheid, dat zij in het water plompte. In het eerste woord van de aangehaalde plaats hebben wij nog zoo'n met [illegible] gevormd werkwoord, namelijk [illegible] Dit beteekent *uitglijden* en wel *een heel eind uitslieren met den voet of poot.* Ook hier is de beteekenis zeer duidelijk. Het uitslieren doet de bij weêr niet, als een doen of verrigting van haar uitgaande, het is iets, dat haar overkomt, bij het willen gaan drinken aan den waterval.

§ 55. Van [illegible] moet hier nog opgemerkt worden, dat het ook beteekent *verdrinken.* Bv. [illegible] *N. N. zijn sterven was verdrinken*, d. i. *N. N. verdronk* of *is verdronken.* Dat [illegible] ook de beteekenis kreeg van *verdrinken* is niet vreemd, die beteekenis is een logische voortzetting van de eerste: *onbedoeld naar de diepte gaan* of *zinken.*

§ 56. Het zal niet noodig zijn meer voorbeelden bij te brengen, de zin of beteekenis van deze werkwoorden is altijd dezelfde. Maar er is toch nog een punt, waarbij we even dienen stil te staan. Te weten, van sommige grondwoorden wordt, met behulp van den neusklank, een eenvoudig werkwoord gevormd, dat *in een vertaling* dezelfde beteekenis heeft als het van dat grondwoord, met behulp van het voorvoegsel [illegible] gevormde werkwoord. Zoo bv. van [illegible] *ong.* [illegible] en [illegible] beide zijn te vertalen met *uitglijden*; van [illegible] een klanknaboot-

send woordje, [illegible] en [illegible] beide te vertalen met *glijden*, *glippen*, *vallen*, van iets zooals koffij, rijst of derg. uit den zak. Maar zoo moge men beide vormen met hetzelfde woord kunnen of liever moeten *vertalen*, ze zijn daarom niet altijd verwisselbaar. Zegt men bv. [illegible] [illegible] [illegible] *ik viel op den opstap, doordien ik uitgleed op een steen*, dan mag men hierin [illegible] niet vervangen door [illegible] omdat het uitglijden hier bepaaldelijk iets is, dat overkomt, de spreker *kwam* uit te glijden. Daarentegen mag men bv. in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *ik plaatste den voet op den steen, hij gleed uit en ik viel*, i. pl. v. [illegible] wel [illegible] bezigen. Men kan zich namelijk het uitglijden, i. pl. v. als een verrigting, uitgaande van den voet, in welk geval [illegible] moet worden gebruikt, ook denken als iets, dat den voet *overkomt*.

§ 57. Intusschen, niet *altijd* wordt het verschil in zin en beteekenis van de hier bedoelde vormen van werkwoord even streng volgehouden, soms zelfs heeft het spraakgebruik ze als onderling verwisselbaar gedecreteerd. Zulks is bv. het geval met het hierboven reeds genoemde [illegible] en het insgelijks daar genoemde [illegible] beide te vertalen met *glijden*, *glippen*, *vallen*, van iets, zooals bv. rijst uit den zak. Wil men bv. in [illegible] *hier gleed gisteren mijn geld uit den zak*, i. pl. v. [illegible] bezigen [illegible] geen Soendanees zal er bedenkingen tegen hebben. Toch bestaat er grammatisch onderscheid, met [illegible] beteekent namelijk de spreker het glijden uit den zak als het geld *overkomen*, met [illegible] zegt hij, dat het geld, *als een daarvan uitgaande handeling*, uit den zak gleed.

§ 58. Behalve de reeds besprokene noemden wij nog, in het opschrift van dit hoofdstuk, de werkwoorden, die gevormd zijn met behulp van het praefix [illegible] Door de met dit praefix gevormde werkwoorden wordt beteekend: ôf *een doen, een verrigting, waarvan het subject tevens is het object*, ôf *een plaatsen, een houden van een of meer lichaamsdeelen*, of wel *van het lichaam, in een bijzondere houding of positie*. Zoo bv. [illegible] s. [illegible] B. *zich warmen* bij een vuur. Desgelijks [illegible] en gew. [illegible] *zich de handen* of *de voeten wasschen*, van het Javaansche woord b a n j o e *water*; [illegible] *zich het gelaat wasschen*, van [illegible] *gelaat*, *gezigt*. Ter beantwoording van de bedenking, die men zou kunnen maken, dat bij [illegible] toch eigenlijk de handen of voeten het object zijn, en bij [illegible] zulks is het gelaat, wordt hier opgemerkt, dat, voor den Soendanees, [illegible] *geen* voorvoegsel is, en voor hem [illegible] en [illegible] *geen* zamenstellingen zijn. Al is [illegible] *gelaat*, ook een van zijn meest gewone woorden, het er meê zamengestelde [illegible] beteekent voor hem niet meer dan *zich wasschen*,

met dien verstande, dat het niet is een wasschen van het geheele lichaam, maar bepaaldelijk of *uitsluitend van het gelaat.* Zoo behoort ook, wat hier trouwens voor de hand ligt, met het oog op b a n j o e, dat niets anders beteekent dan *water*, [illegible] te worden opgevat. [illegible] of [illegible] is *zich wasschen, met dien verstande, dat het niet is een wasschen van het geheele lichaam, maar bepaaldelijk* of *uitsluitend van de handen* of wel *voeten.*

Onder het tweede lid der definitie, valt [illegible] *de handen op de borst op* of *over elkaâr gelegd hebben* of *houden*, zooals men o. a. doet bij het verrigten van het gebed; voorts [illegible] gezeten zijnde, bv. op een balustrade, *de beenen houden in een schuine rigting en naar denzelfden kant gekeerd*, zooals een vrouw doet die te paard zit; ook [illegible] staande in het water of, als het ondiep is, op de hurken zittende, als een deel van het baden, *door het bovenlijf achterover te buigen, het loshangende haar dompelen in het water*, dat men er dan laat doorstroomen, hetzij tot zuivering, hetzij opdat het, ten gevolge van duiken in en door elkaâr zittende, weêr uit de war zal geraken; ook nog [illegible] gezeten zijnde, *leunen op een regt uit gestoken arm, waarvan de hand plat op den grond ligt.*

§ 59. Daar straks (§ 58) wezen wij er reeds op, dat voor den Soendanees [illegible] geen p r a e f i x is, maar een onafscheidbaar deel van het woord. Dat zulks werkelijk zoo is, wordt ook nog hierdoor bewezen, dat van sommige, niet alle zijn vatbaar voor vormverandering, *als waren het grondwoorden*, wordt gevormd een zoogenaamd t r a n s i t i e f of wel c a u s a t i e f, ook wel eens èn een t r a n s i t i e f èn een c a u s a t i e f werkwoord. Zoo bv. van [illegible] of [illegible] (§ 58) het transitieve werkwoord [illegible] of [illegible] iemand (een ander) *de handen* of *de voeten wasschen*; van [illegible] (§ 58) het causatieve werkwoord [illegible] *aan* iemand (hier het geheel genomen voor het deel) *het sidengdang bewerken, door hem zóo te plaatsen* of *te zetten*, bv. op een paard, *dat hij sidengdang;* van [illegible] (§ 58) het transitieve werkwoord [illegible] iemand (een ander) *het gezigt wasschen*, en het causatieve werkwoord [illegible] een of ander water, bijv. een geneeskrachtig water, *bezigen om zich het gezigt meê te wasschen.*

§ 60. Met het oog op het feit, dat zoo van sommige der met het voorvoegsel [illegible] gevormde werkwoorden, niet slechts met behulp van de aanhechtsels, maar ook door de beginletter uit te spreken met een overeenkomstigen neusklank, dus door ze te behandelen als waren het grondwoorden, wordt gevormd een t r a n s i t i e f of wel een c a u s a t i e f werkwoord, ook wel beide, mag men dus met grond aannemen, dat de inlander de kracht of functie van het p r a e f i x niet meer gevoelt, en dat het voor hem niets anders is dan de eerste lettergreep van een woord, dat de beteekenis heeft van een werkwoord.

§ 61. Ook van een, met behulp van het voorvoegsel [illegible] (§ 52) zamengesteld werkwoord, kan, wij zeiden het boven reeds (§ 53), een zoogenaamd causatief werkwoord worden gevormd, en wel op de gewone wijze, door het te voorzien van het aanhechtsel [illegible] (§ 69). Zoo bv. van [illegible] *op zijn zij liggen*, het causatieve werkwoord [illegible] iemand *op zijn zij leggen*. Van het voorvoegsel [illegible] wordt dus door den inlander de kracht of functie wel gevoeld, en is het voor hem geenzins, zooals het praefix [illegible] zelfs in [illegible] een onafscheidbaar deel van het woord, m. a. w. bv. het zoo even genoemde [illegible] is ook voor zijn taalgevoel zamengesteld uit een grondwoord [illegible] en een neusklank, waarmeê een werkwoord wordt gevormd. In verband daarmeê, is, gelijk van [illegible] het Passief is [illegible] van [illegible] dan ook het Passief [illegible]

§ 62. Ten slotte wordt omtrent de met het praefix [illegible] gevormde werkwoorden § 54 hier nog opgemerkt, dat ze voor elke vormverandering onvatbaar zijn.

b. De eerste Transitieve vorm.

§ 63. Het transitief werkwoord, zóo noemen wij, onder opmerking dat de benaming gebrekkig is, de eerste transitieve vorm, is een werkwoord, dat begint met een neusklank en uitgaat op het aanhechtsel *an*. Het kan gevormd worden van een onvolledig werkwoord (§ 34) zoomede van een der in het vorige hoofdstuk besproken werkwoorden, behalve van zoo een, dat met behulp van het voorvoegsel [illegible] (§ 54) is geconstrueerd. Van een onvolledig werkwoord of ander grondwoord heeft de vorming plaats, door, onder voorvoeging van den neusklank of wel uitspraak daarmeê van den beginmedeklinker van het woord, de zooeven genoemde lettergreep *an* aan te hechten. Van een werkwoord, dat met een neusklank begint, door het te voorzien van het meergemelde aanhechtsel, van een werkwoord, dat gevormd is met het voorvoegsel [illegible] door, onder aanhechting van *an*, dat voorvoegsel te vervangen door den neusklank, en eindelijk van een werkwoord. dat gevormd is met behulp van het voorvoegsel [illegible] (§ 58), door, onder aanhechting van *an*, de beginmedeklinker [illegible] uit te spreken met den overeenkomenden neusklank [illegible] (§ 42, 59 en 60).

§ 64. Gaat het grondwoord of het werkwoord uit op een medeklinker, dan wordt die *in het schrift* verdubbeld, maar in de uitspraak wordt zoo'n medeklinker afgescheiden en met het aanhechtsel verbonden. Zoo schrijft men bv. het, van het grondwoord [illegible] leuit, *rijstschuur*, gevormde transitief werkwoord: [illegible] parè *opslaan in een schuur*,

maar zegt ngaleui-tan. Gaat het grondwoord of werkwoord uit op een [illegible] (panglisad), dan wordt het aanhechtsel [illegible] (an), onder den invloed van de voorafgaande adspiratie *in schrift* tot [illegible] (han), bv. het, van het grondwoord [illegible] *speeksel* gevormde transitief werkwoord *njidoehan*, wordt geschreven [illegible] maar in de uitspraak wordt het aanhechtsel, tenzij bij hard oplezen, weinig of niet gewijzigd.

§ 65. Eindigt het grondwoord of eenvoudig werkwoord op een ˙ (pangnjĕtjĕk, zie de tabel), dan ondergaat het ook in de uitspraak geen verandering, maar in schrift wordt de eerste letter van het aanhechtsel, namelijk de [illegible] vervangen door de [illegible]. Zoo *schrijft* men bv. [illegible] een mensch of dier *met een boerang verwonden* of wel *daarop vangen*, van [illegible] *voetangel, angel, ergens geplaatst om een mensch of dier te verwonden* of wel *een dier er op te vangen*, maar men *zegt ngaboerang-an.*

En gaat het grondwoord uit op een der klinkers i, oe, è of ò, dan wordt in de uitspraak, bij het overgaan van de klinkers i en è tot de volgende a, het aanhechtsel als van zelf [illegible] en bij het overgaan van de oe en de ò tot de a van het aanhechtsel, dat laatste als van zelf [illegible]

De zoo in de uitspraak gevormde halfklinkers [illegible] en [illegible] worden ook veelal in plaats van [illegible] geschreven, zoo schrijft men bv. gewoonlijk [illegible] *van* of *bij* iemand *koopen* en niet [illegible] Desgelijks gewoonlijk [illegible] *op* iemand of iets *passen*, en niet [illegible]

§ 66. Zoo'n zoogenaamd transitief werkwoord nu, kan, zooals boven (§ 63) werd gezegd, zijn gevormd van een onvolledig, van een eenvoudig, zoomede van een met behulp van een der voorvoegsels [illegible] [illegible] of [illegible] gevormd werkwoord. In alle die gevallen is het een werkwoord, dat, hetgeen door het onvolledig of wel ander werkwoord wordt uitgedrukt, beteekent als *overgaande* op een object, waarmeê het dikwijls onmiddelijk, zonder voorzetsel, maar soms ook met behulp van een voorzetsel, is verbonden.

Is het transitief werkwoord gevormd van een grondwoord, dat een substantief is, dan beteekent het een behandeling of bewerking van een object, met dat, hetgeen door genoemd grondwoord wordt aangeduid; ook wel een zijn, een optreden tegenover een object, als dat, hetgeen met het grondwoord wordt beteekend. Is het gevormd van een grondwoord, dat de benaming is van een hoedanigheid, dan beteekent het een behandeling of bewerking van een object, die ten doel of tot uitwerksel heeft, hetgeen door het grondwoord wordt beteekend.

Is het eindelijk gevormd van een grondwoord, dat optreedt als een zoogenaamd bijwoord, dan is de beteekenis een, ten opzigte van een object, doen, waarvan hetgeen met het grondwoord wordt beteekend, is doel of uitwerksel, ook kan de beteekenis wezen, een, met betrekking tot een

object, zich bevinden ter plaatse, door het grondwoord aangegeven of genoemd.

Zoo beteekent bv. het, van het grondwoord mede onvolledig werkwoord [illegible] *zitten*, *rijden* op een rijdier of voertuig, gevormde transitief werkwoord [illegible]: een rijdier *berijden*, *op* of *in* een rijtuig *zitten;* het, van het grondwoord mede onvolledig werkwoord [illegible] *zitten*, gevormde transitief werkwoord [illegible]: *zitten*, *gaan zitten op* iets; het, van het eenvoudig werkwoord [illegible] *wijken*, *de wijk nemen*, *zich verwijderen* van de plaats, die men inneemt, gevormde transitief werkwoord [illegible] iets *ontwijken*, *mijden*, *vermijden*, *ontgaan; voor* iemand *uit den weg gaan*, *voor* iemand *den wijk nemen;* het, van het substantief [illegible] *gouden* of *koperen hoofdsieraad*, dat o. a. door bruid en bruidegom wordt gedragen, gevormde transitief werkwoord [illegible] iemand *met een sigĕr tooijen;* het van het substantief [illegible] *getuige*, gevormde transitief werkwoord [illegible] *van* iets *getuige zijn*, *bij* iets *optreden als getuige;* het van de benaming van hoedanigheid [illegible] *rood*, gevormde transitief werkwoord [illegible] iets, bv. de beginletters van pada's in een wawatjan *rood kleuren*, *rood maken*, maar ook *rood worden*, zooals van het gelaat; desgelijks van [illegible] *klein*, het transitief werkwoord [illegible] iets *kleiner maken*, *verkleinen;* maar ook *verschrompelen*, van iemand, tengevolge van ouderdom; en eindelijk het van het zoogenaamde bijwoord [illegible] *digt bij*, *nabij*, gevormde transitief werkwoord [illegible] iemand of iets *naderen*, *in de nabijheid komen* van iets; *naderbij komen*, zoomede het, van bet bijwoord [illegible] *boven*, gevormde transitief werkwoord [illegible] ook: *zich bevinden boven* iemand of iets, gezegd bv. van de aan den zolder hangende lamp.

§ 66. Maar nog meer kan door een zoogenaamd transitief werkwoord worden uitgedrukt. Er kan namelijk ook door beteekend worden een herhaald doen, een veelvuldigheid of wel aanhoudendheid van hetgeen met het eenvoudig werkwoord wordt gezegd. Zoo bv. [illegible]. Terwijl het eenvoudig werkwoord [illegible] beteekent: een boom of een bamboe *vellen*, *kappen*, is de zin van [illegible] twee of meer, eenige boomen of bamboe's *vellen*. Bv. Gesch. v. Soepĕna bl. 13, 12 r. [illegible] *daarop velde B*[a] *Banan in allerijl bamboe's voor een van Raden Soepĕna te bouwen huis*. Een ander voorbeeld vinden we bl. 59, 10 r. [illegible] *maar vorst Dèwa Tasari bleef maar voor zich kijken*, *terwijl hij herhaaldelijk of aanhoudend de tranen afwischte*. Het eenvoudig werkwoord [illegible] beteekent tranen of zweet *afwisschen*, het transitief werkwoord [illegible] *zulks bij herhaling* of *aanhoudend doen*.

§ 67. In sommige gevallen eischt *het spraakgebruik* dezen *meervoudsvorm* van het werkwoord. Een bijzondere beteekenis heeft die alsdan niet.

Zoo is [Javanese script] rijst *stampen*, maar [Javanese script] behoort men te bezigen voor iets anders dan rijst, bv. kruiderijen of koffij *stampen;* [Javanese script] *werken met den patjoel*, een stuk grond *bewerken met den patjoel*, 1) maar [Javanese script] wordt geëischt, waar het niet is een formeel met den patjoel bewerken van een stuk grond, maar slechts een *met den patjoel bijwerken* of *in orde brengen*, zooals men bv. een rijstvelddijkje doet of wel een *met den patjoel van onkruid zuiveren*, bv. van het plein voor het huis; [Javanese script] is een vijver of put *uithalen*, *uitgraven*, maar [Javanese script] behoort men te gebruiken voor iets, zooals bv. het vuil, dat zich verzamelde onder een huis, bv. met den patjoel, *uithalen*, *bij elkaâr halen*.

§ 68. Opgemerkt behoort ook te worden, dat niet *altijd* het werkwoord voorzien wordt van het aanhechtsel *an*, m. a. w. den vorm van het transitief krijgt, of, wil men, meervoudig wordt gemaakt, om het herhaald doen, de veelvuldigheid of wel aanhoudendheid van hetgeen er meê beteekend wordt, aan te duiden. Trouwens, waar, zooals dikwijls het geval is, door een of ander redewoordje reeds het bij herhaling doen of de veelvuldigheid wordt beteekend, is dat meervoudig maken van het werkwoord ook niet noodig, en zou dat dikwijls maar [Javanese script] *stijf* zijn. Maar ook in andere gevallen vindt men wel het eenvoudig werkwoord gebezigd, waar men met reden het transitief werkwoord zou verwachten. Zoo vindt men bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 19, l. r. voor *in de hand houden* gebruikt het eenvoudig werkwoord [Javanese script] Echter bl. 117, r. 1, 121, 7 r. zoomede Sp. d. J. bl. 136, 4 r. voor *in de hand houden*, *vasthouden* het transitief werkwoord [Javanese script] Deze laatste vorm is de goede, want het eenvoudig werkwoord [Javanese script] beteekent eigenlijk niet meer dan *vatten*, slechts door het voorzien van het aanhechtsel *an* krijgt het de beteekenis van *aanhoudend vatten*, d. i. *in de hand houden*, *vasthouden*.

c. *De tweede Transitieve vorm.*

§ 69. Het causatief werkwoord, zooals wij met een gebruikelijke benaming den tweeden transitieven vorm noemen, onderscheidt zich van het transitief werkwoord, wat den vorm betreft, door het aanhechtsel. Dat is namelijk niet [Javanese script] maar [Javanese script] *keun.* Dit aanhechtsel [Javanese script] is wel hetzelfde suffix, dat wij in het Maleisch hebben als *kan*, en dat niets anders is dan het van de eerste syllabe beroofde voorzetsel *akan*. In Javaansche poezie treffen wij het het aan als kĕn, in Javaansch proza in den vorm van [Javanese script] en [Javanese script]

1) Als de Passieve vorm wordt echter ook [Javanese script] gebezigd.

§ 70. Gelijk het transitief werkwoord gevormd wordt van een der in § 63 genoemde werkwoorden, ook wel van sommige woorden, die wij als grondwoorden onderscheiden, desgelijks het causatief werkwoord. Maar was, zooals wij gezien hebben, zoo'n grondwoord bij den tweeden transitieven vorm een substantief, een benaming van hoeveelheid of wel een zoogenaamd bijwoord, voor het causatief werkwoord kan het ook nog wezen een telwoord, ook wel een toeroep of derg. Zoo bv. van het onvolledig werkwoord [illegible] *slapen*, het causatief werkwoord [illegible]; van het onvolledig werkwoord [illegible] *verdwijnen*, *verloren gaan*, het causatief werkwoord [illegible]; van het eenvoudig werkwoord [illegible] *hangen* aan of over iets, het causatief werkwoord [illegible]; van het substantief [illegible] *getuige*, het causatief werkwoord [illegible]; van het telwoord [illegible] *twee*, het causatief werkwoord [illegible]; van den toeroep [illegible] *komaan*, *welaan*, het causatief werkwoord [illegible]; van de benaming van hoedanigheid [illegible] *slecht*, *kwaad*, *leelijk* enz. het causatief werkwoord [illegible]; van het zoogenaamde bijwoord [illegible] *digt bij*, *nabij*, het causatief werkwoord [illegible]

§ 71. De beteekenis van dit causatief werkwoord of wel van dezen tweeden transitieven vorm is in het algemeen: *ten opzigte* of *aan een persoon* of *zaak bewerken*, *hetgeen beteekend* of *aangegeven wordt door het woord*, *waarvan de vorming geschiedde*. Zoo beteekent het in de vorige § genoemde causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte* of *aan* iemand *bewerken dat hij* [illegible] *dat hij slaapt*, d. i. iemand *in slaap brengen*, *doen inslapen;* het causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte van* iets *bewerken*, *dat het* [illegible] *dat het verdwijnt* of *verloren gaat*, d. i. iets *doen verloren gaan* of *verdwijnen*, *uit den weg ruimen*, *doen ophouden te bestaan;* het causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte* of *aan* iets, bv. een baadje, *bewerken*, *dat het* [illegible] *dat het hangt*, d. i. iets, bv. een baadje, *aan* of *over* iets, bv. een stoel, *hangen;* het causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte van* iemand *bewerken*, *dat hij* [illegible] *getuige is* of *wordt*, d. i. iemand *tot getuige nemen*; het causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte van* iemand *bewerken*, *dat hij* [illegible] *slecht*, *kwaad*, *leelijk wordt in de oogen van anderen*, d. i. iemand *zwart maken*, *belasteren;* het causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte van* iets *bewerken*, *dat het* [illegible] *digt bij* of *nabij is* of *komt*, d. i. iets *nader doen komen*, *doen nabij komen;* het causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte van* iets *bewerken*, *dat het* [illegible] *twee*, *is* of *wordt*, d. i. iets *in tweeën deelen;* het causatief werkwoord [illegible] *ten opzigte van* iemand of een dier, het woord [illegible] *welaan! komaan!* bezigen, d. i. iemand of een dier *aansporen*, *aanmoedigen*, *aanzetten*.

§ 72. Bij een oppervlakkige beschouwing van sommige uitdrukkingen

zou het kunnen schijnen, dat het spraakgebruik, ten opzigte van het bezigen der beide transitieve vormen, nog al zeer ruim is, m. a. w. dat men wel eens, waar men *het causatief werkwoord* zou behooren te gebruiken, *het transitief werkwoord* bezigt. Zoo beteekent het, van het eenvoudig werkwoord [illegible] *gesloten zijn*, gevormde causatief werkwoord [illegible] ten opzigte of aan iets het [illegible] het gesloten zijn, bewerken, en dus iets, zooals een deur, *sluiten*, evenwel zegt men voor *de deur sluiten*, i. pl. v. [illegible] zeer dikwijls en zelfs gewoonlijk, met het transitief werkwoord: [illegible] Het transitief werkwoord [illegible] gevormd van het grondwoord [illegible] *deur* (maar slechts gebruikelijk voor het *deurtje van een kippenhok*, in een omrastering of derg.), beteekent (§ 66) *een behandeling* of *bewerking van een object, met dat, hetgeen door het grondwoord wordt aangeduid;* [illegible] zou dus beteekenen *een behandeling* of *bewerking van het object* [illegible] *deur*, *met een deur*, hetgeen natuurlijk niet kan. Toch is de uitdrukking goed, en kan er geen sprake zijn, van door elkaâr gebruiken der twee transitieve vormen. In [illegible] is namelijk de *deur*, genomen voor de *deuropening*, m. a. w. daarin staat het woord [illegible] voor het woord [illegible] Men behoort de uitdrukking dus op te vatten, als luidde ze [illegible] waarmeê beteekend wordt *een behandeling* of *bewerking van het object* [illegible] *deuropening*, *met de* [illegible] *de deur*, d. i. gelijk [illegible] *de deur sluiten*.

§ 73. Een enkele maal kan men naar goedvinden, den eersten, of wel den tweeden transitieven vorm bezigen, maar ook slechts, omdat er in dat speciaal geval, hetzij men het transitief, hetzij men het causatief werkwoord bezigt, hetzelfde wordt gezegd. Zoo beteekent het, van het grondwoord [illegible] *prijs*, *waarde*, gevormde transitief werkwoord [illegible] *een behandeling van een object, met hetgeen beteekend wordt door* [illegible] dus *voor* iets *een verkoopprijs bepalen*, *bepalen wat* iets *moet kosten*. Maar datzelfde wordt ook beteekend door het causatief werkwoord [illegible] immers dit beteekent: *ten opzigte* of *aan* iets *bewerken*, *hetgeen door* [illegible] *wordt uitgedrukt*, d. i. *ten opzigte van* iets *zoo werkzaam zijn, dat het een prijs krijgt* of wel: *voor* iets *een verkoopprijs bepalen*, *bepalen wat* iets *moet kosten*.

Slechts voor: *de waarde bepalen* (i. d. z. van *schatten*, *taxeeren*) *van* iets, dat weg raakte of vergoed moet worden, verkiezen sommigen den tweeden transitieven vorm. (*)

(*) Voor [illegible] zoomede voor het, in de hier achter gevoegde Zamenspraken (bl. 45, 4 r. v. o.), voorkomende [illegible] zie men Woordenboek en Supplement.

§ 74. Ook het eenvoudig werkwoord en causatief werkwoord worden wel eens met dezelfde beteekenis gebruikt. Als voorbeeld kies ik het causatief werkwoord [illegible] omdat ik daardoor gelegenheid krijg, een onnauwkeurigheid in het woordenboek te verbeteren. Daar wordt namelijk als de beteekenis opgegeven: *bezig zijn met* iets *te planten* of *te poten*, en wel op grond van twee plaatsen in de Sp. d. J. t. w. bl. 86, 4 r. v. o. en bl. 87, 3 r. Deze twee plaatsen werden mij uitdrukkelijk zóo verklaard. Maar het is mij gebleken, dat de gegeven definitie niet geheel juist is. [illegible] de tweede transitieve vorm, wordt namelijk, nevens het eenvoudig werkwoord [illegible] gebezigd voor iets *planten* of *poten*, zonder dat de Soendanees tusschen de twee vormen verschil maakt. In antwoord op een vraag, zooals bv. deze: [illegible] *waar komt ge van daan?* kan men, en even goed, antwoorden: [illegible] als [illegible] In beide gevallen beteekent het antwoord: *van de kĕbon*, *van het pisang planten.* Ook op bovenaangehaalde plaatsen mag men desverkiezende den vorm van het eenvoudig werkwoord gebruiken.

§ 75. Uitdrukkingen zooals bv. [illegible] en derg. zijn geen vormen van causatieve werkwoorden. Wij zullen ze in het hoofdstuk „Voorzetsels en Voegwoorden" bespreken.

§ 76. Thans gaan wij over tot het insgelijks § 33 B. c. genoemde werkwoord, dat gevormd is met behulp van het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible] Zooals daar reeds werd opgemerkt, kan het gevormd worden van een onvolledig, van een eenvoudig, van een transitief, en ook van een causatief werkwoord. In het laatste geval wordt slechts [illegible] voorgevoegd.

Bij een eenvoudig, transitief of wel causatief werkwoord, willen goede schrijvers den neusklank [illegible] als die is *voorgevoegd*, vervangen hebben door het voorvoegsel, en keuren zij het dus af, dat men, zooals wel eens wordt gedaan, bv. i. pl. v. [illegible] (van [illegible]) zegt of schrijft [illegible]

Verder merken wij hier nog op, dat van een zoogenaamd onvolledig werkwoord slechts zeer zeldzaam een werkwoord met [illegible] en [illegible] wordt gevormd. Trouwens, verreweg de meeste onvolledige werkwoorden hebben beteekenissen, die ze daartoe doen ongeschikt zijn.

§ 77. Wat nu betreft de eigenaardige zin of beteekenis van een, met het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible] gevormd werkwoord, die is deze, dat er meê wordt uitgedrukt, dat, hetgeen beteekend wordt door het werkwoord, waarvan de vorming plaats had, geschiedt bij wijze van hulp- of dienstbetoon of wel van voorziening; in een enkel geval ook, gedaan wordt ter prejudice van iemand, altijd een bepaald persoon. Zoo van het eenvoudig

werkwoord [Javanese script] s. [Javanese script] B. iets *maken*, *construeeren*, [Javanese script] s. [Javanese script] B. *ten behoeve van* iemand iets *maken* of *laten maken*, bv. Sp. d. J. bl. 132, 8 r. v. o. [Javanese script] *zonder vertoef werd er een smidse voor hem gemaakt;* id. bl. 128, 2 r. v. b. [Javanese script] *voor dat het weêr aan lĕbaran toe is, wordt er niet andermaal een badjoe takwa voor je gemaakt;* van het eenvoudig werkwoord [Javanese script] s. [Javanese script] B. *koopen*, iets *koopen*, [Javanese script] s. [Javanese script] B. *voor* of *ten behoeve van* iemand iets *koopen*, bv. Zamensp. bl. 7, 4 r. v. o. [Javanese script] *nu is het mijn begeerte, dat door u ten mijne behoeve de kleêren worden gekocht.*

§ 78. Gemeenlijk wordt de zin zoo gewend of ingerigt, dat, gelijk in de zoo even bijgebragte voorbeelden, de Passieve vorm van het werkwoord wordt gebruikt. Een plaats, waar de Actieve vorm is gebezigd, levert ons de zoo even aangehaalde "Zamenspraak" op bl. 2, 10 r. v. b. [Javanese script] *wat aangaat* enz. *broeder koopt ze slechts bij wijze van hulpbetoon*, d. i. *broeder koopt die slechts voor mij, het geld geef ik.* Zie hier nog een voorbeeld: [Javanese script] *hoeveel krijg je voor het maken?* Antw. [Javanese script] *ik word er niet voor betaald, ik maak het, bv. het buisje, maar bij wijze van hulpbetoon.* [Javanese script] (van [Javanese script] *naaijen*, iets *naaijen*), beteekent *als kleêrmaker* of *naaister werken* voor iemand of wel voor de menschen; ook: *bij wijze van hulpbetoon het maken* of *naaijen.*

§ 79. De gevallen, waar de zin is: *ter prejudice van* iemand *doen*, *hetgeen door het werkwoord wordt beteekend*, zijn weinig talrijk. Een er van, is het, van [Javanese script] s. [Javanese script] B. een vrouw *er bij nemen*, gevormde [Javanese script] s. [Javanese script] B. *aan* zijn vrouw *een maroe* of *maroe's geven*, of *bij* zijn vrouw *een* tweede, derde of vierde *vrouw nemen.* Het er bij nemen van een vrouw is natuurlijk ter prejudice van de eerste. Het Passief van [Javanese script] is [Javanese script] en zulks de eerste vrouw tegenover of ten opzigte van ([Javanese script]) de volgende vrouw of vrouwen. De tweede, derde of vierde vrouw [Javanese script] door den man.

Een ander voorbeeld is het, van het onvolledig werkwoord [Javanese script] *overspel bedrijven*, gevormde [Javanese script] waarvan de grammatische zin is: *doen, hetgeen met* [Javanese script] *wordt gezegd, ter prejudice van* den (de) echtgenoot, d. i. *zich schuldig maken aan overspel tegenover* den (de) echtgenoot. De laatste [Javanese script]. Bv. [Javanese script] *altijd door heeft mijn vrouw zich tegenover mij aan overspel schuldig gemaakt.* [Javanese script]

[illegible] *de vrouw van* N. N. *leidt een slecht levensgedrag, ze maakt zich schuldig aan overspel* (tegenover haar man). Uit deze voorbeelden blijkt duidelijk, dat, hoewel [illegible] soms, zooals o. a. in het tweede voorbeeld, vertaald kan worden met de beteekenis van [illegible] d. i. overspel bedrijven, de grammatische zin toch geenzins dezelfde is.

§ 80. Eindelijk merken wij hier nog op, dat de vorm der Gebiedende wijs van zoo'n werkwoord met het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible] zooals trouwens de eigenaardige zin van de werkwoordsoort als van zelf meêbrengt, niet is de uitdrukking, op bevelenden toon iemand gezegd of toegeroepen, van hetgeen men *wil* dat hij zal doen, maar integendeel de uitdrukking van een verzoek om zeker hulp of dienstbetoon, gerigt tot zoo iemand, tegen wien men geen bepaalde Basavormen behoeft te gebruiken. Zoo beteekent bv.: [illegible] niet: *Sapin, ga tabak voor mij koopen in de waroeng*, maar: *Sapin bewijs mij den dienst, om tabak voor mij te gaan koopen in de waroeng.*

C. *Werkwoorden, die gevormd zijn met behulp van den klank* oem.

§ 81. Het aantal der, met behulp van den klank *oem*, gevormde werkwoorden is niet groot. Om te beginnen merken wij op, dat die klank eigenlijk is de lipneusklank *m*, tot verzachting dikwijls *oem* uitgesproken, en dat het werkwoord gevormd wordt, door gezegden klank in te voegen achter den beginletter van het grondwoord. Zoo bv. van het ong. [illegible] het werkwoord [illegible] *roepen, zich roepende laten hooren*, van een stem gezegd; van [illegible] *gevoel, smaak, meening, gevoelen*, het werkwoord [illegible] *beseffen, zich bewust zijn, gevoelen, meenen* enz.; van [illegible] *digtbij*, het werkwoord [illegible] *verschijnen, zijn opwachting gaan* of *komen maken* bij een meerdere. [a])

§ 82. Is de eerste letter van het grondwoord een klinker, dan worden

---

[a]) [illegible] S. [illegible] B. *zich verstouten* tegenover iemand; *de vrijpostigheid hebben* iets te doen; zal gevormd zijn van [illegible] S. [illegible] B. iemands *durven te gaan tot;* iemands *er voor over hebben*, en dit van [illegible] S. [illegible] B. *moed hebben, den moed* of *de driestheid hebben, durven* iets te doen. Het [illegible] dat nevens [illegible] als B. voor [illegible] wordt gebruikt (bv. Soend. Brieven, uitgegeven door Holle, brief n°. 32, de eerste regel) is een Javanisme, in het Javaansch is namelijk [illegible] kr. van [illegible] en [illegible] of [illegible] kr. voor [illegible]

de lipneusklank *m* en die vocaal, in de uitspraak, tot een syllabe. Zoo bv. [script] van [script] [script] van [script] enz.

Wordt de lipneusklank uitgesproken met den lipklinker *oe*, zooals bv. geschiedt, bij vorming van een werkwoord van het woord [script] *grootvader*, dan is, om bij dit voorbeeld te blijven, het werkwoord: [script] hetgeen beteekent: *grootvader zeggen tot iemand en hem als zoodanig behandelen.* Zoo ook [script] *zich het air geven van een aanzienlijk persoon te wezen*, *verwaand zijn*, van [script] *groot*, *aanzienlijk*.

§ 83. Is de eerste letter van het grondwoord een [script] zooals bij het zoo even genoemde [script] *groot*, *aanzienlijk*, dan verandert deze ook wel eens in een [script] In dat geval heeft het werkwoord bepaaldelijk de beteekenis van: *zich aanstellen, als hetgeen met het grondwoord wordt beteekend.* Zoo beteekent [script] bepaaldelijk: *zich aanstellen als een aanzienlijke*, terwijl [script] zooals wij zagen, nevens deze beteekenis ook nog een andere, zij het dan ook een daarmeê verband houdende, beteekenis heeft. [a])

§ 84. *Zich aanstellen, als hetgeen door het grondwoord wordt uitgedrukt,* is dus eene der beteekenissen, welke de werkwoordsoort, die we thans bespreken, kan hebben. Een andere is *gelijken op*, *er uitzien, als hetgeen met het grondwoord wordt genoemd.* Zoo bv. [script] *gelijken op*, *er uitzien als een hihid*, van de vleugels van een vogel, als de slagpennen zijn aan het uitkomen, maar nog niet lang genoeg zijn, om den vogel in staat te stellen tot vliegen, van [script] *een aan een steel gehecht matje*, *om het vuur meê aan te waaijen.* Zoo ook [script] *gelijken op* of *wel er uitzien als lèhò*, van het vleesch van een klappervrucht, als deze doewègan is (d. i. zich bevindt in het tijdperk van groei, dat de melk een aangename en verfrisschende drank is), van [script] *snot.*

Maar deze twee beteekenissen zijn speciale, in het algemeen beteekenen de, door invoeging van den klank *oem* gevormde, werkwoorden, en die men daarom ook *„Toestandswoorden"* zou kunnen noemen, *een toestand* of wel *een zeker zijn* of *zeker doen.* Bv. het, van [script] *dienaar*, gevormde [script] beteekent o. a. van een land: *onderworpen zijn* aan een ander of wel aan een vorst of volk, waardoor het wordt overheerd; het, van [script] ong. gevormde [script] beteekent: *popelen* van het hart;

---

[a]) Gerust schijnt men te mogen aannemen, dat [script] op dezelfde wijze is gevormd, als [script] van [script] dwz. met verandering van de [script] en een [script] en dus van [script] *grootvader.* Het moet dus eigenlijk beteekenen *zich aanstellen als een grootvader* en van daar de huidige beteekenis *verwaand*, *waanwijs* gekregen hebben. Het Javaansche [script] van [script] *een oud man*, heeft beide beteekenissen, namelijk: *zich als een oud man aanstellen* en *waanwijs.*

het, van [Javanese] ong. gevormde [Javanese] beteekent: *wandelen, omwandelen, aan komen wandelen*, terwijl het, van [Javanese] *ingenomen zijn met* iemand of iets, *behagen scheppen in* iets, gevormde [Javanese] gebruikt wordt, èn in den zin van [Javanese] in welk geval het dus een toestand of een zeker zijn uitdrukt, èn in den zin van *zich houden als of men behagen schept in* iets, *ingenomen is met* iemand of iets, hetgeen de aan het begin dezer § geformuleerde beteekenis is.

§ 85. Lettende op de beteekenis van een werkwoord, zooals het in § 50, c genoemde, van [Javanese] gevormde, [Javanese] zou men kunnen vragen: is dit laatste wel inderdaad gevormd door den beginmedeklinker van het grondwoord uit te spreken, met den neusklank [Javanese] (§ 43), m. a. w. is het wel niet gevormd, gelijk de woorden, die we thans bespreken, namelijk door genoemden neusklank in te voegen *achter* den beginmedeklinker. Is de ware vorm van matjalang, om ons tot dit voorbeeld te bepalen, niet eerder pmatjalang dan mpatjalang? Gesteld al, dat het antwoord op deze vraag toestemmend zou behooren te luiden, dan zou zulks toch niet kunnen zijn, naar aanleiding van den zin of de beteekenis van matjalang. Immers een werkwoord, gevormd door *voorvoeging* van den neusklank, drukt ook wel eens een toestand of wel een zeker zijn of doen uit. Een voorbeeld hebben we al dadelijk in het insgelijks § 50 c. genoemde [Javanese] *ronggeng zijn*, dat door *voorvoeging* van den neusklank [Javanese] gevormd is van [Javanese] *dansmeid.*

§ 86. Onder de, door invoeging van den klank *oem* gevormde, werkwoorden of, wil men, Toestandswoorden, treffen wij een paar aan, die hier nog vermeld moeten worden. Het eerste is [Javanese] van [Javanese] beide: *de tranen in de oogen hebben.* In plaats van [Javanese] en [Javanese] zegt men echter ook en wel zeker beter: [Javanese] en [Javanese] Opmerking verdient, dat men ook een werkwoord [Javanese] heeft, dat hetzelfde beteekent als [Javanese] of [Javanese] Plaatsen: Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 179, 11 r.; Kitab Dongeng n. a. bl. 52, 6 r. v. o. Gesch. v. Soepĕna bl. 37, 4 r. v. o. Desgelijks beteekenen [Javanese] en [Javanese] beide van [Javanese] het eerste door voorvoeging van den neusklank [Javanese] het tweede door invoeging, achter den beginmedeklinker, van den klank *oem*, — hetzelfde, te weten: *verschijnen* voor een meerdere, *zijn opwachting gaan* of *komen maken* bij een meerdere. Het eenig verschil, dat tusschen beide woorden wordt gemaakt, is, dat [Javanese] als wat mooijer of deftiger wordt beschouwd. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 152, 3 r. [Javanese] *er waren twee dorpelingen, die voor den regter verschenen;* Gesch. van Abd. bl. 7, 2 r. v. o. [Javanese] *in eerbiedige beantwoording van Uw vraag moge dienen, de reden, wij te zamen voor U verschijnen* enz. Trouwens dat de lipneusklank wordt ingevoegd, blootelijk om het woord hoffelijk te maken,

is geenzins zeldzaam. Zoo vindt men bv. in het opschrift van een brief aan een minderen of jongeren i. pl. v. [illegible] *aan*, wel [illegible] En [illegible] (o. a. Kitab dongeng n. a. bl. 15, 10 r. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 7, l. r. id. 109, 8 r. v. o.) van en zva. [illegible] *van zins* of *voornemens zijn* iets te doen, is zelfs bepaaldelijk een Basawoord.

Vermeld mag ook nog worden [illegible] dat *weërlichten* beteekent, en gevormd is van [illegible] *blinken* of *glimmen*. Regelmatig zou het moeten zijn [illegible] Voor het vermoeden, dat [illegible] staat voor [illegible] en het niets anders is dan een meervoudsvorm van [illegible] schijnt geen voldoenden grond te bestaan.

Ten slotte noemen wij ook nog [illegible] *getrouwd zijn*, *een huisgezin hebben*. Naar den vorm, kan het afgeleid worden van [illegible] *verhaal*, *geschiedenis*, maar deze afleiding is, met het oog op de uiteenloopende beteekenissen van de twee woorden, zeer onzeker.

D. Werkwoorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel barang.

§ 87. Dit zijn werkwoorden, zooals bv. [illegible] *inkoopen doen;* [illegible] *arbeid verrigten;* [illegible] *voedsel tot zich nemen*, *eten;* enz. Ze zijn gevormd van grondwoorden, en het voorvoegsel is wel niets anders dan het, ook in 't Javaansch en Maleisch bekende, woordje barang, *goed*, *ding*, *iets*. Geeft het in genoemde talen, in sommige gevallen, aan het volgende woord een algemeenen of onbepaalden zin, zoodat in het Javaansch bv. [illegible] *wie* of *wat ook*, *al wie*, *al wat*, en in het Maleisch barang siapa, *wie ook*, barang apa *wat ook* beteekent, bepaaldelijk doet het zulks in het Soendasch, als voorvoegsel tot vorming van een werkwoord. Een kenmerkende eigenschap van er meê gevormde werkwoorden is hun algemeene of geheel onbepaalde zin. Een paar voorbeelden zullen voldoende zijn om zulks aan te toonen. Bv. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 107, 5 r. [illegible] *loop* (nu) *waarheen je wilt*, *Oemar Sanoesi*, *je zult wel krepeeren*, *je zult niet vreten*, *je hebt geen geld meer*. Hierin beteekent [illegible] dat een kasar katjida (§ 4 *e*) woord is voor [illegible] *eten*, en dat wij, om het platte en ruwe terug te geven, met „*vreten*" vertalen, klaarblijkelijk *eten*, *voedsel tot zich nemen*, in algemeenen of geheel onbepaalden zin, in denzelfden zin, dien eten heeft, als wij bv. zeggen: „die niet werkt, zal niet eten". Een ander zeer duidelijk voorbeeld hebben wij in [illegible] bv. Sp. d. J. bl. 111, 7 r. v. o. Wij lezen daar: [illegible] *het trof juist*, *dat de priester van het dorp daar was*, *inkoopen doende op d markt*. [illegible] beteekent *koopen* in onbepaalden zin, letterlijk *dinge*

koopen, dus *het een en ander koopen*, *inkoopen doen*. Nog een ander is [illegible] bv. [illegible] *jij, als je* (dingen of de dingen) *zet* of *plaatst*, *hebt er af en toe pleizier in den boedel door elkaâr te zetten*, in plaats van soort bij soort.

§ 88. Ook de inlander voelt nog wel, daar, waar het zoo in zamenstelling of als voorvoegsel optreedt, de hierboven genoemde, eigenlijke beteekenis: *goed*, *ding*, *iets*, van het woordje barang. Sterker nog, dan uit het zooeven bijgebragte voorbeeld, waar wij om verstaanbaar te zijn, in het Hollandsch „dingen" of „de dingen" moesten invoegen, blijkt zulks uit deze plaats van de Gesch. van Abd. en Abd. (bl. 23, 4 r. v. o.: [illegible][a]) enz. d. i. *beschonken werd ik met eten en mooije kleêren*, *zooals een tulband*, enz. Klaarblijkelijk is [illegible] hier voor den spreker een substantief, en wel een substantief, zamengesteld uit [illegible] als hoofdwoord met [illegible] als bepaling, zoodat men eigenlijk behoort te vertalen met: *dingen om te eten*.

§ 89. Door een zeer gebruikelijke letterverwisseling wordt het voorvoegsel [illegible] ook wel eens [illegible]. Zoo zegt men bv. i. pl. v, [illegible] *zoeken*, *trachten magtig te worden*, bv. de verschillende dingen die men noodig heeft; *er op uit gaan* of *zijn om wat te verdienen*, ook wel [illegible].

§ 90. Vermeld moet ook nog worden, dat bij het geven van den meervoudsvorm aan zoo'n, met behulp van het voorvoegsel [illegible] geconstrueerd werkwoord, slechts dat voorvoegsel dien vorm krijgt. Van [illegible] bv. is de mvdsv. [illegible] en niet [illegible] of [illegible]. Zoo bv. Gesch. van Soepĕna, bl. 2, 19 r. v. o. [illegible] *vervolgens aten ze daar*. Dat, zooals gezegd is, slechts het voorvoegsel den vorm van het meervoud krijgt, is nog een bewijs, dat, voor het gevoel van den inlander, het praefix eigenlijk het hoofdwoord is.

Het invoegsel IN.

§ 91. Dit invoegsel vervult in het Soendasch een zeer onbeduidende rol, en dat wij het nu ook reeds hier bespreken, vindt slechts daarin zijn aanleiding, dat het een enkele maal dient tot vorming van een woord, dat, voor den Soendanees, de beteekenis heeft van een werkwoord. Het is hetzelfde invoegsel, de neusklank *n*, met de *i* tot verzachting er voor, waarmeê in het Javaansch het zoogenaamd Oud Passief wordt gevormd

---

[a]) Duidelijker en ook beter zou zijn: [illegible] enz. Of: [illegible] enz.

(Jav. Gr. 2e Uitg. § 125 en volgg.). De klank wordt ingevoegd achter den beginmedeklinker van het woord.

§ 92. In het Soendasch worden de op zoo even gezegde wijze gevormde woorden beschouwd als Basa of liever als mooije woorden. Het invoegsel is veelal niets dan een middel, om het woord wat sierlijker te maken. Zoo bv. van [illegible] *gewis*, *zonder twijfel*, o. a. Gesch. v. Soepěna bl. 4, 19 r. v. o. [illegible] en bl. 31, 16 r. [illegible] van het Basa woord [illegible]. Uit de eerste plaats, waar een patih tot zijn vorstin spreekt, blijkt, dat het invoegsel voldoende is, om het woord tot een Basa of mooi woord te stempelen. Wil men het heel mooi maken, dan wordt, waar zulks doenlijk is, zooals bv. op aangehaalde bladz. 31, 16 r., eerst nog de uitgang van het woord veranderd.

Een ander voorbeeld van verfraaing van het woord, door middel van het invoegsel, hebben wij in [illegible] van [illegible] eigenlijk een werkwoord, maar in de hedendaagsche taal gebruikelijk voor *schoonzoon*, ook voor *schoondochter*. [illegible] acht men mooijer dan [illegible] en gebruikt het mitsdien gaarne, hoffelijk sprekende. Dat zulks echter geen regel is, blijkt uit Gesch. v. Soepěna bl. 53. 11 r. tenzij de spreker daar [illegible] en niet [illegible] bezigt, omdat hij, hoogelijks vertoornd zijnde op Soepěna, van dezen sprekende, geen mooi of hoog woord wil gebruiken.

Als derde voorbeeld kan genoemd worden [illegible] van [illegible] *met dat*, *te zamen*, enz. Speciaal in brieven, wordt [illegible] dikwijls gebezigd, in plaats van [illegible] bij welk laatste de Reduplicatie (waarover later) geen beteekenis heeft, — voor: *te zamen*, *gezamenlijk*.

§ 93. Zooals boven werd vermeld, dient het invoegsel een enkele maal tot vorming van een werkwoord, of, beter gezegd, tot vorming van een woord, dat voor den Soendanees de beteekenis heeft van een werkwoord, en mitsdien ook als zoodanig door hem wordt verklaard. Bv. Gesch. v. Soepěna bl. 33. r. 15 [illegible] *moge ik heil ontmoeten*, d. i. *mij heil wedervaren*, *op weg*. Hierin staat, als zijnde hoffelijker of mooijer woord, [illegible] i. pl. v. [illegible]. Het Basa woord [illegible] gebruikt Soepěna hier, omdat hij spreekt tot zijn vorst, van zich zelf, liever niet.

DE PASSIEVE VORMEN.

§ 94. In het Soendasch onderscheiden wij twee Passieve vormen. De eerste wordt geconstrueerd, met behulp van het voorvoegsel [illegible] (di), de tweede met behulp van het voorvoegsel [illegible] (ka).

§ 95. Zoogenaamde onvolledige werkwoorden (§ 34) zoomede die werkwoorden, welke gevormd zijn met behulp van den klank *oem* (§ 81)

of wel met het voorvoegsel [illegible] (§ 87), hebben geen passieve vormen, slechts zijn van de zoogenaamde eigenlijke werkwoorden, het eenvoudig werkwoord (§ 39), het transitief werkwoord (§ 63), het causatief werkwoord (§ 69) zoomede een werkwoord, dat geconstrueerd is met behulp van het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible] (§ 76), vatbaar voor deze vormverandering.

§ 96. De wijze van vorming bij het eenvoudig, zoomede bij een transitief- of causatief werkwoord, is deze, dat de neusklank vervangen wordt door een der in § 94 genoemde voorvoegsels. Zoo is bv. van [illegible] iets *fijnwrijven*, het Pass. [illegible] *fijngewreven worden;* van [illegible] *gaan* over iemand of iets, bv. van een rijtuig, het Passief [illegible] *overreden worden*; van [illegible] iemand *vonnissen*, *veroordeelen*, het Passief [illegible] *gevonnisd* of *veroordeeld worden;* van [illegible] iemand of iets *doen vertrekken*, *afzenden*, *expedieeren*, het Passief [illegible] *afgezonden* of *geexpedieerd worden.*

Ging bij het uitspreken met den neusklank, de beginmedeklinker van het woord, waarvan het werkwoord werd gevormd, verloren, dan keert deze, bij de vorming van het Passief, terug. Bv. van [illegible] iemand of iets *goed bekijken*, iemand *eens goed aankijken*, van het grondwoord [illegible] *inderdaad*, *werkelijk*, *vast*, *echt*, enz. is het Passief [illegible] *goed bekeken worden*, *eens goed aangekeken worden.*

§ 97. Van een werkwoord met het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible] (§ 76), zoomede van een werkwoord met het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel voor den transitieven of causatieven vorm, wordt de neusletter, terwijl het praefix van het Passief wordt voorgehecht, vervangen door een overeenstemmende medeklinker. Als voorbeelden mogen dienen: [illegible] [illegible] en [illegible] Van het eerste is het Passief [illegible] van het tweede [illegible] en van het derde [illegible]

§ 98. De beteekenis van het eerste Passief, d. i. van het Passief, gevormd met behulp van het voorvoegsel [illegible] is deze, dat daarmeê, in de passieve wijze van spreken, iets wordt gezegd van een persoon of zaak, die in de actieve wijze van spreken zou zijn het voorwerp. Zoo beteekent van het actieve werkwoord [illegible] iemand of iets *vertrouwen*, het Passief [illegible] *vertrouwd worden;* van het actieve werkwoord [illegible] iemand of iets *aanstaren*, het Passief [illegible] *aangestaard worden;* van het actieve werkwoord [illegible] iemand of iets *beschreijen*, *betreuren*, het Passief [illegible] *beschreid* of *betreurd worden;* van het actieve werkwoord [illegible] iemand of iets *opofferen*, *prijsgeven*, het Passief [illegible] *opgeofferd of prijsgegeven worden:* van het in de vorige § ge-

noemde actieve werkwoord [illegible] *ten behoeve van* iemand iets *maken* of *laten maken*, het Passief [illegible] *gemaakt worden ten behoeve van* iemand; van het daar in de tweede plaats genoemde [illegible] iets *vóór zich hebben*, het Passief [illegible] *vóór zich gehouden worden* door iemand, doordien hij het vóór zich heeft, vóór zich heeft staan, het vóór hem is geplaatst, enz.), en eindelijk van het daar ook nog genoemde actieve werkwoord [illegible] iemand *op zijn zijde leggen*, het Passief [illegible] *op zijn zijde gelegd worden.*

§ 99. Niet altijd echter kan men zoo'n passief met het voorhechtsel [illegible] teruggeven door ons verleden deelwoord en het hulpwoord *worden*. Bv. Sp. d. J. bl. 111. 5 r. v. b. beteekent het Passief [illegible] in: [illegible] niet, hetgeen in het Hollandsch beteekend wordt met de woorden: *verkocht worden*. Immers als dat zoo was, zou, tenzij de loerah den visch had gekocht zonder dien te zien, hetgeen nergens uit blijkt, het volgende: [illegible] *toen de Kjai Loerah den visch zag, zeide hij, dezen visch hebt gij gestolen uit den vijver van den Kjai Dĕmang*, geen verband houden met het voorafgaande. Het Passief [illegible] beteekent dan ook hier slechts, dat Boegĕl, den visch willende verkoopen, deed hetgeen hij tot dat einde kon of moest doen, d. w. z. dat hij dien *te koop aanbood.*

Zoo vraagt men ook, bv. een stoel ziende voorbijdragen, dien men wel zou willen koopen: [illegible] en dit beteekent dan niet: wordt die stoel verkocht? ondergaat die stoel, hetgeen beteekend wordt met verkoopen, maar: *wordt die stoel te koop aangeboden* of *is die stoel te koop?* Dat dit inderdaad zoo is, blijkt ook duidelijk uit het antwoord, dat natuurlijk of ontkennend of toestemmend zal luiden. In het eerste geval zal dat kortweg zijn: [illegible] of wel [illegible] *neen;* of *neen, hij wordt niet verkocht*, d. i. *neen, hij is niet te koop.* In het tweede geval zal dat zijn: [illegible] hetgeen wederom niet beteekent: hij ondergaat, hetgeen beteekend wordt met verkoopen, maar: *hij wordt verkocht, als zich een kooper opdoet*, d. i. *hij is te koop* Men voegt ook nog wel eens [illegible] voor zoo'n vraag als [illegible] en zegt [illegible] *wil je, dat die stoel verkocht wordt?* hetgeen wel zeer duidelijk beteekent: *is die stoel te koop?*

§ 100. Het zoogenaamde Tweede Passief, wordt zooals boven (§ 94) reeds werd aangestipt, gevormd met behulp van het voorvoegsel [illegible] a)

---

a) Door een paar woorden ten dezen misleid, zou men kunnen meenen, dat ook

Het verschilt in beteekenis hierin van het eerste Passief, dat het geen Passieve gesteldheid beteekent, bewerkt of teweeggebragt door een subject, maar dat het een Passieve gesteldheid uitdrukt, waartoe iemand of

---

wel eens in het Soendasch, zooals in het Javaansch, een zoogenaamd accidenteel Passief werd uitgedrukt met behulp van het voorvoegsel [illegible] met pamĕpĕt ([illegible]), dus [illegible] kĕ. Een woord, dat tot dergelijke opvatting aanleiding zou kunnen geven, is [illegible] van het grondwoord [illegible] dat een klanknabootsing is van *ploffen, plompen in het water*. Tot staving dat [illegible] een zoogenaamd accidenteel Passief is, zou men zich dan kunnen beroepen, bv. op Sp. d. J. bl. 9 l. r., alwaar we vinden: [illegible] *ze slierde uit, plompte in het water, ging naar de diepte, en het scheelde weinig of ze was haar leven kwijt.* Maar men zou dwalen. [illegible] beteekent niets meer dan *ploffen, plompen in het water*, of zulks geschiedt bedoeld of wel onbedoeld, dit wordt door het woord niet uitgedrukt, het kan het een zijn zoo goed als het ander. Wil men het ploffen of plompen in het water bepaaldelijk voorstellen als iets dat overkomt, m. a. w. als een accident, dan moet men zeggen [illegible] (§ 54). Vermits echter, zooals gezegd werd, [illegible] ook de beteekenis *kan* hebben van [illegible] mogt de auteur schrijven zooals hij deed. Hij vermeed daardoor daardoor tevens het bezigen achter elkaâr van drie woorden, die met de zelfde letter beginnen.

Dat deze opvatting juist is, en [illegible] voor den Soendanees geen acc. Passief is van een werkwoord, maar dat hij er meê leeft als ware het een grondwoord, dit blijkt uit den vorm van het causatief werkwoord [illegible] iemand of iets *in het water werpen* of *plompen*, of, wil men, van het eenvoudig werkwoord [illegible] Namelijk, het woord waarvan de vorming geschiedde is niet [illegible] dan toch zou het causatief werkwoord moeten luiden [illegible] (§ 42), maar [illegible] Wat het van [illegible] gevormde [illegible] betreft, dat men vindt Sp. d. J. bl. 17, 6 en 5 r. v. o., dit kan veilig buiten beschouwing worden gelaten, het is een Javanisme en geen Soendasch. De bedoelde plaats (6 r. v. o.) behoorde te luiden: [illegible] Desgelijks moet het volgende [illegible] zijn: [illegible]

Evenzoo als met [illegible] is het gelegen met het, er meê in beteekenis overeenkomende en o.a. Sp. d. J. bl. 27, 8 r. v. o. te vinden, [illegible] Wil men, *door den vorm*, het niet met opzet of het niet bedoeld zijn bepaald uitdrukken, dan behoort men te schrijven [illegible] Maar ook hier is zulks niet noodig, [illegible] *kan* den zin hebben van [illegible] en dat het dien zin heeft, is, door hetgeen vooraf gaat, genoegzaam duidelijk. Het [illegible] dat men vindt op r. 3 van bovenaangehaalde bladzijde, en dat beteekent *zich* in het water *werpen*, *zich* in het water *laten vallen*, is gevormd van [illegible]

iets, als het ware van zelf of wel door omstandigheden, komt of geraakt. Zoo bv. [illegible] of [illegible] Terwijl [illegible] beteekent *in bezit genomen worden* door iemand, bv. [illegible] *die inktkoker is oorspronkelijk de mijne, maar nu wordt die maar in bezit genomen door Sanim*, is de beteekenis van [illegible] of [illegible] *in het bezit komen* of *raken* van iemand. Een voorbeeld vinden wij Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 67. 52 [illegible] *en dan in zoo'n geval te komen, zeker, ze zouden het op een lijn stellen met het vinden van een schat, naar onze meening is er geen kwestie van, dat het weêr in bezit zou geraakt zijn van vader, ook al had vader een actie ingesteld, zeker zouden ze de zaak in proces hebben gegooid, en des noods bereid zijn geweest een eed te doen.*

Een ander voorbeeld hebben wij bl. 145/147 r. 1. v. o. [illegible] *het geld, om handel meê te drijven, raakte terug betaald.* Ten gevolge namelijk van de omstandigheid, dat het Oemar Sanoesi uiterst voorspoedig ging, waardoor hij het geleende kon teruggeven, *raakte* dat geld terugbetaald. Stond er [illegible] dan zou, ja, uit het voorgaande ook wel op te maken zijn, dat het terug betaald worden een gevolg was van de zooeven genoemde omstandigheid, maar grammatisch zou er toch niets anders meê beteekend worden dan de Passieve gesteldheid *terugbetaald worden*, van het object geld, bewerkt door het subject Oemar Sanoesi. [a])

§ 101. Het verschil in zin of beteekenis tusschen het eerste en het tweede Passief, drukt de inlander niet onaardig uit, door van het eerste te zeggen dat het is [illegible] *met opzet*, en van het tweede dat het is [illegible] *niet met opzet*. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 108, 6 r. v. o. [illegible] *zijn vader was overleden, hij was door een schot getroffen* (d. w. z. *doodgeschoten*) *door een booswicht in het bosch*. Hier geschiedde het *met een schot treffen* en van daar *het door een schot getroffen worden*, met opzet, daarom werd hier gebruikt [illegible] Maar op de volg. bladzijde 7 reg. en volgg. v. b: vindt men [illegible] Wij lezen daar: [illegible]

---

[a]) Bl. 145 r. 1, Gesch. v. Abd. en Abd. leest men: [illegible] De Passieve vorm [illegible] moge hier verdedigd kunnen worden, noodig is die zeker niet. Leest men i. pl. daarvan den actieven vorm [illegible] dan wordt de constructie heel wat minder stijf en gewrongen.

[illegible] enz. d. i. *weldra kwamen Bĕgogs kameraden, die talrijk waren, kijken naar hem, die door het schot raakte getroffen; Bĕgog sloeg de armen om hem heen, terwijl* enz. Hier zou [illegible] een fout zijn, omdat het *met een schot treffen* en van daar *het door een schot getroffen worden*, niet met opzet plaats vond. Een hert was namelijk het doel, en het was slechts tengevolge van de omstandigheid, dat de persoon die getroffen werd, zich juist daar ter plaatse in het bosch had verborgen, dat *hij* werd getroffen. Zie ook § 104.

§ 102. Met opzet kozen wij hier een voorbeeld, waarin het verschil in zin of beteekenis der beide Passieven zeer scherp uitkomt. Niet altijd echter is dat verschil zoo in het oog springend, ja, een enkele maal zelfs schijnt het in het geheel niet gevoeld te worden, en bezigt men het eene Passief voor het ander, als of beide hetzelfde beteekenden.

§ 103. Dikwijls ook, maar in dit geval wordt het veelal onmiddelijk voorafgaan door een ontkennend redewoordje zooals [illegible] of [illegible] heeft het tweede Passief de beteekenis van ons Gerundium. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 34, 5 r. [illegible] en Gesch. v. Soepĕna bl. 64, 1 r: [illegible] In beide voorbeelden is de beteekenis van [illegible]: *te verplaatsen*. Een dergelijke plaats vinden wij Sp. d. J. bl. 87, 5 r. v. b. [illegible] *van dien geplanten boom zal niet te eten zijn door vadertje*, d. w. z. als er vruchten aan zullen zijn, zal vadertje er niet meer wezen. De Passieve vorm [illegible] heeft hier de beteekenis van ons gerundium *te eten*.

§ 104. Soms is het tweede Passief, gelijk het eerste Passief (§ 98), te vertalen met het *verleden* of *lijdend deelwoord* en het hulpwoord *zijn* of *worden*; dit laatste wordt dan echter slechts gebruikt voor *raken*. Bijv. Gesch. v. Soepĕna bl. 11. 6 r. v. o. [illegible] *wat aangaat mijn naam, waarmeé ik genoemd wordt door moeder en dien mij gegeven wordt door vader, die bekend is (raakte) in ieder dorp en bekend in ieder dessa, die naam is Banan.* Ook het [illegible] in de hierboven (§ 102) aangehaalde plaats uit de Sp. v. J. kan de juistheid der gemaakte opmerking staven. Slechts om de beteekenis van het tweede Passief te beter te doen uitkomen, vertaalden wij daar [illegible] met „*raakte getroffen*," gewoonlijk zal men zeggen: *werd getroffen*.

§ 105. Van een zoogenaamd *Transitief werkwoord* (§ 63) gevormd, is het onderscheid in beteekenis der beide Passieven soms weinig merkbaar. Bv. het, van het transitief werkwoord [illegible] *vergunning verleenen*, gevormde Passief [illegible] (o. a. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 25, 3 r.).

beteekent *veroorloofd worden*, *toegestaan worden*, en zoo zal men het insgelijks van [Javanese script] gevormde Passief [Javanese script] o. a. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 37, 8 r., 63, 2 r. v. o. 133, r. 1 ook wel mogen vertalen, tenzij men, om eenig onderscheid te maken, het laatste zou willen teruggeven met *verlof krijgen* of *verlof bekomen*.

§ 106. Een accidenteel transitief Passief, aldus kan men zoo'n vorm als bv. het zooeven genoemde [Javanese script] gevoegelijk noemen, wordt, ook wel direct van een zoogenaamd grondwoord gevormd. In dat geval beteekent het *een accidenteele gesteldheid*, *waartoe een persoon* of *zaak komt*, *door dat*, *hetgeen beteekend wordt door het grondwoord*, ook wordt er wel meê uitgedrukt: *raken* of *geraakt in den toestand*, *die beteekend wordt door het grondwoord.* Zoo bv. [Javanese script] *getroffen door droogte*, *droogte hebben*, van [Javanese script] *droog* (in tegenstelling met regen); [Javanese script] iets *kwijt geraakt zijn*, *in den toestand geraakt zijn van* iemand of iets *te hebben verloren*, van [Javanese script] *verdwijnen*, *verloren gaan*, *weg*, *verdwenen;* [Javanese script] *door den slaap overmeesterd worden* of *raken*, *in slaap raken* of *vallen*, van [Javanese script] *slapen.* Zoo ook [Javanese script] van [Javanese script] *dood*, *gestorven.* Hier is echter de beteekenis een figuurlijke, want [Javanese script] beteekent niet *dood*, *gestorven*, zooals volgens het bovenstaande moest zijn, maar *bezwijmd*, *bewusteloos.* Zonder twijfel heeft het gelijken op een doode, van iemand, die bewusteloos ligt, tot de beteekenis geleid.

§ 107. Met een enkel woord moeten wij ook nog melding maken van een paar woorden, die, *grammatisch*, accidenteel transitieve Passieven, door het spraakgebruik hun Passieve beteekenis hebben verloren, of liever, als waren het actieven, worden gebruikt. Het eerste van die woorden is [Javanese script] een Basa woord voor [Javanese script] *lachen.* Dit [Javanese script] is wel te onderscheiden van [Javanese script] het gewone Basawoord voor [Javanese script]. Terwijl namelijk de beide laatste eenvoudig beteekenen *lachen*, is de beteekenis van [Javanese script] dat slechts van een meerdere sprekende, wordt gebezigd: *lachen* om iets dat wordt gezegd, verteld of meêgedeeld; *pleizier hebben*, *schik hebben* (zich uitende of openbarende door lachen) in iemand of iets. Het grondwoord is [Javanese script] *mededeeling* aan een meerdere, en zoo wordt met [Javanese script] eigenlijk beteekend: *de accidenteele gesteldheid, waartoe iemand komt*, *door dat*, *hetgeen beteekend wordt door het grondwoord*, d. i. *door de* [Javanese script] *de mededeeling.* In de volgende regels uit de Gesch. van Soepĕna vindt men de beide Basa woorden voor [Javanese script] namelijk [Javanese script] en [Javanese script] zoo gebezigd, dat het eigenaardig verschil in beteekenis te voelen is. Wij lezen namelijk bl. 39, 5 r. v. b. [Javanese script] *Soepĕna en de prinses hadden schik in Banan* (zich

openbarende door lachen om zijn hatoer, om hetgeen hij zeide), *ze lachten en het scheen, dat door hen werd ingestemd, met hetgeen hij zeide.*

Het tweede van de bedoelde woorden is [illegible] dat een Basa woord is voor [illegible] *ontlasting hebben, kakken.* De eigenlijke beteekenis van [illegible] waarvan het grondwoord is [illegible] *zwaar*, kan op dergelijke wijze als bij [illegible] opgemaakt worden. Minder voor de hand ligt de verklaring van [illegible] dat het Basawoord is voor [illegible] *pissen, wateren*, en gevormd is van het grondwoord [illegible] *ligt.* De gissing, dat [illegible] als Basa woord voor [illegible] in gebruik genomen is, eenvoudig als een tegenstelling of in tegenstelling met het zoo even genoemde [illegible] het Basa woord voor [illegible] schijnt niet geheel onaannemelijk.

§ 108. Met behulp van het voorvoegsel voor het tweede Passief werden in het Soendasch ook nog woorden gevormd, die wij als substantieven onderscheiden. [a]) Bv. [illegible] *bekende, kennis*, van [illegible] *bekend zijn* met iemand; ook met reduplicatie van het voorvoegsel, bv. [illegible] *begunstigde, lieveling, gunsteling;* ook *naam*, van [illegible] *genegenheid* of *liefde koesteren* voor iemand, en dit van [illegible] *gunst, genade, liefde;* [illegible] *vreeze, angst, beduchtheid*, van [illegible] *bang, bang zijn, vreezen.* Enz.

§ 109. Nog dient dit passief voorvoegsel, om van telwoorden, benamingen van rangorde af te leiden. Bv. [illegible] *vijfde*, van [illegible] *vijf;* [illegible] *zevende*, van [illegible] *zeven;* [illegible] *derde*, van [illegible] *drie.* Eigenlijk beteekent, om ons bij het laatste voorbeeld te bepalen, [illegible] niet *derde*, maar *tot drie geraakt*, of wel *gedried.* Duidelijk blijkt dit o. a. uit deze plaats (bl. 109, 9 r. v. o.) der Gesch. van Abd. en Abd. Daar zegt Sèh Djapar: [illegible] hetgeen, letterlijk vertaald: luidt: *ik hier, gedried door mijn* (twee) *jongere broeders, wensch volgeling te worden bij U*, d. i. *ik en mijn beide jongere broeders, wij wenschen volgelingen te worden bij U.* Hier dient [illegible] om met één voorwerp, twee anderen te verbinden.

§ 110. Ook een accidenteel transitief Passief (§ 106) heeft dikwijls den zin van hetgeen wij een *zelfstandig naamwoord* noemen, vooral van zoo een, dat gevormd is met behulp van het achtervoegsel *heid.* Zoo bv. [illegible] *boosheid, slechtheid* enz. van [illegible] *slecht, kwaad, leelijk;* [illegible] *genoegen, tevredenheid* enz. van [illegible] *tevreden, vergenoegd;* [illegible] *goedheid, voortreffelijkheid, braafheid, deugd* enz.

---

[a]) Ook wij hebben zelfstandige naamwoorden, die gevormd zijn met behulp van een passief praefix, men denke slechts aan *geruisch, gebulder, gebons* en derg.

van [illegible] *goed, braaf* enz.; [illegible] *verwaandheid* enz. van [illegible] *over, te bovengaan, meer,* enz.

Over den Meervoudsvorm.

§ 111. Niet slechts een substantief, maar ook andere woordsoorten, zooals bv. een bijvoegelijk naamwoord, een werkwoord enz. kunnen in het Soendasch een meervoudsvorm aannemen. Dat het transitief werkwoord een herhaald doen, een veelvuldigheid of aanhoudendheid, als men wil, een meervoud kan uitdrukken, dit zagen wij reeds boven (§ 66), deze eigenaardige zin, dien het transitief werkwoord soms heeft, behoort echter niet verward te worden met de eigenlijke meervoudsvormen, waarover nu zal gesproken worden.

§ 112. Vooraf zij nog opgemerkt, dat de meervoudsvorm in het Soendasch zeer veelvuldig wordt gebezigd, ook wel eens, waar zulks onnoodig is. Waar dit laatste het geval is, is de meervoudsvorm te beschouwen als een uitvloeisel van de in het Soendasch sterk heerschende zucht, om de woorden te verlengen.

§ 113. Het meervoud wordt op verschillende wijze gevormd. In de eerste plaats, door invoeging van den klank ar of al, achter den beginmedeklinker van het woord. Zoo is bv. van [illegible] *zitten*, de mvdsv. [illegible]; van [illegible] *staan*, de mvdsv. [illegible]; van [illegible] *mensch*, de mvdsv. [illegible] of [illegible]; van [illegible] *lekker*, de mvdsv. [illegible]; van [illegible] *gaan, loopen*, de mvdsv. [illegible]; van [illegible] *veel*, de mvdsv. [illegible]; van [illegible] *het vallen van den avond*, de mvdsv. [illegible] Enz.

§ 114. Vermelding verdient, dat bij sommige woorden, ook al weêr tengevolge van de zucht om de woorden te verlengen, de invoeging van den klank tot vorming van het meervoud, wel eens tweemaal plaats heeft. Zoo heeft men bv. nevens het zooeven genoemde [illegible] als de mvdsv. van [illegible] *zitten*, ook [illegible] dat op dergelijke wijze van [illegible] is gevormd als dit laatste van [illegible] Desgelijks werd, van het ook reeds genoemde [illegible] de mvdsv. van [illegible] *staan*, wederom [illegible] gevormd. Onderscheid tusschen beide meervoudsvormen wordt niet gemaakt, men kan gebruiken [illegible] of wel [illegible] zoo ook [illegible] of wel [illegible]

§ 115. Begint het woord met een klinker, dan wordt de klank vóór het woord gevoegd. Zoo is bv. van [illegible] *spelen*, [illegible] de mvdsv. van [illegible] *zijn*, is die [illegible]; van [illegible] *inkomen, ingaan*, is die [illegible]

§ 116. Vraagt men, wannéer wordt de meervoudsvorm gebezigd, dan kan het antwoord luiden: dáar, waar sprake is van meer dan een persoon of zaak, van een veelheid, ook van een veelvuldigheid. Maar dat is zeer in het algemeen gesproken, en er zijn gevallen, waarin eenige nadere toelichting niet overbodig is. Zoo lezen wij op bl. 71 van de Gesch. v. Abd. en Abd. aldaar 10 r. v. b.: [Javanese script] enz.

Bij den eersten oogopslag zou het kunnen schijnen, dat de mvdsvorm [Javanese script] (van [Javanese script] *aangenaam*, *lekker*, *pleizierig*), hier misplaatst is, en wel, omdat gesproken wordt van slechts één [Javanese script] van slechts één bidhuisje, en het voorafgaande [Javanese script] *klein*, dan ook den mvdsv. niet heeft. Evenwel [Javanese script] is hier volkomen goed. De schrijver heeft namelijk willen uitdrukken, dat het bidhuisje in *meer dan in een opzigt* pleizierig was. Vooreerst was het vertrek voorzien van de benoodigdheden tot huisvesting, verder bevonden zich in de voorgallerij groote kussens, ten derden lag er een groot tapijt op den grond. Met het oog op deze drie zaken, waardoor de lokaliteit, ongerekend nog hetgeen niet werd opgesomd, toch in allen gevalle in meer dan een opzigt aangenaam of pleizierig was, geeft de schrijver aan het woord, waarmeê dat aangenaam of pleizierig zijn wordt beteekend, den vorm van het meervoud.

§ 117. Waar gesproken wordt van slechts een persoon, bezigt men ook soms den meervoudsvorm. Zoo bv. gebruikt men bv. wel, slechts sprekende van een persoon, [Javanese script] dat de meervoudsvorm is van [Javanese script] *duchten*, *vrees hebben*. Een voorbeeld vindt men Gesch. van Abd. en Abd. 73, 2 r. v. o. Wij kunnen in dit geval den meervoudsvorm in de vertaling zeer goed teruggeven, [Javanese script] kan namelijk gevoegelijk vertaald worden met *verkeeren in duizend angsten*. Door [Javanese script] van één persoon te bezigen, kwam men er voorts als van zelf toe, om, waar gesproken wordt van een veelheid, te zeggen [Javanese script] Dergelijke meervoudsvormen, die van slechts een persoon sprekende, worden gebruikt, en in verband daarmeê, waar sprake is van meer dan een persoon, om het zoo eens te noemen, nogmaals meervoudig worden gemaakt, zijn er enkele meer.

§ 118. Een korte verklaring is ook niet onnoodig van [Javanese script] en [Javanese script] de meervoudsvormen van [Javanese script] en [Javanese script] twee woordjes, die beide *veel* beteekenen. Hoewel het van zelf spreekt, dat het geven van den meervoudsvorm aan een woordje, waarmeê *veel*, *in groot aantal* enz. wordt beteekend, nooit bepaald noodzakelijk is tot regt verstand van den zin, zoo doet men dat toch gaarne, als men, sprekende van een veelheid

of tot een veelheid van personen, ieder van hen een veelheid van het een of ander toeschrijft, verbiedt te hebben, ontkent dat ze hebben, enz. Zoo zegt men bv. met den mvdsvorm: [illegible] of wel [illegible] *de wadana's van Galoengoeng hebben veel volgelingen*, of wel *de wadana's van Galoengoeng hebben niet veel volgelingen.*

Het is duidelijk, dat als men hier aan [illegible] den vorm van het meervoud niet geeft, en zegt, bv. in pl. van de eerste uitdrukking, [illegible] daardoor de beteekenis van die uitdrukking niet wordt gewijzigd. Evenzoo is het gelegen met de woorden, die de auteur van de „Tjarios Samaoen" den profeet ergens laat zeggen tot de sahabats: [illegible] enz. Ook hier zou met [illegible] even zoo goed als met, zooals de tekst heeft: [illegible] beteekend worden: *het moet niet veel zijn, ulieder spreken* of *spreekt niet veel*, en een bepaalde fout zou het bezigen van [illegible] i. pl. v. [illegible] dan ook niet zijn.

§ 119. De in de vorige §§ gegeven toelichting van [illegible] en [illegible] of [illegible] zal, vertrouwen wij, voldoende zijn om ook in andere dergelijke gevallen den zin van het pluralis te verstaan. Nog een voorbeeld, en dat klaar bewijst, hoe ruim van dezen vorm wordt gebruik gemaakt, willen wij hier bijbrengen. Wij vinden dat, Gesch. van Soepĕna bl. 1, 15 r. v. o. [illegible] zoo lezen wij daar, [illegible] Hier wordt zelfs aan [illegible] een woord, dat *het vallen van den avond* beteekent, den vorm van het meervoud ([illegible]) gegeven, om reden het gebruikt wordt in betrekking tot (het aankomen van) een *veelheid* van personen.

§ 120. In nauw verband met de in de vorige §§ beschreven wijze om het meervoud of de veelvuldigheid uit te drukken, staat die, waarbij het woordje [illegible] of wel [illegible] voor het woord wordt geplaatst, nadat, als er geen *r* of *l* in voorkomt, of waar zulks wel het geval is, waar het woord slechts twee lettergrepen telt, de klank ar of al, ook wel ĕr of ĕl is ingevoegd (§ 113) dan wel voorgevoegd (§ 115). Is het woord drielettergrepig, dan blijft de invoeging van genoemden klank wel eens achterwege.

Van de werkwoorden kan slechts aan een zoogenaamd onvolledig werkwoord (§ 34) zoomede aan een eenvoudig werkwoord (§ 39) dezen meervouds- of veelvuldigheidsvorm gegeven worden. Het eenvoudig werkwoord verliest bij deze vormverandering den neusklank.

§ 121. De opmerking zou kunnen gemaakt worden, dat men, bij een

eenvoudig werkwoord, de vorming van het pluralis ook anders kan ververklaren, namelijk, dat men zou kunnen stellen, dat die vorming plaats had van het grondwoord. Hoewel deze opvatting voor heeft, dat men daarbij met wegwerping of wegvallen van den neusklank niet heeft te maken, waardoor ze eenvoudiger is dan de andere, zoo is de stelling toch niet houdbaar. Immers in een groot aantal gevallen is het grondwoord van het eenvoudig werkwoord ongebruikelijk, en zou het meervoudig werkwoord gevormd zijn van een woord, dat de beteekenis van dat werkwoord niet heeft.

§ 122. Hier volgen een paar meervouds- of veelvuldigheidsvormen, die van een grondwoord of wel onvolledig werkwoord werden afgeleid. Bv. [illegible] *veelvuldig rommelen* van het onweder, gevormd van [illegible] een klanknabootsing van dat gerommel of rommelen. Zoo bv. [illegible] *maar Soera, terwijl het onweder zoo veelvuldig rommelt, gaat maar door met het bewerken van zijn këbon met den patjoel.* Een ander voorbeeld vinden wij Kitab Dongèng noe aranèh, bl. 45, 7 r. v. o. [illegible] *het vuur vlamde hoog op en het geluid was een veelvuldig knappen.* Het hier gebezigde [illegible] is de meervouds- of veelvuldigheidsvorm van het klanknabootsende woord [illegible] *kraken, knappen,* van brandend houtwerk, *afgaan,* van een kanon, enz.

§ 123. In het Javaansch worden mede dergelijke vormen als [illegible] en [illegible] (zie de zoo even bijgebragte voorbeelden), aangetroffen. In de grammatica van die taal, worden ze bestempeld met de benaming zamengestelde frequentatieven (Jav. Gr. 2e U. § 131). Er wordt meê uitgedrukt, dat iets *overal* of *aan alle kanten* plaats heeft.

Vertaalt men naar deze beteekenis van *overal* of *aan alle kanten* de vormen [illegible] en [illegible] dan zou het [illegible] uit het eerste voorbeeld, luiden: *terwijl het onweder zoo aan alle kanten rommelt*, en het [illegible] uit het tweede voorbeeld, zou zijn: *het geluid was knappen* of *geknap aan alle kanten.* Evenzoo zou [illegible] (van [illegible] *fluiten* van een kogel) in bv. [illegible] beteekenen: *fluiten aan alle kanten.*

Ofschoon een zoodanige vertaling voor de hierbij gebragte voorbeelden zich schijnt aan te bevelen, zoo moet ons dat toch niet verleiden, om, al past een enkele maal ook een vertaling met *overal* of *aan alle kanten*, in een vorm met [illegible] of [illegible] meer te zien dan een gewone pluralisvorm. Trouwens, boven bij de bespreking van [illegible] hebben wij kunnen opmerken, dat „*in meer dan een opzigt*" uitgedrukt kon worden door aan het woord den meervoudsvorm te geven, waarom zou dan ook niet in sommige gevallen *overal* of *aan alle kanten* op die wijze beteekend kun-

nen worden? Gemeenlijk echter is dit laatste het geval niet. Het [illegible] bv. dat men vindt Sp. d. J. bl. 49. r. 1 beteekent niets meer dan [illegible] *rondwandelen*, gezegd van meer dan een persoon, desgelijks het van [illegible] gevormde, [illegible] niets anders dan *loopen door struiken* of *ruigte*, gezegd van meer dan een persoon, en is, om nog een voorbeeld bij te brengen, in deze zinsnede van „de Geschiedenis van Sapri": [illegible] *van de pasarmenschen gingen allen, die hem zagen, aan 't braken* of *rochelden van walging*," [illegible] slechts de meervoudsvorm van [illegible] *rochelen*, gevorderd omdat er gesproken wordt van meer dan een persoon.

§ 124. Hadden wij, in het zooeven genoemde [illegible] reeds een voorbeeld van meervoudsvorming, met behulp van [illegible] of [illegible] van een eenvoudig werkwoord, hier volgen ter meerdere verduidelijking van het in § 120 omtrent de invoeging dan wel voorvoeging der klanken ar of al (ĕr of ĕl) opgemerkte, nog eenige meervoudsvormen van eenvoudige werkwoorden. Zoo is bv. [illegible] *brieschen*, van een veelheid van paarden, de mvdsv. van het, van de klanknabootsing [illegible] gevormde eenvoudig werkwoord [illegible] *brieschen*, van een paard; [illegible] of wel [illegible] *luidkeels schreeuwen, het uitgillen* of *uitschreeuwen* 1) de meervoudsvorm van het eenvoudig werkwoord [illegible] dat, waar slechts sprake is van één persoon, wordt gebezigd; [illegible] *flikkeren, flonkeren*, van de sterren, *flikkeren* van een veelheid van lichten, *flonkeren*, van een veelheid van edelgesteenten, de meervoudsvorm van het eenvoudig werkwoord [illegible] *knipoogen*, waarvan het grondwoord is [illegible] *lonk, oogwenk*; [illegible] *lonken, toelonken*, de mvdsvorm (te bezigen waar gesproken wordt van meer dan een persoon), van het eenvoudig werkwoord [illegible] waarvan het grondwoord is [illegible] En [illegible] den hond of de honden *aanhitsen*, is de mvdsv. (te bezigen waar gesproken wordt van meer dan een persoon, die aanhitst), van het eenvoudig werkwoord [illegible] voor welk laatste men echter, zooals men mij verzekerde, altijd zegt [illegible] Het grondwoord is [illegible] een woordje, waarmeê men honden aanhitst.

Als een voorbeeld van de vorming in het geval, dat in het woord wel een *r* of *l* voorkomt, maar, omdat het slechts twee lettergrepen telt, de klank toch wordt ingevoegd of voorgevoegd, herinneren wij kortheids-

1) Een voorbeeld vindt men o. a. Gesch v. Soepĕna bl. 39, 9 r. v. o. Daar treft men ook nog aan [illegible] zva. [illegible] en de mvdsv. van het eenvoudig werkwoord [illegible] zva. [illegible]

halve, aan het, in de vorige § genoemde, van [illegible] gevormde [illegible]

§ 125. Wij zeiden ook (§ 120), dat de invoeging van den klank wel eens achterwege blijft, als het woord drielettergrepig is. In het, in de noot onder de vorige § vermelde [illegible] hadden wij daarvan reeds een voorbeeld. Zoo is ook van het onvolledig werkwoord [illegible] *omvertuimelen*, *vallen*, bv. van iemand, die door een schot werd getroffen, de mvdsvorm, en die te bezigen is, waar sprake van meer dan een persoon: [illegible] Vermeldenswaardig is ook het [illegible] Gesch. van Soepĕna bl. 20, 16 r. v. o. Wij lezen daar [illegible] *toen gingen de ĕmbans den ring overal, in alle hoeken en gaatjes, zoeken.* Hier werd het drielettergrepige [illegible] niet voorzien van den klank, wel het insgelijks drielettergrepige [illegible] iemand of iets *zoeken*, *opzoeken*, *opsporen.*

§ 126. Omtrent den meervoudsvorm [illegible] *blinken*, *schitteren*, bv. van de bajonnetten op geweren, valt op te merken, dat die, wil men hier niet denken aan eenige wijziging in de uitspraak, door invloed van het Javaansche [illegible] *blinken*, *glanzig*, zou moeten zijn [illegible] De grondvorm is namelijk het onvolledig werkwoord [illegible] *blinken*, *glimmen* enz. Maar hoewel van [illegible] de meervoudsvorm [illegible] bestaat, zoo is [illegible] toch ongebruikelijk. Voorts zegt men i. pl. v. [illegible] ook wel [illegible] Ook schuift men er, geheel onnoodig, den klank a r nog wel eens in, en zegt zoo [illegible]

Een korte vermelding moge hier, met het oog op de vorming door invoeging van den klank a r, ook nog plaats vinden van het werkwoord [illegible] *stilletjes wegnemen*, hetzij om te stelen, hetzij enkel om te gebruiken. De grondvorm is [illegible] en men zal zich de vorming van [illegible] zóo moeten voorstellen, dat aan [illegible] met behulp van a r den meervoudsvorm werd gegeven, waarbij echter de *a* klank overging in den ŏ klank, zoodat het niet werd [illegible] maar [illegible] Van dit laatste werd vervolgens, door reduplicatie van de eerste syllabe van het woord, gevormd [illegible] In het dagelijksch leven zegt men ook wel [illegible]

§ 127. Ten besluite van dit hoofdstuk, stippen wij hier nog aan, dat over het redewoordje [illegible] S. [illegible] B. zooals het voor een gezegde wordt geplaatst, om daaraan een collectieven zin te geven, later zal worden gehandeld.

Het aanhechtsel en daarmeê gevormde woorden.

§ 128. Tot vorming van afgeleide woorden, maakt het Soendasch een zeer ruim gebruik van het aanhechtsel een suffix, dat ook in het Maleisch, Javaansch en Madoereesch een belangrijke rol vervult.

De aanhechting heeft in het Soendasch plaats als volgt. Is de sluitletter van het woord, door den pamaèh, den a klank ontnomen, of wel, wordt de laatste lettergreep gesloten door een panglajar of pangnjĕtjĕk, dan worden in de *uitspraak,* die sluitletter, panglajar of pangnjĕtjĕk van het woord afgescheiden en met het aanhechtsel tot éen lettergreep verbonden. In het *schrift* worden ze echter verdubbeld, wat panglajar en pangnjĕtjĕk betreft, met een overeenkomstigen medeklinker. Zoo bv. van (*land* in tegenoverstelling van water): daratan (*het vaste land, vastland*); van (*erfenis*): warisan (*erfdeel*); van (*overdenking, gedachte*): piki-ran (*gedachte, denkbeeld, meening*); van (*uitgedrukt in, gerekend bij*): itoe-ngan (*berekening*).

§ 129. Eindigt het woord op een panglisad (), het teeken, dat den medeklinker (h), als sluitletter van een woord of lettergreep vervangt, dan is het met de uitspraak evenzoo gelegen als in de zooeven besproken gevallen, t. w. de panglisad wordt afgescheiden en met het aanhechtsel tot een lettergreep verbonden. Hetgeen werd gezegd, omtrent de verdubbeling in het schrift, geldt ook hier, waarbij echter nog valt op te merken, dat de medeklinker, waarmeê de panglisad wordt verdubbeld, natuurlijk de zijnde, het aanhechtsel als van zelf wordt . Zoo bv. van het ongebruikelijke door aanhechting van het suffix: hetgeen wordt uitgesproken sisi-han.

De enkele gevallen, waarin van dezen regel wordt afgeweken, zijn als uitzonderingen te beschouwen. Een daarvan is de afleiding dawoe-an, *plaats, waar het water uit een rivier stroomt in de waterleiding,* van het grondwoord . Van datzelfde heeft men ook, gevormd en uitgesproken zooals daar straks werd gezegd, de afleiding dawoe-han, gelijk het grondwoord, in gebruik voor: *de woorden, het zeggen van een zeer aanzienlijke, last, bevel,* enz. Dat de Soendanees zoo twee, langs denzelfden weg gevormde, afleidingen van een en hetzelfde grondwoord heeft, afleidingen, die al mogen ze, wanneer men let op het oorspronkelijke begrip van het grondwoord, tot elkaâr zijn te brengen, *tegenwoordig* toch zeer in beteekenis verschillen, dit zal wel hier uit verklaard moeten worden, dat hij de eerstgenoemde, namelijk overnam uit het Javaansch, waarin dit woord iets dergelijks als in

het Soendasch, t. w. *dam* in water om het af te leiden, beteekent. Door de Javaansche uitspraak misleid, kon hij er toe komen, het als een geheel ander woord dan [illegible] te beschouwen.

§ 130. Eindigt het woord op den *a* klank, dan heeft in den regel de aanhechting zonder eenige wijziging plaats, zoo wordt bv. van het grondwoord [illegible] gevormd [illegible] (*onderzoek*); van [illegible] (*eerst, vooraf*), [illegible] dat in dezelfde beteekenis als [illegible] wordt gebruikt; van [illegible] (*twee*), [illegible] (*beide te zamen, met zijn beiden, te zamen* met iemand, enz). Zamensmelting van de *a*, waarop het woord eindigt met de *a* van het aanhechtsel, heeft echter ook wel eens een enkele maal plaats. Bv. van het grondwoord [illegible] is gevormd (met reduplicatie der eerste lettergreep, waarover later), [illegible] wawatjan, *geschrift* of *boek in gebonden stijl*). Op dezelfde wijze werd gevormd van [illegible] (*spraak, taal*, enz.), [illegible] babasan, (*spreekwijze, spreekwoordelijk gezegde*). De *a* van het aanhechtsel smolt zamen, zonder verlenging in de uitspraak, met de *a*, waarop het woord eindigt. Maar hierbij is het opmerkelijk, dat ditzelfde woord, ook, zonder dat daarin de *a* klanken zamensmolten, d. w. z. in den vorm van [illegible] en daarmeê overeenkomstige uitspraak babásaan in gebruik is. Wat de beteekenis betreft, die is ongeveer dezelfde als die van [illegible] babasan, namelijk: *uitdrukking, zegswijze, spreekwijze*.

§ 131. Eindelijk, eindigt het woord op een *i* of *è* klank, dan gaat de *a* van het aanhechtsel over in den klank van de [illegible] en eindigt het woord op een *oe* of *è*, dan gaat die *a* over in de klank van de [illegible] Zoo van [illegible] (*benaming van de djagong, in het tijdperk van ontwikkeling, dat de korrels zich nog niet hebben gevormd*), [illegible] semijan (*nog zonder korrels zijn*, van te veld staande djagong); van [illegible] (*vrouw*), [illegible] èwèjan (*zich een vrouw nemen, getrouwd zijn* met); van [illegible] pakè, (*deksel, kleeding*), [illegible] pakèjan (het *tuig* van een paard), en [illegible] papakèjan (*kleeding, gewaad*); van [illegible] (*drie*), [illegible] tiloewan (*drietal, met hun drieën*); van [illegible] pòhò (*vergeten*), [illegible] pòhòwan (*vergeetachtig*).

§ 132. Hoewel de uitzonderingen wederom niet zeer talrijk zijn, zoo zijn er toch genoeg, om er met een enkel woord melding van te maken. Eene er van, is het, van het grondwoord [illegible] gevormde [illegible] bèrèhan, *goedgeefsch, gevensgezind*. Men vindt het woord o. a. Gesch. v. d. Kapitein Marion bl. 5, 9 r. v. b. zoomede Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 101, 8 r. v. o. Dat de *a* van het aanhechtsel hier in den klank *h* overging, zoodat het woord werd bèrèhan en niet bèrèjan, is ook daarom opmerkelijk, dewijl men de overgang met de *j* wél kreeg in het, insgelijks

met het aanhechtsel gevormde mèrèjan (*meégeven, elastisch*), *enz.*

Andere uitzonderingen zijn: [1] *twee handen op één buik zijn, het eens zijn*, van het grondwoord dat niet in gebruik is; *dapperheid, stoutheid, vermetelheid*, van het grondwoord *moedig, dapper; maal, keer*, van het ongebruikelijke een Jav. woord, dat o. a. genoemde beteekenis heeft; *groote meneer, voornaam persoon*, van *groot, aanzienlijk; gevangenis*, van en in gebruik nevens het grondwoord Holl. boei, *gevangenis*. Regelmatig gevormd zouden deze vijf woorden moeten luiden: (*sailoewan*), (*wawanijan*), (*balijan*), (*gègèdèjan*), en (*paboewijan*).

§ 133. De woorden, gevormd met behulp van het aanhechtsel zooveel mogelijk, naar hun beteekenissen, groepeerende, onderscheiden wij:

a. zulke, die de beteekenis hebben van een substantief. Ze hebben het eigenaardige, dat de zin veelal is een objectieve. Zoo bv. iemands *deel, taak, toebeschikt deel*, van ongebr. grondwoord; *riggel* of *regel opgehoogde aarde*, ook wel *ondiepe voor* om in te planten, van *rij*, bv. geplante katjang; *metselwerk, gepleisterde vloer*, van *gemetseld, steenen, van steen; tuig* van een paard, van *deksel, kleeding; vergadering, verzameling*, van *bijeen, bij elkaâr; nog onderhanden naaiwerk;* [2], van waarvan ook *naaijen.*

b. zulke, die men collectieve naamwoorden zou kunnen noemen, als beteekenende een aantal voorwerpen, als een geheel genomen of beschouwd. Herhaling van de eerste letter van het grondwoord [3] heeft hierbij plaats. Zoo bv. *geboomte, het kleinere hout* in een woud, *kreupelhout*, van *hout, boom; gebloemte*, van *bloem*, vrg. hieronder bij *c*); *gewaad, kleeding*, evenzoo als het hierboven genoemde van *deksel, kleeding; geboomte, boomen, planten en gewassen*, van *een op stam groeijend gewas, plant, boom; ooft, fruit*, van *vrucht; gedierten*, van *dier*. Enz.

1) Over het voorvoegsel waarmeê het eerste, zoomede over het voorvoegsel waarmeê het laatste van deze woorden is gevormd, zal later gesproken worden.

2) Vergelijk § 138.

3) In het Hoofdstuk "Reduplicatie" zal over woorden, gevormd met behulp van het aanhechtsel *an* en herhaling der eerste lettergreep of beginmedeklinker van het grondwoord, nader gehandeld worden.

Achter een telwoord gevoegd, beteekent het aanhechtsel hetgeen ons *tal* aan dergelijk woord gehecht, uitdrukt. Zoo is [illegible] van [illegible] twee, te vertalen met *tweetal;* [illegible] van [illegible] drie, met *drietal;* [illegible] van [illegible] vier, met *viertal;* enz. Maar [illegible] van [illegible] het woord, waarmeê benamingen van tientallen worden gevormd, beteekent nevens *tiental*, ook *tientallen*, *bij tientallen*. En [illegible] van [illegible] *honderdtal*, heeft slechts dien laatsten onbepaalden zin, de beteekenis is namelijk: *honderden*, *bij honderden*. Evenzoo [illegible] enz.

c. zulke, waarmeê een zekere gesteldheid, ook wel een hoedanigheid of geaardheid wordt beteekend. Wat de gesteldheid betreft, deze werd door omstandigheden geboren, of wel kwam als het ware uit het object zelf voor, m. a w. ze heeft een accidenteel karakter. Ziehier eenige voorbeelden. [illegible] van [illegible] *zweet*, beteekent *met zweet zijn*, *bezweet zijn;* desgelijks van [illegible] *durven:* [illegible] *courageus;* van [illegible] *koekje*, *schijfje* kawoengsuiker, [illegible] *zijn, in den vorm van een koekje* of *schijfje;* ook *koekje* of *schijfje*, *als benaming van den toestand* of *vorm*, *waarin zich de suiker bevindt*, niet als de benaming van een zekere hoeveelheid; van [illegible] *bloem:* [illegible] *met bloemen zijn*, *bloeijen;* van [illegible] het *haar* op het lijf van menschen en dieren, *veer*, *veêren:* [illegible] *haar hebben*, *met haar zijn; veêren hebben;* van [illegible] *de eitjes*, *waaruit de maden voortkomen in bedorven vleesch:* [illegible] *zijn met dergelijke eitjes;* van [illegible] dat ongebr. is, maar, gelijk in het Javaansch, *onderrigt*, *oefening*, *dressuur*, zal moeten beteekenen, [illegible] *ongedresseerd*, *ongeoefend*, ook *nog niet goed gedresseerd*, bv. van een paard 1). Uit deze voorbeelden blijkt, dat de zin van het aanhechtsel zeer dikwijls door *met*, of, wil men, *zijn met* kan worden teruggegeven. 2)

De eerste letter van het woord, dat het aanhechtsel krijgt, wordt ook wel herhaald. Bv. van [illegible] *vrijdag*, waarvan ook [illegible] voor *een week*, van vrijdag tot vrijdag gerekend, heeft men [illegible] *zoo ver zijn*, *dat ze met een week* of *veertien dagen kan gesneden worden*, van te veld staande parê gezegd. Zoo ook van [illegible] *vriend*, [illegible] *vrienden zijn*, *in vriendschap* of *als vrienden leven* met iemand (Jav. [illegible] 3)

Hoewel, als men bv. wil zeggen: „*hoe komt het, dat je hand bebloed is*,"

---

1) Het Javaansche [illegible] beteekent *geoefend*, *gedresseerd*.

2) Zie ook het Supplement Wdbk. voor [illegible] en het spraakgebruik van dat woord.

3) Zie de noot onder *b*.

kan volstaan met: [illegible] zoo wordt toch [illegible] *zijn*, of, bij ontkenning, i. pl. v. [illegible] *niet*, [illegible] *niet zijn* wel ingevoegd. Zoo bv. [illegible] *por niet in die opening*, ze is met slangen, d. i. *er zijn slangen in;* [illegible] mijn hoofd is niet met luizen, d. i. *op mijn hoofd zijn geen luizen.* Desgelijks Gesch. v. d. Kapitein Marion, bl. 24, 11 r. v. o. [illegible] *maar ze vonden het dorp verlaten*, het was niet met menschen, geen enkel, d. i. *er waren geen menschen in, geen enkel.* Zoo ook nog: [illegible] de lamp is niet met olie, d. i. *er is geen olie in de lamp.*

d. zulke, die beteekenen, hetgeen het, van het grondwoord, met behulp van den neusklank, gevormde werkwoord zou beteekenen. 1) Zoo is bv. van het grondwoord [illegible] gevormd [illegible] *spreken, zeggen, zich wenden* tot een meerdere. Bv. Gesch. v. Soepĕna, bl. 6, 10 r. v. b. [illegible] *vervolgens zeide Soepĕna tot den Raden Patih: met Uw verlof, Djoeragan* enz. Evenzoo Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 63, 3 r. v. o. Een ander voorbeeld hebben wij in het, van het grondwoord [illegible] *wat men berigt, zegt* tot een meerdere, *mededeeling, verklaring, aanbieding* enz., ook *zeggen* (§ 34), gevormde [illegible] dat niet slechts volgens (*a*) beteekent *mededeeling, verslag, rapport* enz., dus een substantief is, maar ook als werkwoord optreedt, om te beteekenen *zeggen, verklaren, mededeelen, zich wenden* tot een meerdere. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 15 8 r. v. b. [illegible] ([illegible]) [illegible] *en* (ze) *zeiden tot hun vader.* Een dergelijke plaats vindt men Gesch. v. Soepĕna, bl. 36, 8 r. Ook nog een, Gesch. van Abd. en Abd. bl. 7, 10 r.

e. Zulke, die den zin hebben van een comparatief. Zoo zegt men b. v. wel, bij vergelijking der lengte van twee voorwerpen: [illegible] van het voorwerp, dat men langer dan het andere bevindt. Eigenlijk beteekent [illegible] dit verkeert in de gesteldheid, dat het [illegible] dat het lang is, namelijk, tegenover of vergeleken met het andere. Meer voorbeelden bij te brengen zal onnoodig zijn.

f. Zulke, die benamingen zijn van hoeveelheid of maat, om te beteekenen *bij hoeveel* of *voor hoeveel* iets bv. wordt verkocht, iets te krijgen is, moet gekocht worden, enz. Herhaling van het

---

1) De eerste lettergreep van het grondwoord wordt ook wel herhaald, hierover bij de „Reduplicatie."

grondwoord is hierbij niet zeldzaam. Als voorbeeld moge dienen: [illegible] van het grondwoord [illegible] Holl. *cent.* Het beteekent *bij centen, centsgewijze, bij de cent.* Bv. [illegible] *dat kunt ge niet koopen bij de cent* of *centsgewijze*, ge moet minstens een dubbeltje besteden. 1)

§ 134. Met hetgeen in de voorgaande §§ werd gezegd, zijn nog niet alle soorten der, met het aanhechtsel *an* gevormde, woorden besproken. Evenwel, behoudens enkele opmerkingen, waarmeê wij dit hoofdstuk willen besluiten, zullen we, hetgeen ter zake nog valt te zeggen, bewaren tot de hoofdstukken „Reduplicatie" en „Herhaling". In genoemde twee hoofdstukken zal het aanhechtsel wederom ter sprake moeten komen.

§ 135. Hetgeen wij hier nog, alvorens tot de bespreking van een ander suffix over te gaan, wenschen op te merken, is het volgende. Niet altijd is de functie van het aanhechtsel *an* zoo duidelijk, als in de bereids opgesomde en in de zooeven genoemde hoofdstukken nog te beschouwen gevallen. Soms is het toegeven aan de reeds meermalen vermelde zucht tot verlenging der woorden, de eenige aannemelijke verklaring voor het gebruik van het aanhechtsel. Zoo wordt, om een voorbeeld te noemen, voor *ja; zelfs, ja zelfs*, nevens [illegible] gebezigd [illegible] O. a. in het handschrift der Gesch. van Samaoen: [illegible] *er was een strijder, met name Kalil, bij uitstek moedig en sterk, ja, in de stad Soeara, was er niemand zooals Kalil.* En Sp. d. J. bl. 42, 5 r. [illegible] *ja, als ze gekund hadden, zeker zouden ze den haan in het leven hebben teruggeroepen.* Een ander en nog sterker voorbeeld is [illegible] dat door tweemaal aanhechting van *an*, gevormd werd van [illegible] en daarnevens in gebruik is voor: *kijk! zie!* enz.

§ 136. Aangaande [illegible] *ten dage van, op den dag van*, van [illegible] *dag*, wordt hier nog aangeteekend, dat dit volgens § 133 c. kan worden verklaard. Men voegt er ook wel [illegible] of [illegible] voor, en zegt zoo [illegible] (of [illegible]) [illegible] maar noodig is de voorvoeging van dat voortzetsel *op* niet. Het spraakgebruik decreteert zulks ook als overbodig, en is dus in dezen met de grammatica in overeenstemming. Maar daarentegen verbiedt het, om [illegible] te doen volgen door de benaming van een dag van de week, en te zeggen bv. [illegible] of [illegible] ([illegible]) [illegible] voor: *op den dag van zondag* of *op zondag.* Het moet zijn [illegible]

1) Zilveren stuivertjes heeft men in Ned. Ind. niet. Onder het dubbeltje, slechts centen, halve centen en twee-en-een halve cents stukken.

[illegible] of [illegible] ([illegible]) [illegible]. Goed is [illegible] *op den dag van lèbaran.* Zoo ook [illegible] in: [illegible] *Dit besluit treedt in werking op den dag van het afgekondigd worden (der afkondiging).* Enz.

HET AANHECHTSEL [illegible] EN DAARMEE GEVORMDE WOORDEN.

§ 137. Niet minder belangrijk dan het aanhechtsel [illegible] is het aanhechtsel [illegible] (e u n). Het wordt op dergelijke wijze, als omtrent a n is opgemerkt, aangehecht. Zamensmelting van den klinker, waarop het woord uitgaat, met dien van het suffix, heeft echter geen plaats.

§ 138. Ook het aanhechtsel [illegible] heeft verschillende functies. Vooreerst dient het tot vorming van substantieven, en met zoo'n substantief wordt dan in het algemeen beteekend: *iemand of iets, om te ondergaan of te worden aangedaan, om te strekken of bestemd tot hetgeen uitgedrukt wordt door het woord, dat het suffix kreeg; is dat woord ongebruikelijk, dan door een werkwoord, waarvan dat woord het grondwoord is.* Zoo beteekent bv. van [illegible] *eten,* [illegible] *eetwaar;* van [illegible] het ongebr. grondwoord van [illegible] *naaijen,* iets *naaijen,* [illegible] *het te naaijen goed, de geknipte, gesneden* of *afgesneden lap* of *lappen, die genaaid moeten worden* 1); van [illegible] *rooken,* [illegible] *de ingredienten voor de inlandsche sigaar;* van [illegible] het ongebr. grondwoord van [illegible] menschen of dieren *houden, er op nahouden, onderhouden,* [illegible] *dier, om er op na te houden.* Zoo ook [illegible] *iemand, om bij te bedelen* of *bij te schooijen.* Het grondwoord is [illegible] ongebr. Hiervan [illegible] iets *vragen, verzoeken,* waarvan voorts de veelvuldigheidsvorm (§ 66) [illegible] die gebezigd wordt, als het vragen of verzoeken geschiedt door een persoon, aan meer dan een of bij herhaling aan een persoon. 2)

§ 139. Intusschen, niet altijd kunnen dergelijke woorden als substantieven worden opgevat. Zoo zijn in de spreekwijze (Gesch. v. Soepěna bl. 59, 15 r.) [illegible] de woorden [illegible] en [illegible] geen substantieven, de beteekenis van het eerste ([illegible] beteekent iets *afhouwen*) is: *om af te houwen,* het tweede ([illegible] is iemand

---

1) Vergelijk [illegible] § 133 a.

2) Van [illegible] heeft men behalve [illegible] dat gebezigd wordt van hetgeen gevraagd wordt, ook het Passief [illegible] dat gezegd wordt van hem, wien iets gevraagd of verzocht wordt.

of een dier, met een kris, piek of derg. wapen, *bij den mond* (*bek*, *muil*) *in de keel steken*), beteekent: *om een kris*, *piek* of *derg. in te steken*, terwijl de beteekenis van het derde ([Javanese] beteekent *houwen*, *een hak geven*), is: *om op* of *in te hakken*. Een ander voorbeeld hebben wij in [Javanese] *om te hooren* of *aan te hooren* ([Javanese] beteekent: iets *aanhooren*).

Voorzien van het aanhechtsel [Javanese] (na), waarover later, en dat o. a. dient tot vorming van substantieven, komt [Javanese] o. a. voor, in de, dikwijls in verhalen, bij de beschrijving van een gevecht of schildering van feestgedruisch, te vinden uitdrukking [Javanese] *verward* of *niet te onderscheiden was het om te hoorene* of *het aan te hoorene*, waarvoor wij zeggen: *niet te onderscheiden was*, *hetgeen men hoorde*. Nog een voorbeeld hebben wij in [Javanese] *om te lachen*, *belachelijk*. [Javanese] beteekent *om* iemand *lachen*. *)

§ 140. Soms laat het woord beiderlei vertaling toe. Bv. het hierboven (§ 138) genoemde [Javanese] dat wij daar vertaalden met: *dier*, *om er op na te houden*, kan ook opgevat worden als eenvoudig te beteekenen: *om er op na te houden*. De omstandigheid, dat [Javanese] of, zooals bv. Kitab Dongeng noe aranèh bl. 43, 3 r. v. o, en Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 131 4 r. [Javanese] ook wel eens [Javanese] *bestemd voor*, *voor*, *om*, *tot* is vooropgeplaatst, behoeft er niet toe te leiden een vorm als [Javanese] bepaald als substantief op te vatten. Zal van de zinsneden (Kitab Dongeng, n. a. bl. 43, 2 r. v. o.) [Javanese] de vertaling wel mogen luiden: *ge haaldet geen vogels uit*, *om ze te eten* of *om ze er op na te houden*, uit dit voorbeeld: [Javanese] blijkt duidelijk, dat de voorvoeging niets tot de zaak afdoet. Immers hierin ontbreekt [Javanese] en bestaat er juist alle reden, om [Javanese] als een substantief te beschouwen en dus te ver-

---

*) Van [Javanese] *maaksel*, *werk*, is gevormd [Javanese] hetgeen beteekent (§ 138) *iets*, *bestemd tot maaksel*, en van daar gebezigd wordt in den zin van [Javanese] *het er voor benoodigde*. Het aanhechtsel [Javanese] wordt er ook wel aan toegevoegd, zoodat men zegt [Javanese] Nevens [Javanese] en [Javanese] bezigt men [Javanese] en [Javanese] Sommigen willen de beide laatste vormen bezigen, waar men het oog heeft op een veelheid of een meervoud. Dus [Javanese] *er zijn* (of *ik heb*) *geen sigaren*, *wel is er* (of *heb ik*) *het benoodigde* (om ze te maken), bv. in antwoord op de vraag: [Javanese] *ik verzoek om sigaartjes*. Daarentegen zou men [Javanese] moeten gebruiken in het antwoord, als de vraag luidde, [Javanese] *ik vraag om een sigaartje*. Maar anderen, en de meesten, verwerpen deze onderscheiding.

talen: *de marter is geen dier om er op na te houden, want hij is belust op kippen.* Zoo ook [illegible] o. a. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 31, 10 r. en 13 r. zoomede bl. 79, 2 r. v. o. Ook dit kan als substantief optreden, en o. a. beteekenen: *dringende* of *pressante zaken*. In het woordenboek heb ik slechts deze beteekenis opgegeven. De aangehaalde plaatsen zullen, na hetgeen hier boven werd gezegd, gemakkelijk zijn te verstaan.

§ 141. Zeer dikwijls geeft ook het aanhechtsel aan het woord de beteekenis van een gesteldheid. Die gesteldheid werd niet geboren door de werking van een subject, maar is van accidenteelen aard. Ook hetgeen gemeenlijk wordt uitgedrukt met het woordje [illegible] namelijk *te, al te, bovenmate, uitermate* enz. wordt hierbij wel beteekend. Zoo bv. [illegible] *bitter smaken*, van [illegible] *bitter*; [illegible] *niet* of *slechts moeijelijk kunnen wateren*, tengevolge van het eten van djèngkol, van [illegible] *naam van een vrucht*; [illegible] van iemand die nog jong is: *de bezadigdheid en het overleg van rijper leeftijd bezitten*, van [illegible] *oud, bejaard*; [illegible] *verhit*, van iemand, door het eten van iets, dat verhittend of heet is (door veel peper); [illegible] *al te bezwaard*, van [illegible] *zwaar*.

De eerste letter van het woord, dat het aanhechtsel krijgt, wordt ook wel herhaald. Bv. van [illegible] *nog, nogmaals*, heeft men [illegible] *nogmaals* (voor de tweede, derde enz. maal) *het willen doen, het begeeren* of *verlangen te doen*; ook: *den smaak er van weg hebben* of *krijgen*. Mede wordt dan wel de keelneusklank ingeschoven, tot sluiting der eerste lettergreep. Zoo van het hierboven genoemde [illegible] *al te*: [illegible] *al te, al te* of *al te erg* (het maken), waarvan de in het woordenboek opgegeven beteekenissen: *erg plagen, kwellen, leed aandoen, hartzeer veroorzaken*. Tot versterking wordt [illegible] noch wel achtergevoegd, zoodat de uitdrukking wordt: [illegible]

§ 142. De beteekenis van een gesteldheid krijgen ook de benamingen der windstreken, als zij van het aanhechtsel worden voorzien. Zoo van [illegible] *het noorden*: [illegible] *ten noorden van, benoorden*; van [illegible] *het zuiden*: [illegible] *ten zuiden van, bezuiden*; van [illegible] *het oosten*: [illegible] *ten oosten van, beoosten*; en van [illegible] *het westen*: [illegible] *ten westen van, bewesten.*

Woordjes zooals [illegible] *hoog, boven*; [illegible] *laag*; [illegible] *achter*; die op zich zelf reeds benamingen van gesteldheid zijn, krijgen toch nog wel het aanhechtsel. Dat geschiedt insgelijks wel, als ze de voorzetsels [illegible] of [illegible] waarover later, voor zich hebben. Zoo bv. van [illegible] *beneden, onder*: [illegible]; van [illegible] *naar beneden, naar onderen*: [illegible]; van [illegible] *op, boven*: [illegible]; van [illegible] *naar*

boven, *omhoog*: [illegible] en van [illegible] *ter zijde van* bv. het huis: [illegible].

§ 143. In den grond der zaak dezelfde functie, heeft het aanhechtsel, waar het, in sommige zamengestelde benamingen en uitdrukkingen, aan het woord de beteekenis geeft van een *hoedanigheid* of *geaardheid*. Vertalen kan men het in zulke gevallen met: *als*. Bv. Gesch. v. Soepĕna bl. 4, 9 r. v. o. wordt van de vrouwen gezegd, dat ze [illegible] d. i. *dat ze geloof slaan aan alles, wat de menschen zeggen, en alles, hetgeen ze hooren, dadelijk overbabbelen.* Letterlijk wordt er gezegd: *dat ze ooren hebben, van de hoedanigheid* of *geaardheid van een bloedzuiger*, d. i. *als een bloedzuiger*, en *lippen*, *van de hoedanigheid van een wan met gaten*, d. i. *als een wan met gaten*. Op dergelijke wijze moet verklaard worden [illegible] van [illegible] *scheur* en [illegible] soort *kleine landkrab*. Het is de Soendasche benaming, voor hetgeen wij noemen een *winkelhaak*. De Javaansche benaming is [illegible] letterlijk: *kikvorschbek*.

§ 144. Geen ander functie heeft het ook, waar het teruggegeven moet worden met *voor den duur van*, *ten bedrage van*, *ter hoeveelheid van*, *ter groote van*, enz. Bv. [illegible] *nog voor den duur van hoeveel dagen, dat de stoelen klaar zijn*, d. i. *met hoeveel dagen zullen de stoelen klaar zijn?* Een ander voorbeeld geeft ons Sp. d. J. bl. 84, 6 r. Een voorbeeld, waar het te vertalen is met *ten bedrage van* hebben wij in deze uitdrukking. [illegible] *ik vraag geld te leen, ten bedrage van de waarde van een paar laarzen*, d. i. *ten bedrage van hetgeen een paar laarzen kosten.* Den zin van *ter hoeveelheid van* heeft het aanhechtsel bv. in [illegible] *ter hoeveelheid van een weinigje*, d. i. *een weinigje*, van [illegible] *een weinig*, *een beetje*. Bv. Sp. d. J. bl. 45, 7 r. [illegible] *maar als ge ooft vindt, moet ge mij een weinigje zenden.* Desgelijks Gesch. v. Soepĕna, bl. 11, 17 r. v. o.

§ 145. Eindelijk wordt het werkwoord of het als zoodanig optredende woord ook zeer dikwijls voorzien van dit aanhechtsel, waar gesproken wordt van een derde. Tot iemand van hem zelf sprekende, of wel sprekende van zich zelf, bezigt men het niet. Zie ook § 146. Voorts wordt het suffix, geheel in overeenstemming met den zin daarvan, slechts gevoegd achter zulke werkwoorden, waarmeê een g e s t e l d h e i d wordt beteekend. Als voorbeelden mogen dienen: Gesch. van Abd. en Abd. bl. 141, 5 r. v. o. [illegible] van [illegible] *verzadigd zijn*; id. 149, 9 r. v. o. [illegible] van [illegible] *weten*; id. bl. 157, 8 r. [illegible] van [illegible] *zekerheid hebben*

aangaande iets; Sp. d. J. bl. 34, 5 r. [illegible] van [illegible] *in staat* of *bij magte zijn* tot iets; id. bl. 46, 6 r. v. o. [illegible] van [illegible] *kunnen;* Kitab Dongeng n. a. bl. 7, 4 r. [illegible] van [illegible] *deernis hebben;* Gesch. v. Kapitein Marion bl. 5, 4 r. v. o. [illegible] van [illegible] en dit van [illegible] *schrikken;* enz.

§ 146. Een uitzondering op het hierboven gezegde, dat, sprekende van zich zelf, het aanhechtsel niet wordt gebezigd, maakt [illegible] *verloren hebben, kwijt geraakt zijn, kwijt zijn,* van [illegible] *verliezen, kwijtraken.* Zóo, Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 111, l. r. [illegible] *nu ben ik twee zakken geld kwijt;* en Gesch. v. Soepĕna, bl. 63, 6 r. [illegible] *om reden ik mijn kind, genaamd Ratna Kŏmala, kwijt ben.*

Woorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel [illegible]

§ 147. Een zeer belangrijke wijze van woordvorming in het Soendasch is die, welke geschiedt met behulp van het voorvoegsel [illegible]

In de eerste plaats worden er substantieven meê gevormd, en wel van grondwoorden zoomede van eenvoudige werkwoorden, waarbij valt op te merken, dat, begint het grondwoord met een [illegible] deze zich vereenigt met den klank van het voorvoegsel. Zoo bv. [illegible] van [illegible] En verder, dat als een grondwoord, waarvan de beginletter de [illegible] is, het voorvoegsel krijgt, gezegde beginletter [illegible] in de [illegible] verandert, terwijl het voorvoegsel dan ook nog met den keelneusklank *ng* wordt gesloten, en dus [illegible] wordt. Zoo bv. van [illegible] *magt, magtig, vermogend:* [illegible] *magt, vermogen.*

§ 148. De gevallen, waarin aan een woord, dat reeds een substantief is, toch nog het voorvoegsel wordt gegeven, zijn zeldzaam. Een er van is [illegible] *hoofdplaats, land, rijk,* waarvan [illegible] of [illegible] Dit laatste eigenlijk een Javanisme, komt wel voor in het opschrift van brieven, en onderscheidt zich daarin van [illegible] dat het altijd gevolgd wordt door den naam van de hoofdplaats, het land of het rijk, zoodat het altijd in bepaalden zin voorkomt. Een ander voorbeeld hebben wij in [illegible] *veerman, veerlieden* aan een overvaart, van [illegible] dat ongebruikelijk, maar hetzelfde is als [illegible] hetgeen *roeiriem* beteekent. Vermelding verdienen ook, het van [illegible] *werk, arbeid* enz. gevormde, [illegible] *dienstpligtige, door het dorpshoofd verstrekt;* ook *dier, dat voor den veldarbeid wordt gebruikt, ploegbeest;* zoomede het insgelijks van [illegible] gevormde [illegible] *werk, werken, daden, bedrijf.* Het voorvoegsel [illegible] van dit laatste is niets anders dan het voorvoegsel [illegible] met een pangnjĕtjĕk gesloten, en zoo zijn

5

[illegible] en [illegible] eigenlijk dezelfde woorden, die echter door het spraakgebruik verschillende beteekenissen hebben gekregen. Dit blijkt ook uit het Javaansch, waarin [illegible] en [illegible] beide beteekenen: iemands *daad*, *bedrijf* enz. [a]).

§ 149. Ziehier eenige voorbeelden van substantieven, gevormd met behulp van het praefix. [illegible] *het verzoeken*, *verzoek*, van [illegible] iets *vragen*, *verzoeken;* [illegible] *het sterven*, *het overlijden*, van [illegible] *sterven;* [illegible] *het vergelden*, *vergelding*, van [illegible] *vergelden;* [illegible] *onderstelling*, *meening*, van [illegible] *vermoeden;* [illegible] *gift*, *gave*, van [illegible] *geven;* [illegible] *huur* voor iets, van [illegible] iets *huren;* [illegible] *vuurslag*, van [illegible] *vuurslaan*. Enz. Uit deze voorbeelden zien wij, dat zoo'n, met behulp van het voorvoegsel [illegible] van een werkwoord gevormd substantief, dikwijls overeenkomt met onzen Infinitief, waar wij

---

[a]) Dat [illegible] de beteekenis kreeg van *veerman*, terwijl het grondwoord [illegible] of [illegible] beteekent *roeiriem*, en dat [illegible] gebezigd wordt voor *dienstpligtige*, ook voor *ploegbeest*, terwijl het grondwoord [illegible] eenvoudig beteekent *werk*, *arbeid*, schijnt bij den eersten oogopslag zonderling, vooral bij vergelijking met de onbeduidende wijziging in beteekenis, die een woord zooals bv. [illegible] door het voorvoegsel onderging. Men zal de verklaring hierin mogen zoeken, dat [illegible] eigenlijk staat voor [illegible] of wel [illegible] waarin [illegible] zooveel als [illegible] of [illegible]. De beteekenis van [illegible] *iemand, die werkt met de roeiriemen, baas van de roeiriemen,* of van [illegible] *iemand, die gaat over de roeiriemen*, werd, door weglating van het woordje [illegible] of [illegible] die van [illegible].

Zoo moet ook [illegible] waar het gebezigd wordt voor *dienstpligtige*, verklaard worden, als te staan voor [illegible] *mensch voor het werk*, en, waar het gebezigd wordt in den zin van *ploegbeest*, als te staan voor [illegible] *beest voor het werk*. Dat woordjes als [illegible] [illegible] [illegible] en [illegible] die een zoo algemeene beteekenis hebben, wel eens, en van lieverlede geheel werden weggelaten, is zeer wel aannemelijk, ook daarom, dewijl dergelijke afslijting ook nu nog wel eens valt waar te nemen. Bv. voor [illegible] *tuinman*, *tuinjongen*, zegt men in 't dagelijksch leven, niet zeldzaam, kortweg [illegible]. Wat de vorming betreft van een woord, zooals [illegible] gemeenlijk [illegible] of [illegible] *heilbede*, men zal die niet moeten beschouwen als te zijn geschied van [illegible] [illegible] of [illegible] *gebed*, maar men zal in dit woord moeten zien het Javaansche woord [illegible] dat gevormd werd van het werkwoord [illegible] *bidden*. Van dit laatste is het grondwoord [illegible] *gebed*.

dien, met voorvoeging van het lidwoord, als een zelfstandig naamwoord gebruiken, ook wel met een op den uitgang *ing* eindigend substantief.

§ 150. Voorts is wel de beteekenis: *persoon* of *zaak*, *dienende tot hetgeen door het grondwoord wordt beteekend.* Zoo bv. van [illegible] *aan een draagstok dragen:* [illegible] *persoon, om iets op die wijze te transporteeren;* van [illegible] *landbouwen:* [illegible] *landbouwopzigter;* van [illegible] *koopen:* [illegible] *het geld, dat dient om iets te koopen;* van [illegible] *slaan*, [illegible] *iets, dat dient om meê te slaan, knuppel, zweep*, enz.; van [illegible] Jav. zva. Sd. [illegible] *aan een draagstok dragen:* [illegible] *onderbalk, bindbalk;* van [illegible] *vogels vangen, met behulp van een pamikat:* [illegible] *lokvogel*, ook *de kooi met den lokvogel;* van [illegible] *ruiken:* [illegible] ook wel [illegible] *neus.* Een enkele maal is de zin ook *aanleiding* of *oorzaak tot hetgeen het werkwoord beteekent.* Bv. het van [illegible] *vertrekken* gevormde [illegible] (§ 152) dat men vindt Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 109, 3 r. beteekent daar: *aanleiding tot het vertrekken.*

§ 151. Voorzien van het voorvoegsel [illegible] waarover later, kan de beteekenis mede wezen *een uitgestrektheid* of *duur.* Zoo bv. [illegible] *een afstand, gelijk aan dien, waarop men iemand kan beroepen*, van [illegible] *roepen;* [illegible] *een afstand, gelijk aan dien, van een worp met een talhout*, van [illegible] *gooijen, smijten* met een stuk hout of iets van hout. In deze beteekenis van uitgestrektheid of duur, wordt het suffix *an* ~~ook~~ nog wel aangehecht, bv. [illegible] (§ 152) *een duur van tijd, benoodigd voor het rooken van een inlandsche sigaar*, van [illegible] *rooken;* [illegible] *een duur, gelijk aan den tijd, benoodigd voor het gaar worden van een pot met rijst*, van [illegible] *rijst koken;* [illegible] *een duur, gelijk aan den tijd, benoodigd voor eenmaal sirih eten*, van [illegible] *sirih eten.* De beide laatste benamingen hebben veelal, althans in de Preanger, ook nog het aanhechtsel [illegible] (§ 144). Alzoo in genoemde landstreek: [illegible] en [illegible]

§ 152. Zeer dikwijls wordt het voorvoegsel, zonder eenige wijziging in beteekenis voor het er meê zamengestelde woord, gesloten met den keelneusklank *ng*, en dus [illegible] (pang). Waar het werkwoord, dat het voorvoegsel krijgt, werd gevormd door de eerste letter van het grondwoord uit te spreken met genoemden keelneusklank, is die overgang van [illegible] in [illegible] zoo goed als regel. Zoo bv. [illegible] *meening, vermoeden*, van [illegible] *het denkelijk achten, vermoeden*, en dit van het grondwoord [illegible] Desgelijks [illegible] *vleitaal*, van [illegible] *vleijen;* grondvorm [illegible] Maar o. a. het in § 150 genoemde [illegible] waarnevens [illegible] zoo ook [illegible] of wel [illegible] *kleeding*, van [illegible] *zich kleeden*, strekken tot bewijs, dat de regel niet constant is. In het geval, bedoeld

aan het slot van § 147 geschiedt het echter, zooals gezegd, altijd. Werd het werkwoord gevormd, door voorvoeging van den keelneusklank *ng*, dan wordt het voorvoegsel als van zelf pang. Hierbij valt echter op te merken, dat als de eerste letter van het grondwoord een [illegible] is, deze dikwijls in een [illegible] overgaat. Zoo bv. [illegible] nevens [illegible] *vergiffenis*, van het werkwoord [illegible] *vergiffenis schenken*, van het grondwoord [illegible] *vergiffenis*.

§ 153. Het bezigen van het voorvoegsel [illegible] of [illegible] tot vorming van substantieven, heeft men ver doorgevoerd. Zoo vinden wij bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 12, 2 r. [illegible] *het niet effekt sorteerend zijn er van*, van [illegible] het ontkennend redewoord [illegible] of [illegible] en [illegible] *effect sorteerend*, *effekt sorteeren*.

En Gesch. van Abd. en Abd., bl. 149, 3 r. [illegible] *het rijk zijn van hem*, van [illegible] *rijk*, *vermogend*, *rijk zijn*. Op den 6 regel vindt men andermaal [illegible] maar daar beteekent het *de rijkste*. Bij de functie, die het voorvoegsel [illegible] hier heeft, t. w. om, te zamen met [illegible] te dienen tot uitdrukking van den Superlatief, zullen wij zoo aanstonds nog een oogenblik hebben stil te staan. Vooraf dienen wij echter nog melding te maken, van een speciaal soort substantieven, met het tot [illegible] geworden voorvoegsel [illegible] Het zijn zulke, die gevormd zijn van een zoogenaamd causatief werkwoord (§ 69 en volgg.). Zoo bv. [illegible] *hetgeen door een zeer voornaam persoon wordt verlangd*; *wil*, *begeerte* van zoo iemand, van [illegible] iets *verlangen* of *begeeren*, van een zeer aanzienlijke gezegd; [illegible] *te werkstelling met de noodige leiding*, (ook zva. [illegible]), van [illegible] o. a. iemand *te werkstellen*. Voorts [illegible] *aanwijzing ten goede*, *wijze lessen en wenken*, van [illegible] iemand *het pad wijzen om vooruit te komen;* [illegible] zva. [illegible] van [illegible] zva. [illegible] Ook nog [illegible] *hetgeen aan iemand wordt gedaan*, *met het doel hem wat te laten leeren*, *zoodat hij vooruit kan komen*, van [illegible] *aan* iemand *wat doen*, meer bepaald *wat laten leeren*. Van [illegible] [illegible] en [illegible] kunnen wederom werkwoorden worden gevormd: [illegible] [illegible] en [illegible] die hetzelfde beteekenen als [illegible] [illegible] en [illegible] In vorm, maar niet in beteekenis, stemmen ze overeen met de (§ 76 en volgg.) besproken werkwoorden.

§ 155. Al verder worden, met behulp van het voorvoegsel [illegible] of [illegible] gevormd sommige benamingen van rang of rangorde. Zoo bv. [illegible] of [illegible] ambtelijke benaming van den *hoofdpriester* van een distrikt, van [illegible] *hoofd;* [illegible] ambtelijke benaming van een *troepshoofd* (chef van een zeker aantal dorpshoofden), van [illegible] volg. het Jav. Wdbk. KW. zva.

[illegible] *hoog, verheven;* [illegible] benaming voor *op een na het jongste kind* in een huisgezin, van [illegible] *in den karembong dragen* en [illegible] benaming voor *het jongste kind.*

§ 155. Met deze functie van het voorvoegsel, hangt zeker wel die zamen, om, terwijl het woord ook nog krijgt het aanhechtsel [illegible] waarover later, aan hetgeen met dat woord gezegd wordt, het karakter te geven van een alles overtreffenden trap of graad, m. a. w. om te dienen tot uitdrukking van een Superlatief. Zoo bv. [illegible] *de grootste*, van [illegible] *groot;* [illegible] *de schoonste*, van [illegible] *goed er uitzien, schoon*, van een jongeling, knaap of man; [illegible] *de allerslechtste*, van [illegible] *slecht, boos;* [illegible] *de beste*, van [illegible] *goed;* [illegible] *de gemakkelijkste*, van [illegible] *gemakkelijk.* Opmerkelijk is de uitdrukking [illegible] *nummer een* in zeker opzigt, *de baas der bazen.* Bv. [illegible] Antw. [illegible]...... *is hij nummer een.* Zie ook Hoofdstuk *Bezittelijke voornaamwoorden.*

156. Heeft het Soendasch zoo voor den Superlatief een grammatischen vorm, het bezit dien niet voor den Comparatief en Excessief. Men kan een Comparatief echter uitdrukken, met behulp van het woordje [illegible] S. [illegible] B. dat o. a. *te boven gaan, meer*, beteekent. Zoo kan [illegible] den zin hebben van ons *mooier*, terwijl [illegible] en [illegible] kunnen beteekenen *beter*. Maar omtrent dit laatste moet opgemerkt worden, dat men het ook bezigt, waar wij *het best* zeggen. Bv. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 31, 7 r. en Sp. d. J. bl. 119, 4 r. v. o. De uitdrukking (Sp. d. J. bl. 123, 3 r. v. o.): [illegible] is te vertalen met: *hoe langer hoe leelijker.*

Een Excessief of overmatige trap wordt uitgedrukt, met behulp van het woordje [illegible] dat te vertalen is met *te* of *al te* of wel *overmatig* of *bovenmate.* Zoo bv. [illegible] *te groot, overgroot, te dik, al te dik.* Soms heeft [illegible] den zin van *zeer* of *zeer veel*, zoo kan bv. [illegible] beteekenen *te lang, al te lang* (duur van tijd), maar ook (bv. Sp. d. J. bl. 119, 7 r.) *zeer lang, heel lang.* Desgelijks [illegible] *te haastig, overhaast*, maar ook (bv. Gesch. v. Soepèna bl. 27, 18 r. v. o.) *zeer veel haast hebben.* Een enkele maal wordt [illegible] wel eens gevoegd vóor het woord, waarbij het behoort. Een voorbeeld vindt men Sp. d. J. bl. 93, r. 1. Nog merken wij op, dat [illegible] insgelijks wordt gebezigd om dat, waarbij het wordt gevoegd, te doen uitkomen in den zin, of wel om daarop met nadruk te wijzen. Het is dan een nadruks- of versterkingswoordje, soms slechts terug te geven door den nadruk, soms vertaalbaar. Zoo bijv. Sp. d. J. bl. 2, 7 r. [illegible] *dat is toch geheel anders*, waarvoor wij in dit geval zeggen: *maar dat is een geheel verkeerde opvatting.*

Volstrekt is ook dikwijls een goede vertaling, vooral bij een ontkenning. Bv. [illegible] *het behaagt mij volstrekt niet*, of *ik wil volstrekt niet.*

§ 157. Na deze kleine uitweiding, die wij ons veroorloofden, ten einde de zoogenaamde trappen van vergelijking niet afzonderlijk te moeten bespreken, en waarbij enkele opmerkingen omtrent het spraakgebruik van het woordje [illegible] niet mogten ontbreken, behooren wij ten slotte nog melding te maken van *werkwoorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel* [illegible] Van deze werkwoorden is het eigenaardige dat ze altijd iets zeggen van meer dan een persoon of zaak. Die personen of zaken kunnen in de voorstelling zijn vereenigd of nevens elkaâr gesteld, zoodat van beide of van alle tegelijk wordt gesproken, het kan ook zijn dat er gesproken wordt van een van die personen of zaken, in betrekking tot de andere of de anderen. Zoo dienen zij tot uitdrukking van een of andergesteldheid, ook wel van een over-en-weêr, een wederkeerig of elkander doen. Een wedijverend doen, kunnen zij ook beteekenen. Omtrent de vorming valt op te merken, dat ze geschiedt van grondwoorden, welke laatste ook wel eens herhaald worden. Zie hier eenige voorbeelden. [illegible] *door elkander neêrliggen*, van slapenden, lijken op een slagveld, enz. van [illegible] ongebr. [illegible] *aan een hoop liggen*, van [illegible] ongebr.; [illegible] *van elkaâr verwijderd*, *ver* of *verwijderd* van iemand, van [illegible] *ver*, *verre verwijderd;* [illegible] van twee of drie personen: *elkaâr omvatten*, *omarmen*, staande of met gekruiste beenen zittende, en voorts *zóo*, *dat hun hoofden*, doordien de een zijn hoofd legt op den schouder van een ander, *elkaâr raken* of *nagenoeg raken*, van [illegible] *vuurhaard*, *bestaande uit drie stukken steen of pisangstam*, waar het vuur tusschen ligt en de pot of ketel wordt opgezet; [illegible] *tegen elkaâr stooten*, *tegen elkaâr aanslaan*, van flesschen, kannen en derg. van [illegible] een klanknabootsing; [illegible] *over en weer sia bezigen*, van daar: *elkaâr uitschelden*, van sia, *jij;* [illegible] *tegen elkaâr aanbonzen*, van [illegible] oorspronkelijk zeker een klanknabootsing; [illegible] *wedijveren in mooi gekleed zijn*, ook *in fatterig* of *kwasterig zijn*, van [illegible] *mooi gekleed*, ook *fatterig*, *kwasterig.*

Woorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible]

§ 158. Behoudens een paar uitzonderingen zijn deze substantieven. Omtrent de vorming merken wij op, dat die, behalve van stam- of grondwoorden, waaronder ook zulke, die reeds zelfstandige naamwoorden zijn, ook geschiedt van werkwoorden met den neusklank, welke laatste behou-

den blijft. Wat de beteekenis betreft, deze is vooreerst, zeer dikwijls: *een plaats, bestemd voor hetgeen door het woord, waarvan de vorming geschiedde, wordt beteekend*, of wel *waar men dat vindt*. Bv. *kweekbedding*, van *zaaiparè*; *plaats, waar men overnacht*, van *overnachten*; *overvaartplaats*, van een water *oversteken*; *schuilplaats*, van *zich verschuilen*; (hierin voor (§ 152) *ballingsoord*, van iemand *verbannen*; *plaats, waar men het Soendasch vindt, de Soendalanden*, van *Soendasch*; en dit voor *plaats, waar men een vergezigt heeft*, of wel: *plaats, waar het open, zonder bosch of derg. is: naam van een plaats in het Bantamsche*, van *een vergezigt hebben*; ook *open, zonder bosch of derg.* van een stuk grond.

Ten anderen wordt er niet minder dikwijls door beteekend: *iets, wat voor iets bestemd is, voor iets wordt gebruikt*, bv. *bidkleedje*, van *aanbiddend zich neêrbuigen voor God*; *iets, wat om iemand eer te betoonen, wordt gedaan* of *daargesteld*, bv. een *eerepoort*, van *eer, eerbewijzen*; (hier is de *oe* met *an* tot *on* zaâmgesmolten (verg. § 132), benaming van *zekere, thans afgeschafte, belasting, zoogenaamd ten behoeve van het schoonhouden der marktplaatsen*, van *bezem*; (hier in voor (§ 152), *vlakke steen, waarop iets fijngewreven wordt*, van iets, bv. geneesmiddelen, *fijnwrijven*. Een derde beteekenis is: *persoon, als het voorwerp van iets*, ook wel *persoon, met iets werkzaam*. Bv. *hij, die gediend wordt*, een betiteling van den regent, van *dienen*; en *vraagbaak*, van en *vragen*; ook: *hij, bij wien men zijn intrek nam, bij wien men logeert, de heer des huizes*, van *zijn intrek nemen, logeeren* bij iemand; *jager, met een geweer tot wapen*, van *jagen met een* (*geweer*, volg. somm. bep. *een geweer met een vuursteen*).

Een andere beteekenis is nog: *een tijd* of *tijdstip*. Zoo bv. *aanstaande maand*, ook *de eerste dagen van de maand, het begin der maand*, van hetgeen zal moeten beteekenen *zich vertoonen, verschijnen*, van de maan, voor het eerst na donkere maan. Het grondwoord beteekent: *zigtbaar*, van de maan, voor het eerst na donkere maan.

§ 159. Een zeker aantal der, met behulp van het voorvoegsel en het aanhechtsel gevormde woorden hebben beteekenissen, die niet te brengen zijn tot de in de vorige § opgenoemde. Zoo bv. *geslacht, generatie*, van *naar beneden komen*; *vergadering, verzameling* van menschen, van het Arab. جمع djoemoê,

coll. meerv. van جَمْع menigte, vergadering; [illegible] *oogmerk*, *bedoeling*, van [illegible] dat dezelfde beteekenis heeft, maar met minder bepaalden zin. Enz.

§ 160. Een paar zijn er ook, die, hoewel ze in vorm geheel overeenstemmen met de andere, toch niet als substantieven kunnen worden opgevat. Zoo bv. van [illegible] *nog aan te zuiveren zijn*, *onaangezuiverd zijn*: [illegible] dat hetzelfde moet beteekenen, en dus niet beteekent: *wat nog aan te zuiveren is*, *geld*, *dat nog aan te zuiveren is.* Daarvoor zegt men: [illegible] Bv. [illegible] *vader zendt mij om U te vragen om het geld*, *dat nog te betalen bleef.* Ook het van [illegible] *bij een*, *bij elkaär*, gevormde [illegible] dat wij o. a. vinden Elmoe Njawah pada 3, kan geen substantief zijn, maar moet beteekenen: *zamengaren*, *zamenrapen*, *bij elkaär brengen.* De aangehaalde plaats heeft [illegible] en vermits [illegible] hier dient, om in een zin een verleden deelwoord te vormen, zoo beteekent [illegible] *zamengegaard*, *bij elkaär gebragt.* Dat is ook de beteekenis in dit voorbeeld: [illegible] *hoe komt ge veel geld te hebben?* Antw. [illegible] *zamengegaard geld*, *de opbrengst van het een en ander.* In dit voorbeeld: [illegible] *nademaal het zamengegaard geld is*, *is het alles door elkaär*, *zilver en koper*, staat [illegible] voor [illegible] Insgelijks in dit [illegible] Antw. [illegible] De opvatting van [illegible] als werkwoord, wordt ook bevestigd door de verklaring van den inlander. Volgens hem, is namelijk [illegible] zva. [illegible] dat een, door middel van reduplicatie of herhaling van den eersten medeklinker van [illegible] gevormd werkwoord is. Het beteekent *bij elkaär brengen*, *zamengaren.*

Een derde voorbeeld hebben wij in [illegible] van het Jav. alit ([illegible]) *klein.* Ook dit [illegible] is geen substantief; de beteekenissen vindt men in het woordenboek. Als plaatsen, tot staving van die beteekenissen, mogen dienen: [illegible] Mede: [illegible] Ook nog [illegible]

Ten slotte noemen wij hier ook nog het, in het Buitenzorgsche gebr. [illegible] van [illegible] in het Jav. en Mal. benaming van *een soort lijm.* Het wordt gebezigd als een synoniem, van het hierboven besproken [illegible] *zamengaren*, *bij elkaär brengen*, de eigenlijke beteekenis zal moeten zijn: *zamenlijmen.* Evenzoo als wij boven opgemerkt hebben, waar [illegible] stond voor [illegible] staat [illegible] voor [illegible] in dit voorbeeld: [illegible] *waar van*

daan zijn deze menschen, ze zijn zeer talrijk? Antw. [illegible] *ze zijn* (van verschillende plaatsen) *bijeengebragt.*

Woorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel [illegible]

§ 161. Worden met het voorvoegsel [illegible] nevens substantieven, ook andere woorden gevormd, dit geschiedt insgelijks, en doorgaans van grondwoorden, met behulp van het voorvoegsel [illegible] dat wel een verfijnde vorm van [illegible] schijnt te wezen. Wat de beteekenis der met [illegible] gevormde woorden betreft, in het bijzonder moet opgemerkt worden, dat die woorden altijd een bepaalden zin hebben. Zie hier eenige voorbeelden van substantieven: [illegible] *zending*, *opdragt*, bv. in deze uitdrukking: [illegible] *ik ben belast met een opdragt van den vorst en ben drager van zijn bevel;* [illegible] *vermaning*, *inzegging*, *onderrigting*, van [illegible] Jav. *zeggen* aan iemand, ook: *wat* door iemand aan iemand *gezegd wordt;* [illegible] [illegible] of [illegible] iemands *zeggen* in een bepaald geval; *mededeeling*, *vraag* aan een meerdere, van [illegible] *wat men berigt*, *zegt*, ook *wat aangeboden wordt* aan een meerdere; *zeggen* tot een meerdere; [illegible] *gegraven en vervolgens overdekten kuil, om een dier er in te doen storten en zoo te vangen*, fig. *kuil, dien men iemand graaft*, van [illegible] Jav. *kuil, gat in den grond;* [illegible] en [illegible] *hulp*, *bijstand* in een bepaald geval, *uitredding*, van [illegible] *hulp*, *bijstand*, enz.

§ 162. De bepaalde zin, waarvan we zooeven zeiden, dat die was een kenmerk der woorden, gevormd met behulp van [illegible] is ook niet te miskennen bij sommige uitdrukkingen, die er uitzien als substantieven, doch zulks inderdaad niet zijn. Ze beteekenen namelijk: *ten opzigte van hetgeen door het grondwoord wordt uitgedrukt, zekere bepaalde geaardheid, zekeren karaktertrek hebben* of *bezitten*. Zoo bv. van [illegible] *eten, voedsel:* [illegible] *in geen geval zijn eten er aangeven, voor niets zijn eten in den steek willen laten;* van [illegible] *gekookte rijst:* [illegible] *voor niets zijn rijst* (d. i. *zijn eten* of *middagmaal*) *willen verliezen*, dus zva. [illegible] Voorts van [illegible] *moeder:* [illegible] *zeer gehecht zijn aan, niet af kunnen van zijn moeder*, van een kind. Evenzoo en met dergelijke beteekenis: [illegible] van [illegible] *vader*, [illegible] van [illegible] *grootvader*, enz. Nog een voorbeeld is [illegible] *met zijn hart hangen aan geld of goed, en er steeds op uit zijn om dat te verkrijgen* of *hetgeen men heeft, te vermeerderen*, van [illegible] *goed, geld, geld en goed.* Ook nog [illegible] *den meester* of *de meesteres dadelijk alles gaan aanbrengen*, van [illegible] *meester*, *meesteres*.

§ 163. Van de in § 161 bedoelde substantieven kunnen op de gewone wijze werkwoorden worden gevormd. Bv. van [illegible] en [illegible]

voorstel, *propositie*, *raad*, heeft men de werkwoorden [Javanese] en [Javanese] een zaak *bespreken*, *over* iets (een bepaalde zaak) *beraadslagen* of *raad houden*. Een werkwoord van denzelfden aard, hoewel [Javanese] en [Javanese] hoogstwaarschijnlijk ontbreken *), is [Javanese] S. [Javanese] B. *over* iemand (een bep. persoon) *spreken*, vooral in ongunstigen zin, iets (een bepaalde zaak) *bespreken*. Zoo ook [Javanese] iemand (een bepaald persoon) *tot vrouw begeeren*, *in* een zekere vrouw of *in* iets, bv. een paard, *zin hebben*, van [Javanese] dat *begeerte* of *verlangen*, met betrekking tot een bepaald persoon of bepaalde zaak, zal moeten beteekenen, maar dat mij niet is voorgekomen.

Welligt behooren ook hierbij de werkwoorden [Javanese] [Javanese] enz. Het eerste van deze twee beteekent: iemand (een bepaald persoon) *beschouwen en behandelen als moeder*, *moeder noemen;* het tweede: iemand (een bepaald persoon) *beschouwen en behandelen als vader*, *vader noemen*. Aangenomen dat ze regelmatig gevormd werden, en er bestaat geen reden zulks te betwijfelen, dan geschiedde die vorming van [Javanese] en [Javanese] Dit moeten substantieven zijn, en zijn dus dit [Javanese] en dit [Javanese] wel te onderscheiden van de uitdrukkingen [Javanese] en [Javanese] in de vorige § besproken.

Evenzoo moet het [Javanese] waarvan het werkwoord [Javanese] iemand *als meester* (*meesteres*) *beschouwen en behandelen*, wel onderscheiden worden van de insgelijks in de vorige § vermelde uitdrukking [Javanese]

Dat de uitdrukkingen [Javanese] [Javanese] en [Javanese] (§ 162) geen verband houden, met de werkwoorden [Javanese] [Javanese] en [Javanese] kan trouwens al dadelijk opgemaakt worden uit de belangrijk verschillende beteekenissen.

Was het hier slechts een kwestie van uitspraak met den neusklank, dan zouden die beteekenissen niet zoo uit elkaâr kunnen loopen.

Dergelijke werkwoorden als [Javanese] [Javanese] en [Javanese] zijn ook [Javanese] iemand *als zijn vorst* of *vorstin eeren en behandelen*, zoomede [Javanese] iemand *als vijand behandelen*. Ze komen voor in de spreekwijze: [Javanese] [Javanese] [Javanese] In het Supplement op het wdbk. vindt men onder [Javanese] de beteekenis van deze uitdrukking.

Ook zal er toe gebragt moeten worden [Javanese] iemand *nemen*, *hebben* of *houden tot voorwerp der gedachten*, en dit voor: *de gedachten steeds gerigt hebben* op iemand, van [Javanese] dat ongebr. is, maar *voorwerp der gedachten* of *dat*, *waarop iemands gedachten gerigt zijn* zal moeten beteekenen.

---

*) Wél natuurlijk in de Passieven [Javanese] en [Javanese] zooals van [Javanese] het Passief is [Javanese]

Bij [Javanese script] dat het grondwoord is, vindt men in het Suppl. wdbk. een voorbeeld.

Woorden, gevormd met het voorvoegsel [Javanese script] en het aanhechtsel [Javanese script] of wel [Javanese script]

§ 164. Een werkelijk onderscheid tusschen de woorden, die met [Javanese script] en [Javanese script] en zulke, die met [Javanese script] en [Javanese script] (§ 158 en volgg.) worden gevormd, bestaat niet. Zoo beteekenen bv. [Javanese script] en [Javanese script] beide gevormd van [Javanese script] *berg*, hetzelfde, t. w. *bergstreek*, *bergstreken*, *gebergte*. Het eerste vindt men o. a. Sp. d. J. bl. 140, r. 5 en het tweede, in [Javanese script] aldaar bl. 139, r. 5 v. o. In pl. v. [Javanese script] heeft de Tjarios Samaoen [Javanese script] [Javanese script] zoo leest men daar, [Javanese script] *Samaoen zeide, ik ben iemand uit het gebergte.* Van [Javanese script] *dorp*, is gevormd [Javanese script] *het land*, *het dorpsland* of *de dorpslanden*, in tegenstelling met de hoofdplaats; ook zva. [Javanese script] *dorp*. Het zelfde zou beteekend worden met [Javanese script] maar dit is nu eenmaal niet de gebruikelijke vorm. *)

Van sommige met [Javanese script] en [Javanese script] gevormde woorden kan op de gewone wijze, namelijk door de beginletter uit te spreken met den overeenkomstigen neusklank, een werkwoord gevormd worden.

§ 165. Zagen wij in § 153, dat er enkele substantieven zijn, gevormd met behulp van het voorvoegsel [Javanese script] en het aanhechtsel [Javanese script] een paar zijn er ook met [Javanese script] en [Javanese script] Een er van is [Javanese script] dat men o. a. vindt Gesch. van Abd. en Abd., bl. 51, 5 r. v. o. Het is gevormd van [Javanese script] *schuld* in geld of goed, en beteekent: *inschuld; wat men te vorderen* of *uitstaande heeft*. Volgens sommigen is in deze zelfde beteekenis ook in gebruik [Javanese script] Van [Javanese script] is gevormd het werkwoord [Javanese script] geld of goed *leenen* aan iemand, iets *op crediet geven* aan iemand.

Woorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel [Javanese script] en het aanhechtsel [Javanese script]

§ 166. Omtrent de vorming der substantieven, die het voorvoegsel [Javanese script] en het aanhechtsel [Javanese script] hebben, merken wij op, dat die vorming niet

*) Met behulp van [Javanese script] en [Javanese script] is ook gevormd het moeijelijk te verklaren [Javanese script] waarvan men in het woordenboek onder [Javanese script] het spraakgebruik vindt opgegeven.

uitsluitend plaats heeft van grondwoorden, maar ook van zulke woorden, die, met behulp van het voorvoegsel [illegible] of wel met dat voorvoegsel en het aanhechtsel [illegible] werden afgeleid. Een tweede opmerking is, dat de beteekenis der met [illegible] en [illegible] gevormde substantieven zeer veel overeenkomst heeft met die van de substantieven, gevormd met behulp van [illegible] (zie § 138 en volgg.). In het algemeen wordt er namelijk meê beteekend: *iemand* of *iets*, *om te zijn* of *te worden*, *om te strekken tot* of *bestemd voor*, ook wel *om te bewerken* of *aan te brengen*, *hetgeen door het woord, waarvan de vorming geschiedde, wordt beteekend.* Zoo bv. (Sp. d. J. bl. 46, 7 r.) [illegible] *iets, dat zal zijn een ongeluk* of *onheil; ongeluk* of *onheil*, *dat dreigt* of *boven het hoofd hangt*, van [illegible] *ongeluk*, *onheil;* id. bl. 74, 2 r. v. o. [illegible] *iets, om te zeggen*, van [illegible] *wat iemand zegt* of *spreekt*, ook *zeggen;* aldaar ook [illegible] *iets*, *om te strekken tot voorwendsel; voorwendsel*, van [illegible] het grondwoord van [illegible] *voorgeven, voorwenden;* [illegible] *hetgeen te oogsten* of *te snijden is*, *te veldstaande rijst*, van [illegible] het grondwoord van [illegible] *rijst snijden* of *oogsten;* Gesch. van Soepĕna, bl. 27, 12 r. v. o. [illegible] *iets, om te berigten* of *meê te deelen*, van [illegible] *berigt;* Sp. d. J. bl. 55, 6 r. v. o., en Gesch. v. Kapitein Marion, bl. 11, 10 r. v. o. [illegible] *persoon* of *zaak*, *om voor te duchten* of *te vreezen*, van [illegible] *angst*, *vrees* en dit van [illegible] *bang*, *angstig;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 31, 6 r. [illegible] *iets* of *dingen, om winst meê te behalen*, van [illegible] *winst*, *voordeel*, en dit van het grondwoord [illegible] dat dezelfde beteekenis heeft; id. 10r. [illegible] *iets, om zich ongerust over te maken*, van [illegible] en dit van [illegible] *ongerust*, *zich ongerust maken;* Sp. d. J. bl. 92, 3 r. v. o. [illegible] *iets* of *hetgeen is om te eten*, *zal dienen tot voedsel*, d. i. *voedingsmiddel*, van [illegible] *eten*, *voedsel;* Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 119, 1. r. [illegible] *hetgeen* iemand *te doen staat*, van [illegible] *handeling*, iemands *verrigtingen.*

§ 167. Zijn de met [illegible] en [illegible] gevormde woorden geen substantieven, dan is hun beteekenis (verg. § 139) *om*, *om te*, *bestemd voor* of wel *zullen* (*zouden*) *hetgeen wordt uitgedrukt door het woord*, dat van het voor- en achtervoegsel werd voorzien. Zoo bv. Gesch. v. Soepĕna bl. 73, 11 r. v. o. [illegible] *om te schreijen*, *om tranen te storten*, van [illegible] *schreijen*, *tranen storten;* Sp. d. J. bl. 47, 3 r. [illegible] *om naar buiten te gaan* of *te komen*, van [illegible] *naar buiten gaan* of *komen;* id. 34, 2 r. v. o. [illegible] *zal* (*zullen*) *niet kunnen*, ook *niet te kunnen*, van [illegible] *niet* en [illegible] *kunnen;* Gesch. van kapitein Marion bl. 17, 6 r. [illegible] *zullen* (*zouden*) *kunnen uithouden* of *volhouden;* van [illegible] *kunnen uithouden;* K. D. n. a. bl. 5, r. 2 en Gesch. v. S., bl. 4, 8 r. [illegible] *voordeelig* of *nut-*

tig zou (zouden) zijn, van [illegible] of [illegible] *nut, voordeel, nuttig*; Gesch. van Soepĕna bl. 46, 5 r. v. o. [illegible] *zal (zou) zijn hoedanig* of *hoedanig zal (zou) zijn*, van [illegible] *hoe, hoedanig*. Enz.

§ 168. Hetgeen wij boven (§ 140), bij de bespreking der met het aanhechtsel [illegible] gevormde woorden, opmerkten, omtrent de voorvoeging van [illegible] *bestemd voor*, *om*, *tot*, geldt ook voor de woorden, gevormd met behulp van [illegible] en [illegible]. Vinden wij Gesch. van kapitein Marion bl. 25, 9 r. v. o., van hout gezegd: [illegible] *bestemd voor hetgeen zou dienen tot masten*, d. i. *bestemd voor masthout* en is [illegible] dus hier een substantief, voldoende blijkt uit de in § 160 opgesomde voorbeelden, dat [illegible] niet noodzakelijk is, opdat een met [illegible] en [illegible] gevormd woord de beteekenis zal hebben van een substantief.

§ 169. Nog een paar opmerkingen mogen hier een plaats vinden. De eerste is, dat een met [illegible] en [illegible] gevormd substantief wel eens hetzelfde beteekent als het woord, waarvan de vorming geschiedde, m. a. w. dat het voor- en aanhechtsel soms zonder invloed zijn op de beteekenis. Zoo beteekenen bv. [illegible] (Sp. d. J. bl. 30, 6 r. v. b., id. 59, 3 r. v. o.) zoomede [illegible] beide, *wensch*, *begeerte*, *verlangen*, en beteekent het [illegible] op bl. 28, 5 r. hetzelfde als [illegible] namelijk *voorkomen*, *uiterlijk*.

Een tweede opmerking is, dat een met [illegible] en [illegible] gevormd woord ook wel eens de beteekenis van een substantief kreeg, doordien het substantief, waarvan het een bepaling was, wegviel. Een voorbeeld hebben wij in het, op bl. 21, l. r. van Kitab Dongeng n. a. te vinden, [illegible]. Dit beteekent namelijk (zie hierboven § 166): *hetgeen is om te oogsten*, en van daar *te veldstaande parè*, maar deze beteekenis van substantief kreeg het slechts door de, trouwens gebruikelijke, weglating van het substantief [illegible] *rijst*, waarvan het een bepaling was. Op de volgende bladzijde 2 r. v. b. vindt men, zooals het eigenlijk moet wezen: [illegible] *rijst om te oogsten* of *te oogsten rijst*, d. i. *te veld staande rijst*.

Woorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel [illegible] *of* [illegible] *zoomede met het voorvoegsel* [illegible].

§ 170. De woorden, gevormd met behulp van het voorvoegsel [illegible] of [illegible] (in de uitspraak ook wel eens gehoord [illegible] of nagenoeg [illegible]) zijn voor

een groot gedeelte ontleend aan het Sanskriet en voor een ander gedeelte aan het Maleisch. Zoo is bv. [illegible] of [illegible] *zaak*, *aangelegenheid* enz., het Sanskriet woord prakâra, *geval; gelijkheid; soort*; *wijze*, *manier;* [illegible] *in alle opzigten goed en geschikt; passen*, *behoorlijk*, het Sanskriet prajoga, *gebruik*, *aanwending;* [illegible] *juweel*, *edelgesteente*, het Mal. ڤرمات; [illegible] of [illegible] *welbespraakt*, *wel ter taal*, in het Buitenzorgsche ook zva. [illegible] *fatterig*, *kwasterig*, *pronkziek*, en ook *losbandig*, *liederlijk*, het Mal. ڤرلنت *fatterig* enz. en het Mal. ڤرلنته *losbandig*.

§ 171. Bij uit het Maleisch overgenomen substantieven, zooals bv. het zoo even genoemde [illegible] dat gevormd is van het grondwoord [illegible] *oog*, komt de functie van het voorvoegsel overeen met die van het voorvoegsel [illegible] (§ 147 en volgg.). Ook is dat het geval bij woorden, zooals bv. [illegible] of wel [illegible] *strijder*, *krijgsman*, van het Kawiwoord [illegible] *oorlog*, *krijg*.

En in de Sanskrietsche woorden wordt het voorvoegsel *door den inlander* mede op een lijn gesteld met het praefix [illegible] de eigenlijke beteekenis *voor*, *vooruit*, wordt namelijk niet door hem verstaan.

In woorden zooals bv. [illegible] of [illegible] dat de Regent v. Tjiandjoer opgeeft als B a s a of h o o g woord voor [illegible] *vergeving* of *verschooning vragen*, heeft het voorvoegsel een functie, die ons doet denken aan die van het praefix b ĕ r in het Maleisch. Dit dient namelijk in die taal, tot het vormen van zoogenaamde t o e s t a n d s w o o r d e n, zooals bv. van tĕlandjang, *naakt*, bĕrtĕlandjang, *naakt zijn* en van bagoes *schoon*, bĕrbagoes *schoon zijn*. Van [illegible] of [illegible] is het grondwoord [illegible] of [illegible] het Sanskriet s a t i j a, dat insgelijks in het Javaansch ([illegible] of [illegible]) en Maleisch (ستي setija) wordt aangetroffen, in eerstgenoemde taal met de beteekenissen van *opregt*, *geloofwaardig; eerlijk*, *trouw*, *een heilige belofte*, en in de tweede met dergelijke beteekenissen, namelijk *opregt*, *getrouw*; *overeenkomst*, *verdrag*. Vergelijkt men nu de bovengenoemde, door den Regent v. Tjiandjoer opgegeven beteekenis van [illegible] of [illegible] met die van het Maleische bĕrsĕtija, *getrouw* enz. *zijn; eene overeenkomst* of *verdrag met een ander hebben* of *sluiten*, dan schijnt het niet gewaagd, om aan te nemen, dat [illegible] hier dezelfde functie heeft als het Maleische b ĕ r. Zoo zou dan, als men het grondwoord neemt in de Javaansche beteekenis van *heilige belofte*, [illegible] of [illegible] eigenlijk beteekenen *een heilige belofte* (van beterschap) *hebben*, d. i. *die doen*, van daar *vergeving vragen*.

§ 172. Zeer weinig in getal zijn de woorden, gevormd met behulp van het v o o r v o e g s e l [illegible] Een er van is [illegible] ook behoort er welligt toe [illegible] het B a s a woord voor [illegible] *eigen*, *zelf*. Wat [illegible] eigenlijk

beteekent, is mij onbekend, het zoo even genoemde, er meê gevormde [illegible] van [illegible] *aarde, aardbodem*, ook *huis*, wordt gebezigd in de beteekenis van *inboorling*, *oorspronkelijke bewoner van het land*, en ook in die van *gastheer*, *heer des huizes.*

Het voorvoegsel [illegible]

§ 173. De beteekenissen van dit voorvoegsel zijn tot twee terugte brengen. De eerste is *al*, *geheel*, *heel.* Zoo bv. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 49, r. 1, [illegible] *heel den nacht*, id. 149, 8 r. [illegible] *heel de hoofdplaats*; Sp. d. J. bl. 83, 6 r. v. o. [illegible] *heel het kippenhok*; id. 132. 7 r. v. o. [illegible] *heel het dorp. Vertalen* kan men het ook wel eens met *overeenkomstig* of *zooals.* Bv. Sp. d. J. bl. 28, 9 r. [illegible] al het zeggen van de garoeda, is aldaar te vertalen: *overeenkomstig het zeggen van de garoeda*; id. bl. 153, 5 r. v. o. [illegible] *overeenkomstig den last van den regter.* Andere voorbeelden vindt men Kitab Dongeng n. a. bl. 33, 2 r.; id. 36, 5 r. en 48, 7 r. De zin is ook wel eens *zóo* of *zooveel* of wel *zooveel als.* Bv. Sp. d. J. bl. 142, 8 r. [illegible] *zóo* of *zooveel slim ook het stelen*, d. i. *hoe slim het stelen ook moge geschieden*; Gesch. van Abd. en Abd. bl. 103, 3 r v. o. [illegible] *zoo* of *zooveel als lang de weg*, d. i. *den geheelen weg over.* Mede kan het voorvoegsel den zin hebben van het Perfectum, bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 105, 4 r. [illegible] *want al bereikt onze ouderdom*, d. i. *want op het tijdstip, dat wij gekomen zullen zijn aan den eindpaal van ons leven;* Gesch. v. Soepĕna, bl. 42, l. r. [illegible] *ze zijn teruggekeerd, al hun huis, al hun huis;* waarvoor wij zeggen: *ze zijn teruggekeerd, een ieder naar zijn huis*, Sp. d. J. bl. 145, 4 r. [illegible] *al het vertrekken van de weduwe*, d. i. *nadat de weduwe was vertrokken.*

§ 174. Evenzoo als in het Javaansch en Maleisch dient voorts dit praefix om zamengestelde benamingen van hoeveelheid te vormen, en kan het dan vertaald worden met het onbepaalde lidwoord een of telwoord één, ook wel met per. Zoo bv. [illegible] *een ikĕt*, ook *per ikĕt;* [illegible] *een dubbeltje koper*, [illegible] *een halve duit*, ook wel *een halve cent*, [illegible] *een jaar*, ook *per jaar;* Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 117, 10 r. v. o. [illegible] *een vinger* (diep). Een zeker getal zoogenaamde ronde getallen zijn er ook meê gevormd, als voorbeelden mogen dienen: [illegible] *honderd;* [illegible] *duizend;* [illegible] *een millioen;* enz.

§ 175. Al verder dient het tot vorming van sommige bepalingen van uitgestrektheid of afstand, van duur of tijd, en van plaats. In § 151 noemden wij reeds een paar; andere zijn: [illegible] *zoo lang als de duur van*, *voor den duur van*, eig. *heel* of *al den duur van;* [illegible] *voor een oogenblik*, *voor een uiterst korten tijd*, *een oogenblik*, *een moment*. Van de bepalingen van plaats komt voor vermelding in aanmerking: [illegible] *binnen*, *in*, eig. *al binnen* 1) van [illegible] *binnen*. In plaats van [illegible] zegt men ook wel [illegible] het Basa woord is [illegible] 2) Voorts mag nog hier genoemd worden [illegible] dat in het dagelijksch leven gebezigd wordt voor *een meerdere*, *een hoogere*, maar eigenlijk niets anders beteekent dan *al hooger* (in rang). De beteekenis van *een meerdere* of *een hoogere* (in rang) heeft het gekregen door de weglating van het betrekkelijk voornaamwoord [illegible] *die*, waarvan het een bepaling was, zoo zegt men wel: [illegible] maar hier in staat [illegible] voor [illegible] en behoort mitsdien de vertaling te luiden: *indien ge spreekt tot die* (of *iemand*, *die*) *al hoog is* (in rang, met betrekking tot u) d. i. *indien ge spreekt tot een meerdere*, *dan behoort ge hooge woorden te bezigen*. Een voorbeeld van [illegible] vindt men Sp. d. J. bl. 53, 4 r. v. o.

Andere, als bepalingen in een zin optredende, zamenstellingen met [illegible] zijn o. a. [illegible] *vlugtig*, ook *in het voorbijgaan* (passeerende, zonder stil te houden), van [illegible] *voorbijgaan*, *voorbijkomen;* [illegible] S. [illegible] B. *in waarheid*, *in opregtheid;* [illegible] S. [illegible] en [illegible] ook wel [illegible] B. zva. [illegible] of wel *naar waarheid*, *overeenkomstig de waarheid*.

De laatste voorbeelden, met name [illegible] enz. hebben ook nog het aanhechtsel [illegible] over dit aanhechtsel zal later gesproken worden.

§ 176. Begint het woord, dat het voorvoegsel krijgt, met een klinker, dan vereenigt zich die wel met het voorvoegsel, zoo heeft men bv. nevens [illegible] [illegible] en [illegible] *na*, *nadat*, *na het afgedaan zijn*, ook [illegible] [illegible] en [illegible]. Desgelijks is [illegible] *bloedverwant*, gevormd van [illegible] en [illegible] *kind*. De beteekenis van *bloedverwant* vloeit voort uit de eigenlijke beteekenis van [illegible] Volgens Roorda is die

---

1) Hierin is *al* op te vatten als het *al* in *al onder* of *al boven*, uitdrukkingen, die men in de volkstaal wel eens hoort of in daarin geschreven versjes aantreft.

2) Over het aanhechtsel *ing* zal afzonderlijk gehandeld worden. Het [illegible] dat men vindt Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 129, 6 r. v. o. moet, *om in overeenstemming te blijven met ons spraakgebruik*, vertaald worden met *op*.

namelijk *gebaarde* of *geboorte*, zoodat [illegible] waarin [illegible] de zoo aanstonds te noemen tweede beteekenis heeft, eigenlijk *iemand van dezelfde afkomst* of *geboorte* beteekent.

§ 177. Die tweede beteekenis van het voorvoegsel is aan het Sanskriet ontleend. Ze is die van ons *met*, *mede*, *alsmede*, ook van *medegenootschap aan* of *gelijkheid ten opzigte van hetgeen uitgedrukt wordt door het woord, dat het voorvoegsel kreeg*. Bv. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 173, 4 r. v. o. [illegible] *met zijn echtgenoot en kinderen;* Gesch. van Kapitein Marion, bl. 20, 2 r. [illegible] *de luitenant met de (zijn) soldaten;* Kitab Dongeng n. a. bl. 21, 5 r. v. o. [illegible] *de Kjai met zijn gezellen;* Sp. d. J. bl. 37, 5 r. [illegible] *moet ge medegenoot zijn aan het bittere en aan het zoete*, d. i. *moet ge lief en leed deelen;* id. bl. 42, 5 r. v. o. [illegible] *gelijk van gedaante*, *eenvormig;* id. 118, 5 r. [illegible] *gelijk van naam;* Gesch. van Abd. en Abd., bl. 141, 6 r. v. o. [illegible] *hetzelfde voorkomen hebben.*

Wordt in het Javaansch (zie Jav. Gr. N. U. § 149), zoo'n woord met het voorvoegsel [illegible] wel tot bepaling gevoegd bij [illegible] *een*, *een en dezelfde*, *van een en dezelfde*, zoo ook in het Soendasch. Een voorbeeld vindt men Gesch. van Soepĕna, bl. 57, 13 r. v. o. aldaar [illegible] hetgeen beteekent: *van dezelfde voorouders.*

§ 178. Zie hier ten slotte nog een voorbeeld van zamensmelting van het voorvoegsel, met den klinker, waarmeê het woord begint. Het is belangrijk, met het oog op de beteekenis, die het aldus gevormde woord door het spraakgebruik heeft gekregen. Wij hebben het oog op [illegible] (sòmah). Dit is het Javaansche woord [illegible] *echtgenoot*, eig. *huisgenoot*, van het grondwoord [illegible] *huis.* Maar in het Soendasch heeft het dezen zin niet. In die taal wordt [illegible] (sòmah) gebezigd voor *huisgezin*, van dat deel der bevolking, dat aangeduid wordt met de benaming „de kleine man", ook voor *hoofd van zoo'n huisgezin*, en ook nog voor *iemand uit het volk*. Met het oog op de beteekenis van *huisgezin*, zou men nu welligt geneigd zijn, om in het Soendasche [illegible] aan het voorvoegsel zijn eerste beteekenis toe te kennen, namelijk die van *al*, *heel*. Het zou dan eigenlijk beteekenen *al* of *heel het huis* en van daar *huisgezin*. Deze verklaring van het woord zou echter onjuist zijn. Het lijdt toch geen twijfel, of het woord ging over uit het Javaansch, en moet mitsdien de eigenlijke beteekenis ook wezen *huisgenoot*. De beteekenis van *huisgezin* moet het gekregen hebben, door het nemen van het geheel voor het deel, iets wat meer in de taal voorkomt. Bedenkt men nu verder, dat aan een Soendasche groote voorheen toegekend was een zeker aantal huisgezinnen tot dienstpligtigen, dat van die huisgezinnen zeker in de eerste plaats de

hoofden moesten uitkomen, en dat Javaansche termen, zij het dan ook met meer of minder gewijzigde beteekenis, de overheerschende waren, in alles wat de administratie betrof, om niet te zeggen, dat die geheel in het Javaansch werd gevoerd, dan kan het geen verwondering wekken, dat de hoofden van zulke dienstpligtige sòmahs, in het begin misschien slechts om er een benaming voor te hebben, zelf ook werden genoemd. En vermits nu al die sòmahs, huisgezinnen en hoofden van huisgezinnen, te zamen vormden het eigenlijk gezegde volk, de volksklasse, zoo lag het voor de hand, om iemand, die behoorde tot dat eigenlijk gezegde volk, tot die volksklasse, ook met de benaming aan te duiden.

Het voorvoegsel

§ 179. Hetgeen over dit voorvoegsel valt te zeggen, is in weinig woorden zaâm te vatten. Het is een voorvoegsel, dat niets toe- of afdoet tot den zin van het woord, dat er van wordt voorzien, ook is het gebruik er van zeer beperkt. Het zijn vooreerst sommige eenlettergrepige woordjes, die het wel eens krijgen. Zoo vindt men soms i. pl. v. *van plan zijn, willen, zullen*, wel O. a. Modellen Soend. Brieven van Holle, bl. 47, 4 r. v. o.

Wat betreft, dat een enkele maal, o. a. Gesch. v. Soepĕna bl. 52, 16 r. v. o. wordt gebezigd in de plaats van het, met in beteekenis overeenkomende dit is gevormd door den beginmedeklinker van uit te spreken met den neusklank zoodat het werd *ndek* of met wat gerekte uitspraak: *ĕndek.*

§ 180. Een ander woordje, dat het voorvoegsel wel krijgt, is het Basa voor *evenwel*, *maar*. Men bezigt nevens Het, in het Javaansch, in de spreektaal, wel gebruikelijke zva. is in het Soendasch een Basawoord. is daar namelijk B. voor *alleenlijk*, *enkel*, *slechts*.

Er zijn ook woordjes, die altijd, te minste voor zoover mij bekend, het voorvoegsel hebben. Als voorbeeld moge dienen: *regeeren. heerschen.* Men vindt het o. a. Gesch. v. Soepĕna bl. 63, 15 r. v. o. Het is gevormd van en dit van *de gevlochten rand* van een mand of derg. en in het Jav. ook fig. *beheerder*, *bestuurder* van een land.

181. Voorts zijn sommige werkwoorden gevormd met behulp van den neusklank en het voorvoegsel Hier boven in § 45 hebben wij ze kortelijks besproken, en daarbij opgemerkt, dat deze wijze van werkwoordsvorming geen zuiver Soendasche, maar Javaansch is. Daaraan voegen wij hier nog toe, dat bij zulke werkwoorden als en

derg. het voorvoegsel *voor den Soendanees* een integreerend deel van het woord is. Dit is ook het geval met [illegible] *volgen met volkomen onderwerping*, ook *volgeling zijn* van een profeet; *goed met elkaär kunnen*; enz. Het is eigenlijk het, van den grondvorm [illegible] afgeleide werkwoord [illegible] voorzien van het voorvoegsel.

§ 182. In plaats van [illegible] (*a*) vindt men ook wel [illegible] (*ha*). Zoo in den aanhef van brieven, zie bv. Modellen Soend. Brieven v. Holle n° 4 en 2, [illegible] of wel [illegible] [illegible] beteekent *begin*, *aanvang*, [illegible] of [illegible] is soms te vertalen als werkwoord, dus met *beginnen*, *aanvangen*, soms als substantief en dus, zooals [illegible] met *begin* of *aanvang*. Het voorvoegsel wordt ook wel weggelaten, zie bv. Br. 38 en 39. *) In den vorm van [illegible] wordt het in Basa niet zelden gebezigd voor het woord [illegible] *zaak*, waar dit staat aan het hoofd van een zinsneê, en wij het in de vertaling teruggeven met *in zake* of *ter zake van*. Bv. Gesch. v. Soepĕna bl. 31, 7 r. v. o. [illegible] *ter zake van Nji Sĕkar aroem*; Brief n° 2 Modellen. Soend. Brieven [illegible] *ter zake van de groote wegen.*

§ 183. Uit hetgeen wij in de bovenstaande §§ omtrent het voorvoegsel [illegible] of [illegible] aanteekenden, is nu gemakkelijk op te maken, waartoe het dient. En dan moet de conclusie deze zijn, dat het tot niets anders dient, dan om, hetzij het woord wat te verlengen, hetgeen vooral geldt van eenlettergrepige woordjes, hetzij om een woord of wel een zinsneê, tot dat einde wordt het eerste woord van die zinsnede er van voorzien, eenigzins te doen uitkomen.

Het woordje [illegible] of [illegible]

§ 184. Het woordje [illegible] of [illegible] is wederom een Javanisme. Wij onderscheiden een voorvoegsel en een aanhechtsel. Het [illegible] dat zoo veelvuldig gebezigd wordt in opschriften van brieven, is een aanwijzend voorvoegsel van plaats, in beteekenis komt het overeen met het voorzetsel [illegible] *in*, *te*, *op*. Zoo bv. [illegible] *die ge-*

---

*) Zoo ook, terwijl in de opschriften van n° 17 en 40 [illegible] in dat van n° 8 [illegible] voorts [illegible] n° 41 en 42, maar [illegible] n° 2, 11, 20, 31, 32 en 33, en [illegible] n° 25 en 36, maar [illegible] n° 18. Genoeg om te doen zien, dat het voorvoegsel soms [illegible] en soms [illegible] is, zoomede dat het zonder wijziging van zin of beteekenis van het woord wordt gebezigd, dan wel weggelaten.

zeteld is in of (volg. Indisch spraakgebruik) *op de hoofdplaats Bandoeng*. [illegible] is de vorm van het voorvoegsel, waar het, zooals veelvuldig geschiedt, geplaatst wordt voor het woordje [illegible] *in*, *binnen*, om zoo te zamen te beteekenen *in*, *gedurende*, *tijdens*. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 130, 9 r. Ook kan [illegible] *per* beteekenen, bv. Handl. voor de Vischteelt bl. 4, 7 r. [illegible] *per jaar*.

§ 185. Het *aanhechtsel* [illegible] is eigenlijk een zamensmelting van het Javaansche voorvoegsel [illegible] (ing), dat *geheel in het algemeen een betrekking* aanduidt, met het insgelijks Javaansche aanhechtsel [illegible] (é) of wel [illegible] als het woord op een klinker eindigt, en waarvan een der functien is, om, behalve den zin van ons bepalend lidwoord, de betrekking te beteekenen, die wij uitdrukken met behulp van het voorzetsel van. Dit eenigzins omstandig toe te lichten, is hier onnoodig, zulks behoort te huis in de Javaansche grammatica, waarheen wij dan ook de vrijheid nemen te verwijzen. 1) Voor ons doel is het voldoende hier op te merken, dat bv. het [illegible] in (Sp. d. J. bl. 17 l. r.) [illegible] *ten gevolge van het uitermate droog zijn*, waarvoor wij zeggen: *ten gevolge van de felle droogte*, voortgekomen is uit [illegible] en [illegible] en evenzoo het [illegible] (Sp. d. J. bl. 115, 4 r.) *de almagt van God*, uit [illegible] Zoo ook Sp. d. J. bl. 148, r. 1, [illegible] *de wil van God* uit [illegible]

§ 186. Een ander voorbeeld, en waarin [illegible] insgelijks moet opgevat worden in den daar straks vermelden zin, is [illegible] *ten gevolge van*, *uit*, *dewijl*, *doordien*, *omdat*. Bv. Sp. d. J. bl. 90, 5 r., 116, 6 r. v. o. 117, 9 r. v. o., 119, 7 r., 121 5 r., 124, 7 r. v. o., 129 8 r. v. o., 138 5 r. v. o. 143 r. 1 en 146 r. 6. Het is zamengesteld uit het Javaansche [illegible] *de reden er van; omdat*, *dewijl*, en [illegible]

De laatste der aangehaalde plaatsen heeft [illegible] niet zeldzaam is ook [illegible] en men vindt ook [illegible] bv. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 61, 6 r. v. o. Dat de Soendanezen zoo [illegible] of [illegible] 2) of wel beide met [illegible] bezigen, moge voor een deel zijn verklaring vinden in de zucht om veel woorden te gebruiken, het is ook een bewijs, dat [illegible] zooals trouwens niet onnatuurlijk is, met het oog op den oorsprong, voor hen een vreemd woord gebleven is. Zoo voegen zij ook achter het Javaansche [illegible] (in den mond van den Soendanees: *moengoehing*), *wat betreft*, *betreffende* (o. a. Sp. d. J. bl. 91, 1 r.), nog wel eens het voorzet-

1) Jav. Gr N. U. § 153, 3 en § 213 en volgg.

2) Zie Hoofdstuk *Voorzetsels en Voegwoorden*.

sel [illegible] dat ook in de beteekenis van *wat betreft* of *wat aangaat* wordt gebruikt.

Al verder noemen wij: [illegible] of [illegible] o. a. Gesch. van Sĕtja Nala pada 72 en Gesch. v. Soepĕna, bl. 71, 8 r. v. o. van [illegible] of [illegible] (Jav. [illegible] *werkelijk*) en [illegible] Het wordt gebezigd in den zin van het Javaansche grondwoord of wel in dien van [illegible] *werkelijk*, *inderdaad*. Ook nog [illegible] of [illegible] (in den mond van den Soendanees: sarèhing) *nademaal*, en het in dezelfde beteekenis gebezigde [illegible] of [illegible] (wirèhing).

§ 187. Niet te verwarren met het hierboven besproken aanhechtsel *ing*, is het *ing* van het woord [illegible] *kind*, in [illegible] als men bv. zegt: [illegible] Dit *ing* is een afkorting van het Javaansche voornaamwoord van den eersten persoon [illegible] (ingsoen), *ik*, *mijn*, en zoo beteekent het gegeven voorbeeld: *mijn kind*, *handel of doe toch niet zoo.* Men beweert, dat slechts het woord [illegible] van dit *ing* wordt voorzien.

Over de Reduplicatie en de daarmeê of *daarmeê zoomede met het aanhechtsel* [illegible] *gevormde woorden.*

§ 188. Een zeer belangrijke vormverandering in het Soendasch is die, welke geschiedt door de zoogenaamde Reduplicatie, d. i. *de herhaling der eerste letter van het woord*, of, waar dat een werkwoord is, gevormd door voorvoeging van den neusklank [illegible] door *de herhaling der eerste letter van het grondwoord.* In het algemeen gesproken, wordt er een onbepaaldheid of onbestemdheid meê aangeduid, maar door de groote voorliefde der taal voor dezen vorm, kreeg een woord dien ook wel eens, òf waar zulks onnoodig was, òf waar een zekere andere vorm ontbrak. Die groote voorliefde blijkt o. a. al dadelijk bij het vergelijken van sommige woorden, die het Soendasch met het Javaansch gemeen heeft. Zoo heeft bv. het Jav. [illegible] maar het Soendasch [illegible] voor *gast;* het Jav. [illegible] maar het Sd. [illegible] voor *weg;* het Jav. [illegible] voor *vijzel*, maar het Sd. [illegible]; het Jav. [illegible] voor *iets, dat onder den grond is begraven*, maar het Sd. [illegible]; het Jav. [illegible] voor *stinkmuis*, maar het Sd. [illegible]; is het Jav. [illegible] *hut*, het Sd. [illegible] *huis*, sprekende tot een meerdere, van eigen huis of van dat van een mindere; en bezigt men in het Jav. [illegible] voor *aanzegging*, *aanschrijving*, maar in het Sd. [illegible] Een voorbeeld, waar de Reduplicatie insgelijks slechts sierlijkheidshalve is toegepast, en ze dus als geen wijziging van beteekenis medebrengende, grammatisch onnoodig mag worden geacht, hebben wij nog in [illegible] o. a. Gesch. van Soepĕna, bl. 1, 11 r. v. o. en 3 r. v. o. id. 2, 6 r. v. o. Dit beteekent geheel hetzelfde als het

[illegible] dat wij insgelijks op bl. 1 aldaar 3 r. v. o. vinden, namelijk *overgeven*, *overdragen*. Nog een voorbeeld hebben wij in [illegible] zva. [illegible] *wat aan een gast wordt voortgezet als onthaal; onthaal*, enz.

Gansch anders is het gelegen, bv. met [illegible] van het grondwoord [illegible] *berigt*, *tijding*. Dit is namelijk een, door middel van *reduplicatie*, gevormd werkwoord, het beteekent *berigten*, *kennis* of *tijding geven*, *vertellen*. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 35, 8 r. [illegible] *daarop keerde vader naar Bagdad terug en gaf berigt aan zijn patroon, dat vader voorspoedig was geweest.* Andere voorbeelden zijn te vinden genoemde Gesch. bl. 169, r. 1 en Gesch. van kapit. Marion bl. 14, 10 r.

In dit geval heeft de Reduplicatie een belangrijke beteekenis, ze vervangt namelijk de neusletter, [illegible] bestaat niet. Dat deze opvatting juist is en in overeenstemming met het taalgevoel van den inlander, vindt ook bevestiging in den vorm der zoogenaamde hooge woorden voor [illegible]. Deze zijn namelijk [illegible] dat met behulp van den neusklank gevormd is van [illegible] zoomede [illegible] of met den neusklank: [illegible].

§ 189. Een opmerking, die den vorm betreft, is deze, dat de eerste lettergreep van het woord dat gevormd werd, hetzij eenvoudig door herhaling der eerste lettergreep van het grondwoord, hetzij daardoor en door een aanhechtsel, dikwijls gesloten wordt met den keelneusklank *ng* d. i. met den pangnjètjèk. Eindigt echter de eerste lettergreep van het grondwoord op dien klank, dan blijft hij bij herhaling van die lettergreep, achterwege. Zoo bv. [illegible] *strot*, *gorgel*, *keelgat*, van [illegible] Sd. ong. Jav. *een diep gat in den grond*, *hol*, *hol staan* van de oogen; [illegible] soort *houten bel*, van [illegible] Sd. ong. Jav. *alombekend*, *berucht*, *vermaard*; [illegible] *gebladerte*, *bladeren*, van [illegible] *blad* van een boom of plant; [illegible] *pisblaas*, van [illegible] *pissen*, *wateren*; [illegible] *haastig*, *met spoed; gauw! gauw een beetje!* van [illegible] dat nevens [illegible] in gebruik is; [illegible] *hetgeen men overhield*, *overschot*, van [illegible] *over*, *overschieten*.

§ 190. Onder de nieuwe woorden, door middel van reduplicatie of wel daardoor en door toevoeging van een aanhechtsel, van grondwoorden gevormd, zijn het zeker de werkwoorden en de zelfstandige naamwoorden, die voor een beschouwing in aanmerking komen. Wij gaan nu daartoe over en beginnen met de laatstgenoemde, met de substantieven.

§ 191. Boven, § 188, zeiden wij, dat, in het algemeen gesproken, door de reduplicatie een onbepaaldheid of onbestemdheid wordt beteekend. Hoewel zulks vooral geldt voor de er meê gevormde werkwoorden, zoo is die algemeene zin der reduplicatie toch ook bij niet weinig substantieven duidelijk te onderscheiden.

Bv. [Javanese script] dat gevormd is van [Javanese script] *onderregent* en daarnevens wordt gebruikt, heeft een algemeener zin dan dit laatste, want het beteekent *de bekleeder van de betrekking van onderregent*. en zal men dan ook in, door den patih van een regentschap in zijn kwaliteit afgegeven stukken, niet zelden (boven de handteekening) vinden [Javanese script] i. pl. v, [Javanese script] Zoo wordt ook Gesch. van Abd. en Abd. bl. 123, 10 en 13 r. gebezigd [Javanese script] omdat daar niet, zooals bv. bl. 26, 9 r. v. b. gesproken wordt van patih die of die, maar van *den* patih, van den ambtenaar, bekleed met die betrekking. In overeenstemming hiermeê is het ook, dat het spraakgebruik verbiedt het praedicaat [Javanese script] te voegen voor [Javanese script] De reden ligt voor de hand. Raden is een betiteling van adellijke geboorte, die niets te maken heeft met de betrekking van patih, en ook, om daartoe benoembaar te zijn, niet wordt gevorderd. Waar men dus, zooals met [Javanese script] den patih slechts noemt als *de bekleeder van het ambt patih*, op dezelfde wijze zooals wij, bv. sprekende van het hoofd van het gemeentebestuur, zeggen: "de burgemeester", zou de voorvoeging van den *persoonlijken* titel van den ambtenaar afbreuk doen aan den *algemeenen* zin van den ambstitel. 1)

§ 192 Een zeer veelvuldig voorkomende beteekenis van het, door middel van reduplicatie, van een grondwoord gevormd substantief is: *iemand* of *iets, van den aard* of *van de hoedanigheid* of wel *iets, dat gelijkt op*, ook wel *dat een nabootsing is van hetgeen door het grondwoord wordt beteekend*. Bv. [Javanese script] van [Javanese script] *oud, bejaard* ook *ouder*. Het beteekent *iemand, die ouder is dan de anderen* of *iemand, die de oudere is van anderen*, en van daar *hoofd, chef*, ook wordt zoo genoemd *de mandoor* of *het hoofd der bedienden in een logement*, terwijl het in het dorpsbestuur de titel is van een beambte, die den loerah, het dessahoofd, ter zijde staat en zoo noodig vervangt. Voorts: [Javanese script] *iets, van den aard of de hoedanigheid van lèboe*, t. w. *poeder, gruis*, van [Javanese script] *door den wind opgenomen en meêgevoerd stof, stuifzand;* [Javanese script] *iets, dat zich in de hoogte bevindt* of *dat men boven zich heeft*, van daar *hemel van een ledikant;* ook *het, een zolder vervangend, uitgespannen wit katoen in een kamer*, van [Javanese script] *hoog, boven; hoogte;* [Javanese script] *steen in een ring* of derg. van [Javanese script] *steen;* [Javanese script] ook wel [Javanese script] *het houten blad van een krisscheê*, van [Javanese script] Jav. en [Javanese script] Sd. *blad* van een boom of plant.

---

1) Het hier besproken verschil in zin van [Javanese script] en [Javanese script] wordt door de Soendanezen, behalve waar het geldt de voorvoeging van [Javanese script] volstrekt niet altijd geobserveerd. In het woordenboek gaf ik daarom beide woorden op als hetzelfde te beteekenen.

§ 193. Zoo ook met het aanhechtsel [illegible] bv. [illegible] Gesch. van Soepèna, bl. 41, 5 r. v. b. *nabootsing van een of ander dier*, zooals er wel een of meer in een optogt worden meêgevoerd, van [illegible] dat in het Sd. gebezigd wordt voor *ontvlugte gevangene*, maar in het Javaansch beteekent *wild beest*, *wild* en van daar *vervolgde*, ook *dier* in het algemeen; [illegible] *iets, dat de gedaante heeft van een mensch*, *pop*, van [illegible] *mensch*; [illegible] (Gesch. van Soepena, bl. 22, 9 r. v. b.) *popje*, gemaakt van een of meer opgerolde lappen, van [illegible] oorspronkelijk het Skr. woord poetrî, *dochter*, vr. van poetra, *kind*, *zoon*, tegenwoordig voor: *meisje van vorstelijke afkomst*; [illegible] daarnevens [illegible] *de, met water gevulde, gegraven kuil, waarin men de voeten afspoelt*, voor een huis, van [illegible] daarnevens [illegible] *kleine gegraven vijver*; [illegible] ook (§ 189) [illegible] *spaarpot*, in den vorm van het bekende, ook op Java in de waroengs verkocht wordende, in steen nagebootste varkentje, maar bij uitbreiding ook voor ieder spaarpot, van [illegible] *varken*; [illegible] *iets, dat gelijkt op een moentjangvrucht*, van daar *de enkel*, van [illegible] naam van een zekeren boom en van zijn vrucht.

§ 194. Bij de bespreking der woorden, met het aanhechtsel [illegible] gevormd, zagen wij, dat bij zulke, die men collectieve naamwoorden (§ 133 b.) zou kunnen noemen, *reduplicatie* plaats had. Ook daar geeft ze, om hier nog een voorbeeld bij te brengen, zooals in [illegible] *dingen, van den aard van boomgaarden, diverse boomgaarden*, van [illegible] *boomgaard*, aan het woord den hierboven (§ 188) bedoelden onbepaalden of algemeenen zin. Ook is dit het geval, waar het woord nu juist geen *collectief* is, zooals bv. [illegible] *iets, een of ander werktuig* of *toestel*, *om een dier in te vangen, val, knip, stap, fuik* of derg. van [illegible] dat ook wel eens in die beteekenis wordt gebezigd. Desgelijks bij [illegible] *iemand, die iemands makker* of *kameraad is*, *'n kameraad*, van [illegible] *makker*, *kameraad*, *medgezel*. Bv. [illegible] *met iemand, die je makker is* of *met 'n makker moet je niet liggen te twisten, dat is niet goed.* *)

§ 195. Wij maakten reeds kennis (§ 188) met een door middel van Reduplicatie gevormd werkwoord, ze verving daar de neusletter. Een ander werkwoord van dien aard is: [illegible] *zich wrijven* of *zich schuren*

---

*) [illegible] is ook zva. [illegible] (§ 133 c.); in dit laatste heeft [illegible] dan minder de beteekenis van *vriend*, dan wel de insgelijks Maleische van *makker, gezel*. Bv. [illegible] *in Soekapoera was ik de makker van Raden Wangsa* of *leefde ik als makker met Raden Wangsa*.

tegen iets, bv. tegen een boom, van een buffel, een rund of derg. Bv. [Javanese script] *de buffel schuurt zich tegen de heining.* Nevens [Javanese script] is in gebruik [Javanese script] (§ 63 en volgg.), van beide is het Passief [Javanese script] Voorts [Javanese script] *luidkeels schreeuwen*, bv. iemand beknorrende of uitscheldende; [Javanese script] *schoppen*, *stampen*, van een paard, dat wormen of maden in een of meer van zijn hoeven heeft en daardoor wordt geplaagd. Bv. [Javanese script] *het paard heeft wormen in de hoeven, het staat al maar te stampen;* [Javanese script] *inkoopen doen*, van [Javanese script] *geld voor den dagelijkschen leeftogt, huishoudgeld;* [Javanese script] (van [Javanese script] Kw. *rein*, *zuiver*), B. voor [Javanese script] *zich de handen* of *voeten wasschen*, ook wel voor [Javanese script] *zich het achterste wasschen*, na een ontlasting. Ook nog: [Javanese script] *handeldrijven*, *reizende met zijn waar* of *waren naar andere plaatsen*, van [Javanese script] *maal*, *keer.* Opmerkelijk om de eigenaardige beteekenis is [Javanese script] Dit is gevormd van [Javanese script] waarvan ook [Javanese script] B. (sprekende van een aanzienlijke) voor [Javanese script] iets *vragen*, *verzoeken*, en van daar te vertalen met iets *eischen*, *vorderen.* Maar nu beteekent [Javanese script] *een geschenk* of *geschenken brengen* aan een aanzienlijke of meerdere. Bv. [Javanese script] *heden stroomen ze aan, die onzen meester* (of *onze meesteres*) *geschenken komen brengen.* Hoe [Javanese script] aan deze beteekenis komt, is niet geheel duidelijk.

§ 196. In [Javanese script] en [Javanese script] (zie vorige §) hadden wij een voorbeeld, waaruit ons bleek, dat van een grondwoord èn door middel van de neusletter èn door middel van reduplicatie een werkwoord kan worden gevormd. Dit nu is dikwijls het geval, en dan is het kenmerkende van het op de laatstgenoemde wijze gevormde werkwoord, dat het, geheel in overeenstemming met de beteekenis der reduplicatie (§ 188) een algemeenen of onbepaalden zin heeft. Zoo bv. van [Javanese script] *last*, *bevel*, [Javanese script] iemand iets *gelasten*, maar [Javanese script] *bevelen geven* of *uitdeelen*, van [Javanese script] *hulp*, *bijstand*, [Javanese script] *hulp verleenen* of *bijstand bieden* aan iemand (een bepaald persoon), bv. [Javanese script] *ik heb hulp verleend aan Akim*, maar [Javanese script] *helpen*, *hulp* of *bijstand bieden* in alg. zin, bv. Sp. d. J. bl. 10, 4 r. v. o. en 87, 8 r. v. o.

§ 197. In verband vermoedelijk met dezen meer algemeenen of onbepaalden zin, schijnt men voorts, waar sprake is van een verscheidenheid, de voorkeur te geven aan het, *door middel van Reduplicatie*, gevormd werkwoord.

Zoo vindt men bijv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 81, 8 r. v. o., 179, 7 r. v. o., 181, 7 r. v. o. en 183, reg. 1, voor *vertellen*, *verhalen*, niet [Javanese script] maar [Javanese script] Dit laatste heeft een onbepaalden of algemeenen

zin, en wordt, naar het schijnt, daarom hier, waar gedoeld wordt op de *onderscheidene* lotgevallen, ontmoetingen of avonturen, die werden beleefd, bij voorkeur gebezigd. Waar de zin minder onbepaald is, zooals bv. op aangehaalde bladzijden 81, 10 r. v. o. en 181, 9 r. v. b. vindt men [illegible] Dat echter het spraakgebruik, bij slot van rekening, ten dezen tusschen [illegible] en [illegible] toch niet veel verschil maakt, blijkt o. a. bij vergelijking van meergenoemde plaats 81, 10 r. v. o. met de insgelijks reeds aangehaalde plaats op bl. 179, 7 r. v. o.

198. Moeijelijk te verklaren is het, waarom bv. Sp. d. J. bl. 50, 9 r. en ook Gesch. van Soepĕna bl. 17, 17 r. (aldaar echter [illegible] dat de Basavorm is), voor: *met zich voeren, bij zich hebben*, gebezigd is [illegible] Een reden toch voor toepassing der Reduplicatie schijnt hier niet te bestaan. En zeker is het zonderling, dat, terwijl het Songongwoord [illegible] zoomede het Basawoord [illegible] een vormverandering door Reduplicatie kunnen ondergaan, het Panĕngahwoord daarin niet deelt, immers dit laatste is niet [illegible] maar hetzelfde als van [illegible] namelijk [illegible]

Niet veel duidelijker is de beteekenis der Reduplicatie in [illegible] dat zonder onderscheid van taalsoort gebezigd wordt voor *smeeken*. Bv. Sp. d. J. bl. 27, 4 r. v. o. en Gesch. van Abd. en Abd. bl. 51, 8 r. v. b.

Onaannemelijk is de verklaring echter niet, dat ze hier hetzelfde aanduidt, hetgeen in andere gevallen uitgedrukt wordt door de herhaling van het woord (zie volg. hoofdstuk), namelijk een herhaling of voortduring. [illegible] dat het Panĕngahwoord is voor [illegible] beteekent *vragen, verzoeken*, en zou dan [illegible] beteekenen: *bij herhaling* of *bij voortduring vragen*, d. i. *smeeken*. Aan deze opvatting is ook niet ongunstig, dat [illegible] mede de benaming is van *het, alvorens een reis te aanvaarden, gedurende eenigen tijd, telkenmale op een vrijdag*, dus bij herhaling, *geven van een offermaaltijd*, opdat de reis voorspoedig zij.

199. Hierboven (§ 193) wezen wij op de beteekenis van substantieven, gevormd met reduplicatie, zoomede het aanhechtsel [illegible] Een dergelijke beteekenis hebben ook de langs genoemden weg gevormde werkwoorden. Deze is namelijk: *een doen*, ook *een zich voordoen* of *zich houden als hetgeen beteekend wordt door het grondwoord*. Bv. Sp. d. J. bl. 5, r. 1. [illegible] *zich voordoen als knap, zich voor verstandig uitgeven*, van [illegible] *knap, verstandig*; [illegible] *zich gek houden*, ook *voor gek spelen, voor hansworst spelen*, van [illegible] *dwaas, mal, verstandeloos*. Zij kunnen ook een collectieve beteekenis hebben (verg. § 134 *b*) of liever gezegd, ze kunnen ook beteekenen: *met een ander* of *met elkander iets hebben* of *doen*. Zoo bv. [illegible] *te zamen in een en hetzelfde rijstblok stampen, op de maat*

en op een daarbij behoorende lagoe, door een aantal vrouwen, o. a. bij wijze van feestaankondiging, van [illegible] *stomp van een gevelden boom;* [illegible] *gezamenlijk koopen*, van [illegible] dat ook wel in dien zin wordt gebezigd, en voorts een kunstterm is, om van iets te beteekenen: *geleverd door velen aan het Gouvernement;* [illegible] of [illegible] *vijandschap hebben, in vijandschap leven*, van [illegible] *vijand;* [illegible] van [illegible] is zva. [illegible]

§ 200. Al verder kunnen deze werkwoorden hebben den a l g e m e e n e n of o n b e p a a l d e n z i n, bedoeld in § 196. Zoo beteekent bv. Gesch van Abd. en Abd. bl. 101, 8 r., 119, 3 r., 131, 7 r. [illegible] *reizen en trekken, op reis* of *op het pad zijn*, van [illegible] *gaan; op reis gaan; er op uit zijn;* [illegible] *vloeken, vervloeken, verwenschen, eedzweren*, van [illegible] *vloek, vervloeking, eed;* [illegible] *in gereedheid brengen; het noodige klaarmaken*, van [illegible] *gereed;* [illegible] *uit alle magt roepen en schreeuwen, schreeuwen en roepen*, van [illegible] *een schreeuw geven, een gil geven;* [illegible] *fladderen, liggen te fladderen*, bv. van een niet watervogel, die in het water viel, van [illegible] een klanknabootsend woordje.

§ 201. Eindelijk is de beteekenis van het, met behulp van reduplicatie en het aanhechtsel [illegible] gevormd werkwoord, ook wel eens dezelfde als die van het grondwoord, dat dan niet zelden een zoogenaamd onvolledig werkwoord (§ 34) is, of wel ze komt overeen met de beteekenis van het eenvoudig werkwoord, gevormd met de neusletter. Zoo bv. [illegible] van [illegible] beide beteekenen: *lachen*, ook is het B a s a hetzelfde, namelijk [illegible] Zoo ook [illegible] van [illegible] beide: *eten*. Bv. [illegible] *ge moet niet al loopende eten, dat is ongeoorloofd en strafbaar door andere dan de wereldsche magten.* Desgelijks Gesch. van Abd. en Abd. bl. 51, 7 r. v. o. [illegible] zullende sterven of heen gaan, *zijn laatste bevelen* of *wenschen meëdeelen* aan de achterblijvenden, van [illegible] dat ook in deze beteekenis wordt gebezigd, bv. Gesch. van Soepĕna bl. 65, 9 r. v. o. Voorts nog, o. a. Gesch. van Soepĕna bl, 65, 11 r. v. o. [illegible] zva. [illegible] of wel [illegible] *spreken, zeggen, praten*, het is een B a s a vorm voor [illegible] of wel [illegible] Dit [illegible] kan ook beteekenen *zamen praten, praten* met iemand, maar in dat geval is het B a s a voor [illegible]

Over de Woordherhaling.

§ 202. Wordt, zooals wij gezien hebben, van de Reduplicatie veelvuldig gebruik gemaakt, niet minder is zulks het geval met den grammatischen vorm, dien wij, in overeenstemming met zijn wezen, bestempelen met de benaming van W o o r d h e r h a l i n g. Eenige opmerkingen omtrent den vorm

van die „Woordherhaling" mogen aan de verklaring der beteekenis voorafgaan.

§ 203. Is het te herhalen woord een werkwoord, gevormd door middel van *voorvoeging* van den neusklank [illegible] (§ 46), dan wordt die neusklank niet meê herhaald. Ook geschiedt zulks niet met de aanhechtsels van het transitief of causatief werkwoord (§ 63 en 69). Trouwens voorvoegsels en aanhechtseis worden doorgaans niet meê herhaald, een uitzondering maakt evenwel het voorvoegsel [illegible] dit gaat wel eens meê. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 122, 10 r. v. o. [illegible] En heeft het woord den meervoudsvorm (§ 111 en volgg.), dan geschiedt de verdubbeling met het woord in het enkelvoud. Zoo Gesch. van Soepěna, 42, 18 r. [illegible] en niet [illegible] Desgelijks [illegible] en niet [illegible] in bv. [illegible] *die komkommers zijn al heel klein.*

§ 204. Deze vormverandering nu, waarvan, zooals wij boven reeds zeiden, de taal veelvuldig gebruik maakt, daarmeê wordt (*a*) beteekend een herhaling, en van daar ook wel een aanhoudendheid, van hetgeen uitgedrukt wordt door het woord, waarop de vormverandering werd toegepast. Zoo bv. van [illegible] *bijvoeging*, *vermeerdering*, ook *vermeerderen, toenemen in* iets: [illegible] *toenemen en toenemen* d. i. *aanhoudend* of *steeds toenemen*, o. a. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 35, 10 r. v. o., 39, 7 r., 55, 9 r. v. o. en 147, 6 r. v. o.; van [illegible] *wegen* en fig. iets *in de schaal leggen* tegenover iets anders: [illegible] *wegen en wegen*, d. i. *wikken en wegen;* van [illegible] *in de hand zitten met* iets, *met de hand zitten aan* iets: [illegible] *al maar door met de hand* of *de handen zitten aan* iets of *met* iets *in de handen zitten*, zoodat men er letterlijk niet afblijft. Een voorbeeld vindt men o. a. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 151, 8 r. v. o.

Ten anderen (*b*) kan de herhaling beteekenen, dat hetgeen uitgedrukt wordt door het woord, waarop ze werd toegepast, geschiedt of dat men het denkt te geschieden, op verscheidene of allerlei wijzen of wel in meer dan een opzigt. Ook wel op meer dan een tijd of aan meer dan een plaats. Zoo bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 171, 11 r. [illegible] *toerustingen maken;* id. 165, 6 r. v. o. [illegible] B. van [illegible] *zich* iemand of iets *op allerlei wijzen in het geheugen trachten terug te roepen.* In dezen zin bezigt men ook [illegible] en [illegible] Dit beteekent voorts: iemand of iets *op meer dan een tijd in de gedachten hebben*, of wel volgens (*a*) iemand of iets *in de gedachten houden.* Van deze laatste beteekenis vindt men een voorbeeld, Spiegel der Jeugd bl. 145, 10 r. zoomede Gesch. van Abd. en Abd. bl. 129, 6 r.

De beteekenis *aan meer dan een plaats* komt soms bijzonder duidelijk

uit, bij tegenoverstelling van het woord in den herhaalden vorm aan het woord zelf. Zoo bv. [Javanese script] iets *berigten*, *mededeelen*, *vertellen*, maar [Javanese script] iets *overal vertellen*, *rond bazuinen;* [Javanese script] o. a. Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 49, 3 r. iemand *begeleiden*, maar [Javanese script] o. a. bl. 47, 7 r. v. o. iemand *begeleiden* naar de verschillende plaatsen, waarheen hij zich begeeft; [Javanese script] kippen of ander pluimgedierte het eten *voorstrooijen* of wel *in een wadah voorzetten*, van daar *voederen*, maar [Javanese script] iets *rondstrooijen*.

(*c*) Een middel om de verschillende of de onderscheidene, ook wel om verschillende of onderscheidene soorten te beteekenen van de personen of zaken, met het woord genoemd, is de herhaling o. a. in deze voorbeelden: Gesch. van Soepĕna bl. 2, 5 r. [Javanese script] *al de ambtenaren* of *al de onderscheidene ambtenaren;* id. bl. 29, 17 r. [Javanese script] *de ĕmbans* of wel *de onderscheidene ĕmbans sliepen juist vast;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 163, 11 r. v. o. [Javanese script] *zijn dienaren* of *zijn onderscheidene dienaren;* id. 171, 10 r. v. o. [Javanese script] *verschillende soorten van* of *velerhande voorwerpen van waarde*.

§ 205. Met hetzelfde doel wordt de herhaling ook dikwijls toegepast op het vragend voornaamwoord voor personen of wel zaken. Zoo beteekent [Javanese script] o. a. Sp. d. J. 130, 9 r. v. o., 141, 2 r., 152, 7 r. v. o., 110, 3 r. *wie en wie* d. i. *al wie* of *een iegelijk*. Dat echter de verdubbeling in dezen zin ook wel eens achterwege blijft, daarvan vindt men een voorbeeld op bl. 139, 9 r. Het vragend voornaamwoord voor zaken of voorwerpen: [Javanese script] *wat*, beteekent herhaald: *wat en wat*, d. i. *al wat*, *wat ook*, *wat het ook zijn mag*, bv. Sp. d. J. bl. 87, 10 r. Ook het vraagwoord [Javanese script] *welk*, *welke*, *wat*, *waar*, *van waar*, *waar van daan*, wordt zoo herhaald. [Javanese script] beteekent *waarheen*, maar [Javanese script] *waarheen en waarheen*, 1) d. i. *waar* of *aan alle verschillende plaatsen*, *overal heen*, *overal* (bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 34, 4 r. v. o. Sp. d. J. bl. 62, 2 r.). Desgelijks [Javanese script] *waar*, *alwaar*, maar [Javanese script] *overal*. Voorafgegaan door een ontkennend redewoordje zooals [Javanese script] of [Javanese script] wordt met [Javanese script] beteekend, hetgeen wij uitdrukken met *niets* of *niemendal*, van daar ook [Javanese script] of [Javanese script] met B. [Javanese script] of [Javanese script] wel voor *goed*, *'t is goed* (bv. Gesch. van Soepĕna bl. 28, 6 r.). Met genoemde ontkennende redewoordjes of wel met het verbiedend redewoordje [Javanese script] voor zich, beteekenen [Javanese script] en [Javanese script] *nergens heen*, *nergens*.

---

1) Wij drukken ons ook wel eens zoo uit, bv. „waarheen en waarheen ge Uw schreden rigt".

Een ander voorbeeld, waarin door de herhaling een *verscheiden zijn* wordt te kennen gegeven, hebben wij in [Javanese script] van [Javanese script] dat in het Mal. *ieder* beteekent. Bv. [Javanese script] *vervolgens keerden ze terug, een ieder naar zijn nagara;* [Javanese script] *ook hebben ze allen een verblijf, ieder afzonderlijk, niet gemeenschappelijk.* Desgelijks waar het herhaald woord een telwoord is. Zoo bv. [Javanese script] *ieder één, één voor één.* Evenzoo Gesch. van Abd. en Abd. bl. 41, 8 r. v. o. [Javanese script] *de plaatsen van ligging der landen één voor één,* d. i. *de ligging der verschillende landen.* Waar echter, zooals bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 147, 9 r. v. o. [Javanese script] *ieder en ieder jaar vermeerderde en vermeerderde zijn gewin,* of *ieder jaar vermeerderde zijn gewin,* [Javanese script] of [Javanese script] niet herhaald, des noods voldoende zou zijn, althans de niet herhaling geen verandering in zin of beteekenis zou meêbrengen, en slechts de wijze van zeggen iets minder nadrukkelijk zou doen wezen, daar ligt het meer voor de hand, de aanleiding tot de herhaling van het woord te zoeken, in het verlangen van den spreker om dat woord te doen uitkomen, m. a. w. om daarop den *nadruk* te leggen.

§ 206. Zoo wordt ook, om van dit laatste nog een voorbeeld bij te brengen, eenvoudig tot meerderen nadruk het versterkings- of nadrukswoordje [Javanese script], waarover later bij den Voluntatief, wel herhaald, de reden dat zulks met [Javanese script] dat een dergelijk versterkingswoordje is, nooit geschiedt, schijnt te zijn, dat de reduplicatie hier de beteekenis heeft van de herhaling, hetgeen meer voorkomt (verg. § 198), en dat dus [Javanese script] eigenlijk staat voor [Javanese script]

§ 207. Waar het woord voorzien is van het voorvoegsel [Javanese script] (§ 173), daar kan de herhaling gebezigd zijn om *een aanhoudendheid* (§ 204) te beteekenen, bv. Sp. d. J. bl. 17, 5 r. [Javanese script] *heel den leeftijd en leeftijd,* d. i. *levenslang,* ook kan er een *verscheiden zijn* meê uitgedrukt worden, bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 41, 7 r. v. o. [Javanese script] *in alle (verschillende) rigtingen;* id. 79, 5 r. v. o. en Gesch. van Soepĕna bl. 56, 3 r. v. o. [Javanese script] *in het wilde, waarheen de voeten slechts willen dragen,* van voortloopen. In het boven (§ 173) bijgebragte voorbeeld: [Javanese script] *ze zijn teruggekeerd, een ieder naar zijn huis,* heeft de herhaling ook laatstgenoemde beteekenis, en dit is mede het geval in de spreekwijze [Javanese script] waarnevens of als iets hooger: [Javanese script] ook wel [Javanese script] Zooals men in het woordenboek kan zien, is het een formule, waarmede men zijn volkomen onderwerping aan al wat een meerdere behaagt of zal behagen, uitspreekt. De letterlijke beteekenis is *geheel alles en alles.* Plaatsen, waar de zegswijze wordt gevonden, zijn o. a. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 93, 2 r. en Gesch. van Soepĕna 14, 3 r.

v. o. id. 59, 16 r. Ook Soendasche modellen van verschillende brieven door Holle, bl. 18, 4 r.

§ 208. Voorts bezigt men, evenzoo als in het Javaansch en Maleisch, de herhaling, om bij woorden, die een hoedanigheid beteekenen, of in het algemeen, van iets. dat vatbaar is voor een meerder of minder hoogen trap of graad, zoo'n trap of graad uit te drukken, en wel een hoogen of bijzonder hoogen, ook wel den hoogsten. Zoo bv. van [illegible] *voortreffelijk, zeldzaam, zonderling, wonderbaarlijk,* [illegible] *hoogst voortreffelijk, heel zonderling;* van [illegible] en [illegible] *goed,* [illegible] en [illegible] *voortreffelijk, opperbest;* van [illegible] *stroef, niet glad,* en fig. *moeijelijk, bezwaarlijk,* [illegible] *heel moeijelijk, heel bezwaarlijk;* van [illegible] *groot, hoog,* enz. [illegible] *op zijn hoogst, op zijn meest;* van [illegible] *lekker,* [illegible] *heel lekker, zeer lekker; lekkertjes en wel;* van [illegible] *avond, 's avonds,* [illegible] hetgeen ook beteekent *laat in den avond.* Zoo ook [illegible] dat gevormd is van het Javaansche woord [illegible] zva. Soend. [illegible] *hoeveel.* Met [illegible] *hoeveel en hoeveel,* ook wel [illegible] wordt een overgroote hoeveelheid of menigte aangeduid. Voorbeelden vindt men o. a. Gesch. van Abd. en Abd. bl, 99, 8 r., Sp. d. J. bl. 98, 7 r. v. o., 115, 8 r. v. o., 133, r. 1, en Kitab Dongeng n. a. bl. 13, 6 r.

Met [illegible] komt in beteekenis overeen [illegible] o. a. Sp. d. J. bl. 33: 6 r. v. o. en 58, 5 r. v. o. Het is gevormd van het zoo even genoemde [illegible] en wel met behulp van reduplicatie, die de beteekenis heeft der herhaling.

§ 209. Er zijn eenige woorden, die altijd worden herhaald en slechts zóo worden gebezigd. Bv. [illegible] en gew. [illegible] *schutsel, schutting, beschutting,* van [illegible] Jav. [illegible] *de leuning van een brug, scherm, festoen;* [illegible] *het plein voor de woning van regenten en distriktshoofden,* van het grondwoord [illegible] waarvan de beteekenis, die het hier zal moeten hebben, onbekend is; voorts [illegible] *de twee of vier pilaren aan de ingangen van de hoofdplaatsen,* van [illegible] waarmeê het evenzoo gelegen is als met [illegible]. Al verder: [illegible] *schraag, bok; twee onder den nok van het huis verbonden balken, die, rustende op een hanebalk, met dezen een driehoek vormen,* van [illegible] *paard.* In dit laatste heeft de Herhaling zeer duidelijk de beteekenis der Reduplicatie (§ 192), en zoo ziet men, hetgeen wij trouwens boven ook reeds een paar maal opmerkten, dat Reduplicatie en Herhaling als vormen wel eens worden verwisseld. Een ander geval, waarin de Herhaling altijd wordt toegepast, is dat, waarin het woord met [illegible] of [illegible] zoomede [illegible] tot een uitdrukking wordt zamengevoegd. Bv. [illegible] *niet het allerminste, hoegenaamd niet;* [illegible] of [illegible] *geen en-*

kel, geen enkele; Sp. d. J. bl. 107, 6 r. [illegible] (voor [illegible]) [illegible] *niet een enkel mensch is er; er is geen sterveling te bekennen.*

§ 210. Wij hebben nog niet gesproken over de in § 134 bedoelde *herhaling van woorden met het aanhechtsel* [illegible] Daartoe overgaande, merken wij op, dat bij de verklaring van dergelijke herhalingen te letten is vooreerst: op de in § 133, b, c, d en f vermelde functien van het aanhechtsel [illegible] t. w. dat het aan het woord kan geven een collectieven zin, ook wel dien van een zekere gesteldheid, dat het ook wel optreedt tot vorming van een werkwoord, en dat er ook zekere benamingen van hoeveelheid of maat meê worden gevormd. Wijders op de § 204 opgegeven beteekenissen der herhaling. Zoo bv. [illegible] ergens in een geschrift gebezigde of voorkomende *woorden;* Sp. d. J. bl. 38, 3 r. v. o: [illegible] *verschillende slingerplanten, allerlei soorten van slinger-* of *klimplanten;* [illegible] wel hetzelfde als het voorgaande woord maar met andere uitspraak: *troepsgewijze, in troepen* of *scharen bij elkander,* van menschen en ook van dieren zooals bv. herten, *aan koppels* van vogels, enz. Voorts: [illegible] *veeren,* van een draagstok en van een vonder; [illegible] *bij herhaling braken, al maar braken;* [illegible] *links en regts leenen, te leen vragen;* het Basa is niet [illegible] maar [illegible] waaruit weêr het in sommige gevallen met elkaâr verwisselen van Reduplicatie en Herhaling blijkt; ook nog: [illegible] en [illegible] *rondloopen, ronddraven, rondspringen* van een paard, dat bv. uit den stal ontsnapte; [illegible] *bij herhaling naar beneden springen,* bv. van den opstap van het huis op den grond, zooals spelende kinderen wel doen; [illegible] reeds boven in § 134 f genoemd: *bij centen, centsgewijze, bij de cent.*

Ook zijn er enkele substantieven, die den hier bedoelden vorm hebben. Bv. [illegible] *van parèstroo gemaakte fluit,* een soort kinderspeelgoed; [illegible] *de top* of *kruin van het hoofd.* Enz.

§ 211. Herhaling van een woord met het aanhechtsel [illegible] heeft ook plaats. Met het hierboven betreffende de beteekenis der Herhaling en het in § 138 en volgg. omtrent de functie van genoemd aanhechtsel opgemerkte, zal men dergelijke vormen gemakkelijk kunnen verklaren. Een voorbeeld hebben wij o. a. in het vroeger (§ 140) genoemde, van [illegible] gevormde, [illegible]

De herhaling met verandering van klinkers.

§ 212. Een vorm der Herhaling is die, waarbij verandering van klinkers plaats heeft. Veelal in het eerste gedeelte, maar regel is zulks

niet, ook worden wel eens in beide gedeelten de klinkers verwisseld. En hoewel nu bij deze klinkerverwisseling zekere voorliefde van den eenen klinker voor den anderen niet valt te miskennen, zoo veranderen bv. de a, i, en è gaarne in oe of ò en omgekeerd, de afwijkingen zijn te talrijk, dan dat men zeggen kan, dat de verwisseling geschiedt volgens vaste regels.

§ 213. In verband met het uiterst menigvuldig gebruik, dat van deze wijze van herhaling wordt gemaakt, moet de definitie van haar zin en beteekenis noodwendig eenigzins ruim zijn. In het algemeen dan gesproken, kan men zeggen, dat er soms hetzelfde meê beteekend wordt als door de hierboven besproken herhaling, en is dat niet het geval, dan zoo'n herhaling, aanhoudendheid of wel verscheidenheid, als wij uitdrukken door bijvoeging van heen en weêr, links en regts, hier en daar, her en der, enz. ook wel door bij het woord een ander te voegen, waarmeê ongeveer hetzelfde wordt gezegd. Zoo bv. [illegible] *ieder oogenblik blijven staan* onder het loopen, van [illegible] waarvan [illegible] *ophouden, blijven staan*, bv. van iemand die liep; [illegible] *overal gescheurd, terwijl de lappen er bij hangen*, van iemands kleeren, van [illegible] ong.; [illegible] *bij herhaling spuwen, fluimen en spuwen*, van [illegible] *speeksel*, waarvan [illegible] *spuwen;* [illegible] *herhaaldelijk diep ademhalen*, van [illegible] waarnevens [illegible] *diep ademhalen;* [illegible] *heen en weêr gaan, zich bewegen, in schudding zijn*, bv. van een op een bamboezen vloer geplaatste lamp, terwijl iemand door de kamer loopt; [illegible] *links en regts leenen*, bv. geld. van [illegible] waarvan [illegible] geld of goed van iemand *leenen* of *te leen vragen;* [illegible] *regts en links kijken, rondkijken, om zich heen zien*, van [illegible] waarvan [illegible] *met wenden van het hoofd, kijken* naar iemand of iets; [illegible] *met bogten zijn, zich kronkelen*, van een weg of van een water, van [illegible] Jav. [illegible] *slang;* [illegible] *tasten en voelen*, van [illegible] waarvan [illegible] *tasten, voelen;* [illegible] *hier en daar* of *overal met gaten* of wel *gescheurd*, van [illegible] *zijn met een gat* of *gaten*, *gescheurd* van ouderdom, *versleten*, bv. van een mat; [illegible] *huppelen en springen*, van [illegible] *hert;* [illegible] ergens *staan te draaijen* of *heen en weêr te draaijen;* ergens *heen en weêr loopen*, zoodat bv. iemands licht wordt betimmerd, van [illegible] ong.; [illegible] (voor [illegible]) *zich achterafhouden, uit het gezicht trachten te blijven*, van [illegible] waarvan [illegible] *zich verbergen* of *verschuilen;* [illegible] *knappen en kraken*, van [illegible] *kraken*, bv. van een beschot of heining bij het uit zijn verband wijken; [illegible] *niet voortkunnen op deze wijze en niet voortkunnen op die wijze*, d. i. *er voor staan, er niet meê teregt kunnen*, van [illegible] waarvan [illegible] fig. *niet voortkunnen* met iets; [illegible]

[illegible] 1) van een of meer personen, in het laatste geval troepsgewijze: *nu hier dan daar*, *half verbijsterd*, *staan*, *zitten* of *heen loopen*, *niet wetende wat te doen* of *aan te vangen*, van [illegible] waarvan [illegible] *op een gepakt met zijn velen staan* ergens, van menschen.

§ 214. De taal heeft zoo'n groote voorliefde voor dezen grammatischen vorm, dat men dien, met voorbijzien van de eigenlijke beteekenis, ook wel eens bezigt, eenvoudig om dien te bezigen en in plaats van een anderen vorm. Zoo bv. [illegible] van [illegible] waarvan [illegible] *de oogen wijd open sperren*, ook *grimmige oogen opzetten*. Men gebruikt namelijk [illegible] in dezelfde beteekenis als [illegible] te weten voor: *groote grimmige oogen opzetten*, *met groote oogen grimmig kijken*. Grammatisch wordt echter, zooals wij gezien hebben, door de herhaling met verandering van klinkers, ook zoo'n verscheidenheid beteekend, die wij uitdrukken door bijvoeging bv. van her- en derwaarts, links en regts, heen en weer, en zou dus de meening voor de hand liggen, dat [illegible] beteekende *grimmig de oogen laten rollen* of *heen en weer gaan* en van daar *grimmige blikken regts en links werpen*. Toch is zulks, zooals wij zeiden, het geval niet. Een voorbeeld vindt men Sp. d. J. bl. 14, 3 r. v. o.

Zamengestelde Woorden.

§ 215. Op hoogst eenvoudige wijze, namelijk door twee woorden aan een te voegen, worden zamengestelde woorden of wel zamengestelde benamingen gevormd. Zoo bv. van [illegible] *voet*, *been*, en [illegible] zva. [illegible] *oorkrab*: [illegible] *het pennetje* of *schroefje aan de oorkrab*, *dat door het oor wordt gestoken*, waarna het moertje er wordt aangeschroefd; van [illegible] *zijde*, *kant* en [illegible] *zee*: [illegible] *zeeoever*, *strand*; van [illegible] *muis* en het genoemde [illegible] waarmeê ook *het land*, in tegenstelling met de hoofdplaats, wordt beteekend: [illegible] *veldmuis*; van [illegible] of [illegible] *water*, en [illegible] *borst*, *borsten*: [illegible] of [illegible] *melk*; van [illegible] *heining*, *omtuining*, en [illegible] *leven*, *levend*: [illegible] *levende heining*, bv. van djarak of dadap boomen; van [illegible] *broeder* of *zuster*, en [illegible] *vrouw*, *vrouwelijk*: [illegible] *zuster*; van het genoemde [illegible] en [illegible] (het woord [illegible] *moeder* met het voorvoegsel [illegible] (§ 173): [illegible]

1) Gelijk de [illegible] hier in het tweede gedeelte in de uitspraak werd geboren, het woord is namelijk eigenlijk [illegible] zoo ook de [illegible] in het eerste gedeelte. Met het hier boven genoemde [illegible] is het evenzoo gelegen.

halfbroeder of *halfzuster*, waar de kinderen dezelfde moeder maar niet denzelfden vader hebben; van *mensch* en *landbouwen*: *landbouwer*, *boer*; van *hond* en *land*: *zeker soort krekel*, onze veenmol; van *suiker* en *steen*: *klontjes*; van *haar* en *oog*: *ooghaartjes*; van *hoofd* en *hoofdplaats* van een regentschap: *voorstad*; van *rivier* en in zamenstelling zva. *water*, zoomede *warm*: *warm water*; van *veranderd* en *verstand*: *het verstand verloren hebben*, *krankzinnig*. In alle deze zamenstellingen dient het tweede woord, om het eerste, dat soms een meer algemeene beteekenis heeft, te bepalen, van enkele kan ook op de gewone wijze een werkwoord worden gevormd, zoo bv. van het zoo even genoemde *warm water*: *warm water drinken*, en bij uitbreiding, *koffij* of *thee drinken*. Ook met het aanhechtsel (§ 69 en volgg.), bv. een veelheid van personen *over denzelfden kam scheren*, uit waarvan brandhout, lansen, speren of derg. *in een bos* of *bundel zamenbinden* en *brandhout*.

Bij meervoudsvorming door middel van invoeging van den klank a r of a l (§ 113), krijgt slechts het eerste gedeelte den klank.

§ 216. Met sommige ontkenningswoordjes worden ook zamenstellingen gevormd. Bv. van of *niet* en *last*, *moeite*: *onnoodig*, *niet behoeven*; voorts uit Jav. *zonder*, met *schuld*: *onschuldig*; id. met zva. *getal*: *talloos*, *ontelbaar veel*; id. met *weg*, *verdwenen* en het Mal. lěbih, *meer*: *spoorloos verdwenen*; enz. Zoo ook *het mist niet*, *het zal zeker geschieden*, *zonder twijfel*, uit *het zal wel niet* of *het zal wel niet zijn* en *niet doorgaan*, *niet geschieden*. Al verder uit zva. of wat sterker, en het Jav. woord (Jav. Kr. van zva. Sd.): zva. Nog andere zamenstellingen met vindt men in het woordenboek. Met het zooeven genoemde en *niet*, wordt ook nog zamengesteld *zonder mankeeren*, *ongetwijfeld*. Hierbij verdient opmerking, dat als Basa of mooi woord nevens ook gebezigd wordt

§ 217. Sommige zamenstellingen hebben door het spraakgebruik speciale beteekenissen gekregen. Als zoodanig noemen wij hier bv. *van harte lachen*, *hartelijk lachen*, van *genoegen*, ook *schik hebben*, en *lachen*; maar gew. of en in de dorpen ook *het* (*die*, *ze*) *gaarne geven*; *gaarne* van iets, ten

behoeve van iemand *afstand doen*, van het zoo even genoemde [illegible] dat mede de beteekenissen heeft van *willig zijn tot* iets, *er meê genoegen nemen*, en [illegible] *berusten* in iets, zoodat men niet murmureert, ook zva. [illegible] *verlof;* [illegible] *jongere broeder* of *zuster* van man of vrouw (echtgenooten), uit [illegible] *jongere broeder* en [illegible] *buik;* [illegible] vooreerst *vrouw en kind*, maar ook, als er geen kinderen zijn, voor *zijn vrouw*, *de vrouw*, uit [illegible] *kind*, en [illegible] *getrouwde vrouw*, *vrouw*. Andere voorbeelden heeft men in [illegible] en [illegible] [illegible] enz. De beteekenissen van deze zamenstellingen en van een aantal meer geeft het woordenboek.

§ 218. Niet zelden worden ook de beteekenissen der zamenstellende deelen tot een zamengevat. Zoo bv. van [illegible] *grootvader* en [illegible] *overgrootvader:* [illegible] *voorouders;* van [illegible] *kind* en [illegible] *kleinkind:* [illegible] *nakomelingen;* enz. De beteekenis kan ook een figuurlijke zijn, zoo bv. uit [illegible] *mensch* en [illegible] *vierkant:* [illegible] [illegible] *iemand van zessen klaar, iemand die van alle markten t' huis is, overal meê te regt kan;* uit [illegible] *oog* en [illegible] *dag:* [illegible] *het oog van den dag*, d. i. *de zon*. Een ander voorbeeld is nog [illegible] waarvan men de beteekenis vindt opgegeven in het wdbk. en waarin [illegible] is zva. *bloem*.

§ 219. Opmerking verdienen ook de zamenstellingen met verkorting. Een paar mogen hier een plaats vinden, en wel vooreerst [illegible] gevormd van [illegible] *eten* en [illegible] Kw. zva. iets *meêbrengen* of *meênemen*. Men bezigt het voor: onthaald zijnde, bij het terugkeeren ook nog *meê naar huis nemen van de rijst* of wel *van de lekkernijen, waarop men werd getracteerd*. Een ander dergelijke zamenstelling is [illegible] van [illegible] *een* en [illegible] of wel van het Pass. daarvan [illegible] [illegible] beteekent iets *af-* of *doorsnijden*, *korten*, en zoo wordt [illegible] gebezigd voor *te zamen deelen*, *deelen*, en wel met den eigenaar van het visch- of jagttuig, hetgeen men met behulp van dat tuig, te leen gevraagd en verkregen, ving of schoot. Bv. [illegible] [illegible] [illegible] ...... *maar de vangst moeten wij te zamen deelen*. Niet altijd bestaat de zamenstelling uit de deelen van twee woorden, soms worden ook wel eens drie woorden zoo zaâmgevoegd. [illegible] bv. is gevormd uit de laatste lettergrepen van de woorden [illegible] Jav. *Spaansche peper*, [illegible] Jv. [illegible] Sd. *trassie* en [illegible] Jv. [illegible] Sd. *zout*. Bij wijze van aardigheid, zegt men wel [illegible] d. i. *ik verzoek om Spaansche peper, trassie en zout*.

§ 220. Zamenstellingen van den aard als de drie hier genoemde, vallen zeer in den smaak van den inlander. Deze of gene verzint er een, bezigt

die tot vrienden en geburen, en, maakt zijn vinding opgang, dan wordt het door hem gefabriceerde woord van lieverlede gebruikelijk in de streek, waarin hij woont. Dat nu dergelijke woorden dikwijls plaatselijk zijn, en niet altijd overal grif worden verstaan, laat staan gebezigd, ligt voor de hand.

De Voluntatief of Willende Wijs.

§ 221. Van de verschillende vormen van den Voluntatief beschouwen wij het eerst den Imperatief of de Gebiedende wijs.

Grammatisch wordt deze uitgedrukt met behulp van het hier onder nader te vermelden hulpwoord *geura*, zoomede, waar het een *Objectieve Imperatief* is, - waarover zoo aanstonds, ook nog hierdoor, dat het met een neusklank gevormde werkwoord dien neusklank verliest. Is dus de vorm van den Imperatief in het Soendasch al bijzonder eenvoudig, in sommige gevallen wordt ook nog het hulpwoord wel achterwege gelaten, en dán is de gebiedende toon of, in schrift, het redebeleid, het eenige, waardoor het imperatieve der uitdrukking wordt beteekend. Zoo vooreerst, waar men, hetgeen met een redewoordje zooals [illegible] of [illegible] of wel [illegible] 1) gezegd wordt, iemand beveelt te doen. Wil men bv. iemand gelasten een begin te maken, dan bepaalt men er zich niet zelden toe, hem op bevelenden toon [illegible] toe te roepen of toe te voegen. En zoo ook, waar men nu niet juist dergelijk redewoordje maar een onvolledig werkwoord (§ 34) bezigt. Bv. Gesch. v. Soepĕna bl. 73, 13 r. [illegible] *'t is goed, herwaarts, kom binnen;* Gesch. van Samaoen, [illegible] *hoor Barid, nu begeef jij je naar Mekka* of *nu moet je gaan naar Mekka.* Afgescheiden van deze gevallen is in de taal van het dagelijksch leven het weglaten van het hulpwoord geenzins ongewoon. Bv. i. pl. v. [illegible] of [illegible] *dezen brief breng* (dien) *naar het postkantoor* of *breng dezen brief naar het postkantoor*, zegt men dikwijls kortweg: [illegible] En zoo ook i. pl. v. [illegible] of [illegible] lett. *jij, brengen dezen brief naar het postkantoor*, d. i. *je moet dezen brief naar het postkantoor brengen*, dikwijls [illegible]

§ 222. Te onderscheiden heeft men *twee* soorten van Imperatief,

1) Deze soort redewoordjes zullen in een afzonderlijk hoofdstuk besproken worden.

namelijk een, dien men gevoegelijk een Subjectieven Imperatief noemt, en waarbij het met een neusklank gevormde werkwoord dien neusklank behoudt, en een ander, den Objectieven Imperatief, waarbij, zooals boven reeds werd opgemerkt, bedoelden neusklank vervalt. In het [illegible] van de vorige § hebben wij een *Subjectieven*, en in [illegible] een *Objectieven Imperatief*. Eerstgenoemde *Imperatief* wordt gebezigd, waar men *iemand* gebiedt iets te doen, en de tweede, de *Objectieve*, waar men *omtrent een of meer objecten* gebiedt, dat er, hetgeen door den actieven vorm van het werkwoord wordt uitgedrukt, meê gedaan zal worden.

§ 223. In het gegeven voorbeeld van een *Subjectieven Imperatief* is er tot meerdere duidelijkheid een voornaamwoord van den 2e persoon bijgevoegd. Dergelijke bijvoeging, of, wat op hetzelfde neêrkomt, het bijvoegen van naam of wel betiteling van den toegesproken persoon, is echter dikwijls overbodig, omdat uit hetgeen vooraf ging, genoegzaam blijkt, wie de toegesproken persoon is. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 127, 8 r. v. o. [illegible] *genoeg, krijg* (of haal) *geld* enz., id. bl. 140, 3 r. [illegible] *niets er van! ga voorbij.*

§ 224. In § 221 noemden wij reeds, als het hulpwoord tot uitdrukking van een Imperatief, het ook in de bijgebragte voorbeelden (zie einde genoemde §) voorkomende woordje [illegible] in de spreektaal dikwijls zamengetrokken tot [illegible] dat *haastig*, *met spoed*, ook wel eens zva. [illegible] *eilieve* beteekent. Het wordt vooreerst gebezigd, waar men gebiedt of commandeert, dus als hulpwoord voor den Imperatief, in de tweede plaats treedt het nog op als hulpwoord voor den zoo aanstonds te bespreken Jussief. In beide gevallen moet het onvertaald blijven. Zoo bv. gebiedenderwijs: [illegible] *vertrek!*

§ 225. Ook waar men hoffelijk spreekt, m. a. w. in Basa, in de beleefde taal, wordt ditzelfde hulpwoord [illegible] gebezigd. Men voegt er dan echter vóor [illegible] of [illegible] *als het U belieft*, *als het U lust*, en heeft dan een wijze van uitdrukking, die gevoegelijk een Basa Imperatief kan worden genoemd. De bijvoeging van een beleefd voornaamwoord van den 2e persoon of wel van een betiteling, is ook zeer gewoon. Zoo bv. Gesch. van Samaoen: [illegible] *indien het U gelieft, ga eerst te huis eten;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 73, 3 r. [illegible] *indien het U lust, neem een bad* (of *ga U baden*); Gesch. van Soepĕna bl. 19, 16 r. v. b. [illegible] *als het U gelieft, Aden, eet.* Bij een Objectieven Imperatief krijgt het voornaamwoord of de betiteling ook wel eens vóor zich, het voorzetsel [illegible] *door*. Bv. Sp. d. J.

bl. 140, 2 r. v. o. [illegible] *wat dat water betreft* of *dat water nu, als het U belieft, drink er van.*

Een voorbeeld van weglating van het hulpwoord (zie § 221) vindt men Gesch. van Soepëna bl. 32, 8 r. v. b. [illegible] *nu, indien het U behaagt, vraag hem, welligt*, enz.

§ 226. Van den Imperatief of de Gebiedende wijs is te onderscheiden de Jussief, d. i. de wijs, waarmeê men iemand niet zoo zeer gebiedt of commandeert, maar eenvoudig zegt, wat men wil, dat hij doen zal, ook wel wat hij moet zijn of moet bezitten. De vorming heeft plaats:

a. op dezelfde wijze als bij den Imperatief, en bestaat dan het verschil tusschen de twee wijzen slechts in den, met het onderscheid tusschen een gebod en een eenvoudig zeggen om iets te doen, verbandhoudenden toon van spreken. Bv. Gesch. van Soepëna bl. 68, r. 15, [illegible], *nu, doe slechts een keuze uit de ëmbans.* De persoon, wien men iets zegt te doen, wordt ook wel eens met het voorzetsel [illegible] *door* (verg. voorg. §) achter het werkwoord geplaatst. Zoo bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 19, 7 r. [illegible] *denkt U-lieden eens de treurige stemming van vaders gemoed.* Een ander voorbeeld vindt men Kitab Dongeng n. a. bl. 5, 4 r.

b. wordt de Jussief uitgedrukt door het hulpwoord [illegible] of [illegible] *moeten, behooren, het behoort, het moet*, hetzij alleen, hetzij, wat ook wel eens voorkomt, voorafgegaan door een uitdrukking zooals [illegible] *het moet volstrekt, het is absoluut noodig*, bij het werkwoord te voegen. Bv. Sp. d. J. bl. 117. 2 r. v. o. [illegible] *gij behoort den Heere God dank te zeggen*; Kitab Dongeng n. a. bl. 32, 5 r. v. o. [illegible] *het moet volstrekt, het moet afgestaan worden* (voor den geboden prijs) *aan mij dat laken*, waarvoor wij zeggen: *gij moet volstrekt* (voor den geboden prijs) *mij dat laken afstaan.* Andere voorbeelden vindt men Sp. d. J. bl. 122, 2 r. v. o., 127, 7 r. v. o. en 135, 3 r. v. o.

c. door het hulpwoord 1) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible] Ziehier eenige

---

1) Dit [illegible] is wel hetzelfde woordje als het Jav. betrekkelijk voornaamwoord [illegible] in bedoelde taal mede in gebruik tot uitdrukking van een Qualitatieven Voluntatief (Jav. Gr. N. U. § 180). Door aanhechting van [illegible] hierover later, werd van [illegible] gevormd [illegible] en hiervan, door verwaarloozing van den keelneusklank [illegible] Zie ook § 292.

voorbeelden: Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 53, 6 r. [illegible] *en broeder heb vertrouwen in mij;* id. 55, 6 r. v. o.; Sp. d. J. bl. 9, 5 r. v. o. [illegible] *bedenk dat* enz.; id. 135, 2 r. v. o. [illegible] *heb er vrees voor als voor gloeijend ijzer;* id. 3, 6 r. v. o. Een andere wijze van het gebruik van [illegible] of [illegible] is die, zooals bv. Gesch. van kapitein Marion bl. 9, 5 r. *het* (het kind) *werd door hem meêgebragt naar het schip,* [illegible] *en vervolgens gepresenteerd aan Kapitein Marion, dat deze het aanname.* En wat [illegible] betreft, is nog te vermelden, dat men dit gaarne bezigt waar men deftig of vermanend spreekt. In de gewone spreektaal wordt het echter ook wel eens gebruikt. Zoo kan men bv. heel goed zeggen: [illegible] *laat* of *doe Soera hier komen.* Uit dit voorbeeld blijkt, dat het onderwerp van het gezegde niet altijd de toegesprokene, dus de tweede persoon is, maar dat het ook kan zijn de derde.

§ 227. Ook waar men een hoedanigheid, gesteldheid of wel een wijze van doen of zijn beveelt, m. a. w. waar men zegt hoe of hoedanig men wil, dat iemand of iets zijn of wezen zal, welke wijze van uitdrukking een qualitatieven of modalen Voluntatief wordt genoemd, bezigt men het hier bedoelde hulpwoord. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 53, 6 r.v.o. [illegible] *hoor koetoekkoetoek, wees voorzigtig;* id. 119, 7 r. v. o. [illegible] *wees op uw hoede;* id. 80, 2 r. v. o.; Gesch. van Abd. en Abd. bl. 91, r. 1, [illegible] *laat lekker zijn het slapen* of *dat lekker zij het slapen,* d. i. *slaap lekker;* Gesch. van Samaoen: [illegible] *wat aangaat hen, die den Islam willen aannemen, doodt ze niet, doet ze blijven een iegelijk in zijn huis.* Andere dergelijke plaatsen zijn Gesch. van Abd. en Abd. 93, 10 r. id. 21, 6 r. v. o. ook Gesch. van kapitein Marion bl. 18, 5 r. v. o. Tot meerderen nadruk worden [illegible] (zie *b*) en [illegible] ook wel eens *beide* gebezigd. Bv. Gesch. van Kapitein Marion bl. 17, 6 r. v. o. [illegible] *het moet, weest op U hoede,* enz. d. i. *weest* (met den nadruk) *op uw hoede.*

§ 228. Een ander hulpwoord tot uitdrukking van een qualitatieven Voluntatief is het woordje [illegible] Bv. Sp. d. J. bl. 24, 8 r. v. o. [illegible] *wees voorzigtig;* id. bl. 142, l. r. [illegible] *agoes, hebt geduld;* id. bl. 155, 8 r. v. o. [illegible] *graaft, het zij zorgvuldig,* d. i. *graaft zorgvuldig,* bl. 137, 8 r. [illegible] *en ik zal het kruiden, ze zij lekker,* waarvoor wij zeggen: *en zal ik ze kruiden, opdat ze lekker zij* of wel *zoodat ze lekker is.*

§ 229. Betreffende [illegible] valt nog een bijzonderheid te vermelden. Het

krijgt namelijk wel eens het voorvoegsel [illegible] het praefix, waarmeê een Passief wordt gevormd (§ 94). De beteekenis van [illegible] is *gelast worden.* Zoo bv. Gesch. van Samaoen: [illegible] *indien de vorst wordt aangetroffen, dan moet door je gelast worden hij den Islam aanneemt, zoomede al zijn troepen,* waarvoor wij liever zeggen: *dan moet gij hem gelasten met zijn geheele leger den Islam aan te nemen.* Een andere plaats hebben wij in Gesch. v. Abd. en Abd. bl. 126, l. r. [illegible] 1) *na afloop van het ngadji werden ze gelast te arbeiden.*

§ 230. Een voorbeeld van een concessieven Jussief, ook wel een Concessief, d. i. *toelatende* of *inwilligende wijs* genoemd, vindt men Sp. d. J. bl. 152, 8 r. v. o. [illegible] *al wie geen schaamte kent, dat hij er toe overga om te liegen.*

Als hulpwoord voor deze wijze van spreken en dan soms te vertalen met *laat* of *laten*, bezigt men ook [illegible] *het maakt niet uit; laat maar blijven; het zij zoo.* Zoo bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 29, 5 r. [illegible] *evenwel, het maakt niet uit, te rekenen maar als het loon*, d. i. *laat dat echter maar in rekening komen, als het loon;* id. 36, r. 1, [illegible] *het zij zoo, ik sterf liever dan mij trouweloos te gedragen tegenover mijn meester.* Ook bezigt men wel [illegible] (dikwijls afgekort tot [illegible]) of [illegible] *laat maar, laat maar blijven.* Zoo bv. tot iemand, dien men uitnoodigt wat digter bij te komen zitten: [illegible] Antw. [illegible] *laat maar hier*, d. i. *ik blijve maar hier* of *laat mij maar hier blijven zitten.* Niet zeldzaam ook beide hulpwoorden, bv. [illegible] *die man, laat hem maar.*

§ 231. Voor den Vetatief, d. i. de wijze van spreken, waarmeê men iemand iets verbiedt of wel ontraadt, heeft men een drietal hulpwoorden. Vooreerst [illegible] Zoo bv. [illegible] *doe zoo niet, handel zoo niet;* [illegible] ...... *die moet je niet zoo dadelijk gispen* of *gisp die niet zoo dadelijk.* Andere voorb. vindt men Gesch. v. Soepĕna bl. 3, 17 en 16 r. v. o. [illegible] of [illegible] een zamenstelling van [illegible] met [illegible] of [illegible] *te vroeg, bij voorbaat, met overhaasting*, is een vetatieve uitdrukking, die men bezigt om in een gezegde iemand te verbieden of te ontraden, in het

---

1) In de transcriptie van deze plaats vindt men niet *disina* maar *disingna.* Het eerste is de meest gewone vorm.

laatste geval soms ingekleed in den vorm van een verzoek, — iets *nu*, *op dit oogenblik* of *nu reeds*, ook wel *zoo haastig maar* te doen. Een enkele maal is de zin ook wel dezelfde als die van [illegible] Voorbeelden vindt men Gesch. van Abd. en Abd. bl. 21, 10 r., 31, 4 r., 61, 9 r. Sp. d. J. bl. 78, 2 r. v. o. en Gesch. van Soepěna bl. 5, r. 17.

Ten anderen wordt als hulpwoord voor de Verbiedende wijs gebezigd het woordje [illegible] of [illegible] *onnoodig*, *niet noodig*, *niet behoeven*. 1) Het wordt daar gebruikt, waar men vriendelijk of vermanend iemand zegt iets niet te doen, of wel iemand wil beduiden, dat hij zich de moeite niet behoeft te geven iets te doen of te zijn. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 37, 7 r. [illegible] *broeder*, *mijn wensch is*, *keer niet terug;* Sp. d. J, bl. 53, 2 r. v. o. [illegible] *bindt den strijd niet tegen hem aan;* Kitab Dongeng n. a. bl. 44, 6 r. v. o. [illegible] *haal ze niet uit met de moeder er bij;* id. bl. 10, 11 r. v. o. [illegible] *je behoeft je de moeite niet te geven verder te spreken*, *ik begrijp het al.*

Een derde hulpwoord is het, van [illegible] *een tegenzin* of *afkeer hebben* van iemand of iets, gevormde [illegible] ook wel met reduplicatie: [illegible] Bv. Gesch. van Samaoen [illegible] *schiet niet te kort in voorzigtigheid;* Gesch. van Soepěna bl. 5, 6 r. v. o. [illegible] *maar laat er niet wezen*, *die er getuige van zijn*, d. i. *maar laat er niemand getuige van wezen;* id. bl. 64, 7 r. v. o. [illegible] *hoor kleinzoon*, *als ge strijdt met de boeta's*, *houw dan niet bij herhaling toe;* Soend. Modellen van versch. brieven door Holle bl. 44, 6 r. v. o. [illegible] enz. *laat er niemand zijn*, *die* of *er mag niemand zijn*, *die* enz. Waar men met nadruk spreekt, nadrukkelijk iets verbiedt, voegt men tot versterking niet zelden [illegible] of [illegible] vóor het hier boven besproken [illegible] en zegt [illegible] of [illegible] Zoo bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 21, 5 r., zoomede Gesch. van Soepěna bl. 56, 16 r. v. o.

§ 232. Geen eigenlijk redewoord voor de verbiedende wijs van spreken, maar toch hier te vermelden, omdat het slechts wordt gebezigd, waar men in dergelijken zin zich uitdrukt, is [illegible] *ga niet voort*, *genoeg*, *schei uit*, en vriendelijk sprekende: *nu*, *nu*, *genoeg* of wel zva. het Hoogd. *lasz es so gut sein.* De stam van dit [illegible] is wel [illegible] waarvan ook [illegible]

---

1) Somtijds is het ook, en zulks mede het geval met [illegible] in een vertaling zva. *niet.* Bv. Sp. d. J. 83, 2 r. v. o.; Kitab Dongeng n. a. bl. 44 5 r. v. o. Sp. d. J. bl. 32, 6 r. v. o.

[illegible] dat mede in een toeroep, *afgedaan*, *genoeg* of derg. kan beteekenen. [illegible] wordt slechts gebruikt, waar men iemand zegt met iets niet voort te gaan, hem zegt om uit te scheiden. Het heeft, zooals reeds werd opgemerkt, op zich zelf geen vetatieven zin en moet het daarom wel onderscheiden worden van een hulpwoord zooals [illegible] of [illegible] Zoo bv. Gesch. van Soepěna bl. 75, 8 r. [illegible] *genoeg nu moeder* of *schei nu uit moeder*, *ween niet*. Een ander voorbeeld is [illegible] *ga niet voort*, *het is nu al avond*. Opmerking verdient verder nog, dat [illegible] het aanhechtsel kan krijgen van het causatief werkwoord en dat men bv. kan zeggen: [illegible] *doe die menschen uitscheiden met werken*. Een pass. vorm [illegible] bestaat niet.

§ 233. Alvorens tot de bespreking van een anderen vorm van den Voluntatief over te gaan, moeten wij nog even stilstaan bij een paar woordjes. Het eerste is [illegible] of met herhaling: [illegible] Het is een versterkings- of aandrangswoordje en kan veelal teruggegeven worden met *het moet volstrekt* of wel *volstrekt*, ook wel eens met *toch*. Veelvuldig wordt het zoo tot versterking gevoegd vóor het hierboven besproken vetatieve hulpwoord [illegible] ook wel, maar volg. sommigen is dit minder goed, voor het Jussieve hulpwoord [illegible] (§ 226 b). Bv. Gesch. van Soepěna bl. 9, r. 3 [illegible] *hoor kleinzoon*, *heb volstrekt geen vrees*, *ik ben je grootvader*. Men moet er op letten, dat het hulpwoord [illegible] wel eens ontbreekt, en men, in plaats daarvan, het voegwoord [illegible] *met* vindt gebezigd. Bv. [illegible] (of [illegible]) [illegible] *verlies volstrekt* (of *toch*) *dat geld niet*. Waar men, *zonder* een hulpwoord te bezigen, bevelenderwijze spreekt, wordt [illegible] (of [illegible]) ook wel als versterkings- of aandrangswoordje gebruikt, bv. [illegible] *oedjang*, *handel toch overeenkomstig vaders lessen*. Ook wel bij een verzoek of bede, en dan kan men het vertalen, door *met den meesten aandrang*, bv. [illegible] *met den meesten aandrang vraag ik om voedsel*. Gevoegd voor [illegible] of [illegible] (zie § 326 c) is het wederom zva. *toch*. Bv. [illegible] *laat toch groot zijn Uw deernis* of *wees toch grootelijks barmhartig*, bv. met mij, die enz. Evenzoo [illegible] *wees toch voorzigtig*. Eindelijk moet, als een eigenaardig gebruik, dat men van [illegible] maakt, ook nog vermeld worden, dat het wel eens geheel achter aan, aan het slot van den zin, wordt geplaatst. In zoo'n geval kan men het, met een nieuwen zin, teruggeven door: *Het is mijn uitdrukkelijk bevel*, t. w. hetgeen zoo even werd gezegd, men kan het ook, en dit schijnt meer in overeenstemming met het Soendasch taaleigen, in de vertaling teruggeven als stond het voorop, en

dus met *volstrekt.* Een voorbeeld vindt men Soendasche modellen voor verschillende brieven door Holle, brief 44, 4 r. v. o.

Het tweede der bedoelde woordjes is [illegible] Evenzoo als [illegible] is het een versterkingswoordje, maar, voor zoover mij bekend, wordt het slechts gebruikt bij een, met behulp van [illegible] uitgedrukt verbod. Bv. [illegible] *vertel het volstrekt niet, niet,* waarvoor wij zeggen: *ge moet het volstrekt vertellen.* Andere voorbeelden zijn: [illegible] [illegible] Enz. Het laatste der bedoelde woordjes is [illegible] Het is een versterkings- of aandrangswoordje van den aard van [illegible] maar zachter of gemoedelijker. Overigens wordt het, op dergelijke wijze als dat laatste, gebezigd bij een verzoek of bevel, en men kan het dan teruggeven met *dan toch, dan toch maar* of wel met *te minste maar.* Zoo bv. tot iemand, die niet wil vasten: [illegible] *vast dan toch een dag* of *vast te minste maar een dag.* Evenzoo [illegible] *doe het dan toch maar* of *te minste maar eens per maand.*

Gevoegd voor [illegible] kan [illegible] evenzoo als [illegible] overgezet worden met *toch;* eindelijk kan het ook tot versterking gevoegd worden voor [illegible] en dan ook evenzoo als [illegible] en [illegible] vertaald worden met *volstrekt.* Bv. [illegible] *ge moet het volstrekt mededeelen aan Ahim.*

§ 234. De Optatief d. i. de wenschende of biddende wijze van spreken, heeft tot hulpwoord het woordje [illegible] of [illegible] dikwijls voor den nadruk of tot meerderen aandrang herhaald. Vertalen kan men het hulpwoord gewoonlijk met *ik bid* of *ik smeek, ik bid U, wees,* ook wel eens met *moge, het moge zijn* of wel met *dat.* Zoo bv. Sp. d. J. bl. 119, 8 r. v. o. [illegible] *ik bid U, weest op Uw hoede;* id. 47, 4 r. v. o. [illegible] *ach Heer, ik smeek er zij Uw Hoogheids vergiffenis ten opzigte van mij,* d. i. *ach Heer, ik smeek Uw Hoogheid om vergiffenis;* id. 65, 10 r. v. o. [illegible] *mijn bede is: U en mijn kinderen moge de Heere God ze beschermen;* id. bl. 140, l. r. [illegible] *en moge U voortaan deze les niet vergeten:* enz.; Gesch. van Abd. en Abd. bl. 57, 4 r. [illegible] *mijn bede is, het moge spoedig zijn* of *dat het spoedig zij;* id. 59, l. r. [illegible] *wat meer is, Gode bad, dat hij den wind mogt doen omloopen.* Andere plaatsen zijn bl. 25, 6 r. v. o.; 55, 8 r.; 73, 10 r.; 155, 6 r.; Gesch. van Soepèna bl. 10, r. 1; 33, 16 r. v. b. zoomede 6 en 10 r. v. o. Regel 16

van gezegde bladzijde 33 vindt men [illegible] Uit deze plaats blijkt, dat [illegible] ook gebezigd wordt geheel als ware het een werkwoord, het heeft dan de beteekenis van [illegible] d. i. *smeeken*. De aangehaalde zinsneden beteekenen namelijk: en *vader smeekt* (of *ik smeek*) *den Heere Verheven God*, enz. Een dergelijk voorbeeld van [illegible] als werkwoord, vindt men op den 2e regel van meergenoemde bladzijde.

Ook tegelijk met [illegible] (226 c) wordt [illegible] of [illegible] soms gebezigd.

§ 235. Ons blijft nu nog een onderdeel van den Voluntatief te behandelen, namelijk de Propositief, d. i. de manier, waarop men zich uitdrukt, als men *zegt wat men wil* of *voorheeft te doen* of wel *een ander, hetzij alleen, hetzij met zich, iets, dat men wenscht dat zal geschieden, proponeert* of *voorstelt te doen.* Een propositief kan dus zijn *enkelvoudig* of *meervoudig*, ook is bij deze wijze van spreken wederom een *subjectieven* en een *objectieven vorm* te onderscheiden, mede wordt in sommige gevallen een hulpwoord gebezigd.

§ 236. Waar men slechts het oog heeft op zich zelf, m. a. w. *waar men eenvoudig zegt, wat men wil* of *voorheeft te doen*, gebruikt men geen hulpwoord. Men bepaalt zich dan tot het bezigen van [illegible] ook wel [illegible] beide beteekenend *willen, voorhebben.* Zoo bv. Gesch. van Soepĕna bl. 27, 9 r. v. o. *de vorst zeide: komaan geef hier den brief,* [illegible] *ik wil dien lezen;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 73, 10 r. v. o. *stel het mij maar ter hand,* [illegible] *ik wil het heel sekuur wegbergen.* Evenzoo [illegible] *ik wil naar Bandoeng gaan* of *mijn voornemen is om naar Bandoeng te gaan.* Sprekende zooals in dit laatste voorbeeld, gaat wel een voornaamwoord van den 1e persoon voorop.

§ 237. Wordt, zooals gezegd is, in dezer voege sprekende, geen hulpwoord gebezigd, waar men een voornaamwoord gebruikt, wordt ook niet zeldzaam het zoo even genoemde [illegible] of [illegible] maar weggelaten. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 149, 9 r. v. o. [illegible] *deze hoewi wil ik aanbieden aan mijnen heere den dĕmang.* Men heeft hier een *Objectieven Propositief*, er wordt namelijk van een bepaald voorwerp als *object* gesproken en mitsdien ook de neusklank van het werkwoord weggelaten.

§ 238. Proponeert men of wel spoort men iemand aan, iets, hetgeen men verlangt dat zal geschieden, te doen, dan gebruikt men een hulpwoord. Dat kan zijn [illegible] of [illegible] ook wel eens [illegible] voorts [illegible] of [illegible] Ook [illegible] kan men bezigen Bv. [illegible] *komaan, lach eens, ik begeer te weten hoe je tanden er uitzien,* zóo zegt men wel tot iemand, die strak blijft kijken, terwijl al de anderen lachen.

§ 239. Het hulpwoord voor den *meervoudigen* of beter gezegd, *collectieven Propositief*, is [Javanese script] s. *kom*, *laten we*, met [Javanese script] of [Javanese script] Basa. Het voornaamwoord is het boven reeds genoemde [Javanese script] dit wordt namelijk ook gebezigd voor *wij*, *ons*. Zoo bv. Gesch. van Samaoen: de Patih zeide: *indien U het goedkeurt*, [Javanese script] *kom*, *laten we een strijder afzenden;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 7, 10 r. v. o. [Javanese script] *komt, laten we hem verzoeken om handelskapitaal;* id. 83, 10 r. [Javanese script] *kom*, *laten we het aangeven;* id. 7 r. v. o. [Javanese script] *kom*, *laten we heden avond onze opwachting gaan maken bij den kroonprins.* Andere plaatsen zijn bl. 151, 4 r. v. b. en 9 r. v. o. 1) Maar zeer dikwijls wordt ook bij den meervoudigen Propositief het hulpwoord weggelaten. Bv. Kitab Dongeng [Javanese script] n. a. bl. 15, 6 r. [Javanese script] *en nu Oome*, *kom laten we maar naar het dorp gaan;* Sp. d. J. bl. 36, 8 r. [Javanese script] *en het geld*, *kom*, *laten we dat deelen.* Hier is zelfs het voornaamwoord [Javanese script] ook weggelaten, de reden is evenwel geen ander als dat in de voorgaande zinsnede: [Javanese script] dat voornaamwoord reeds voorkomt en het geheele redeverband van dien aard is, dat het spreker onnoodig voorkomt, het in de volgende te herhalen. Verdere plaatsen waar het hulpwoord ontbreekt, zijn Gesch. van Abd. en Abd. bl. 7, 11 r. en 173, 10 r.

§ 240. Opmerking verdient voorts, dat spreker zich ook nog wel eens zelf noemt. Bv. Gesch. van Raden Sapri, nadat meêgedeeld is, dat de vorst den patih en de beide prinsen deed ontbieden: [Javanese script] *de patih zeide tot Sapri en Indra Bangsawan: Oedjang's, nu worden wij door Uw vader naar het paleis ontboden*, *komt*, *laten we onze opwachting gaan maken.* Zooals ook de inlander getuigt, zouden de woorden [Javanese script] *met vader* (de patih noemt zich hier met [Javanese script]) zonder bezwaar kunnen gemist worden. Ze zijn als een, voor de duidelijkheid van den zin niet noodzakelijke toevoeging of repetitie te beschouwen. In de gedachte behoort hier namelijk achter [Javanese script] ingevoegd te worden de betiteling [Javanese script] of wel een voornaamwoord v. d. 2e persoon, zoodat er dus eigenlijk staat: *komt*, *laten we onze opwachting gaan maken*, *oed-*

---

1) Sp. d. J. bl. 106, 2 r. vindt men [Javanese script] *als het U belieft*, *ik wil het gaan wegjagen.* Men heeft hier een enkelvoudigen Propositief, en treedt [Javanese script] hier niet op als hulpwoord. Het is een afzonderlijk zindeel.

jang's (of *gijl.*) *met vader* (*mij*). Vorenstaande plaats is te vinden bl. 117, 10 r. v. b. van de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indie, uitgegeven van wege het Koninklijk Instituut, ter gelegenheid van het zesde Internationaal Congres der Orientalisten.

§ 241. In plaats van het voornaamwoord [illegible] bezigt men ook wel het collectieve redewoord [illegible] s. [illegible] b. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 17, 6 r. v. o. [illegible] *kom, laten we ons in die put werpen.* En omtrent het hulpwoord [illegible] wordt hier nog opgemerkt, dat daarvoor *niet* in de plaats mag gesteld worden het nagenoeg gelijkluidende [illegible] of [illegible] Hoewel niets anders dan [illegible] met een gewijzigde uitspraak, wordt [illegible] of [illegible] slechts dáar gebezigd, waar men *bevelender wijze* spreekt. Bv. [illegible] *komaan, maak je van de kip meester.* Verwisselbaar zijn [illegible] en [illegible] echter in zekeren toeroep, om het *te gelijk opnemen* of het *te gelijk voortrekken* van iets dat zwaar is, te bevelen. Men bezigt namelijk nevens [illegible] ook [illegible]

DE VOORNÁAMWOORDEN.

Persoonlijke voornaamwoorden.

§ 242. De persoonlijke voornaamwoorden van den eersten persoon, enkelvoud, zijn de volgende:

[illegible] of [illegible] (sp. uit: kaoula), ook wel eens [illegible] *ik*, *mij*. De eigenlijke beteekenis is *dienaar*, het wordt gebruikt, wanneer men hoffelijk spreekt tot een gelijke, ook tot een mindere, aan wien men eerbied is verschuldigd of dien men beleefd wil toespreken. 1) Het wordt zeer dikwijls

1) Het is welligt niet ondienstig hier op te geven, welk voornaamwoord van den eersten persoon enkelvoud, door Europeanen, meer bepaald door Ambtenaren bij het Binnenlandsch Bestuur, zoomede particulieren, behoort te worden gebruikt in hun aanraking met Inlandsche ambtenaren en beambten. Daarom het volgende. Een kontroleur, Soendasch sprekende tot een Inlandsch Ambtenaar of beambte, kan, zelfs tot den Regent of Patih, gevoegelijk [illegible] bezigen. Gemeenlijk zullen die ambtenaren zich ook met dat voornaamwoord aanduiden, eerstgenoemde ook wel eens met

verbonden met het Arab. woord جَسَد *lichaam*, tot ꦗꦱꦢ꧀ꦏꦮꦸꦭ, ꦗꦱꦢ꧀ꦏꦸꦭ of ꦗꦱꦢ꧀ꦏꦸ, ook wel met afkorting: ꦱꦢ꧀ꦏꦮꦸꦭ, ꦱꦢ꧀ꦏꦸꦭ of ꦱꦢ꧀ꦏꦸ. Gelijken in rang, bv. twee districtshoofden, zullen er zich doorgaans van bedienen, over en weêr, indien te minste niet bijzondere betrekkingen van bloedverwantschap of wel de omstandigheid, dat de een van veel hooger afkomst is, den anderen noopt zich met een nederiger voornaamwoord aan te duiden. Zooals blijkt, bv. uit brief n° 30 van Holle's Modellen van verschillende brieven, wordt het echter ook wel, door voorvoeging van ꦧꦢꦤ꧀, dat evenzoo als ꦗꦱꦢ꧀ *lichaam* beteekent, wat nederiger gemaakt, door een zoon tot zijn vader gebruikt.

2. ꦏꦸꦭ dat evenzoo als ꦏꦮꦸꦭ *dienaar*, beteekent. Het is het gewone voornaamwoord sprekende tot een meerdere. Het krijgt mede zooals ꦏꦮꦸꦭ soms een Arab. woord voor zich, dat lichaam beteekent, namelijk ꦗꦶꦱꦶꦩ꧀ (Ar. جِسْم), en dan wordt ꦗꦶꦱꦶꦩ꧀ꦏꦸꦭ of met afkorting ꦱꦶꦩ꧀ꦏꦸꦭ o. a. gebruikt door den dorpeling, sprekende tot zijn loerah (dorpshoofd) en door laatstgenoemden nevens ꦗꦶꦱꦶꦩ꧀ꦲꦧ꧀ꦢꦶ tot het onderdistriktshoofd, zoomede tot het distriktshoofd. Ook kinderen sprekende tot hun vader, duiden zich wel aan met ꦗꦶꦱꦶꦩ꧀ꦏꦸꦭ.

3. ꦲꦧ꧀ꦢꦶ (Ar. عَبْد *dienaar*), nederiger dan het zoo even genoemde ꦏꦸꦭ. Door voorvoeging van ꦗꦶꦱꦶꦩ꧀ wordt het zulks nog meer. Het gebruik van ꦗꦶꦱꦶꦩ꧀ꦲꦧ꧀ꦢꦶ komt, behalve dat het zooals gezegd werd, wat nederiger is, overeen met dat van ꦗꦶꦱꦶꦩ꧀ꦏꦸꦭ bepaaldelijk is het ook nevens ꦲꦧ꧀ꦢꦶꦢꦊꦩ꧀ letterlijk *'s vorsten dienaar* of *uw Hoogheids dienaar*, het

---

ꦏꦸꦭ, hetgeen hem tegenover een kontroleur geoorloofd is. De Ambtenaren beneden den rang van patih, zullen, als de kontroleur zich met ꦏꦮꦸꦭ noemt, uit eigen beweging van zich zelf een nederiger voornaamwoord gaan gebruiken.

Een Assistent Resident behoort, tot den Regent of patih sprekende, zich insgelijks te noemen met ꦏꦮꦸꦭ. Tot een distriktshoofd en mindere ambtenaren bezige hij ꦏꦸꦭ. Is de toegesprokene een hoofd van zeer inferieuren rang, en zijn er termen om wat minder vriendelijk te zijn, dan kan hij ꦲꦏꦸ gebruiken.

De Resident mag, sprekende tot Regent of patih, zich noemen met ꦏꦸꦭ, en zulks kan hij ook gevoegelijk doen tot een distriktshoofd. Tot al de overigen is ꦲꦏꦸ geoorloofd.

Wat particulieren betreft, hangt het natuurlijk af van den voet van gemeenzaamheid, waarop zij staan met de inlandsche ambtenaren, van welk voornaamwoord zij zich behooren te bedienen. Veelal zullen echter ook zij kunnen volstaan met ꦏꦮꦸꦭ of wel met ꦗꦱꦢ꧀ꦏꦮꦸꦭ.

voornaamwoord, waarmeê men zich noemt, sprekende tot den Regent. Het wordt ook wederom afgekort tot [illegible]

4. [illegible] dat vooral in de dorpen door gelijken wordt gebezigd, ook wel door iemand, sprekende tot zijn jongeren broeder. Deze laatste behoort zich dan te noemen met [illegible] of wel met [illegible] Zonderling is 't, dat vrouwen en meisjes dit voornaamwoord niet mogen bezigen, waarop dit steunt, is mij onbekend.

Van de persoonlijke voornaamwoorden eerste persoon enkelvoud, waarmeê men zich aanduidt, sprekende tot een geringere, is het minst uit de hoogte:

a. ꦲꦺꦴꦫꦁ wel hetzelfde woord als het Mal. اورڠ orang, *persoon*, *individu*, *mensch*, *lieden*. Wij maakten boven, bij de bespreking van den *Propositief*, reeds kennis met dit voornaamwoord, en zagen daar, dat het ook gebezigd wordt als pers. voorn. van den eersten persoon meervoud, dus voor *wij*, *ons*. Hieronder, bij de persoonlijke voornaamwoorden van den 2e persoon, zullen wij nog een eigenaardige wijze van gebruik van dit ꦲꦺꦴꦫꦁ hebben te vermelden.

Dan volgt

b. ꦏꦩ꧀ꦩꦶ hetzelfde woord als het Mal. *kami*, *wij* (zie de Mal. grammatica). Wel plaatst men, dit voornaamwoord bezigend, zich veel hooger dan de toegesproken persoon, en kan het dus slechts gebezigd worden tot iemand, die veel lager in rang is, maar het is toch vriendelijk. Het wordt ook wel gebruikt door den man, sprekende tot zijn vrouw, en bij hetgeen er reeds van gezegd is in de noot aan het begin van dit hoofdstuk, kan hier nog gevoegd worden, dat een Europeaan sprekende tot zijn bediende, er zich ook allezins gepast meê kan aanduiden.

Eindelijk noemen wij hier nog:

c. ꦱꦺꦁꦏꦺꦴꦏ꧀ Dit is zeer uit de hoogte en mag mitsdien, zonder aan de wellevendheid te kort te doen, slechts gebruikt worden door zeer aanzienlijken, sprekende tot geringen of tot personen veel lager in rang. Ouders mogen er zich ook meê noemen, sprekende tot hun kinderen. Uit de omstandigheid, dat het zeer uit de hoogte is, volgt als van zelf, dat ꦱꦺꦁꦏꦺꦴꦏ꧀ al heel spoedig of doorgaans het voornaamwoord is, waarmeê iemand zich noemt als hij een ander beknort, met hem twist, enz. Het is dan grof.

Waar men bij zich zelf spreekt zoomede in een uitroep niet gerigt tot iemand, is voorts ꦱꦺꦁꦏꦺꦴꦏ꧀ het gebruikelijke voornaamwoord. Minder gewoon, en dan ook nog slechts bij zich zelf sprekende, is ꦏꦩ꧀ꦩꦶ terwijl ꦲꦺꦴꦫꦁ naar het schijnt, slechts zeer zeldzaam zoo wordt gebezigd.

§ 243. Het behoeft nauwelijks te worden gezegd, dat, naarmate men zich nederiger, meer onderworpen enz. wil uitdrukken, men ook een nederiger

8

voornaamwoord gebruikt. Zoo zal bijv. een bediende, die zich, sprekende tot zijn meester, gewoon is te noemen met [illegible] of [illegible] niet zelden [illegible] of [illegible] bezigen, wanneer hij een verzoek doet, om vergeving vraagt voor een misslag of derg.

Ook moet nog worden opgemerkt, dat men in de dorpen, bij de keuze van het te gebruiken voornaamwoord, dikwijls niet zeer nauwlettend is, en eindelijk nog dat kinderen, onder elkaâr, bv. spelende, gemeenlijk zich noemen met [illegible] of wel met [illegible]

Over [illegible] zoomede [illegible] [illegible] enz. zie § 254 en volgg.

§ 244. Het *persoonlijk voornaamwoord van den eersten persoon meervoud* is het reeds een paar maal genoemde [illegible] Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 151, r. 1 [illegible] *Djapar zeide: hoort eens broeders, nu hebben wij reeds zeer langen tijd onze ouders verlaten, en zulks terwijl wij geen succes hebben.* Zooals ook uit dit voorbeeld blijkt, sluit [illegible] den toegesproken persoon of de toegesproken personen in. Sluit men den persoon, tot wien men spreekt, uit, dan bezigt men als *pers. voornaamwoord v. d.* 1e *pers. mvd.* het persoonlijk voornaamwoord 1e persoon enkelvoud met [illegible] S. [illegible] B. *alle* er achtergevoegd. Zoo bv. bl. 7, r. 2 v. o. der zoo even genoemde Gesch. van Abd. en Abd. waar kinderen spreken tot hun vader: [illegible] *in eerbiedige beantwoording van Uwe vraag moge dienen, de reden, dat wij voor U verschijnen, is, dat we het verzoek wenschen te doen, om beschonken te worden met geld, om handel meê te drijven.*

Dat het voornaamwoord, waar de zin er niet onduidelijk door wordt. ook wel eens wordt weggelaten, blijkt uit hetgeen we vinden bl. 155, 5 r. v. o. Daar toch lezen we: [illegible] 1) *wij vertrokken uit Syrie.* Dat de auteur zóo zou geschreven hebben, omdat, door de opnoeming van de broeders afgeleid, *hij* daar spreekt, en niet Djapar laat spreken, is, met het oog op het volgende [illegible] *vader*, niet wel aanneemlijk.

§ 245. Van de persoonlijke voornaamwoorden van den 2e persoon enkelvoud, mag in de eerste plaats genoemd worden:

[illegible] S. *gij*, *ge* of *je*, [illegible] en [illegible] B. of wel B. L. *U.* Hoffelijker dan [illegible] is het, van dit laatste, door verlenging met het aanhechtsel [illegible] *na*, gevormde [illegible] Zoo zegt men, geen hooger

---

1) [illegible] moet onvertaald blijven, het dient hier tot niets anders dan om een begin te maken.

voornaamwoord willende bezigen, maar toch eenigzins hoffelijk willende spreken, bv. [illegible] *wie is van plan op reis te gaan, u* 1) *of Djiam?* Het wordt voorts gebezigd door echtgenooten over en weêr, en dan niet zeldzaam afgekort tot [illegible] Zoo bv. in antwoord op een vraag van den man: [illegible] *vrouw, voor wien is dit eten bestemd?* antwoordt de toegesprokene wel [illegible] i. pl. v. [illegible] *voor u.* Bepaaldelijk door de vrouw, sprekende tot haar man, wordt ook zeer dikwijls gebezigd het bovengenoemde [illegible] op dergelijke wijze als [illegible] met [illegible] verlengd tot [illegible] en ook wel [illegible] dat desgelijks met [illegible] gevormd is van [illegible] 2) Omtrent [illegible] kan nog opgemerkt worden, dat het mede als titelatuur gebezigd wordt, in het opschrift van een brief, bijv. van een zoon aan zijn vader. Een voorbeeld heeft men in brief n° 30 van Holle's modellen van verschillende brieven.

§ 246. Andere *voornaamwoorden van den 2e persoon enkelvoud*, zijn:

[illegible] *jij, jou.* Hetgeen betreffende [illegible] (§ 242 c) is opgemerkt, geldt ook voor [illegible] Ouders mogen het bezigen tot hun kinderen, en zeer aanzienlijken kunnen zulks doen, sprekende tot geringen. Zoodra zij echter zoo'n geringe maar eenigzins vriendelijk willen toespreken, moeten zij zich van een ander voornaamwoord, bijv. van [illegible] bedienen. Kinderen gebruiken het over en weêr, zooals zij ook [illegible] of [illegible] bezigen (§ 242). Twistende, scheldende of iemand op ruwe wijze beknorrende, is [illegible] alligt het voornaamwoord van den 2e persoon, zooals [illegible] dat van den eersten.

Een vriendelijk voornaamwoord van den 2e persoon, waarmeê echter, omdat het te familiaar is, meerderen niet mogen toegesproken worden, is [illegible] een zamentrekking van [illegible] *vriend* en [illegible] zoodat het dus eigenlijk beteekent *mijn vriend.* Men acht het ongepast, dat vrouwen en meisjes dit voornaamwoord gebruiken. Verg. boven § 242, 4. In plaats van [illegible] zegt men ook wel [illegible]

Het Javaansche voornaamwoord van den 2e persoon [illegible] wordt ook nog al veelvuldig gebruikt, Het is in het Soendasch een beleefd of hoffelijk voornaamwoord, maar meer ook niet, en dus tot personen, veel hooger in rang dan men zelf, is het minder gepast. Voor het overige is

---

1) Hoewel [illegible] niet heelemaal *u* is, ben ik toch genoodzaakt, ten einde eenig onderscheid te hebben, het daarmee te vertalen.

2) Een voorbeeld vindt men § 251, ik heb het daar geplaatst, omdat wij sprekende zooals de vrouw daar spreekt: veelal *gij zelf* zeggen.

het echter moeijelijk, een vasten regel op te geven voor het gebruik van dit voornaamwoord, men leeft er vrij willekeurig meê. Plaatsen waar het gebezigd is, zijn: Sp. d. J. bl. 44, 4 r. v. o., id. 117, 8 r. v. b. en 4 r. v. o.; id. 125, 8 r. v. o. id 132, 2 en 3 r. v. b.; id. 141, r. 1 v. b. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 73, 3 r. v. o., id. 179, 5 r. v. b.; Kitab Dongeng [Javaans schrift] noe araněh bl. 7, 2 r. Enz.

Hierbij kan nog gevoegd worden, dat het onder het volk gebruikelijk is, iemand, dien men niet kent, aan te spreken met [Javaans schrift]

Voorts moeten nog genoemd worden:

[Javaans schrift] het is beleefd, maar komt als zijnde verouderd, weinig voor.

[Javaans schrift] insgelijks een hoffelijk of wel vriendelijk voornaamwoord, men kan het gebruiken tot een gelijke en ook tot een mindere, dien men vriendelijk wil toespreken.

[Javaans schrift] Over het gebruik van dit woordje, bij wijze van pers. voornaamwoord, zal hieronder het noodige worden gezegd.

Hetzelfde woord als het Mal. kita, *wij*, met insluiting van den toegesproken persoon, is [Javaans schrift] dat in poëtisch Javaansch ook de beteekenis heeft van *gij*, *u*. Het wordt zoo goed als niet gebruikt, op Bandoeng zou de Regent het soms doen.

§ 247. Ten slotte moeten wij als voornaamwoord van den 2e persoon ook nog vermelden het, als voornaamwoord van den eersten, reeds herhaaldelijk genoemde [Javaans schrift] Men bezigt het tot een gelijke en ook wel tot een mindere. Zoo bv. zegt in de hierbij gevoegde zamenspraken (bl 20, r. 1) de eene koopvrouw tot de andere: [Javaans schrift] *hoe gaat het 's nachts met het goed, wordt het bewaard door den eigenaar of bewaar jij het maar?* Zie hier nog een ander voorbeeld: [Javaans schrift] *hoeveel bedraagt Moetahars betaling per maand?* Antw. [Javaans schrift] *hij krijgt vijf gulden.* De vrager hervat: [Javaans schrift] *en jij, hoeveel krijg je 's maands?* Antw. [Javaans schrift] *ik, vijftien gulden zilver.*

§ 248. Aan sommige van de hier bovengenoemde voornaamwoorden van den 2e persoon kan, door invoeging van den klank ar (§ 113 en volgg.) den *meervoudsvorm* worden gegeven. Maar slechts met [Javaans schrift] wordt zulks doorgaans gedaan. Niet zelden ook krijgt, waar men dit voornaamwoord gebruikt, slechts het werkwoord den meervoudsvorm. Zoo bv. tot velen: [Javaans schrift] *hebt gijl. reeds gegeten?* Evenzoo [Javaans schrift] *morgen moet gijl. op reis gaan.*

Men vindt het „stijf" om in gevallen zooals deze, waar het voor den zin niet noodig is, het pluralis ook nog eens door het voornaamwoord uit te drukken.

§ 249. Als voornaamwoorden worden voorts nog gebruikt allerlei titelaturen, zooals bv. [illegible] enz. Ook verwantschapstermen zooals bv. [illegible] enz. enz. worden zeer veelvuldig gebezigd 1)

§ 250. De voornaamwoorden van den derden persoon enkelvoud, *hij*, *zij*, *hem*, *haar*, beteekent men in het Soendasch: soms met [illegible] bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 125, 7 r. [illegible] *meenende, dat hij tot geliefde werd begeerd;* Sp. d. J. bl. 21, l. r. *die niet over en weêr wil helpen*, [illegible] *en slechts behouden* (of *ongedeerd*) *hij maar*, waarvoor wij zeggen: *en slechts denkt op zelfbehoud.* Gemeenlijk bezigt men echter [illegible] en [illegible] waarvan dan [illegible] ook [illegible] en [illegible] Basa. Daarbij kunnen nog gevoegd worden [illegible] en [illegible] Dit laatste wijkt van de anderen af, in zooverre, dat het slechts gebruikt wordt voor *hem*, *haar*, daarentegen ook voor het meervoud *hen*, *haar*, *ze*. Bv. Gesch. van Samaoen: [illegible] *er was niemand die hem evenaarde.* Zooals wij later zien zullen, treedt [illegible] ook nog anders dan als pers. voornaamwoord op, hier voegen wij nog slechts bij, dat men ook zegt [illegible] maar dan altijd met het voorzetsel [illegible] *ka*. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 105, 2 r. v. o. [illegible] *wat meer is de boete werd hem opgelegd.* [illegible] enz. zijn, zooals in § 245 reeds werd gezegd, met behulp van het aanhechtsel [illegible] verlengde vormen. Ook slechts bij [illegible] en [illegible] wordt het invoegen van den klank *ar* tot meervoudsvorming, doorgaans gedaan (§ 248). Eindelijk kunnen als voornaamwoorden van den derden persoon ook nog optreden [illegible] en [illegible] Zie over deze woordjes § 254 en volgg.

---

1) De hiergenoemde titelaturen zoomede verwantschapstermen zijn met meer andere in het woordenboek te vinden, alwaar ook het noodige, over de wijze van ze te gebruiken, is gezegd. De vraag aan het slot van I van het artikel [illegible] gedaan, zal in dezen zin moeten beantwoord worden, dat waar, zooals bv. Gesch. van Soepĕna bl. 59, 3 r. [illegible] *ja, het is waar, Oom is zijn oudere broeder*, [illegible] beteekent *oudere broeder* (*zuster*), dit het Sanskr. âdi is, dat in het Ln. sub II wordt vermeld, en dat o. a. *de eerste* beteekent. Zoo beteekent dan, om nog een voorbeeld te noemen: [illegible] letterlijk: *de jongenheer Petrus is de eerste met betrekking tot den jongenheer Adriaan*, d. i. *de jongenheer Petrus is de oudere broeder van den jongenheer Adriaan.*

§ 251. Ons reflexief voornaamwoord *zich* of wel ons *zich zelf* drukt men uit door [illegible] met [illegible] of wel [illegible] Basa. Bv. Gesch. van Abd. en Abd, bl. 47, 5 r. v. o. *dat er een zeer magtige toovenaar was*, [illegible] *die zich de gedaante kon geven van een dier;* id. bl. 41, 9 r. v. o. [illegible] *maar al forceerde hij zich ook om het te kunnen.* Sp. d. J. bl. 56, 4 r. v. b. [illegible] *de steenmarter verklapte echter zich zelf.* [illegible] met [illegible] of wel [illegible] B. gebruikt men insgelijks.

Ook voor *ik zelf* zoomede *ons zelf* of wel *ons* bezigt men [illegible] maar het heeft dan geen Basa. Zoo bv. [illegible] *indien*! *gij ongelukkig wordt, dan word ik zelf zulks voorzeker ook;* [illegible] *ik zelf schep daar ook behagen in, maar als er onderwijl iets noodzakelijks is, dan laat ik het tijdelijk rusten;* Sp. d. J. bl. 31, 4 r. v. o. [illegible] *komt, laten we ons maar in gindschen vijver storten, die strekke ons tot graf.* Waar wij voor den nadruk i. pl. v. *hij* veelal *hij zelf* zeggen, gebruikt men [illegible] (§ 250) en waar wij om dezelfde reden *gij zelf* verkiezen boven *gij*, [illegible] (§ 245). Zoo bv. Sp. d. J. bl. 85: 4 r. v. o. [illegible] *maar hij zelf was lui en werkte nooit;* id. bl. 76, 3 r. *al wie een kuil graaft voor een ander,* [illegible] *hij zelf stort er soms in;* id. bl. 10, 4 r. v. o. [illegible] *dan zult gij zelf insgelijks geholpen worden.* De vrouw sprekende tot haar man gebruikt ook wel het reeds boven (§ 245) genoemde [illegible] Bv. [illegible] *hoe heb ik het met je,* of *waarom, mijn kip geslagt?* Antw. van de vrouw: [illegible] *gij zelf zeidet immers ze te slagten.*

§ 252. Voorts wordt [illegible] met [illegible] en [illegible] B. nog gebruikt om ons *zelf, in eigen persoon* te beteekenen. Het krijgt dan echter het voorzetsel [illegible] *door.* Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 52, 16 r. v. o. [illegible] *wil mijn oudere broeder zelf gaan strijden, dat hij zich toerust;* [illegible] *mijn meester is soms in eigen persoon bezig zijn eten te koken.* Ook *uit zich zelf, van zelf* wordt met [illegible] uitgedrukt. Bv. Gesch. van Soepĕna bl, 42, 6 r. [illegible] *dan deed dat kanon zich altijd van zelf hooren.* In deze beteekenis is er geen Basa. Eindelijk kan [illegible] nog zijn zva. [illegible] waar dit den zin heeft van ons *eigen*. Het Basa woord is dan wederom [illegible] Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 13, 17 r. v. o. [illegible] *om niet te spreken van zijn eigen arbeid.*

§ 253. Het zoo even genoemde [Javanese script] dat ook *alleen* beteekent, heeft, vooreerst in die beteekenis, maar ook, waar het optreedt in den zin van ons *zelf* of wel van ons *eigen*, als p a n ĕ n g a h woord dikwijls [Javanese script]. Het B a s a woord is hetzelfde als dat van [Javanese script] namelijk [Javanese script]. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 83, 7 r. [Javanese script] *wat meer is, ik zelf ben ook reeds door dien man opgeligt;* id. bl. 59, 8 r. v. o. [Javanese script] *ik ben aan het leven van Abdoerrahim even zoo gehecht als aan mijn eigen leven.* Als [Javanese script] den zin heeft van: *uit zich zelf, van zelf, bij zich zelf*, heeft het geen B a s a. Plaatsen, waar men het zoo vindt gebezigd, zijn o. a. Sp. d. J. bl. 115, r. 1 en 111, 2 r. v. o.

Opmerking verdient ook nog, het gebruik van [Javanese script] zooals bv. Sp. d. J. bl. 107, 4 r. v. o. Daar is het namelijk te vertalen met ons bezittelijk voornaamwoord of wel bepalend lidwoord. Het B a s a woord is alweer [Javanese script] en zou de bedoelde zinsnede [Javanese script] *nji Mĕntik wrong haar (de) handen*, in Basa luiden: [Javanese script].

In een enkel geval, namelijk als men met nadruk spreekt, wordt het voorzetsel [Javanese script] *door* (§ 251) ook wel gevoegd voor [Javanese script] en [Javanese script].

§ 254. Veelvuldig daarentegen krijgen [Javanese script] en [Javanese script] voor zich het woordje [Javanese script] dat *lichaam*, *lijf* beteekent, van daar ook *persoon*, *individu*, en voorts gebruikt wordt in de zin van de voornaamwoorden: *ik*, *mij*, *u*, *hij*, *hem*, *zijn*, zoomede in dien van het reflexief voornaamwoord *zich*. Met [Javanese script] en [Javanese script] (§ 242, 2 en 3) wordt het zamengesteld tot zeer nederige voornaamwoorden van den eersten persoon. Zoo bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 25, 6 r.; Kitab Dongeng [Javanese script] n. a. bl. 9, 4 r. v. o. id 15, 11 r. Als voorbeelden van het gebruik van [Javanese script] kunnen verder dienen de plaatsen: Gesch. van Abd. en Abd. bl. 53, 3 r. v. o., 81, 7 r., zoomede Kitab Dongeng [Javanese script] n. a. bl. 5, 2 r.

Wordt [Javanese script] hetgeen zooals reeds werd gezegd, veelvuldig geschiedt, zamengevoegd met [Javanese script] of [Javanese script] tot [Javanese script] of wel [Javanese script] dan komt de beteekenis van de aldus gevormde uitdrukking overeen met ons: *mij zelf*, *u zelf*; *hem zelf* of wel *zich zelf*. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 49, 3 r. v. o. [Javanese script] *vader nu was ontzettend ellendig, maar hij dacht bijna niet aan zich zelf* (of *hem zelf*); Sp. d. J. bl. 157, 1. r. [Javanese script] dat staat gelijk met *zich zelf* (of *u zelf*) *kwaad te doen.*

---

1) Het B a s a woord voor [Javanese script] als dat beteekent *alleen*, is [Javanese script].

§ 255. Niet minder veelvuldig dan [illegible] bezigt men zoo met [illegible] het woordje [illegible] S. [illegible] B. dat insgelijks *lichaam*, *lijf* beteekent, en kan dan ook [illegible] waarvan [illegible] P. en [illegible] B. zoomede B.L. hetzelfde beteekenen als [illegible] Zoo bv. Gesch. ven Soepĕna bl. 3, 15 r. v. o. [illegible] *denk liever eens rijpelijk na over u zelf.* Ook *hij zelf*, bv. Sp. d. J. bl. 50, 3 r. [illegible] *en bij slot van rekening begaat hij ze zelf.* Soms wordt [illegible] ook wel gebruikt, waar wij slechts het persoonlijk voornaamwoord bezigen. Bv. Sp. d. J. bl. 132, 3 r. v. o. *mijn kunde bepaalt zich tot het maken van spijkers*, [illegible] *en ze faalt niet mij te voorzien van levensonderhoud.*

Alleen, d. w. z. zonder [illegible] wordt [illegible] voorts zeer dikwijls gebruikt bij wijze van *persoonlijk voornaamwoord* en ook wel om *zich* of *zich zelf* te beteekenen. Zoo vooreerst, als *pers. voornaamwoord van den tweeden persoon*, wanneer men zich vriendelijk wil uitdrukken. Bv. [illegible] *van af gisteren ben ik op u wachtende geweest.* Ten anderen *als persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon.* Bv. Sp. d. J. bl. 75, 4 r. *de adjag werd beducht*, [illegible] *dat hem een onheil zou overkomen;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 119, 1. r. [illegible] *Noeroedin dacht er over na wat hem te doen stond* (of *wat hij zou gaan doen*). Een voorbeeld, waarin [illegible] *zich* of *zich zelf* beteekent, hebben wij in Gesch. van Soepĕna bl. 50, 4 r. [illegible] *moge vader op zijn hoede zijn en zich zelf bewaken.* Een ander voorbeeld vindt men bl. 10, 12 r.

§ 256. Wordt, zooals ook wel eens geschiedt, [illegible] zamengevoegd met een, in dat geval den zin van het bezittelijk voornaamwoord hebbend, persoonlijk voornaamwoord, bv. met [illegible] of [illegible] (§ 242, b en c) of wel [illegible] (§ 245), tot [illegible] [illegible] of wel [illegible] dan staan deze uitdrukkingen, wat het gebruik er van betreft, op een lijn met dat voornaamwoord. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 27, 4 r. [illegible] *vast stort ik in het verderf* of *vast is mijn verderf;* id. 41, 2 r. [illegible] *want ook gij raakt dan getroffen door een onheil.*

Zeer dikwijls heeft dergelijke zamenvoeging plaats met benamingen van bloedverwantschap of wel met betitelingen. Vooral in Basa doet men zulks gaarne, en [illegible] beteekent dan zooveel als *de geëerde persoon.* Zoo bv. Modellen Soendasche brieven van Holle bl. 27, 5 r. v. b. [illegible] *de geëerde persoon van ouderen broeder;* id. bl. 39, 3 r. [illegible] *de geëerde persoon van vader;* Gesch. van Soepĕna bl. 63, 10 r. [illegible]

[illegible] *mijn geëerde zoon*; id. bl 4, l. r. waar een vorstin spreekt tot haar echtgenoot: [illegible] *de geëerde persoon van* [illegible] d. i. *de geëerde persoon van mijn echtgenoot* of *mijn geëerde echtgenoot*. Zoo ook [illegible] enz.

Waar men geen Basa spreekt, bezigt men [illegible] de benaming van bloedverwantschap of wel de betiteling wordt dan door die voorvoeging van [illegible] als ik mij zoo uitdrukken mag, vervriendelijkt. Zoo is bv. [illegible] Gesch. van Soepĕna bl. 7, 13 en 17 r., vriendelijker dan [illegible] En dat is ook het geval als [illegible] zooals bv. op bl. 66, 11 r. van meergenoemd werkje, gevoegd wordt vóor een voornaamwoord. In het Hollandsch is die wijziging van zin echter niet terug te geven, en moeten wij het [illegible] dat men daar vindt, als of er slechts [illegible] stond, vertalen.

Bezittelijke voornaamwoorden.

§ 257. Als zoodanig worden gebezigd vooreerst de hierboven genoemde persoonlijke voornaamwoorden. Men voegt ze ten dien einde eenvoudig *bij wijze van bepaling* achter het zelfstandig naamwoord, zoo bv. [illegible] *je kind*; [illegible] *mijn huis*, enz. Ook kan, zooals wij reeds zagen (§ 253) met [illegible] zoomede met een uitdrukking, zooals bv. [illegible] (§ 256), de zin van het bezittelijk voornaamwoord worden uitgedrukt.

Ten anderen worden, bij wijze van bezittelijke voornaamwoorden, gebruikt de in § 249 bedoelde en ten deele opgenoemde titelaturen, zoomede verwantschapstermen of benamingen van bloedverwantschap.

Zoo kan bv. beteekenen: [illegible] *Uw kind*; [illegible] *mijn bede*; [illegible] of [illegible] *mijn leven*, ook *uw leven*.

§ 258. Een speciaal bezittelijk voornaamwoord van de 2e persoon is [illegible] Het wordt gebezigd als panĕngah woord, maar ook niet zeldzaam als Basa of wel Basa loehoer woord. Zoo bv. Gesch. van Samaoen: [illegible] [illegible] *goes, nu vertrouwt uw vader moeder niet*; Gesch. van Abd. en Abd. bl. 159, 9 r. v. o. [illegible] *en doe mijn respect aan uw vader*

§ 259. Als bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon bezigt men voorts zeer veelvuldig het aanhechtsel [illegible] verdubbeld, als het woord gevormd is met een aanhechtsel. Zoo bv. [illegible] *zijn paard*, maar [illegible] *zijn naam*, omdat het woord [illegible] *naam*, met behulp van een aanhechtsel is gevormd. Desgelijks [illegible] ([illegible] *goederen*, *bezittingen*, van [illegible] door middel van herhaling der eerste lettergreep en aanhechting van [illegible]), *zijn goederen*, *zijn have en*

goed; (*braafheid, nauwgezetheid,* van met behulp van het voorvoegsel en het aanhechtsel) *zijn braafheid, zijn nauwgezetheid;* (van *weten, kennen,* met behulp van het aanhechtsel) *zijn weten, zijn kennen;* enz.

§ 260. Zooals Prof. Roorda reeds opmerkte (zie Jav· Gr. N. U. § 211) is het Soendasche het Javaansche waarvoor in een paar gevallen ook en het Maleische *nja* een en hetzelfde aanhechtsel.

Wat de functie er van betreft in het Soendasch, in het algemeen kan men zeggen, dat het aanhechtsel dient om een betrekking aan te duiden tusschen hetgeen beteekend wordt door het woord, waaraan het wordt gehecht, en iemand of iets.

Die betrekking drukken wij in het Hollandsch op onderscheidene wijzen uit.

Vooreerst waar wij spreken van een persoon of zaak, met betrekking tot een ander bepaald persoon of een ander bepaalde zaak, door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon. Hiervan gaven wij reeds eenige voorbeelden.

Ten tweeden door het bepalend lidwoord. Immers spreken wij van een persoon of zaak, met voorvoeging van het bepalend lidwoord, dan spreken wij van dien persoon of van die zaak in betrekking tot iets anders, dat wel is waar niet altijd genoemd of niet op nieuw genoemd wordt, maar dat men toch voor den geest heeft. Zoo wordt bijv. Sp. d. J. bl. 99, 5 r. waar wij vinden van *toespijzen*, gesproken in betrekking tot de rijst, die de persoon, waarvan daar sprake is, at. Die betrekking nu, waardoor de toespijzen worden bepaald, drukken wij in het Hollandsch uit door het bepalend lidwoord, en vertalen zoo met *de toespijzen.*

Desgelijks Gesch. van Abd. en Abd. bl. 39, 4 r. v. o. *wat het schip betreft, dat was vaders eigendom, de stuurman was iemand van de stad Maskat, met name Ganaïm.* De betrekking, waardoor de stuurman wordt bepaald, er wordt namelijk van hem gesproken in betrekking tot een bepaald schip, drukken wij ook hier uit door het bepalend lidwoord. Soms kan men het aanhechtsel, naar men verkiest, òf door het bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon of wel door het bepalend lidwoord vertalen. Zoo kan men, om maar een voorbeeld te noemen, het op bl. 77, 10 r. van Sp. d. J. vertalen met *zijn zeggen* was, maar ook met *het zeggen* (namelijk van den leeuw) was. Dat wij, om wat meer gewoon Hollandsch te hebben, hier *zeggende* zouden bezigen, doet natuurlijk niets tot tot de zaak af.

§ 261. In het hierboven bijgebragte voorbeeld zouden wij de zinsnede [illegible] i. pl. v. met *de stuurman was iemand van de stad Maskat*, ook gevoegelijk kunnen vertalen met *stuurman er van* (of *er op*) *was* enz. En zoo, met *er van* of *ĕr van*, waarin door *er* of *ĕr* gewezen wordt op iets, dat men voor den geest heeft, zouden wij de betrekking, die door het aanhechtsel wordt uitgedrukt, geheel juist hebben teruggegeven. In dien zin moet dan ook het aanhechtsel opgevat worden bij een uitdrukking, zooals bv. [illegible] *iederen dag*, *dagelijks*, wel te onderscheiden van [illegible] *den geheelen dag* en van daar *onafgebroken*, *al maar door*, *den geheelen tijd.* Een voorbeeld van dit laatste vindt men Gesch. van Abd. en Abd. bl, 69, 7 r. v. o. [illegible] *den geheelen tijd zat hij met de handen aan de rozenkrans.* En van [illegible] is dit er een: [illegible] *tijdens ik mij op Batavia bevond*, *was ik iederen dag in gezelschap van Europeanen.* Spreker heeft voor den geest het verblijf te Batavia, en daarop wijst het aanhechtsel. Wij kunnen zulks doen met behulp van *er* of *ĕr*, en zoo heeft het Soendasch eigenlijk: *tijdens ik mij op Batavia bevond*, *was ik den geheelen tijd er van* (nam. van dat verblijf) *in gezelschap van Europeanen.*

§ 262. Waar gesproken wordt met betrekking tot een persoon of als zoodanig gedachte zaak, en wij die, door het aanhechtsel uitgedrukte betrekking, zooals boven reeds werd opgemerkt, teruggegeven met de bezittelijke voornaamwoorden van den derden persoon *hem*, *haar* of *hun*, daar beteekent het aanhechtsel ook eigenlijk *van hem*, *van haar* of *van hen.* Zoo luidt, om ons maar wederom tot een voorbeeld te bepalen, Sp. d. J. bl. 108, 6 r. v. o. *er was een knaap*, *genaamd Bĕgòg*, *hij was het kind van een jager*, [illegible] *zijn vader was in het bosch door een schurk doodgeschoten*, het Soendasch eigenlijk: *vader van hem was in het bosch door een schurk doodgeschoten.*

§ 263. Zie hier nog een, uit de „Gesch. van Raden Sapri" genomen voorbeeld, waarin de eigenaardige functie van het aanhechtsel duidelijk uitkomt. Het is dit: [illegible] *kijk, daar vond hij een diepe put*, *het water er van was zeer helder*, *maar de emmer*, namelijk de emmer, die bij de put behoorde te zijn, *was er niet.* Opmerking verdient, dat wij in de laatste zinsnede het onbepalend lidwoord zouden bezigen, wij zouden namelijk zeggen: *maar een emmer was er niet.* Zóo vertalende, drukken wij echter de betrekking, die in het Soendasch door het aanhechtsel wordt uitgedrukt, niet uit in het Hollandsch.

§ 264. Intusschen, zulks is ook niet altijd mogelijk. Zoo vindt men bv.

wel [illegible] *indien*, [illegible] *opdat* en dergelijke woordjes, voorzien van het aanhechtsel, en hoewel ook dan, met behulp van hetgeen hierboven werd opgemerkt, de aanhechting van [illegible] grammatisch voldoende kan worden verklaard, zoo kunnen wij toch, hetgeen er meê in het Soendasch wordt uitgedrukt, niet teruggegeven in het Hollandsch. Een wijziging van beteekenis door het aanhechtsel is ook bij sommige woorden op te merken. Zoo kan [illegible] hetzelfde beteekenen als [illegible] *daar straks*, *zoo even*, maar ook: *te voren*, *vooraf*, *voorheen*, *vroeger*, *eerst;* en beteekenen [illegible] [illegible] of [illegible] *straks*, *zoo aanstonds*, *aanstaande*, *eerstkomende*, maar [illegible] [illegible] of [illegible] *met der tijd*.

§ 265. Dat het aanhechtsel voorts nog gebezigd wordt bij de vorming van een Superlatief, zagen wij reeds boven (§ 155). Ook dan moet het, volgens hetgeen in § 260 werd gezegd, worden verklaard, en zoo beteekent het [illegible] in het, aan het slot van genoemde § 155 gegeven voorbeeld, eigenlijk: *de allereerste met betrekking tot rijk zijn*.

§ 266. Krijgt een van het aanhechtsel [illegible] voorzien telwoord (§ 133 b) ook nog het aanhechtsel [illegible] m. a. w. is het, door dat telwoord [illegible] genoemde tal bepaald, door de betrekking tot te voren genoemde of wel den spreker voor den geest staande personen of zaken, dan is het aanhechtsel terug te geven met het bepalend lidwoord. Zoo bv. [illegible] *het drietal*, van [illegible]. Betreffende [illegible] valt op te merken, dat wanneer dit het aanhechtsel krijgt, het woord een kleine wijziging ondergaat, het wordt dan namelijk niet [illegible] maar [illegible].

§ 267. Eindelijk bezigt de taal ook nog het aanhechtsel [illegible] tot vorming van persoonlijke voornaamwoorden van den derden persoon van die van den tweeden persoon (§ 250).

§ 268. Alvorens van de bezittelijke voornaamwoorden af te stappen, moeten wij nog gewag maken van een bijzondere wijze om te beteekenen, dat iets iemand toebehoort, van hem is. Men kan zulks namelijk doen met behulp van het woordje [illegible] waarvan alsdan [illegible] P. en [illegible] B. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 39, 4 r. v. o. [illegible] [illegible] *wat het schip betreft*, *het was het eigendom van vader* of *het was van vader;* Sp. d. J. bl. 153, 7 r. [illegible] [illegible] *want hij is mijn eigendom niet* of *hij is niet van mij*. Andere voorbeelden vindt men Sp. d. J. bl. 43, 9 r., 81, 2 r. v. o., 110, 7 r. v. o., 121, 8 r., 142, 2 r. en 153, 7 r. Ook kan [illegible] den meervoudsvorm krijgen (§ 111 en volgg.). Bv. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. D. i.: *Meester*, *moeten de kippen teruggebragt worden?* Antwoord: *laat maar*, *ze zijn immers zijn* (*haar*) *eigendom*, of *ze zijn immers van hem* (*haar*), of wel: *ze zijn immers de zijne* (*de hare*).

§ 269. Betreffende het Basa woord [illegible] dat eigenlijk Javaansch is en door Roorda met *veraanzienlijkt* of wel *verheerlijkt* wordt vertaald, moet nog opgemerkt worden, dat men dit bezigend, wel de betiteling van den betrokken persoon weglaat, en bv. op de vraag: „van wien is dit potlood", antwoordt: [illegible] waarmeê men dan wil beteekenen: *het is het (een) potlood, dat het eigendom is van Mijnheer* of *het is het (een) potlood van Mijnheer.*

Sprekende van een aanzienlijke, wordt [illegible] voorzien van het aanhechtsel [illegible] dus [illegible] ook nog gebezigd bij wijze van Basa woord voor [illegible] (§ 277). De uitdrukking beteekent dan letterlijk *zijn (haar) eigendom.*

§ 270. De in de voorgaande §§ vermelde zin en beteekenis van [illegible] zijn te onderscheiden van die, welke het woord heeft, bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 65, 7 r. Daar is het namelijk een Basa woord voor [illegible] *hebben, bezitten, de eigenaar zijn van* iets. Het panĕngah woord is hetzelfde als van [illegible] t. w. [illegible]

Aanwijzende voornaamwoorden.

§ 271. Ze zijn:

a. van personen en zaken: [illegible] *deze, dit;* [illegible] *die, dat;* [illegible] *gene, gindsche.*

b. van hoedanigheid: [illegible] *dusdanig, aldus, zooals dit, in dezer voege, zus;* [illegible] *zoodanig, zooals dat, in dier voege, zoo.*

c. van hoeveelheid: [illegible] *zooveel, in deze mate, zooveel als dit;* [illegible] *zooveel, in die mate, zooveel als dat.*

d. van plaats: [illegible] en [illegible] *hier;* [illegible] en [illegible] *daar;* [illegible] en [illegible] *ginds.*

e. van tijd: [illegible] *nu, heden, tegenwoordig;* [illegible] *nu* of *alsnu,* met nadruk gezegd; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] of [illegible] *toen ter tijd, te dier tijd;* [illegible] S. [illegible] B. ook [illegible] SB. *tijdens, ten tijde dat, toen.*

§ 272. Gelijk in het Javaansch [illegible] zoo wordt ook in het Soendasch *het aanwijzend voornaamwoord van personen en zaken* [illegible] veelvuldig gebruikt bij persoonlijke voornaamwoorden van den eersten persoon. Er wordt dan meê geduid of gewezen op de bijzondere hoedanigheid of wel gesteldheid van den persoon, die met het persoonlijk voornaamwoord wordt bedoeld, maar in het Hollandsch is deze eigenaardige zin, die [illegible]

in zoo'n geval heeft, bezwaarlijk terug te geven. Als voorbeeld kies ik een plaats uit de Gesch. van Samaoen. Ten einde de soldaten gerust te stellen, die, door zijne komst midden in den nacht, zijn opgeschrikt en naar de wapens grijpen, zegt daar Samaoen: [illegible] enz. *wacht wat*, *maak geen alarm*, *ik*, *Samaoen* (ben het), *ik kom terug* enz. En zoo ook vóór het pers. voornaamwoord, bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 125, 8 r. v. o. [illegible] *met Uw verlof*, *ik*, *wiens naam is Abdoelkarim*, *den zoon van Abdoerahman*, *Abdoerahim's vriend* (ben het). Desgelijks bl, 109, 9 r. v. o. zie § 109. Maar ook wel, *zonder* het persoonlijk voornaamwoord, wordt het zoo gebruikt, het moet dan vertaald worden met dat laatste. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 141, l. r. *Oemar Sanoesi* ..... en zeide bij zich zelf: [illegible] *ik draag bij mij* 150 *rijksdaalders*, *het geld van mijn broeders*. Id. bl. 73, 2 r. v. o. En gelijk men in het Hollandsch kan zeggen: *wat begeert deze?* voor: *wat begeert deze man?* zoo ook in het Soendasch. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 59, r. 1, [illegible] *de werkelijke doodslager is niet deze.*

§ 273. Al verder bezigt men [illegible] waar wij *hier* of *zie hier* zeggen, willende iemands aandacht op iets vestigen of wel hem iets aanbiedende. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 75, 7 r. [illegible] *zie hier*, *Heer*, *een deken zoomede welriekende olie*, *opdat U lekker moogt slapen.*

§ 274. Eigenaardig, maar zamenhangend met hetgeen reeds werd opgemerkt, is ook nog het gebruik van [illegible] voor *hier* of *hier ben ik*, *hier is hij*, *ze* of *het*. Bv. [illegible] Antw. [illegible] *Djiam*, *waar ben je?* Antw. *Met Uw verlof*, *hier* of *hier ben ik*. Desgelijks: [illegible] Antw. [illegible] *Waar is de andere stoel?* Antw. *hier* of *hier is hij*.

In deze gevallen kan het aanwijzend voornaamwoord van plaats: [illegible] *hier* ook gebezigd worden, en kan dus het antwoord luiden òf [illegible] of wel [illegible]

§ 275. In het woordenboek vindt men opgegeven: [illegible] zva. [illegible] Het zijn echter speciale gevallen, waarin het eerste wordt gebruikt. Bv. iemand aanstootende om hem wakker te maken, zal men [illegible] bezigen en zeggen: [illegible] Zin en beteekenis van [illegible] zijn hier: *deze* of *deze hier*, maar in het Hollandsch is het niet terug te geven en zal de vertaling van den toeroep moeten luiden: *ontwaak!* Ook, bij het iemand iets geven of overgeven, zegt men wel [illegible] en zoo nog in een

enkel geval meer. Maar hoffelijk sprekende schijnt het niet te mogen gebezigd worden.

§ 276. Omtrent *het aanwijzend voornaamwoord van personen en zaken* [Sundanese script] kan het volgende opgemerkt worden:

a. dat het ook gebruikt wordt, waar wij het bepalend lidwoord bezigen, sprekende van een bepaald soort van wezens of dingen. Zoo kan [Sundanese script] of [Sundanese script] beteekenen *de menschen*, en moet [Sundanese script] (Modellen Soend. brieven door Holle, n° 48) vertaald worden met *de wadana's*.

Voorts dat het op dergelijke wijze als [Sundanese script] zie bov. als *substantief* in een zin kan optreden, en dan te vertalen is met *zulk* of *zulk een*, *zulke* of *zoodanige*. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 128, 7 r. [Sundanese script] *zulke zullen ongetwijfeld* enz. Ook wel eens met het persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 83, 8 r. [Sundanese script] *wat meer is, ik zelf ben ook reeds opgeligt door hem.* Zeer gevoegelijk zou men [Sundanese script] hier ook kunnen vertalen met *door dien man*, en zulks zou daarom zeer juist zijn, dewijl [Sundanese script] hier inderdaad staat voor [Sundanese script].

b. dat het bij *persoonlijke voornaamwoorden van den* 2e *persoon* gevoegd, op dergelijke wijze als [Sundanese script] bij die van den eersten (§ 272), duidt of wijst op de bijzondere hoedanigheid of gesteldheid van den persoon, die met het voornaamwoord wordt genoemd. Bv. Sp. d. J. bl. 126, 9 r. [Sundanese script] *blijkbaar zijt gijl. door de wereldsche goederen begoochelde menschen* enz.

c. dat het zooals [Sundanese script] voor [Sundanese script] hier soms gebezigd wordt voor [Sundanese script] daar. Bv. Sp. d. J. bl. 143, 4 r. [Sundanese script] *daar buiten is een spook.*

§ 277. [Sundanese script] zoomede [Sundanese script] kunnen ook het aanhechtsel [Sundanese script] krijgen en dan beteekenen [Sundanese script] waarvoor ook wel [Sundanese script] (buiten de Preanger ook [Sundanese script]) zoomede [Sundanese script] zva. *och, hoe heet hij (het) ook weêr.* Bv. [Sundanese script] [Sundanese script] *waar is, och, hoe heet hij ook weêr, Raksa.*

En [Sundanese script] (voor [Sundanese script]) op dergelijke wijze als [Sundanese script] voor [Sundanese script] (§ 263) is een euphemistische uitdrukking voor de schaamdeelen.

§ 278. Opmerkelijk is het gebruik van *het aanwijzend voornaamwoord van hoedanigheid* [Sundanese script] *dusdanig, zooals dit, in dezer voege.* Sp. d. J. bl. 47, 1. r. [Sundanese script] [Sundanese script] *indien U mij doodt, die zoo magteloos ben.* Met het aanwijzend voornaamwoord van hoedanigheid, duidt spreker hier op de hem in het bijzonder eigen hoedanigheid van magteloosheid, maar in het Hollandsch is zulks niet terug te geven.

Eindelijk moet hier nog herinnerd worden aan [illegible] d. i. het aanwijzend voornaamwoord van hoedanigheid [illegible] *zoodanig*, *zooals dat*, *in dier voege*, *zoo*, met een *panglisad* er achter gevoegd. Het wordt een paar maal in de als "Ter Vertaling" bij dit werk gevoegde Zamenspraken aangetroffen. Voor de beteekenis zie men het woordenboek.

§ 279. De *aanwijzende voornaamwoorden van plaats* [illegible] [illegible] en [illegible] zijn gevormd door zamentrekking van het voorzetsel [illegible] *te* met [illegible] [illegible] en [illegible] die in dezen den zin hebben van *hier*, *daar* en *ginds*. Zoo zegt men ook wel, bv. staande aan een tweesprong: [illegible] [illegible] *niet daarheen is de weg* bv. om het dorp te bereiken. [illegible] [illegible] *jij naar ginder* (of *ginder heen*), *Raksa naar hier* (of *hier heen*). In het eerste voorbeeld kan men in plaats van [illegible] bezigen [illegible] en in het tweede [illegible] i. pl. v. [illegible]

[illegible] [illegible] en [illegible] krijgen ook het voorzetsel [illegible] *van*, en beteekent dan [illegible] *van hier*, [illegible] *van daar* en [illegible] *van ginder*. Het tweede, namelijk [illegible] ook nog: *alstoen*, *daarop*, *toen*, *voorts*, *vervolgens*.

Vragende Voornaamwoorden.

§ 280. Ze zijn:

a. van personen: [illegible] *wie? welke?*

b. van zaken ook van personen: [illegible] ook wel eens [illegible] welk? *wat? wat voor?*

c. van hoedanigheid: [illegible] *hoe? hoedanig?*

d. van hoeveelheid: [illegible] *hoeveel?*

e. van tijd: [illegible] ook [illegible] *wanneer? tegen wanneer?*

f. van plaats: [illegible] ook [illegible] *waar? alwaar?* [illegible] *van waar?* [illegible] *waarheen?*

Voorts wordt [illegible] nog, en dan van personen en zaken, gebruikt voor *welke*, *welk*. Bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 22, 2 r. [illegible] [illegible] *welke* (*parè*) *is de beste*, *die den top laat hangen* of *die regtop staat?* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 113, 2 r. [illegible] [illegible] *Djapar vroeg: op welken dag raakten ze zoek?* [illegible] [illegible] *goed welke*, *deze of die?* d. i. *welke is goed* (of, zooais wij doorgaans zouden zeggen *beter*), *deze* of *die*. Desgelijks waar wij het vragend voornaamwoord *wat* gebruiken: [illegible] *wat is beter op reis te gaan* of *niet?*

§ 281. Het vragend voornaamwoord van personen [illegible] wordt ook gebezigd, vragende naar iemands naam. Bv. Kitab Dongeng n. a.

bl. 14, r. 1, [illegible] *Oome, hoe is Uw naam?* lett. *Oome, wie is Oome, van naam?* Het onderwerp in deze uitdrukking is [illegible] namelijk de toegesproken persoon. En die is ook het onderwerp, als men bv. zegt: [illegible] (waarvoor in de spreektaal [illegible]) *hoe is je naam.* De volledige uitdrukking zou zijn [illegible] *jij, wie van je naam?* d. i. *jij, hoe is je naam?*

§ 282. Het vragend voornaamwoord van zaken en personen [illegible] bezigt men ook, vragende van wat soort of aard iets of iemand is. Bv. [illegible] *wat is dat voor een boek?* [illegible] *wat is dat voor een officier, een zee-officier of een officier van het leger te velde?*

Ook wordt [illegible] gebruikt, om iets onbepaalds of onbestemds uit te drukken. Zoo bv. Gesch. van Raden Sapri: [illegible] *wat ge maar zult begeeren, dat is bij grootmoeder voorhanden.*

§ 283. Het vragend voornaamwoord van hoedanigheid [illegible] *hoedanig?* wordt mede wel gebruikt, waar wij doorgaans *zooals* of *overeenkomstig* zeggen. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 81, 3 r. [illegible] *alsmede werd vader door hem uitmuntend onthaald, zooals het gebruik is tegenover gasten;* id. bl. 17, 12 r. [illegible] *dat hij haar zou brengen naar Egypte en daar kleëren koopen, ze kiezende overeenkomstig haar begeeren.* Een dergelijke plaats vindt men bl. 105, 1. r. Verkiest men in de laatste zinsnede van bovenstaande voorbeelden [illegible] over te brengen met *hoedanig* i. d. z. van ons *hoedanig*, als we bv. zeggen: „deze arbeid was geen arbeid, hoedanig hun was toegezegd", dan zou dit insgelijks een gangbare vertaling wezen. Wij zien dus dat [illegible] geheel zooals ons *hoedanig*, niet slechts kan optreden als vragend voornaamwoord van hoedanigheid, maar ook als betrekkelijk voornaamwoord.

Niet zelden krijgt [illegible] ook het voorvoegsel [illegible] (§ 173). Men bezigt [illegible] vooreerst, als synoniem van [illegible] voor *zooals* of *overeenkomstig*, zoo zegt men bv. [illegible] *alles is (was) gereed zooals gewoonlijk*, maar ten anderen ook voor *wat, hoe hoog*, vragende naar den prijs of het kostende van iets, zoomede voor *hoe lang, hoe groot*, met betrekking tot den duur van iets. Zoo bv. Gesch. van Soepĕna, bl. 35, 9 r. v. o. [illegible] *atjeuk heeft er uitermate zin in, wat is de prijs, Njai, van dezen ring?* En voorts op de volgende bladzijde 1e regel: [illegible] *want zoo lang ze daar was, ik zou niet kunnen zeggen hoe lang de duur ze er reeds verbleef,* d. i.

ik zou niet kunnen zeggen hoe lang ze er reeds verbleef, behaagde het haar pas toen voor het licht te komen.

§ 284. Opmerking verdient het gebruik van het vragend voornaamwoord van hoeveelheid [illegible] of [illegible] voorafgegaan door een redewoord van ontkenning. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 93, 10 r. v. o. [illegible] *het was niet hoeveel de duur van tijd of Abdoelkarim kwam aan*, d. i. *het duurde niet lang of Abdoelkarim kwam aan.*

§ 285. Terwijl wij voor andere dan de hier bovengenoemde beteekenissen van [illegible] verwijzen naar het woordenboek, vermelden wij hier nog, dat [illegible] ook den zin kan hebben van *voor het geval dat*, *als*, *indien*, *wanneer.* Zoo bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 17, 10 r. v. o. *in der tijd ging mijn man, met zich nemende mijn dochtertje, op reis naar Egypte, om daar te trachten mooije kleêren zooals die hier niet zijn, te krijgen, nademaal hij, terwijl mijn dochtertje heel erg ziek was,* [illegible] *zoo zelfs, dat aan haar leven reeds bijna werd vertwijfeld, de gelofte had gedaan, dat, voor het geval ze genas*, enz. Desgelijks bv. tot een bediende; [illegible] *als* of *indien* of wel *wanneer het* (bv. het eten) *gereed is, geef mij daar kennis van.* Voorts kan men [illegible] ook nog gebruiken i. d. z. van *overal*, *waar*, *op elke plaats waar*, gelijk wij zulks in het Holl. ook kunnen doen met *waar.* Bv. Sp. d. J. bl. 133, 2 r. [illegible] *waar men zich bevindt, daar hebben ze hun nut.* Eindelijk merken wij nog op, dat men voor *welk*, *welke*, bezigt [illegible] als men vraagt, *welk* of *welke* iemand bedoelt of op het oog heeft, van de twee of meer, die bedoeld kunnen worden of die men op het oog zou kunnen hebben.

Het Betrekkelijk Voornaamwoord.

§ 286. Het betrekkelijk of relatief voornaamwoord is [illegible] ook wel [illegible] *die*, *dat*, *hetgeen*, *hetwelk.* Gelijk in het Javaansch [illegible] en in het Hollandsch de zooeven genoemde voornaamwoorden, is [illegible] ook eigenlijk een aanwijzend voornaamwoord, dat dient om met nadruk te wijzen op dat, waarvóór het geplaatst wordt, tot onderscheiding en in tegenstelling van iets anders of van het tegenovergestelde. 1) Zoo bv. [illegible] *de dommen*, in tegenoverstelling met de verstandigen; [illegible] *de duisternis*, in

1) Jav. Gr. 2e uitgave § 200.

tegenstelling met het licht. Desgelijks Sp. d. J. bl. 138, 7 r. en 139, 1. r. in [illegible] of [illegible] *een (het) kind van een rijke*, waar het dient om met nadruk te wijzen op [illegible] *rijk, vermogend*, tot onderscheiding of in tegenstelling van *arm*. Zeer dikwijls wordt het gevoegd voor benamingen van hoeveelheid, en wel wanneer men met eenigen nadruk een zekere hoeveelheid wil aanduiden. Zoo bv. met betrekking tot den prijs van zekere stof: [illegible] *twaalf oewang* (0,80) *de vier ikĕt* 1).

§ 287. Ook, waar wij het behooren te vertalen met ons zoogenaamd betrekkelijk voornaamwoord, *die*, *hetgeen* enz. springt de juistheid der hierboven gegeven definitie van den eigenlijken zin van [illegible] of [illegible] duidelijk in het oog. Bv. Sp. d. J. bl. 125, 3 r. v. o.: [illegible] *er waren, die hem bij de hand namen, er waren die hem omhelsden, er waren, die om strijd hem hun eerbiedige groet bragten.* Een dergelijke plaats vindt men Gesch. van Abd. en Abd. bl. 131, r. 3 en volgg. Evenzoo r. 6 van die bladzijde: [illegible] *opdat de menschen gemakkelijk zouden reizen van hetgeen ver is* of *uit de verte*, d. w. z. *uit verre landen*, in tegenstelling met aangrenzende streken, *naar verre landen*.

§ 288. Oorspronkelijk zonder twijfel voor den nadruk, al voelt men zulks nu niet meer, wordt ook het betrekkelijk voornaamwoord gevoegd vóor het vragend voornaamwoord van plaats [illegible] vragende bv. zooals op bl. 79, Gesch. van Abd. en Abd. 4 r. v. o. [illegible] *waar komt u van daan?* of wel zooals op bl. 121, 8 r. [illegible] waarin [illegible] voor [illegible] *van waar deze voorbijganger?* De zin van [illegible] of [illegible] in dezer voege gebezigd, wordt echter niet meer gevoeld, in tegendeel, de verklaring van den inlander zal veelal luiden, dat [illegible] hier staat voor [illegible] *mensch, persoon*. Dan verwart hij echter het betrekkelijk voornaamwoord [illegible] of [illegible] met het woordje [illegible] welk laatste gebezigd wordt, om iemand of iets meê te noemen, als men geen naam wil noemen of dien naam zoo gauw niet kan noemen, ook wel eenvoudig om iemand of iets te benoemen.

§ 289. Wij zagen boven (§ 285) dat het vragend voornaamwoord [illegible] soms [illegible] of [illegible] voor zich krijgt. Zulks is ook het geval met het woordje

---

1) Ikĕt, benaming van zekere maat, t. w. van *een lengte gelijk aan de breedte* de stof, voor sits en derg.

[illegible] dat *oorzaak*, *veroorzaken*, enz. beteekent. [illegible] of [illegible] is te vertalen met: *de reden*, *de oorzaak*, ook wel eens met *daarom*. Zoowel in [illegible] als in [illegible] dient [illegible] om, zooals hierboven in § 286 werd gezegd, met nadruk te wijzen op het woord waar het is voorgevoegd, en wat vooral duidelijk is bij [illegible] tot onderscheiding en in tegenstelling met iets anders.

§ 290. Het mede in § 285 genoemde Javaansche betrekkelijk voornaamwoord [illegible] N. [illegible] Kr. wordt door de Soendanezen ook gebezigd. Vooreerst in opschriften van brieven en het is dan te beschouwen als een Basa of mooi woord voor het Soendasche [illegible] *die*. Bv. Modellen Soend. brieven Holle n° 22, 23 en 28. Maar als het eerste woord van zoo'n opschrift, bv. Br. n° 2: [illegible] enz., desgelijks brief 32 en 33, heeft [illegible] voor den Soendanees geen zin. Dat hij zoo schrijft, is eenvoudig in navolging van een Javaansch gebruik.

§ 291. Een Javanisme is ook, zooals hoffelijk sprekende veelal wordt gedaan, het voegen van [illegible] voor de benamingen van bloedverwantschap [illegible] *moeder*, [illegible] *kind*, [illegible] *kleinkind*, [illegible] *jongere broeder* of *zuster*, [illegible] *oudere broeder* of *zuster*; [illegible] *vader* en [illegible] *grootvader* of *grootmoeder*. In geschriften, bepaaldelijk ook in brieven, is die voorvoeging zeer gebruikelijk, en heeft [illegible] dan den zin van het bezittelijk voornaamwoord. Bv. Gesch. van Soepĕna, bl. 7, 9 en 10 r., id. 9, 12 r. [illegible] *mijn kleinzoons*, *mijn kleinzoon*; Modellen Brieven van Holle n° 21 [illegible] enz. *Aan mijn zoon Raden N. N.* enz. Maar ook in de taal van het dagelijksch leven wordt het wel gedaan, bv. [illegible] *uw jongere broeder heeft geen verstand van die zaak.*

Onbepaalde en algemeene voornaamwoorden.

§ 292. Als zoodanig bezigt men de hieronder genoemde woorden en uitdrukkingen. Ze zijn echter niet te beschouwen als eigenlijk gezegde voornaamwoorden, het zijn slechts woorden en uitdrukkingen, waarvan men zich bedient, als men wil beteekenen, hetgeen wij doen met behulp van onze zoogenaamde onbepaalde en algemeene voornaamwoorden.

Zoo gebruikt men voor de onbepaalde voornaamwoorden *iemand* en *men*: het zelfstandig naamwoord [illegible] *mensch*, *persoon*, en bezigt het werkwoord [illegible] *zijn*, *aanwezig zijn*, *er zijn*, waar wij, slechts wil-

lende zeggen dat iets plaats heeft of had, iets is of was, ons bedienen van het plaatselijk voornaamwoord *er*. Bv. [illegible] *er komt een rijtuig aan;* [illegible] *er was een weduwe.* Ook het vragend voornaamwoord van persoon [illegible] (§ 280) kan wel eens *iemand* beteekenen. Bv. [illegible] enz. *het is niet iemand anders, die*, d. i. *het is niemand anders, die* enz.

§ 293. Voor *iets*, *dit* of *dat*, *het een* of *ander*, bezigt men [illegible] Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 39, 3 r. [illegible] *door Gods hulp was* of *gebeurde er niet dit of dat* of wel *niet het een* of *ander* d. i. *niets*. *Zekere* en *een zekere* beteekent men met [illegible] en [illegible] bv. [illegible] *op zekeren dag;* [illegible] of [illegible] *op zekeren tijd;* [illegible] *er was een zekere koopman in Turkije.* Het bijvoegelijk onbepaald voornaamwoord *eenig* wordt uitgedrukt met [illegible] bv. Sp. d. J. bl. 107, r. 1. [illegible] *als gij ze* (de deur) *niet sluit, zou er een dief kunnen komen, die het een of ander van mijn goed wegneemt.*

§ 294. Het algemeen voornaamwoord van persoon of zaak: *ieder*, *elk*, *iedereen*, *elkeen*, *een ieder*, wordt in het Soendasch uitgedrukt door de woorden [illegible] of wel [illegible] Dikwijls worden ze herhaald. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl, 175, 5 r. v. o. [illegible] *en zoo ging het maar iederen en iederen* of *iederen avond.* Ook bezigt men wel *het vragend voornaamwoord van personen* [illegible] (§ 280), bv. Sp. d. J. 145, 11 r. v. o. [illegible] *een iegelijk, die beseft dat hij zal moeten sterven.* Ook wel herhaald, bv. op die bl. 2 regels verder, zoomede bl. 152, 8 r. v. o. [illegible] *een iegelijk, die* of *al-wie geen schaamte kent.* Het hulpwoord [illegible] (§ 226 c) wordt ook wel eens voor [illegible] gevoegd en dan is [illegible] zva. [illegible] *een iegelijk, al wie.* Een algemeen voornaamwoord is ook [illegible] het is zooveel als ons *wat* of *al wat*. Bv. [illegible] *jij, wat* of *al wat je ziet, dat moet je ook koopen.* Ook niet herhaald, maar dan voorafgegaan door een ontkennend redewoord, wordt [illegible] gebezigd voor *wat*, namelijk in [illegible] *niet wat*, d. i. *niemendal*, in antwoord op vragen als deze: „wat zei je daar?" of „wat moet je?". De beteekenis is ook wel eens die van het onbepaalde voornaamwoord van plaats *ergens*, [illegible] wordt namelijk, in antwoord op vragen als: „waar ga je naar toe?" of „waar kom je van daan?" ook gebruikt om te beteekenen *nergens*.

§ 295. Voorts worden nog, om *ieder*, *elk* te beteekenen, gebruikt [illegible] zoomede [illegible] Dit laatste kan ook de zin hebben van ons algemeen voornaamwoord van tijd: *telkens*. Zoo bv. Gesch. van Soepĕna bl.

42, 5 r. [illegible] *telkens als de vorst een dochter uithuwde en het meisje was werkelijk maagd,* enz. In uitdrukkingen zooals bv. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] enz. heeft [illegible] insgelijks de beteekenis van *ieder, elk.* De vier uitdrukkingen beteekenen namelijk: *vijftig rijksdaalders ieder; ieder één, ieder de helft; ieder de helft* (precies afgemeten).

§ 296. Eindelijk worden onze algemeene voornaamwoorden van hoedanigheid of hoeveelheid: *allerlei, allerhande,* in het Soendasch uitgedrukt met [illegible] s. [illegible] B. en [illegible] s. [illegible] B. Bv. [illegible] [illegible] of [illegible] *allerlei* of *allerhande* meubelen. Ook met [illegible] s. [illegible] B. Bv. [illegible] *het wordt van allerlei* of *allerhande gebezigd,* zóo bv. sprekende van zeker woord. En ons algemeen voornaamwoord van plaats *overal* wordt beteekend met [illegible] of [illegible] ook wel eens met [illegible] of [illegible].

De Telwoorden.

§ 297. De telwoorden van een tot en met tien zijn de volgende:

ꦲꦶꦗꦶ	*een.*
ꦢꦸꦮ	*twee.*
ꦠꦶꦭꦸ	*drie.*
ꦲꦺꦴꦥꦠ꧀	*vier.*
ꦭꦶꦩ	*vijf.*
ꦒꦼꦤꦼꦥ꧀	*zes.*
ꦠꦸꦗꦸꦃ	*zeven.*
ꦢꦭꦥꦤ꧀	*acht.*
ꦱꦭꦥꦤ꧀	*negen.*
ꦱꦥꦸꦭꦸꦃ	*tien.*

§ 298. In zamengestelde benamingen van hoeveelheid bezigt men ook het voorvoegsel [illegible] (§ 173). Dat dit eigenlijk niet *één* beteekent, maar *heel, geheel,* zoodat bv. [illegible] eigenlijk is *een heel jaar,* in tegenstelling van een gedeelte van een jaar, dit merkten we boven ook reeds op. Voorts worden in zamengestelde benamingen van hoeveelheid, gevormd van naamwoorden, die benamingen zijn van voorwerpen, waarbij men rekent of waarin men iets uitdrukt, m. a. w. van maat, de telwoorden vóór die naamwoorden gevoegd. Zoo bv. [illegible] *vier gulden;* [illegible] *twee el.* In andere gevallen worden ze soms vóór, soms achter het naamwoord gevoegd, waarbij echter nog opgemerkt kan worden, dat, wil men het cijfer, dat met het telwoord genoemd wordt, doen uitkomen, de plaats achter is.

§ 299. Wat de eigenlijke beteekenissen betreft der hierboven genoemde telwoorden van een tot en met tien, niet van allen zijn ze bekend. Aangaande [illegible] kan vermeld worden, dat dit eigenlijk *enkele* of *stuks* beteekent. Het kan ook het voorvoegsel [illegible] krijgen, en dan is [illegible] zva. ons *een zekere* (§ 293). Met dat voorvoegsel zijn ook gevormd [illegible] *negen* en [illegible] *tien*, maar wat [illegible] dat men ook heeft in [illegible] *acht*, eigenlijk beteekent, is onbekend. Wel bekend is de beteekenis van [illegible] dit is namelijk kawi en zva. *hoeveel*, zoodat [illegible] beteekent *eene heele hoeveelheid*, het vol getal der vingers van beide handen. 1) [illegible] *vier* is van den grondvorm [illegible] die in het Javaansch nog in gebruik is. [illegible] *twee* is hetzelfde woord als het Latijnsche duo, het Fransche deux, enz.

§ 300. Een eigenaardig gebruik, dat men trouwens ook in andere Polynesische talen, met name o. a. in het Maleisch, aantreft, is, dat men bij het tellen van voorwerpen achter het telwoord een naamwoord voegt, waarmeê iets beteekend wordt, dat in het een of ander opzigt op het voorwerp gelijkt of in aard daarmeê overeenstemt. Een zeer gevoegelijke vertaling van zoo'n naamwoord, als men het vertalen wil, heeft men in ons *stuks*. Zoo bezigt men bv. bij het noemen van het aantal, van niet zeer groote, ronde of nagenoeg ronde voorwerpen, zooals klappervruchten, manggavruchten enz. het naamwoord [illegible] *hoofd* en zegt bv. [illegible] of [illegible] *vijf stuks klapper-* of *manggavruchten.* [illegible] *blad*, gebruikt men o. m. bij het noemen van het aantal van veêren, van dingen zooals kwitanties, vellen papier enz. Bv. Sp. d. J. bl. 19, 4 r. v. o. [illegible] *een stuks veêr* of *een veer.* [illegible] KW. Jav. *een enkel*, ook *stuks* en ook *één;* Soend. *kern*, *pit*, *korrel*, is het woord bij vruchten, dieren, ook bij voorwerpen, zooals bv. geitenvellen of derg. en ook bij menschen. Bv. Gesch. van Samaoen: [illegible] *en hij had negen kinderen* of *negen stuks kinderen*, *allemaal meisjes.*

§ 301. De telwoorden boven de tien tot en met negentien zijn gevormd met het woord [illegible] waarvan de eigenlijke beteekenis onbekend is. Zoo: [illegible] *elf*, [illegible] *twaalf*, [illegible] *negentien. Twintig* is [illegible] *Een en twintig tot en met negen en twintig* worden gevormd met behulp van het woord [illegible] waarvan de eigenlijke beteekenis insgelijks niet bekend is. Zoo [illegible] *een en twintig*, [illegible] *twee en twintig* enz. Wat 25 betreft, hiervoor kan men wel zeggen [illegible] maar gewoonlijk doet men zulks niet en zegt [illegible]

---

1) Jav. Gr. N. U. § 189.

of wel [illegible] Jav. [illegible] dat, als gevormd van [illegible] *draad*, letterlijk *een heele draad* beteekent, en vermits 24 of 25 wendingen om een haspel voor een streng gerekend werden, *een streng garen.* 1)

Het zal niet noodig zijn op te merken, dat men in plaats van [illegible] enz. ook zeggen kan [illegible] [illegible] enz. *Dertig* is [illegible] *een en dertig* [illegible] enz. Voor *veertig* zegt men [illegible] *vijftig* is [illegible] *zestig* is [illegible] ook wel [illegible]; *zeventig* is [illegible] *tachtig* is [illegible] *negentig* is [illegible] en voor *honderd* zegt men [illegible] *Twee honderd* is [illegible] en zoo gaat het voort tot *duizend*, waarvoor men zegt [illegible] ook wel eens [illegible] en een enkele maal ook wel, maar het is een Javanisme, [illegible] *Tien duizend* is [illegible] voor *honderd duizend* bezigt men [illegible] en *een millioen* beteekent men met [illegible] Van de hoegrootheid van laatstgenoemde cijfers kan de Soendanees zich echter reeds geen juiste voorstelling meer maken, en voor grootere getallen heeft hij dan ook geen benamingen. Wèl voegt hij, een reusachtig of onberekenbaar groot cijfer willende beteekenen, de woorden voor honderdduizend zoomede millioen, te zamen, en zegt zoo [illegible] voor *een fabelachtig groot getal, een ontelbare menigte.*

§ 302. Voor *half* of *een half* bezigt men [illegible] Zoo bv. [illegible] *een half jaar*, [illegible] *een halve dag. Een vierde* is [illegible] of [illegible] Men gebruikt het even zoo als [illegible] en zegt bv. [illegible] *een vierde uurs, een kwartier. Drie kwart* is [illegible] zoo bv. [illegible] *een en drie kwart el.* Voor *een en een half* of *anderhalf* gebruikt men [illegible] ook wel eens [illegible]; voor *twee en een half* of *derdehalf* [illegible] of [illegible] Enz.

Voor *een half* of *de helft* van voorwerpen, gebruikt men ook [illegible] zoomede [illegible] Dit laatste met een Basavorm [illegible] Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 43, 18 r. v. o.

Het woord voor een *halve duit* is [illegible] men bezigt het echter ook wel eens nevens [illegible] voor een *halve cent.*

[illegible] en [illegible] zijn benamingen voor *tien duiten* of $8^1/_3$ cent, waarvoor men dan neemt, bv. bij het betalen van iets, dat een oewang of baroe kost, $8^1/_2$ cent. Drie oewang of drie baroe rekent men te maken een kwartje of 0,25 cents. *Oewang* is echter ook, en zóo wordt het woord welligt nog het meest gebruikt, de benaming voor 8 *duiten* of $6^2/_3$ cent, zoodat *drie* [illegible] *twintig centen* maken.

---

1) Jav. Gr. N. U. § 189.

[illegible] is in de Preanger de benaming van een bedrag van *vier duiten* of $3^1/_2$ *cent*; drie sĕtĕngs rekent men echter te maken *een dubbeltje* of *tien centen*.

§ 303. Hoe van telwoorden, met behulp van het voorvoegsel [illegible] benamingen van rangorde worden gevormd, zagen wij reeds boven (§ 109), insgelijks dat ze het aanhechtsel [illegible] kunnen krijgen (§ 133 b.).

Voorts veroorloof ik mij naar het woordenboek (artikels [illegible] en [illegible]) te verwijzen zoomede naar hetgeen in het Hoofdstuk „Over de Woordherhaling" over den zin van dezen vorm is gezegd, voor de beteekenis van uitdrukkingen zooals bv. [illegible] [illegible] enz.

§ 304. Het woord voor ons *maal*, *keer* is [illegible] Zoo [illegible] *een maal*, [illegible] *twee maal*, enz. In den zin van ons *de eerste* of *de eerste maal* gebruikt men [illegible] of [illegible] de tweede maal is [illegible] of [illegible] Enz. Bij het naar orde opnoemen gebruikt de Soendanees evenzoo als de Javaan eenvoudig de telwoorden. Zoo bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 41, 4 r. v. o. [illegible] [illegible] *ten eersten* of *primo water*, *ten tweeden* of *secundo olie*. In den zin van *voor de tweede maal* bezigt men, bij wijze van kunstterm, van ploegen, [illegible] dit is gevormd van [illegible] dat in het Javaansch *dubbeld* of *tweemaal* beteekent, maar in het Soendasch ongebr. is. Zooals ook in het woordenboek wordt opgegeven, ging, door verandering van neusklank [illegible] zamengesteld uit het woordje [illegible] en [illegible] de oorspronkelijke vorm van [illegible] *twee*, — over in [illegible] (Sd. [illegible]) Genoemd woordje [illegible] of wel [illegible] dat in het Javaansch wordt gebezigd om, in zamenstelling met telwoorden, *de* of *het hoeveelste* en *hoeveel maal* te beteekenen, is ook in het Soendasch niet geheel onbekend. Het wordt namelijk gebruikt in datums van brieven zoomede in enkele uitdrukkingen zooals bv. [illegible] *de zevende hemel*.

§ 305. Wat benamingen betreft van een onbepaald aantal of onbepaalde hoeveelheid, zoo heeft men in het Soendasch de woorden [illegible] [illegible] zoomede [illegible] voor *veel*, en voor *weinig* [illegible] terwijl de benaming van het geheele aantal of de geheele hoeveelheid *al* ook wel *alle*, beteekend kan worden met [illegible] [illegible] enz. ook met [illegible] en [illegible] en ook met [illegible] of wel [illegible]

Over [illegible] en [illegible] als hulpwoorden.

§ 306. Zagen wij boven (§ 147 en volgg.), hoe met behulp van het voorvoegsel [illegible] van een werkwoord een naamwoord wordt gevormd, nog op een andere wijze kan zulks geschieden. En wel met behulp van het woord [illegible] Dit beteekent *plaats*, *plek*, maar waar men het zoo

als hulpwoord tot vorming van een naamwoord gebruikt, blijft deze beteekenis geheel buiten spel, en is het voor den inlander iets van denzelfden aard als een voorvoegsel of achtervoegsel, dat hij, zonder de eigenlijke zin en beteekenis te kennen, bezigt tot vorming van een of ander rededeel.

§ 307. Ziehier een paar voorbeelden van de wijze, waarop men zich van bedoeld woordje [illegible] bedient tot vorming van een naamwoord van een werkwoord. Het krijgt dan het aanhechtsel [illegible] (§ 260) of wel het aanhechtsel [illegible] (§ 184). Zoo bv. Sp. d. J. bl. 94, 2 r. v. b. waar van het werkwoord [illegible] *onwillig zijn* of *zich betoonen*, van een last- of trekdier, een naamwoord is gevormd: [illegible] *het rijtuig week niet in het allerminst van zijn plaats, uithoofde van hun onwillig zijn* of *hun onwilligheid;* Soendasche Modellen van verschillende brieven door Holle, bl. 24, r. 1 en 38, 4 r. [illegible] *het dienen, het den lande dienen.* 1)

§ 308. Soms wordt het naamwoord, gevormd met behulp van [illegible] voorzien van het voorvoegsel [illegible] (§ 173), dat alsdan den zin heeft van *heel* of *al.* Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 4, 10 r. [illegible] *wat den raden patih betreft, heel het dienen was met een wrevelig gemoed,* d. i. *deze deed zijn dienst met een wrevelig gemoed.* Desgelijks: [illegible] *heel het verblijven* d. i. *gedurende het verblijf te Soemĕdang, moet ge trachten u op de hoogte te stellen van de manieren en ook van de bewoordingen en uitdrukkingen der Soemĕdangers.*

§ 309. Het tweede van de hulpwoorden, genoemd in het opschrift van dit hoofdstuk, namelijk [illegible] wordt zeer veelvuldig gebruikt. En wel tot vorming van een zoogenaamd verleden deelwoord. Het beteekent *verkregen* of *gekregen.* Hoewel deze beteekenis veelal past in de met het hulpwoord zamengestelde uitdrukking, zoo gebruikt men toch [illegible] evenzoo als zulks geschiedt met [illegible] zonder aan die eigenlijke beteekenis te denken. Ten bewijze daarvan, kan ook nog strekken, dat, hoewel voor [illegible] een algemeen gebruikelijk Basawoord is, namelijk [illegible] het *als hulpwoord* S.B. is. Voor den Soendanees zijn er dus eigenlijk, gelijk twee woorden [illegible] ook twee woorden [illegible]. Een paar voorbeelden zullen wederom voldoende zijn, om de wijze van gebruiken van [illegible] als hulpwoord aan te toonen. Het wordt gevoegd vóór het werkwoord. Bv. Gesch. van

1) Verg. Jav. Gr. bl. 215, 16 r. v. o. en volgg., zoomede 2e U. § 218 en volgg.

Abd. en Abd. bl. 19, 2 r. v. o. [illegible] *en ook waren daar aanwezig drie personen, die een ontbloot zwaard in de hand hielden.* [illegible] beteekent: een zwaard *trekken* of *ontblooten*, [illegible] letterlijk: *gekregen* of *verkregen het ontblooten*, d. i. *bloot* of *getrokken.* Evenzoo [illegible] *letterlijk gekregen* of *verkregen door stelen*, d. i. *gestolen*, bv. Sp. d. J. bl. 111, 6 r. [illegible] *deze visch is door je gestolen uit den vijver van den Kjai Dĕmang.* Andere voorbeelden vindt men Gesch. van Abd. en Abd. bl. 23, r. 1, 37, r. 4, 101, 6 r. v. o. en 119, 3 r.; voorts Sp. d. J. bl. 81, 6 r. v. o., 112, 7 r. en 122, r. 10.

Redewoorden tot uitdrukking van het Perfectum en van den verledenen en toekomenden tijd.

§ 310. Het woord, waarmeê men het Perfectum uitdrukt, is [illegible] of [illegible] *al, reeds.* Als Basa bezigt men wel [illegible] bv. in antwoord op deze vraag van een meerdere: [illegible] *hebt ge reeds gegeten?* Hoewel nu [illegible] wel zoo gebruikt wordt, als B. voor [illegible] schijnt het toch juister het te beschouwen als het Basa woord voor het, van [illegible] wel te onderscheiden, [illegible] dat *klaar*, *afgedaan*, *voltooid* beteekent. Van [illegible] *volbragt*, *voltooid*, *klaar*, *gereed.* is ook het B. [illegible]

Een verleden tijd wordt beteekend door [illegible] *vroeger*, *voorheen* zoomede door [illegible] *eertijds*, ook met [illegible] [illegible] en [illegible] die alle drie voor *zoo even*, *daar straks* worden gebruikt. Een bepaalde verledene tijd wordt uitgedrukt bv. met [illegible] *gisteren* en [illegible] *eergisteren*, maar dit laatste, [illegible] wordt ook in meer onbepaalden zin gebruikt, namelijk voor: *een dag of wat*, bv. drie of vier dagen, *geleden.*

Een toekomende tijd wordt uitgedrukt met [illegible] of [illegible] of wel [illegible] S. [illegible] B. *zullen*, ook kan iets in het Futurum of als te zullen geschieden uitgedrukt worden met behulp van het voorvoegsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible] (§ 167). Het genoemde [illegible] of [illegible] ook wel [illegible] of [illegible] wordt mede gebezigd, gelijk in het Javaansch [illegible] (Jav. Gr. 2e U. § 220) om iets toekomstigs als een voornemen te beteekenen. Het is dan te vertalen met *van plan* of *van zins zijn, willen.* Hoewel in dezen zin [illegible] en [illegible] in de beleefde taal mogen gebezigd worden, zoo voegt men er dan toch veelal het Basawoord [illegible] of [illegible] achter of wel vervangt het door [illegible]

Het redewoord [illegible]

§ 311. Niet slechts dat het Soendasch dit redewoord, waarvan het B. [illegible] gemeen heeft met het Javaansch, ook het gebruik er van is in beide talen in hoofdzaak hetzelfde. Het wordt gevoegd vóor een gezegde of attribuut, en drukt dan uit, dat hetgeen met dat gezegde of wel attribuut wordt beteekend, gezegd wordt van twee of meer personen, die òf genoemd zijn of wel, die men voor den geest heeft. Naar gelang van zaken, kan men het redewoord vertalen met *beide*, *alle*, *wij* (*we*) of *zij* (*ze*). Niet zelden ook kan men het in het Hollandsch voldoende uitdrukken, door den grammatischen vorm van het meervoud te bezigen. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 129, l. r. [illegible] *vader en kind weenden beide;* id. bl. 132, 7 r. v. o. [illegible] *allen waren in hun schik, met hem, die spijkers kon maken;* id. 141, 8 r. v. o. [illegible] *de menschen enz. waren zeer verbaasd;* id. bl. 137, 9 r. [illegible] *nadat beide* (of *ze*) *gegeten hadden;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 141, 6 r. v. o. [illegible] *toen ze verzadigd waren, maakten ze hun excuses;* id. 151, 6 r. v. o. [illegible] *daarop begaven zij zich buiten de stad;* Sp. d. J. bl. 110, r. 1, [illegible] *die daar op dat pas tegenwoordig waren.* Hoewel het redewoord soms kan worden vertaald zooals in het eerste, tweede, zoomede vierde t. m. zesde der gegeven voorbeelden, zoo mag toch niet uit het oog worden verloren, dat het eigenlijk niet *beide* of *alle* of *wij* (*zij*) beteekent. Duidelijk blijkt zulks o. a. uit Sp. d. J. bl. 136, 5 r. [illegible] *beide knapen vielen in den modder.* *Beide* wordt hier uitgedrukt door [illegible] niet door het redewoord, dit laatste heeft geen andere functie, dan dat het aan het gezegde een collectieven zin geeft. Laat men [illegible] weg, dan staat er: *de knapen vielen in den modder*. Dat men, ook na die weglating, toch wel vertalen mag met: *beide knapen* enz., zulks vindt slechts zijn grond hierin, dat men *twee* knapen voor den geest heeft. Een dergelijke plaats met [illegible] *alle* vindt men bl. 110, r. 1.

§ 312. Onvermeld mag ook niet blijven dat, hetgeen Roorda in zijn Jav. grammatica als opmerkelijk vermeldt van het redewoord [illegible] namelijk, dat het ook vóór een passief gezegde zóo gebruikt wordt, dat daarmeê een gezamenlijk doen, niet van het object, dat het onderwerp van den zin is, maar van een meervoudig subject (de daders) bedoeld wordt, ook geldt voor het Soendasche redewoord. Een voorbeeld vindt men Sp. d. J. bl. 137, 8. v. o. *het plukken der peulvruchten en het rooijen der hoewi's*

was met veel verkrijgen, d. i. *ze plukten veel peulvruchten en rooiden veel hoewi's*, [illegible] *ze werden door hen gedaan in een mand* of *ze* (de moeder en de dochter) *deden ze* (de vruchten) *in een mand.*

§ 313. Aan hetgeen hier betreffende het redewoord [illegible] is gezegd, voegen we eindelijk nog toe, dat het werkwoord, waar het wordt *voorgevoegd*, ook wel eens den meervoudsvorm krijgt (§ 111). Dat zulks niet noodzakelijk is, zal na al het aangevoerde niet noodig zijn te betoogen.

Plaatsen, behalve de reeds genoemde, waar men het redewoord vindt gebezigd, zijn: Sp. d. J. bl. 20, 7 r. v. o., 110, 2 r., 114, 9 r. v. o., 125, 4 r. v. o., 126, 7 r., 130, r. 1 en 5, 134, r. 2, 136, r. 3; Gesch. van Abd. en Abd. bl. 13, 3 r. v. o., 109, 6 en 8 r., 174, r. 4, 6 en 8. Enz. 1)

Verschillende tot dusver onbesproken redewoorden.

§ 314. Wat de redewoorden betreft, die tot de hieronder genoemde afdeelingen behooren of zijn te brengen, zoo erkent de schrijver dat hij ze niet alle heeft vermeld. Die bv. welke hij opgeeft als te worden gebezigd voor de ontkennende wijze van spreken, zouden met eenige zijn te vermeerderen. Hier worden slechts genoemd:

a. Voor de bevestigende wijze van spreken:

[illegible] S. [illegible] P. [illegible] B. *zoo*, *alzoo*, *het is zooals je* (*U*) *zegt*, *zooals U beveelt.* Gelijk in het Javaansch [illegible] is het Soendasche [illegible] een redewoord tot uitdrukking van overeenstemming met het voorgaande, dit kan dan een vraag zijn, een roep of toeroep, een bloote uitdrukking der gedachten, ook een bevel. In plaats van [illegible] maar het is platter, bezigt men ook [illegible] En in antwoord op een bevel, in den zin van *zooals U beveelt*, ook [illegible] Als redewoord voor de bevestigende wijze van spreken, namelijk in den zin van ons *uitgemaakt* of *ongetwijfeld*, waar wij dat, bevestigend antwoordende, bezigen, kan ook nog optreden het woordje [illegible] dat eigenlijk *zeker* beteekent.

b. voor de ontkennende wijze van spreken:

[illegible] [illegible] of [illegible] het laatste bij voorkeur niet tot meerderen: *neen.* Ook [illegible] *andere*, *anders*, wordt, en zelfs zeer veelvuldig, waar men

---

1) Om voor de hand liggende redenen haal ik hier een groot aantal plaatsen aan.

ontkennenderwijze spreekt, gebezigd, het is dan zva. *niet* of *zóo is het niet*, ook wel *het is* (*zijn*) *niet*. Opmerkelijk is het gebruik van [Javanese script] aan het hoofd van een gezegde, waarmeê men iemand iets zegt te doen, m. a. w. van een gezegde, dat een Jussief (§ 226) is. Aldus gebezigd, schijnt men [Javanese script] te moeten beschouwen als een los voorop geplaatst zindeel, met den zin van: *zóo niet* of *niet alzoo*. Bv. [Javanese script] *niet alzoo, plaatst die dakpannen zoo als dat behoort, laat ze niet door elkaâr liggen*. Spreker ziet de dakpannen door elkaâr liggen, dat hij daar geen vrede meê heeft, drukt hij, alvorens te zeggen dat ze, zooals dat behoort, moeten geplaatst worden, uit met [Javanese script]. Desgelijks: [Javanese script] *niet alzoo, vel dezen klapperboom, hij mogt eens eerder dan men verwacht, omvallen*. De klapperboom staat op omvallen, en beteekent spreker door [Javanese script] zijn niet instemmen met dien toestand, alvorens hij zegt, dat de boom moet geveld worden, waardoor het van zelf omvallen zal worden voorkomen.

c. voor de problematische (onzekere of twijfelachtige) wijze van spreken:

[Javanese script] S. [Javanese script] B. *misschien, altemet, mogelijk, welligt*; [Javanese script] *het mogt eens zijn* of *het zou toch kunnen gebeuren dat; welligt; alligt*; desgelijks [Javanese script] *het zou toch kunnen zijn, 't mogt toch eens zijn* of *gebeuren*; [Javanese script] of [Javanese script] *het schijnt, naar het schijnt*, [Javanese script] *soms, altemet, welligt wel, wie weet of*; [Javanese script] *mogelijk* of *best mogelijk*, terwijl [Javanese script]..... [Javanese script] is zva. *mogelijk....... maar even goed mogelijk*; [Javanese script] *welligt, mogelijk, soms, misschien*; [Javanese script] *best mogelijk*. Dit laatste wordt gaarne gebruikt en zulke gevallen waar men zich, slechts om niet te veel te zeggen, problematisch uitdrukt en men, afgaande op zijn persoonlijke meening of voorstelling, genegen zou zijn assertorisch (verzekerend of bewerend) te spreken. Ook [Javanese script] of [Javanese script] kan *welligt* beteekenen. Willende uitdrukken dat iets niet denkelijk of niet waarschijnlijk is, bezigt men [Javanese script] of [Javanese script] *het zal wel niet zijn, het is niet denkelijk* of *aan te nemen*. Maar voor *niet* of *voorzeker niet* wordt [Javanese script] ook gebezigd. Bv. Sp. d. J. bl. 90, l. r. en 74, 6 r.

d. voor de assertorische (verzekerende of bewerende) wijze van spreken: o. a.

[Javanese script] ook wel eens [Javanese script] S. [Javanese script] B. *werkelijk, wezenlijk, werkelijk waar*; voorts [Javanese script] en [Javanese script] ook [Javanese script] of [Javanese script] S. [Javanese script] en [Javanese script] B. daarnevens [Javanese script] maar wat minder hoog: *in waarheid, naar waarheid, inderdaad*. Al verder: [Javanese script] S. [Javanese script] B. zoomede [Javanese script] SB. *bepaald, gewis, zeker, vast*.

e. voor de apodictische (ontwijfelbaar zekere) wijze van spreken:

[illegible] *noodzakelijk, noodwendig, onvermijdelijk;* [illegible] ook [illegible] en [illegible] s. [illegible] of wel [illegible] B. *het zal niet missen, het faalt niet, het zal zeker geschieden, ongetwijfeld.* Zoo ook het woordje [illegible] waarmeê we als hulpwoord voor een Jussief reeds kennis maakten (§ 226 b): *het kan niet missen, het faalt niet.* Bv. Elmoe njawah, pada 61, [illegible] *want in de maand Januarij kan het niet missen te regenen.*

Om apodictisch te zeggen, dat iets niet kan of niet kan zijn, heeft men [illegible] ook wel [illegible] of [illegible] *geen kwestie er van* dat; *wat een vraag! geen denken er aan*, dat. En om op die wijze te zeggen, dat iets niet is te denken of te gelooven: [illegible] en [illegible] *ondenkbaar, niet te gelooven, onmogelijk, absurd.*

f. voor de vragende wijze van spreken:

behalve de vragende voornaamwoorden (§ 280) heeft men: [illegible] *wat is 't, wat moet* of *beduidt dit (dat), waarom toch, hoe* of *wat*, ook als uitroep in een vraag, waarmeê men zijn verbazing of verwondering of wel versteld zijn te kennen geeft, bv. Gesch. van Soepěna bl. 35, 4 r. v. o. [illegible] *hoe! is dat wezenlijk ĕngkang Soepěna of droom ik.* Ook kan [illegible] zooveel als ons *hoe* of *wat* zijn in bv. „wat ben ik blij” of wel „hoe gelukkig ben ik”. Een voorbeeld vindt men Gesch. van Soepěna bl. 33, 8 r. [illegible] *hoe hoogst welgevallig is het vader te hooren hetgeen oedjang zegt.* Zeer menigvuldig wordt [illegible] en dan doorgaans afgekort tot [illegible] ook nog gebezigd, maar wij zouden zeggen „wat heb ik je gezegd?” Bv. [illegible] *wat heb ik je gezegd? (daar) komt hij reeds aan.* Ook voor ons *kijk!* bij het vinden of aantreffen van iets dat werd gezocht. Bv. [illegible] *kijk! daar is 't* of [illegible] *kijk, daar vind ik het.* In het laatste geval is het een interjectie en wel een willekeurige uitroep (§ 316).

Niet onbelangrijk is ook [illegible] *och wat, och kom, hé! ah zoo; wat!* Het wordt in een vraag of half vragenderwijze gebruikt om verbazing of wel twijfel, ook wel beide uit te drukken. Bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 20, 6 r. v. o. [illegible] *och wat, is U een bode van Batara Wisèsa!* Gesch. van Soepěna bl. 13, 6 r. [illegible] *wat beduidt dat om hem hier heen te brengen, och kom, is het wezenlijk een mensch en geen watergeest?*

[illegible] wordt gebezigd om, in een vraag of wel uitroep in den vorm van een vraag, zijn verwondering of bevreemding, door een persoon of

omstandigheid gewekt, uit te drukken. Soms kan men het teruggeven met *hoe!* of *wat!* ook wel eens met *wel, wel!* In de Gesch. van Soepĕna wordt het zeer veelvuldig gebruikt, o. a. bl. 10, r. 15 v. o., 23, r. 11, 35, r. 2, 37, 14 r. v. o., 52, r. 4, 55, r. 15, 60, r. 1, 72, r. 3 v. o., 73, r. 2, 74, r. 3, v. o. en 77, r. 14, v. o.

[illegible] en [illegible] worden ook wel eens te zamen gebruikt en dan niet alleen, zooals bv. Gesch. van Sĕtja Nala pada 30, achter elkaâr gevoegd, maar ook wel door een ander woord van elkaâr gescheiden. Zoo bv. in dit zeggen tot een bediende, als iemand iets laat vragen, wat men dien bediende gelast had hem te brengen: [illegible] *wat! hoe zit dat; hoe! is het nog niet door je bezorgd?* waarvoor wij eenvoudig zeggen: *wat!* of *hoe zit dat?* of wel *hoe! is het nog niet door je bezorgd?*

[illegible] ook wel [illegible] is hoogst vermoedelijk een zamentrekking van [illegible] zva. [illegible] *kijk*, zoomede het pers. voorn. v. d. 2e pers. [illegible] *jij*, zoodat het eigenlijk beteekent *kijk, jij* of *kijk eens aan, jij*. Het is een redewoord, om hem, die iets vraagt, waaromtrent hij weet of weten kan, dat de gevraagde het niet kan inwilligen of niet kan doen, — in een wedervraag, aan die onmogelijkheid te herinneren, ook wel om niet, door een regtstreeks weigerend antwoord, van zijn ongezindheid om aan het gedaan verzoek te voldoen, te doen blijken. Wij kunnen het vertalen met *hoe kom je er bij! Wel nou, komaan*, of dergelijke. Bv. [illegible] *wat is dat, dat ge niet te paard rijdt.* Antw. [illegible] *wel nou, komaan, bezit ik dan een paard?* Men moet het ook wel eens vertalen door *Als* (maar je weet wel beter) met den nadruk ook soms met *als of*. Bv. [illegible] *laten we te paard gaan rijden.* Antw. [illegible] *als we ze hadden;* [illegible] *waar is het geld, akang.* Antw. [illegible] *als of het mij reeds gegeven was of als of ik het reeds gekregen had.*

§ 315. Een paar redewoorden, die ook nog opmerking verdienen, zijn:

[illegible] *'t is niet te verwonderen, 't laat zich hooren; dat zal wel waar wezen.* Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 29, 5 r. [illegible] *'t is niet te verwonderen; dat de vorst ons een geducht standje maakte;*

[illegible] *nu is 't mij duidelijk; nu begrijp ik;* ook *teregt* of *wel teregt.* Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 57, 12 r. v. o. [illegible] *hoe, och wat, nu is het mij duidelijk hoe Oome zoo met bovennatuurlijke kracht begaafd is.*

[illegible] van [illegible] en dit voor [illegible] zoomede [illegible] kan vertaald worden met: *het moge zijn dat niet; het is niet juist noodig.* Bv. [illegible] *het is niet juist noodig knap te zijn, op dat je*

afweet van de schrijfkunst. Als Basa woord bezigt men wel het Jav. [Javanese script] 1)

[Javanese script] (van [Javanese script] en dit voor [Javanese script] zoomede [Javanese script] *vermogen*, *hoeveelheid*, *maat*): *alleenlijk*, *hoogstens.* Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 5, 15 r. [Javanese script] *alleenlijk een halfbroeder.*

[Javanese script] ook wel [Javanese script] is zamengesteld uit het Jav. [Javanese script] *niet* en [Javanese script] *gelijk*, maar de beteekenis, die het volgens den Soendanees heeft, is een andere dan die van het Javaansche [Javanese script] Men verklaart het namelijk met [Javanese script] ook wel eens met [Javanese script] waarin [Javanese script] dient tot versterking, en ook soms met [Javanese script] Te vertalen is [Javanese script] met: *hoe moet* of *hoe zal .... dan wel zijn; hoezeer moet (moest) dat het geval zijn bij*, *met*, *toen*, *als* enz. Zeer dikwijls is de zin ook *wat dan wel.....* Betreffende [Javanese script] moeten wij evenwel opmerken, dat het niet slechts ook wel eens den zin heeft van *alleenlijk* zoomede van *evenwel*, maar dat het ook wel zoo gebruikt wordt, dat de beteekenis van het Jav. [Javanese script] *het is niet dat het lijken zou*, voor *het is al te erg! neen*, *dat is te erg!* allezins past. Bv. Gesch. van Samaoen: *wat meer is*, *de menschen waren reeds alle uitgeput door in het geheel niet te eten en te drinken*, [Javanese script] enz. Hier kunnen wij met den Soendanees lezen: *hoe zeer moest dat het geval zijn met de kleine kinderen, ze schreeuwden het uit* enz. Maar ook met de Jav. beteekenis: *neen*, *het was al te erg voor* of *met de kleine kinderen*, *ze schreeuwden het uit.*

[Javanese script] *dan pas*, *eerst dan; nu* of *dan*, ook *nu* (terwijl het niet te pas komt). Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 57, 6 r. [Javanese script] *jij durft de lui eerst dan aan als ze gebonden zijn.* Zoo ook: [Javanese script] *nu* (of *dan*) *durf je*, *nu* (of *als*) *ie in huis bent;* [Javanese script] *nu* d. w. z. terwijl het niet te pas komt of ongelegen komt) *regent het*, *juist op het tijdstip van het snijden der parè.*

[Javanese script] of [Javanese script] *er maar goed aan toe zijn* bij vergelijking met een ander. Bv. [Javanese script] *jij bent er maar goed aan toe* (bij vergelijking met mij), *je bezit een lieftallige vrouw;* [Javanese script] *jij bent er maar goed aan toe* (bij vergelijking of in tegenoverstelling met mij), *dat je begiftigd bent* (of *je bent begiftigd*). Ook als willekeurige uitroep (§ 317) wordt [Javanese script] gebruikt en wel i. d. z. van ons: *'t mogt wat!* ook voor ons:

---

1) Jav. [Javanese script] of [Javanese script] N. [Javanese script] K. *mogelijk*, *het is mogelijk*, doch zóo dat het toch niet zeker, en alleen maar *bij geluk mogelijk* is; ook *weinig kans*, *er is weinig kans* enz. ([Javanese script] Kw. zva [Javanese script] *mogelijk*, *misschien.*)

dat gaat mijn verstand te boven! Bv. [illegible] *jij hebt een heele schep geld.* Antw. [illegible] *'t mogt wat! veel geld;* [illegible] *dat gaat mijn verstand te boven, dat een Chinesche vrouw, nadat haar man overleden is, niet wederom wil trouwen.*

[illegible] is een uit- of toeroep, tot uitdrukking van hevigen spijt. Gemeenlijk wordt [illegible] (§ 156) tot versterking er achter gevoegd. Met *waarom ook* of met *waarom toch ook* kan men doorgaans vertalen. Zoo bv. in laatstgenoemden zin: Gesch. van Soepĕna bl. 57, r. 2 [illegible] *waarom moest jij je ook verzetten tegen mijn meester.*

En eindelijk [illegible] Dit kan men soms vertalen met *wel; wel te verstaan, 't is waar*, ook wel eens met *toch.* Maar gemeenlijk geeft men den zin het best terug, door den nadruk te leggen op het woord, waarbij [illegible] behoort. Zie hier een voorbeeld, waar het met *'t is waar* kan vertaald worden: Gesch. van Soepĕna bl. 56, 5 r. [illegible] *ik ben ook een man, 't is waar, een kleine.* Andere plaatsen van [illegible] zijn: Sp. d. J. bl. 43, 4 r., 63, 5 r. v. o., 103, 6 r. v. o., 140, 4 r. v. o.; Gesch. van Soepĕna bl. 3, 6 r., 31, 13 r. v. o.; Gesch. van Abd. en Abd. bl. 67, 5 r. v. o.

Interjecties.

§ 316. Zeer rijk is het Soendasch in woorden, die gebragt kunnen worden tot zulke, die men in de grammatica onderscheidt als interjecties of tusschenwerpsels. Vooral talrijk zijn de *klanknabootsingen*, zoomede *uitroepen van een gevoel* of *gewaarwording* als ook *woordjes, die iets afbeelden, dat men met het gezigtsvermogen waarneemt.* Het ruim gebruik, dat er van dergelijke interjecties wordt gemaakt, geeft aan de taal iets bijzonder levendigs en aanschouwelijks.

§ 317. Bij de uitroepingen, en daartoe behooren klanknabootsingen eigenlijk ook, moet men onderscheiden zulke, die willekeurig gedaan worden, van onwillekeurige uitroepen. Over de laatste zal het in het geheel niet noodig zijn te spreken. het zijn slechts geluiden of klanken, m. a. w. zoo'n onwillekeurige uitroep is geen woord, dat op zich zelf een zin uitmaakt, zooals bv. [illegible] of [illegible] *wel verbazend!* en evenmin is het een redewoord, zooals bv. [illegible] of [illegible] *och! ach! helaas!* en als uitroep afgeperst door pijn: *ai! auw!* dat bij een zin gevoegd wordt, om het gevoel of de aandoening uit te drukken, waarmeê iets gezegd wordt.

318. Omtrent de *klanknabootsingen* moet opgemerkt worden, dat er bij

zijn, die, zonder verandering van vorm, als werkwoord kunnen optreden. Zoo fungeert bv. [illegible] dat een klanknabootsing is van het geluid bij het afgeschoten worden van een kanon, als werkwoord in [illegible] *weldra donderden de kanonnen.*

§ 319. Opmerkelijk is ook het bezigen van een klanknabootsing zooals bv. Gesch. van Soepĕna bl. 59. 9 r. v. o. [illegible] *onderwijl de vorsten zoo zamen aan 't spreken waren in de pasangrahan, kwam het rijtuig der vorstin aanrollen* enz. De schrijver heeft hier de omstandigheid voor den geest, dat de vorstin aankwam, gezeten in een rijtuig, die omstandigheid beteekent hij, door, vóor het werkwoord [illegible] *komen*, *aankomen*, te plaatsen het woordje [illegible] dat een klanknabootsing is van het rollen van een rijtuig. Hetgeen wij daar straks opmerkten betreffende sommige klanknabootsende woorden, namelijk dat ze zonder verandering van vorm ook als werkwoord kunnen optreden, zulks geldt ook van [illegible] Een voorbeeld vindt men Gesch. van Soepĕna bl. 15, 6 r. alwaar het *voortrollen* beteekent.

§ 320. Zeer belangrijk zijn die interjecties, welke als het ware de uitdrukking zijn der meer of minder goed gelukte poging, om te schilderen of af te beelden, hetgeen wordt gezegd met het volgend werkwoord. Zoo'n interjectie, die bij een zeker werkwoord bepaaldelijk wordt gebezigd en er dus om zoo te spreken bij behoort, noemt men allezins gepast het redewoord voor dat werkwoord. Zoo is bv. [illegible] waarmeê afgebeeld wordt het openen van den mond om te gaan spreken, het redewoord voor een werkwoord, waarmeê *spreken* of *zeggen* wordt beteekend. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 17, 7 r. [illegible] Id. bl. 85, 8 r. v. o. [illegible] Sp. d. J. bl. 96, 8 r. v. o. leest men: [illegible] *eindelijk, plof, stortte de oude bediende op den grond.* Hier beeldt het woordje [illegible] het geluid af van hetgeen met het volgend werkwoord [illegible] wordt gezegd. Desgelijks Gesch. van Soepĕna bl. 16, 13 r. v. o.: *Toen de prinses te huis was gekomen,* [illegible] *wierp zij zich* (terwijl zij lag op haar bed of matje) *om en om.* De interjecties [illegible] en [illegible] zijn twee klanknabootsende woordjes, het eerste, dat met *bof* of *plof* is terug te geven, beeldt het geluid af van [illegible] *op den buik gaan liggen*, van iemand die ligt of zich op den grond wierp, het tweede, [illegible] *paf*, van [illegible] *op den rug gaan liggen*, insgelijks gezegd van iemand, die ligt of zich op den grond wierp. Zoo ook [illegible] dat het redewoord is voor [illegible] *suizingen in de ooren hebben* of *krijgen*, zoodat men

niet meer hoort, zoomede voor [illegible] *als razend zijn*, zoodat men niets meer ziet of hoort. Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 54, 18 r. v. o. [illegible] *de kroonprins, de woorden van Toerbali hoorende, kreeg suizingen in de ooren;* id. bl. 49, r. 1. [illegible] *Toerbala en Toerbali werden als razend.*

In deze uitdrukkingen is [illegible] klaarblijkelijk een nabootsing van het geluid, dat men meent te hooren, als men hevige suizingen in de ooren heeft.

§ 321. De interjectie is ook wel eens een afkorting van het werkwoord, ook wel eens een woordje, dat slechts den klank heeft van het werkwoord, soms ook een woordje, waarvan de betrekking, die het heeft op het volgend werkwoord, voor ons niet zoo gemakkelijk te voelen is. Zoo lezen wij bv. Gesch. van Soepĕna bl. 64, 18 r. v. o. [illegible] *gezwind gingen ze met hun vieren de boetas te lijf.* Het in dit geval als *redewoord* voor [illegible] (*voorwaarts gaan*) of [illegible] gebruikte [illegible] is eigenlijk een afkorting van [illegible] waarvan [illegible] iets *schuiven, voortschuiven, voortduwen.* In het zooeven bijgebragte voorbeeld van [illegible] is het redewoord niet in het Hollandsch terug te geven. Dit laatste is dikwijls het geval. Zoo is, om nog een voorbeeld te noemen, [illegible] dat het redewoord is voor [illegible] en [illegible] beide beteekenend *zijn bewustzijn verliezen, bezwijmen*, zoomede voor [illegible] *verdwijnen, verloren gaan*, ook voor [illegible] *zich stilletjes uit de voeten maken*, — onvertaalbaar, door gemis in het Hollandsch van een overeenkomstige uitdrukking.

Op bl. 23, 10 r. Gesch. van Abd. en Abd. is de zinsnede [illegible] dan ook niet anders te vertalen dan met: *ik verloor het bewustzijn* of *en verloor ik het bewustzijn.* Desgelijks kan bij de vertaling van het [illegible] dat men vindt 6 r. v. b. op dezelfde bladzijde, het *redewoord* [illegible] in het Hollandsch niet uitgedrukt worden. Dat redewoord is klaarblijkelijk wederom een klanknabootsing, en wel van het waterscheppen, dat een vaartuig, als het sterk overhaalt, kan doen. Het gevolg nemende voor de oorzaak, hetgeen hier zeer verklaarbaar is, omdat, aan het waterscheppen van een vaartuig, als van zelf het te gronde gaan er van, in de gedachte wordt verbonden, ging men [illegible] bezigen als redewoord voor [illegible] *zinken.*

§ 322. Maar niet altijd worden de hier bedoelde redewoorden zóo, met een werkwoord, gebezigd. Integendeel, dikwijls treden zij zelf als het werkwoord op. Als men echter het gelijktijdig bezigen van redewoord en werkwoord, zooals boven werd gezegd verklaart, namelijk, dat de Soendanees met het eerste tracht af te beelden of te schilderen, hetgeen hij voor den geest heeft en vervolgens met het werkwoord zegt of noemt, dan ligt in het soms achterwege blijven van dat laatste, waarvan de functie dan

als van zelf op het redewoord overgaat, niets, dat kan bevreemden. Wánnéér zulks nu kan of mag geschieden, dat is bezwaarlijk onder regels te brengen. Men handelt ten dezen vrij willekeurig, spraakgebruik en de noodige duidelijkheid beheerschen de zaak.

Een enkel voorbeeld van het optreden van het redewoord als werkwoord zal voldoende zijn. Wij kiezen daartoe [illegible] Hiermeê wordt afgebeeld *het iets van zich doen*, *werpen*, *wegwerpen* of *uit de hand werpen*, van daar ook *achter laten*, *aan zich zelf overlaten; in den steek laten.* Het is het redewoord voor [illegible] ook voor [illegible] Bv. Gesch. van Samaoen: [illegible] *daarop liet Moertad zijn paard in den steek.*

Maar Gesch. van Soepèna bl. 48, r. 2 vinden we [illegible] *sommige wierpen de wapens weg.* Hier heeft het redewoord [illegible] in verband met hetgeen er door wordt afgebeeld, de beteekenis van [illegible] *wegwerpen*, m. a. w. treedt het als werkwoord op. Op dergelijke wijze kunnen de redewoorden [illegible] [illegible] en zooveel meer als werkwoorden optreden. Het zal echter niet noodig zijn ze hier nog eens te bespreken, na hetgeen er in het woordenboek reeds van werd gezegd.

Ten slotte brengen wij nog slechts in herinnering (§ 221) dat de hier kortelijks besproken *interjecties* ook nog zeer veelvuldig bevelenderwijze sprekende worden gebezigd. Soms met, ook dikwijls, zonder het hulpwoord [illegible] (§224). Bv. [illegible] *weg! ga heen! ga weg! weg!* Zoo ook [illegible] dat een redewoord is voor *nemen*, *aannemen*, *in ontvangst nemen*, mede voor *ontnemen* of *met geweld nemen.* Het is bevelenderwijze gebezigd: zva. *neem aan*, *zie hier*, bij het iets geven of ter hand stellen aan een mindere of jongere. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 103, 9 r. [illegible] *en nu jongens aldus: neemt dit geld, voor ieder honderd rijksdaalders, gaat er op uit naar Egypte.*

De redewoordjes [illegible] of [illegible] *zoomede* [illegible]

§ 323. Wat de woordsoort betreft, kan men ze brengen tot de interjecties. Wat hun *functie* aangaat, het zijn demonstratieve woordjes, ze dienen om met nadruk te wijzen of terug te wijzen op dat, waarbij ze behooren.

Achtereenvolgens zullen wij ze kortelijks bespreken.

§ 324. [illegible] of [illegible] wordt geplaatst vóór het woord of de zinsnede, waarop men met nadruk wil wijzen. Dikwijls is het redewoordje in de vertaling niet anders terug te geven, dan door den klemtoon te leggen

op dat, waarvoor het is gevoegd, en dit laatste op deze wijze te doen *uitkomen*, zooals wij zeggen. Zoo bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 97, l. r. [Javanese script] *dit is 't dat onheil aanbragt;* id. bl. 95, 9 r. v. o. [Javanese script] *schrijf, als volgt;* en 3 r. v. o. [Javanese script] *zie, schrijf alzoo.* Insgelijks [Javanese script] *hoe is je naam?* Soms kan men het redewoordje vrij goed teruggeven met ons *toch* of *toch wel*, bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 57, 6 r. [Javanese script] *jij bent toch wel gek, dat je niet bedenkt.* Ook wel eens door *en*, met accent uitgesproken, bv. [Javanese script] *en het huis dat is én groot en mooi.*

In eenige gevallen kan men naar verkiezing [Javanese script] of [Javanese script] bezigen. Het spraakgebruik is echter ten dezen niet volkomen consequent, misschien zou men als regel kunnen aannemen, dat, waar [Javanese script] in de beteekenis van *wezenlijk*, *werkelijk* in de uitdrukking past, men of [Javanese script] of [Javanese script] mag gebruiken. Trouwens, het lijdt wel geen twijfel, of ook dáar, waar het niet vervangbaar is, zooals bv. in de gegeven voorbeelden: [Javanese script] en [Javanese script] is [Javanese script] niets anders dan de stam of de grondvorm van [Javanese script]. In zulke gevallen heeft het evenwel de beteekenis van *wezenlijk* of *werkelijk* geheel verloren, en is het niets anders dan een woordje, om met nadruk te wijzen op iets, dat men wil doen uitkomen in den zin.

In het insgelijks hier boven aangehaald voorbeeld [Javanese script] enz. is [Javanese script] vervangbaar door [Javanese script]. Doet men zulks, dan luidt het Hollandsch: *werkelijk gek ben je, dat je niet bedenkt.* Een vervanging van [Javanese script] door [Javanese script] is mede geoorloofd in uitdrukkingen zoo als [Javanese script] *te weten, en wel, namelijk, dat is de reden*, enz.; [Javanese script] of [Javanese script] *evenzoo, desgelijks, ook zoo;* [Javanese script] *daardoor, daarom, precies om die reden, juist daardoor.* En niet alleen dat men wel bv. [Javanese script] zegt, men schrijft het ook. Zoo bv. Handleiding voor de kultuur van padi op natte velden, pada 63: [Javanese script] *namelijk, ge moet zorgvuldig zijn* enz.

§ 325. Het hierboven in de tweede plaats genoemde redewoordje [Javanese script] wordt gebezigd, vooreerst, om iets, waarop men met nadruk wil wijzen, te doen uitkomen. Tot dat einde voegt men het daarachter. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 123, 2. r. v. o. [Javanese script] *het vriendelijke uiterlijk verdwijnt;* id. 114, 2. r. v. o. [Javanese script] *die ze ontstoken heeft, in waarheid, dat is de Heere God;* id. 126. r. 1 [Javanese script] *hoe! bezit die ring magt?* Ten anderen wordt [Javanese script] gevoegd achter een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord zoomede benaming van bloedverwantschap, als men het oog heeft op den toestand of

gesteldheid, op een bepaalde hoedanigheid of wel op een zekere wijze van doen, zijn of spreken van den persoon, die met dat voornaamwoord of die benaming van bloedverwantschap wordt bedoeld. Bv. Gesch. van Soepěna bl. 35, 4 r. v. o. [illegible] *hoe! is dat* (deze persoon, met deze wijze van doen, zijn of spreken) *wezenlijk ěngkang Soepěna, of droom ik;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 37, 2 r. v. o. [illegible] *vader was niet op zijn gemak;* id. 57, 6 r. [illegible] enz. *je bent toch wel gek dat je niet bedenkt* enz. Zoo ook waar met het voornaamwoord een zaak wordt bedoeld. Bv. Gesch. van Soepěna bl. 35, 8 r. v. o. [illegible] *wat is de prijs, Njai, van dezen ring* (die mij juist past en mooi is). Maar ook nog achter andere woorden dan voornaamwoorden en benamingen van bloedverwantschap wordt [illegible] zoo gevoegd om te duiden op een toestand, gesteldheid, enz. Bv. Sp. d. J. bl. 7, 3 r. v. o. [illegible] *deze vogel was begeerig te kunnen doen zooals de lammergier;* Gesch. van Soepěna bl. 36, 5 r. [illegible] *koopman, wat is de prijs van dezen ring?* Sp. d. J. bl. 115, 7 r. v. o. [illegible] *nu ja, werkelijk mooi is die ster* (die daar zoo flonkert).

§ 326. Ten derden, en zoo misschien nog wel het menigvuldigst, dient het redewoordje, om, gevoegd achter de benaming van een persoon of zaak, een of meer bepaalde, bijzondere van die personen of zaken aan te duiden. Daartoe bezigen wij een aanwijzend voornaamwoord van persoon of zaak of wel het bepalend lidwoord. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 126, 3 r. [illegible] *deze diamanten ring dient slechts tot een zigtbaar bewijs;* id. bl. 121, 8 r. v. o. [illegible] *door dien bezoeker werd geinformeerd naar den prijs per ikět;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 63, 2 r. [illegible] *door mij wordt aan Abdoerahim vergiffenis geschonken voor hetgeen hij misdreef door het dooden van dien man;* Sp. d. J. bl. 142, l. r. [illegible] *nog een half uur en dan is de ŏpor ook gaar;* id. bl. 9, 4 r. [illegible] *de muskiet was uitermate verheugd;* id. bl. 125, l. r. [illegible] *de kŏdja vroeg;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 57, 2 r. v. o. [illegible] *welke is de op te hangen man?* Sp. d. J. bl. 136, 6 r. [illegible] *er was iemand, die voorbijkwam en tot de knapen zeide.*

§ 327. Gelijk het zoo even besproken redewoordje [illegible] wordt ook het redewoordje [illegible] als men het oog heeft op zijn toestand of gesteldheid, wel gevoegd achter het persoonlijk voornaamwoord of wel de benaming van bloedverwantschap, waarmeê men zich noemt. Bv. Kitab Dongeng n. a.

[Javanese script] *wat mij betreft, ik ben er niet begeerig naar.*

Doorgaans is echter de zin en beteekenis van dit redewoordje deze, dat er meer of minder nadrukkelijk meê gewezen wordt op een bepaald, genoemd of beschreven iets of wel op een bepaalden, genoemden persoon. In de vertaling kan men zulks veelal uitdrukken met behulp van het bepalend lidwoord, ook wel eens met een der aanwijzende voornaamwoorden *die* of *dat*, voorts niet zelden met het woordje *genoemd* of *bewuste*, met *zoo even* of *te voren genoemd*, enz. Waar het redewoordje niet op deze of dergelijke wijze in de vertaling kan beteekend worden, daar moet men zich behelpen met het leggen van den nadruk. Voorbeelden zijn: Sp. d. J. bl. 129, 7 r. [Javanese script] *en verzocht hem het huis te wijzen van den persoon, die den bewusten jas leende aan den armen man, die den weg had gewezen;* id. bl. 125, r. 1 [Javanese script] *toen hij kwam aan de* (of *zoo even genoemde*) *plaats, waar feest werd gevierd;* id. 154, 7 r. [Javanese script] *maar de kosten van het regtsgeding zouden hooger geweest zijn dan de geldswaarde van den schat;* id. bl. 122, 2 r. [Javanese script] *terwijl gij er op uit waart, heb ik een winstje gemaakt met dat sits;* id. bl. 27, 4 r. v. o.; id. bl. 111, 4 r. [Javanese script] *niet lang daarna stal Boegèl andermaal een goeramè uit den vijver van den* (of *genoemden* of wel *zoo even genoemden*) *Kjai Dĕmang;* Gesch. van Abd. en Abd. bl. 59, 2 r. [Javanese script] *zijn naam is Abdoerahim.* In het laatste voorbeeld kan het redewoord slechts, door den nadruk te leggen op het woord Abdoerahim, worden beteekend.

§ 328. [Javanese script] is mede een redewoordje voor den nadruk. Het wordt gevoegd achter dat, waarop men dien wil leggen. Inzonderheid wordt het gebezigd, waar men met nadruk op iets wil wijzen, in tegenstelling van iets anders of het tegenovergestelde. Zeer menigvuldig wordt het ook gelijk [Javanese script] (§ 325), gevoegd achter een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord of wel benaming van bloedverwantschap, het redewoordje duidt dan insgelijks op den toestand of de gesteldheid of wel op een wijze van doen, zijn of spreken van den persoon, die met dat voornaamwoord of die benaming van bloedverwantschap wordt bedoeld. Voorbeelden zijn: Gesch. van Abd. en Abd. bl. 51, 9 r. v. o. [Javanese script] *als ik permissie kreeg vooraf naar Bagdad terug te keeren, dan zou 't nog gaan:* Sp. d. J. bl, 90, 2 r. v. o. [Javanese script] *voor een vogel* (in tegenstelling van een mensch) *heeft geld geen nut;* id. 146, 8 r. v. o. [Javanese script]

[illegible] (in tegenstelling met vroeger, toen was zulks niet het geval) *kreeg hij alledaagsche kost*; id. 106, l. r. [illegible] *misschien zult ge nu ditmaal* (in tegenstelling met de vorige keeren, toen deedt ze het niet) *naar mijn bevel luisteren*; id. bl. 137, 6 r. [illegible] *ik lust ze niet*. In het laatste voorbeeld duidt het redewoordje op de hoedanigheid of gesteldheid van spreekster van de bewuste groente niet te lusten. Ook wordt [illegible] wel gevoegd achter het woord, waarmeê de hoedanigheid of gesteldheid wordt genoemd, bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 14, 11 r. [illegible] *als je meent dat hij welgesteld is*. Eindelijk nog deze plaats, waarin [illegible] wederom, gelijk in het eerste voorbeeld, voor den nadruk is achtergevoegd: Sp. d. J. bl. 151, 4 r. v. o. [illegible] *die kool, zeg ik, is nog niet groot te noemen.*

§ 329. Een zamentrekking van [illegible] en [illegible] is [illegible] of [illegible]. Na hetgeen over genoemde redewoordjes is gezegd, zal het niet noodig zijn nog over zin en beteekenis van [illegible] of [illegible] uit te wijden. Trouwens, gelijk het een zamentrekking is van [illegible] en [illegible] zoo vereenigt het ook beider beteekenissen in zich. Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 69, r. 2. [illegible] *vorst Soepĕna zeide* (antwoordde) *al weenende: och Njai, de reden dat ik ween, is, omdat ik hier als vreemdeling verkeer*; Gesch. van Samaoen: [illegible] *wat de bewuste 15 geloovigen betreft, ze droegen er geen kennis van, dat Samaoen aan 't vechten was.* Andere plaatsen zijn: Gesch. van Abd. en Abd. bl. 59, r. 1 en 153, l. r. Sp. d. J. bl. 10, 6 r.; id. 87, 7 r. en 102, 3 r.

§ 330. Het laatste der in dit hoofdstuk te bespreken redewoordjes, te weten [illegible] ook wel [illegible] geeft tot geen belangrijke opmerkingen aanleiding. Gevoegd achter een voornaamwoord, is het zva. [illegible] (zie § 328). Zoo bv. Modellen Soend. Brieven door Holle, Br. n° 35 [illegible] *ik desgelijks, vraag*, enz. Te minste, zóo, in den zin van [illegible] kan men het daar, omdat ook nog [illegible] (§ 324) volgt wel opvatten, de regel is echter, dat [illegible] bij wijze van nadrukswoordje, vooropstaat en zoo bezigt men dan ook [illegible] of kortweg [illegible] voor *evenzoo, desgelijks*. Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 18, r. 17 en bl. 26, 2 r. v. o. Voor den nadruk wordt het gevoegd voor [illegible] (dit wel voor [illegible] lett. *hoeveel meer*); [illegible] kan gemeenlijk vertaald worden met *laat staan*. Bv. [illegible] *laat staan dat hij mij te eten gaf, nog niet eens een sigaartje gaf hij mij*. In denzelfden zin, namelijk in dien van

ons *laat staan*, bezigt men [illegible] of [illegible] Bv. [illegible] [illegible] *dit boek zal niet verstaan worden door iemand die knap is, laat staan door een domme.*

§ 331. Ten slotte wordt hier nog opgemerkt, dat het [illegible] in [illegible] welk laatste men wel eens vindt voor [illegible] in het Soendasch gebruikelijk voor: *indien*, *als*, ook: *wat betreft*, *wat aangaat*, *nu*, niets met het zoo even besproken redewoordje [illegible] te maken heeft.

[illegible] is het Jav. [illegible] dat een zamentrekking met verkorting is van [illegible] Kr. van [illegible] een voegwoord, om een nieuwe volzin met een vorigen te verbinden.

Voorzetsels en Voegwoorden.

§ 332. Van de woordjes, die in het Soendasch een betrekking tot eenig voorwerp kunnen aanduiden, m. a. w. van zulke, waarmeê beteekend kan worden, hetgeen bij ons geschiedt door een der voorzetsels *naar*, *aan*, *bij*, *in*, *op*, *van*, *over*, *jegens* enz. daarvan zijn er een paar, die we eenigzins uitvoerig behooren te bespreken. Het eerste is [illegible] dat *gaan naar* of *gaande naar* beteekent, en, bij een werkwoord, dat een beweging ergens heen insluit, de betrekking, die wij aanduiden met ons voorzetsel *naar* of *naar toe*. Zoo bv. [illegible] *ik ben van plan naar Bandoeng te gaan, om een paard te koopen*; desgelijks Sp. d. J. bl. bl. 117, 10 r. v. o. [illegible] *daar straks hoedde hij ganzen, gaande of daarbij gaande naar de rivier*; id. bl. 132: 10 r. [illegible] *kochten de inwoners ze, (daartoe) gaande naar een andere hoofdplaats*, waarvoor wij zeggen: *gingen de inwoners ze koopen op een andere hoofdplaats*; Gesch. van Abd. en Abd. bl. 69, 3 r. *Sèh Abdoerahman maakte insgelijks zijn toebereidselen*, [illegible] *van zins zijnde terug te keeren naar Bagdad.* Maar niet slechts wordt, zooals in het laatste voorbeeld, de betrekking, die wij met ons voorzetsel *naar* of *naar toe* beteekenen, met [illegible] aangeduid, tal van andere betrekkingen tot of op een voorwerp kan het aanwijzen. Zoo kan het o. a. nog staan voor onze voorzetsels *in*, *aan* of *met*, bv. Gesch. van Soepĕna bl. 28, r. 12, *nademaal nu mijn dochter Nji Sèkar Aroem* [illegible] *reeds een echtgenoot bezit in* of *reeds gehuwd is aan (met) Raden Alengkara Woeloeng*; ook voor *op*, bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 53, 6 r. [illegible] *en daarbij adi, vertrouw op akang*, enz.

§ 333. Mag in deze voorbeelden [illegible] geacht worden de bijzondere betrekking aan te duiden, die wij met een voorzetsel beteekenen, en waarmeê wij het dan ook gevoegelijk kunnen vertalen, *altijd* is zulks niet het

geval. Niet zelden namelijk wordt het ook eenvoudig bij een werkwoord gevoegd, tot verbinding daarvan met een bepaling. Bv. Sp. d. J. bl. 135, 3 r. [illegible] *in het ochtend uur kwam Semplò voorbij* of *passeerde Semplò het erf van den smid.* Zoo ook tot verbinding met het voorwerp, bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 85, 4 r. *met dat hij vader in het oog kreeg,* [illegible] *stond hij op, terwijl hij vader met de hand wenkte om te naderen.* Het spreekt van zelf, dat waar [illegible] slechts zoo tot *verbinding* dient, dit de mogelijkheid van de *vertaling* met een voorzetsel niet altijd uitsluit. Bv. Sp. d. J. bl. 129, 9 r. [illegible] *met dat hij kwam aan het huis van den smid.*

§ 334. Zonderling is het gebruik van [illegible] achter [illegible] *met*, zooals bv. Soend. zamenspraken, bl. 35, r. 1. [illegible] *want de wijze, waarop zij de zaak opvat en zich gedraagt tegenover mij, is niet zooals tegenover een maroe, zij behandelt mij evenzoo als een meid.* Men beweert, dat in zinwendingen zooals deze, [illegible] dikwijls achter [illegible] wordt gevoegd, dat zulks echter geenzins regel is, blijkt o. a. uit Gesch. van Abd. en Abd. bl. 7, r. 1 [illegible] *hij behandelde ze evenzoo als slaven.* Hoe het zij, beteekenis zal men aan [illegible] hier wel niet kunnen toekennen, tenzij die van een, doorhet voorafgaande [illegible] volkomen overbodig, verbindingswoordje.

§ 335. Met behulp van het aanhechtsel [illegible] is van [illegible] gevormd [illegible]. Dit is vooreerst een aanwijzend voorzetsel van plaats, bv. Sp. d. J. bl. 136, 5 r. [illegible] *beide knapen vielen in den modder;* id. 148, 8 r. v. o. [illegible] *zijn tong kwam te zijn gekleefd aan het verhemelte* of *zijn tong kleefde aan het verhemelte.* Ten anderen dient het, evenzoo als [illegible] (zie voorg. §), tot verbinding van het hoofdwoord met de bepaling, bv. Sp. d. J. bl. 114, r. 1 v. b. [illegible] *Amboe Saridja had zeer veel lust in den arbeid;* id. bl. 140, 1 r. [illegible] *en daarbij gelieve U voortaan deze spreuk niet te vergeten.* Een derg. voorb. vindt men bl. 115, 5 r. v. o.

§ 336. Na hetgeen in de voorgaande §§ omtrent het gebruik van [illegible] zoomede van [illegible] is gezegd, moet het in het oog springen, dat men wel eens [illegible] vindt gebezigd, waar [illegible] ook goed zou zijn, en omgekeerd. Vermits het spraakgebruik ten dezen zich niet altijd geheel gelijk blijft, is het niet wel doenlijk te formuleeren, wanneer bedoelde verwisseling van [illegible] met [illegible] en omgekeerd kan of geoorloofd is. Wel is aan te geven, wanneer [illegible] niet gebezigd mag worden. Dit mag namelijk niet, waar het voorzetsel *gaan naar* of *gaande naar* (§ 332) zal moeten beteekenen,

ook niet, waar het bij een werkwoord, dat een beweging ergens heen insluit, de betrekking zal moeten uitdrukken, die wij beteekenen met ons voorzetsel *naar* of *naar toe*. Zoo mag men niet zeggen [illegible] [illegible] maar moet het zijn (zie aangeh. §) [illegible] enz. Desgelijks niet Gesch. van Abd. en Abd. 69, 4 r. [illegible] maar [illegible] Evenmin [illegible] voor: *breng het naar huis*, maar [illegible]

§ 337. Eindelijk merken wij betreffende [illegible] nog op, dat dit ook gevoegd wordt vóor een vooropgeplaatst naamwoord, om daarop met nadruk te wijzen. Het is dan wederom een aanwijzend voorzetsel en te vertalen met ons voorzetsel *aangaande* of wel *betreffende*. Bv. [illegible] (of [illegible]) [illegible] *betreffende* of *wat betreft die zaak, ik heb er geen deel aan.*

§ 338. Eigenaardig behoort hier te huis een bespreking van de in § 75 bedoelde uitdrukkingen zooals bv. [illegible] *leg het* (bv. het boek) *op de tafel;* [illegible] *breng het* (bv. het paard) *naar den stal;* [illegible] *breng het naar* of *onder de loods;* en derg. Ze zijn zamengesteld met het voorzetsel [illegible] *naar* en het aanhechtsel [illegible] hetzelfde suffix, waarmeê het causatief werkwoord wordt gevormd. Dat men hier wel degelijk het voorzetsel [illegible] en niet anders heeft, blijkt al dadelijk uit de omstandigheid, dat men in plaats van bv. [illegible] ook zegt [illegible] Ook de beteekenis die o. a. [illegible] heeft, laat geen andere opvatting toe. Genoemde uitdrukking, die gevormd is van [illegible] *het om zijn* of *het uit zijn* (van de maand), beteekent namelijk *naar het om zijn*, d. i. *tegen het einde* (van de maand). Bv. Zamenspr. bl. 11, 4 r. [illegible] *wanneer zult gij dat feest moeten geven?* Antw. [illegible] [illegible] *bij leven en welzijn van mij en de kinderen, hoop ik dat te doen in de maand Djoemadil ahir, tegen het einde.*

§ 339. Maar wat is nu in zulke uitdrukkingen, dikwijls, maar niet altijd, bevelende uitdrukkingen, de functie van het aanhechtsel [illegible]? Zooals wij vroeger reeds opmerkten, is dit suffix tot vorming van een zoogenaamd causatief werkwoord, wel hetzelfde woord als het Maleische voorzetsel *akan*, waarmeê een betrekking tot een voorwerp wordt beteekend. Zoo mag dan het aanhechtsel [illegible] in uitdrukkingen zooals bv. het hier bovengenoemde [illegible] [illegible] [illegible] en derg. geacht worden de betrekking te beteekenen, door den spreker in het leven geroepen of gevormd, tusschen iets en dat, hetgeen beteekend wordt door het woord, waarvan de uitdrukking werd gevormd. Bij [illegible] bv. drukt dus het aanhechtsel zekere bepaalde, door den spreker door mid-

del van zijn bevel, in het leven geroepen of gevormde betrekking uit, tusschen het boek en de tafel. Desgelijks bij [illegible] de betrekking tusschen het om zijn of het uit zijn en de maand.

§ 340. Een andere vraag is, of het aanhechtsel niet wel eens gemist kan worden, of het bezigen er van niet wel eens verklaard moet worden, uit de in het Soendasch zeer sterke zucht, om de woorden te verlengen. En het schijnt wel, dat die vraag voor de gevallen waar de uitdrukking niet bevelend is, bevestigend moet worden beantwoord. Zoo lezen wij bijv. Zamenspr. bl. 18, 12 r. v. o. [illegible] hetgeen daar beteekent: *ik ging noordwaarts, zij zuidwaarts op*. Het moet voor ieder duidelijk zijn, dat het aanhechtsel hier tot den zin niets toe doet, en dat het even goed zou zijn, hetgeen trouwens de Soendanees zelf erkent, als er stond [illegible]. In sommige gevallen echter is het bezigen van het aanhechtsel een bepaald spraakgebruik, en vindt de Soendanees dat de weglating de uitdrukking [illegible] *stijf*, maakt. Dit geldt bijv. van het hooger genoemde [illegible].

§ 341. Van zoo'n, met het voorzetsel [illegible] en het aanhechtsel [illegible] gevormde uitdrukking kan voorts, met behulp van het *praefix* [illegible] (§ 94) een *Passief* worden gemaakt. Zoo bv. van [illegible] of [illegible] de Passieve vorm [illegible] of [illegible] *op de tafel gelegd*, *gezet*, *geplaatst* of derg. *worden* of *zijn*. Van dergelijke *Passieve vormen*, geboren, door een woord, met het voorzetsel [illegible] of [illegible] tot praefix en [illegible] tot aanhechtsel, te voorzien van het voorvoegsel [illegible] behoort wel onderscheiden te worden een Passieve vorm, zooals bv. [illegible]. Immers deze is niet op de beschreven wijze ontstaan, maar is de Passieve vorm van het causatief werkwoord [illegible] iets *in de hoogte leggen* of *plaatsen*, dat met behulp van den neusklank en het aanhechtsel [illegible] gevormd werd van [illegible] *naar boven*, *omhoog*.

§ 342. Een ander belangrijk voorzetsel is [illegible]. Het treedt op als aanwijzend voorzetsel van plaats, waarbij het vertalen is met *te*, *in*, *aan*, *bij* of *op*. Bv. Sp. d. J. bl. 130, 2 r. [illegible] *de officier bleef een nacht in het huis* (of *ten huize*) *van zijn vader*. Een dergelijke plaats vindt men op de voorg. bladzijde 6 r. v. o. Het wordt ook gelijk [illegible] (§ 335) met behulp van [illegible] verlengd tot [illegible] bv. Sp. d. J. bl. 132, 8 r. [illegible] *in dat dorp* enz.; id. bl. 138, 8 r. [illegible] *hij hield halt bij een waroeng*; id. 9 r. [illegible] *en ging zitten in het gras*. Ten tweeden wordt [illegible] insgelijks als aanwijzend voorzetsel, en gemeenlijk in den verlengden vorm, gevoegd voor tijdsbepalingen. Bv. Sp. d. J. 130, 3 r. v. o. [illegible] *op zekeren dag* enz.; [illegible] (hier ook [illegible] goed) [illegible]

[illegible] *op dien dag* enz. Omtrent het gebruik van [illegible] of [illegible] zoo voor een tijdsbepaling, moet worden opgemerkt, dat het spraakgebruik zoowel [illegible] of [illegible] veroorlooft vóor de woorden: [illegible] *dag*, [illegible] *jaar*, [illegible] en [illegible] *tijd*, *tijdstip*, zoomede [illegible] *maand*. Maar dat het [illegible] eischt vóor het woord [illegible] *nacht*, *avond*, terwijl het [illegible] prefereert vóor het woord [illegible] *tijd* van of voor iets. Voor een bepaling van hoeveelheid of maat, bij wijze van ons p e r, bezigt men insgelijks [illegible] bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 33, 9 r. v. o. [illegible] *vier rijksdaalders per vaatje*.

§ 343. Met [illegible] kunnen voorts nog tal van bijzondere betrekkingen, die wij met verschillende voorzetsels beteekenen, worden aangeduid. Zoo, om ons tot een voorbeeld te bepalen: Sp. d. J. bl. 131, 6 r. v. o. [illegible] *hij was ijverig in zijn werk*, waarin de bijzondere betrekking, die wij in deze zinsnede met het voorzetsel *in* beteekenen, in het Soendasch door middel van [illegible] wordt aangeduid. Ook bloot tot verbinding wordt [illegible] gebezigd. Bv. Sp. d. J. bl. 135, 2 r. [illegible] *al wist hij ook den eigenaar*.

En wat [illegible] betreft, behoort nog te worden vermeld, dat dit ook gebruikt wordt zooals [illegible] (§ 337). Het is dan insgelijks te vertalen met *aangaande* of *betreffende*.

§ 344. Waar wij in het Hollandsch de voorzetsels *door*, *wegens*, of zooals in „vreezen voor iemand", het voorzetsel *voor*, in „vervuld zijn met blijdschap", het voorzetsel *met*, in „gebrek hebben aan of verlegen zijn om iemand of iets", de voorzetsels *aan* of *om*, bezigen, daar gebruikt men in het Soendasch het woordje [illegible] Zoo bv. [illegible] *ik heb juist groot groot gebrek aan* of *ben juist zeer verlegen om een koetsier*.

Alsdan in beteekenis overeenkomende met ons *door* of *wegens*, is [illegible] het voorzetse , waarmeê iemand of iets als te weeg brengende of bewerkende oorzaak wordt aangeduid. In de *Passieve* of *Objectieve wijze van spreken* dient het tot verbinding van het Passief met het Subject, en wordt er dan meê beteekend, hetgeen wij in zoo'n geval doen met het voorzetsel *door* of *van*. Voorts wordt [illegible] nog in eenige bijzondere uitdrukkingen en spraakwendingen gebezigd, waarvoor wij ons veroorloven naar het woordenboek te verwijzen, en dient het mede nog tot zamenstelling van sommige voornaamwoorden (§ 252), terwijl het eindelijk ook nog dikwijls wordt gevoegd achter [illegible] of [illegible] *buitengemeen*, *zeer*, *in hooge mate*, *bij uitstek*, *te eenenmale*. Maar vindt men de genoemde twee woordjes, meer bepaald in dichtmaat, dikwijls zonder [illegible] er achter, ook [illegible] wordt wel alleen gebezigd, niet zelden zelfs in proza. Het is dan een afkorting van [illegible] of [illegible] Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 7, 11 r. v. o. In pl. van [illegible]

bezigt men soms [illegible] (§ 324) terwijl het versterkingswoordje [illegible] (§ 156) ook wel wordt tusschengevoegd.

§ 345. [illegible] *afkomstig van*, *van*, *uit*, *van af*, *komen van*, wordt op dergelijke wijze als [illegible] tot [illegible] en [illegible] tot [illegible] met behulp van [illegible] verlengd tot [illegible] Omtrent dit laatste kan worden opgemerkt, dat het figuurlijkerwijze ook zeer dikwijls gebruikt wordt om een oorzaak te kennen te geven, waarbij het te vertalen is met ons *wegens*, *van wegens*, *uit*, ook wel eens met *bij wijze van*. Het wordt dan ook nog wel eens gevolgd door [illegible] bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 87, 10 r. [illegible] *uit erkentelijkheid*.

Mede wordt [illegible] gebruikt, om een benaming van persoon of zaak, bij wijze van bepaling, te verbinden met een woord, dat een nabij of veraf zijn beteekent. Bv. Sp. d. J. bl. 116, 8 r. v. o. *toen verschool Kèmis zich in een hollen dangdeur*, [illegible] *die niet ver van den weg stond*; id. 110, 7 r. [illegible] *hij bezat een vijver niet ver van het huis*. Ten anderen bezigt men het ook wel, waar wij het voorzetsel *door* gebruiken i. d. z. van *door middel van*. Bv. Sp. d. J. bl. 131, 6 r. zoomede 142, 8 r. En eindelijk dient het tot verbinding, bij een bepaling van tijdsverloop. Het kan dan vertaald worden met *na* of *nadat*. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 139, 8 r. [illegible] *drie dagen later nadat het gestolen werd*. Een ander voorbeeld vindt men bl. 55, 3 r. v. o.

§ 346. Niet altijd heeft [illegible] de hierboven genoemde zin en beteekenis: *afkomstig van*, *van*, al moeten wij het ook dikwijls met ons voorzetsel *van* vertalen. Het dient namelijk ook wel blootelijk tot verbinding van het werkwoord of wel van het hoofdwoord met de bepaling. Bv. Sp. d. J. bl. 141, 4 r. v. o. [illegible] *deze eijeren gekocht van wien*, d. i. *van wien hebt ge* (of *zijn*) *deze eijeren gekocht*. Desgelijks 3 r. v. o. [illegible] *ik heb ze gekocht van Kandoeng, den zoon van den schoenmaker*. Zoo ook waar wij een ander voorzetsel dan *van* bezigen. Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 163, 2 r. [illegible] *met rampspoed bezocht, als hebbende zich bezondigd jegens vader en jegens God*.

§ 347. In *comparatieve* zinnen heeft [illegible] en ook [illegible] den zin van *vergeleken met* of wel van *dan* of *als*. Bv. Sp. d. J. bl. 154, 8 r. *de kosten evenwel van het regtsgeding* [illegible] *zouden meer zijn dan de waarde van den schat*; [illegible] *dit, de grootte er van, meer, vergeleken met* of *dan het van gisteren*, d. i. *dit is grooter dan dat van gisteren*.

Achter [illegible] of [illegible] *behalve*, *uitgezonderd*, *uitgenomen*, dienen deze

woordjes slechts tot verbinding, ze hebben daar slechts een logischen zin. Niet zelden worden ze ook maar weggelaten.

§ 348. Als aanwijzend voorzetsel wordt [Javanese script] ook nog gebezigd. Als zoodanig wordt het namelijk gevoegd o. a voor [Javanese script] S. [Javanese script] B. *regts, aan den regterkant*, voor [Javanese script] S. [Javanese script] B. *links, aan den linkerkant*, voor [Javanese script] *dag*, in tegenstelling van nacht, voor [Javanese script] *nacht, avond;* enz. Het is zooals gezegd dan een aanwijzend voorzetsel en wel, bij de zoo even genoemde woorden, van plaats of tijd. Zoo beteekent [Javanese script] S. [Javanese script] B. *regts, regter;* [Javanese script] S. [Javanese script] B. *links, linker,* [Javanese script] *overdag,* [Javanese script] *'s nachts, 's avonds.* In dezer voege gebezigd, nadert [Javanese script] dus, wat de functie betreft, zeer tot [Javanese script] (§ 342) en dit gaat zoo ver, dat men i. pl. v. [Javanese script] *regts, aan den regterkant* van iemand of iets, zoomede voor [Javanese script] *links, aan den linkerkant* van iemand of iets, ook wel zegt [Javanese script] en [Javanese script] Bv. [Javanese script] *tijdens het gevecht bevond ik mij aan den regterkant van den heer N.* Trouwens van zoo'n verwisseling van [Javanese script] met [Javanese script] heeft men meer voorbeelden. Zoo leest men bv. Sp. d. J. bl. 69, 11 r. [Javanese script] *wat betreft hem, die verraderlijk zich gedraagt jegens zijn naaste.* Hierin staat dus [Javanese script] voor [Javanese script] (§ 343).

§ 349. Boven (§ 344) zagen wij reeds, dat [Javanese script] ook ons *met* kan beteekenen. Behalve in den daar bedoelden zin, wordt er zoo ook een bepaling van middel meê uitgedrukt. Bv. Gesch. van Soepĕna bl. 2, l. r. [Javanese script] *nadat het gewasschen was, werd het bekleed met wit katoen.* Een ander woord, waarmeê insgelijks *met* wordt beteekend, is [Javanese script] dat gevormd is van het grondwoord [Javanese script] *twee* en dus volgens § 109 letterlijk *getweed* beteekent. Bv. Sp. d. J. bl. 83, 9 r. v. o. [Javanese script] *er was een steenmarter met zijn jong.* Ook gebruikt men, met den zin van ons voorzetsel *met*, de werkwoorden [Javanese script] S. [Javanese script] B. iets *gebruiken, bezigen; gebruik maken* of *zich bedienen van* iemand of iets, iets *aanhebben, dragen* enz. Bv. [Javanese script] *één van de kippen moet gebraden en de twee anderen met boter geroosterd worden.* Veelvuldig wordt het ontkennend redewoordje [Javanese script] of [Javanese script] gevoegd voor [Javanese script] of [Javanese script] om dan te zamen te beteekenen *niet met*, d. i. *zonder*. Zoo bv. [Javanese script] *zonder betaling.*

§ 350. Nog een ander woordje heeft men voor *met*. Te weten [Javanese script] of met [Javanese script] er aangehecht, [Javanese script] De eigen zin of beteekenis van dat woordje is deze, dat iets er meê uitgedrukt wordt, als te geschieden *tegelijk met* iets anders of wel *gepaard met* iets anders. Zeer gevoegelijk kunnen wij zulks, willen wij *met* niet bezigen, uitdrukken door den vorm van ons

tegenwoordig deelwoord, al of niet met voorvoeging van *al*. Ook kan het door het voegwoord *terwijl*. Zoo bv. Sp. d. J. bl. 122, 9 r. [illegible] *daarop bekende Nji Doenoek met schreijen* of *al schreijende* of wel *terwijl ze schreide*. Dergelijke plaatsen vindt men bl, 103, 7 r. v. o., 109, 10 r., 118, 3 r. en 143, 8 r. Ook een meer of minder uitdrukkelijke bijvoeging bij het voorgaande wordt wel door [illegible] te kennen gegeven. Wij bezigen in zoo'n geval het verbindend voegwoord *en* of wel *en daarbij*, *tevens* of *en tevens*, *als ook* enz. Bv. Sp. d. J. bl. 121, 1. r. [illegible] *ze was arbeidzaam en handig;* id. 123, 10 r. v. o. [illegible] *haar gelaat rimpelde zich en werd rood* of *en werd daarbij* (*tevens*) *rood;* id. 122, 6 r. [illegible] *nji Doenoek verschrikte en werd bleek.*

Met *en*, zonder dat daar nu juist een bijvoeging bij het voorgaande door wordt te kennen gegeven, is [illegible] ook te vertalen in een zeggen zooals bv. dit: [illegible] *en jij, slechts dit gezegd wordende om te doen, bent onwillig.* Desgelijks in dezen vragenden uitroep: [illegible] *en wie heeft nu mijn tabak weggenomen.*

§ 351. Behalve op de genoemde wijze kan *met* ook nog uitgedrukt worden door de woordjes [illegible] en [illegible] beide met [illegible] B. Deze zelfde woordjes kunnen ook vergeleken met beteekenen en in een vraag met een comparatief of superlatief: of.

§ 352. Het zoo even genoemde [illegible] ook wel [illegible] met [illegible] Basa, wordt voorts gebruikt als verbindend voegwoord, i. d.z. van ons *en*, *en ook*, *zoomede*. Wijders wordt als zoodanig gebezigd [illegible] of [illegible] dit drukt iets meer uitdrukkelijk een bijvoeging bij het voorgaande uit. Te vertalen is het door: *en daarbij*, *zoomede*, *en tevens*, *en ook*, *en*. Ook *met* kan het wel eens beteekenen. Voorts worden [illegible] en [illegible] ook wel bij elkaâr gevoegd. Al verder is te noemen [illegible] hetgeen *daarbij*, *en daarbij*, *terwijl*, *en dat terwijl* beteekent, doch ook wel eens, zooals [illegible] dat een zamentrekking zal zijn van [illegible] en [illegible] den zin heeft van het tegenstellende *en toch* of *toch*. Voor ons *vervolgens*, *daarop*, *voorts*, *alsnu* heeft men [illegible] met [illegible] B. [illegible] ook wel [illegible] *Toen*, *alstoen*, wordt insgelijks beteekend met [illegible] of [illegible] het eerste, namelijk *toen*, ook door [illegible] of [illegible] met [illegible] B. Laatstgenoemde woordjes kunnen verder ons *nu* beteekenen, zooals wij dat bezigen waar we bv. zeggen: „die leeraar *nu* was zeer bekwaam"; en bij een tegenstelling *maar*.

Het problematisch voegwoord *of* drukken de Soendanezen uit met [illegible] waarvan [illegible] B. en [illegible] B. L. Een tegenstellend

voegwoord is [Javanese script] *maar*, *doch*, *evenwel*, *echter*, *nogtans*. Ons *ofschoon*, *niettegenstaande*, *al is het ook* wordt uitgedrukt met [Javanese script] of [Javanese script] waarvan [Javanese script] B. ook wel door [Javanese script] wel eens afgekort tot [Javanese script] zoomede door [Javanese script] Voorts nog door [Javanese script] welk laatste zoomede [Javanese script] dat wel een zamentrekking met verkorting is van [Javanese script] ook den zin kan hebben van *daar toch*, *immers*, *en toch*, *en dat terwijl toch*.

§ 353. Terwijl wij de overige voorzetsels en voegwoorden of wel woorden en uitdrukkingen, die als zoodanig optreden, met stilzwijgen voorbijgaan, maken wij ten slotte nog melding van [Javanese script] *indien*, *als*. In het woordenboek gaf ik namelijk op, dat [Javanese script] of wel afgekort: [Javanese script] ook *dat* zoomede *dat niet* kan beteekenen. Zie hier een paar voorbeelden: [Javanese script] *durf je te zweren, dat dit wezenlijk jouw goed is?* [Javanese script] *ik durf te zweren dat niet onwaar is* (*of dat het geen leugen is*), *dat mijn vrouw ziek is;* [Javanese script] *dat niet ik reeds at, dat durf ik te bezweren*, waarvoor wij zeggen: *dat ik nog niet at, dat durf ik te bezweren.* [Javanese script] wordt ook verbonden met het vetatieve redewoord [Javanese script] (§ 231) tot [Javanese script] Het stemt dan in beteekenis overeen met [Javanese script] of [Javanese script] *laat staan.* Bv. Gesch. van Abd. en Abd. bl. 77, l. r. [Javanese script] *ik, laat staan zooveel geld te hebben ontvangen, ook gezien heb ik het niet.* Insgelijks wordt het te zamen gevoegd met [Javanese script] (§ 314 f) tot [Javanese script] ook wel [Javanese script] waarmeê dan beteekend wordt: *wat is 't... dat niet...* of *waarom ... toch niet.* Bv. Kitab Dongeng n. a. bl. 14, 9 r. [Javanese script] *wat is het toch, dat je niet naar hem toe gaat?* of *waarom gaat ge toch niet naar hem toe?* Eigenaardig is het gebruik van [Javanese script] in een uitdrukking zooals deze: [Javanese script] Hiervan is namelijk de zin: *door niet meer dan dat ben je bang, wat is 't, dat je er niet op slaat uit alle magt maar*, d. i. *door niet meer dan dat ben je bang, komaan, ransel er uit alle magt op.*

VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.

Bladz.	Regel	
4	13 v. o.	Moeten vervallen de woorden: Voldoende *enz.*
7	8 v. b.	I. pl. v. schrijven; l. schrijven:
		En i. pl. v. [illegible] l. [illegible]
9	11 v. b.	I. pl. v. Ga-gèdè l. Ga-gĕdè
id.	13 v. b.	id. Tja-gèdè l. Tja-gĕdè
id.	4 v. o.	id. *paagradiek* l. *pangradjek*
10	12 v. b.	id. de l. den
14	16 v. b.	Moet vervallen: met *en* i. pl. v. benoemt l. noemt
16	17 v. b.	I. pl. v. Hierbij bespreken wij ook *de* l. *De*
id.	8 v. o.	id. cansatief l. causatief
19	4 v. b.	id. hun vorming heeft plaats l. worden gevormd
22	12 v. o.	id. voorvoeging l. voeging

23 Voeg in als slot van § 50: Uit de hierboven bij c gegeven voorbeelden, zien wij, dat een zoogenaamd eenvoudig werkwoord ook een *zeker zijn* kan beteekenen. Meer bepaald een *toestand* wordt er ook wel meê uitgedrukt. Zoo beteekent het van [illegible] dat ongebr. is, gevormde [illegible]: *liggen;* het van [illegible] *deurtje* bv. in een omrastering, gevormde [illegible] *gesloten zijn*, zooals van een deur; en kan het van [illegible] *hangende*, gevormde eenvoudig werkwoord [illegible] niet slechts beteekenen iemand of iets *ophangen*, maar ook *hangen*, *hangende zijn*. In een volgend hoofdstuk zullen wij kennis maken met een klasse van werkwoorden, waarvan zóó veelvuldig de beteekenis is een *zeker zijn* of wel *toestand*, dat men ze ook Toestandswoorden zou kunnen noemen. En eenmaal zoogenaamde Toestandswoorden onderscheidende, zou men het hier boven genoemde [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] en zooveel meer daartoe ook wel kunnen brengen.

30	16 v. o.	Moeten vervallen het teeken § en het nummer 66
33	5 v. b.	Voeg in achter eenvoudig werkwoord: of, wil men, Toestandswoord
38	17 v. b.	Voeg in achter Immers:, zelfs
id.	19 v. b.	Moeten vervallen de woorden: of doen

Bladz.	Regel	
38	19 v. b.	Voeg in achter voorbeeld : van een *zeker zijn*
id.	20 v. o.	Voeg achter : En van een *toestand:* in het [illegible] vermeld in het slot van meergenoemde §. (Zie hierboven voor bl. 23.)
45	7 v. b.	l. pl. v. 52 l. 5 r.
47	12 v. b.	id. [illegible] l. [illegible]
id.	16 v. o.	moeten vervallen de woorden: of liever, als waren het actieven, worden gebruikt.
48	4 v. o.	Voeg achter: Het beteekent dan zekere accidenteele gesteldheid als zelfstandig naamwoord.
50	18 v. o.	Moet vervallen achter Zoo: bv.
51	4 en 5 v. b.	l. pl. v. *Galoengoeng* l. *Galoenggoeng*
id.	4 v. o.	id. deze l. deze
52	8 v. b.	id. van dat l. van een
56	17 v. o.	id. è l. ò
58	8 v. o.	Voeg in achter letter: of wel lettergreep
62	4 v. o.	i. pl. v. [illegible] l. [illegible]
63	19 v. b.	Voeg in achter letter: of wel lettergreep
64	7 v. o.	I. pl. v. derde l. *derde*
id.	6 v. o.	id. niet l. *niet*
69	17 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]
70	20 v. o.	id. *aan* l. *op*
71	20 v. o.	id. hier in l. hierin
75	4 v. b.	id. [illegible] l. [illegible]
80	12 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]
83	4 v. o.	id. 31 l. 32, i. pl. v. 32 l. 33 en i. pl. v. 33 l. 34
85	20 en 19 v. o.	Voeg in achter *letter*: of *lettergreep*
86	12 v. b.	I. pl. v. [illegible] l. [illegible]
102	4 v. b.	id. bedoelden l. bedoelde
103	8 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]
104	19 v. b.	id. qualitatieven of modalen l. qualitatieve of modale
112	11 v. b.	id. [illegible] l. [illegible]
121	§ 258.	De heer Gonggrijp maakt mij attent op de bijzonderheid, dat de plaats van [illegible] evenzoo als van het Maleische *padoeka*, altijd voor is, terwijl de andere bezittelijke voornaamwoorden, gelijk andere bepalingen, alle achter het woord waarbij ze behooren, worden gevoegd. Voorts dat dit bez. voornaamwoord slechts gebruikt wordt bij benamingen van personen (familiebetrekkingen) en niet bij zaken.

Bladz.	Regel	
122 en 123	10 v. o. en 3 v. b.	Voeg in achter st[illegible]d: (*Miskat*)
125	8 v. o.	I. pl. v. [illegible] l. [illegible]
132	11 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]
133	17 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]
135	7 v. b.	Ik had moeten zeggen: is mij onbekend, want dezer dagen het Mal.-Nederl. Woordenboek van v. d. Wall—v. d. Tuuk raadplegende, vind ik toevallig ook, dat het Mal. *dĕlapan*, *doelapan* of *doewalapan* een zamentrekking is doewa alapan, waarin alapan van alap *nemen*, zoodat *dĕlapan* en ook het Soendasche dalapan beteekenen *twee genomen*, namelijk van tien. Hiermeê is meteen het Soendasche salapan verklaard, dit zal namelijk kunnen beteekenen *een genomen*, namelijk van tien. Voorts merkt de heer Gonggrijp mij op, dat lima *hand* beteekent, terwijl gĕnĕp (zes), dat in het Javaansch ook voor *even* van een getal wordt gebruikt, den zin kan hebben van *een even getal*, namelijk na de oneven lima, *vijf*.
id.	16 v. o.	I. pl. v. [illegible] l. [illegible]
136	14 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]
138	14 v. b.	id. Seondasche l. Soendasche
143	6 v. o.	voeg in de letter [illegible] achter de [illegible]
146	1 v. b.	I. pl. v. [illegible] l. [illegible]
151	14 v. b.	id. [illegible] l. [illegible]
152	§ 328.	Prof. Gronggrijp wijst er mij op, dat men [illegible] dikwijls kan vertalen met ons evenwel of echter. Inderdaad zou een dergelijke vertaling, in sommige gevallen, o. a. voor het derde der gegeven voorbeelden, zeer gangbaar zijn.
154	6 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]
157	7 v. o.	Voeg in achter [illegible]: tot [illegible]
161	17 v. b.	I. pl. v. [illegible] l. [illegible]
162	13 v. o.	id. [illegible] l. [illegible]

C. 4250

SOENDASCHE
GRAMMATICA,

OP LAST VAN HET

GOUVERNEMENT VAN NED. INDIE,

ZAMENGESTELD

DOOR

H. J. OOSTING.

(TER VERTALING.)

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1884.

GEDRUKT BIJ JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN TE HAARLEM.

VERBETERINGEN.

Bl.	I. pl. v.	Lees
8, 3 r. v. o.	[illegible]	[illegible]
11, 6 r. v. b. voeg in achter	[illegible] : [illegible]	
31, 2 r. v. o.	i. pl. v. [illegible]	[illegible]
45, 11 r. v. o.	id. [illegible]	[illegible]
47, 9 r. v. o.	id. [illegible]	[illegible]
53, 7 r. v. b.	id. [illegible]	[illegible]
55, 3 r. v. b.	id. [illegible]	[illegible]

TER VERTALING.

GESPREK MET EEN INLANDSCHEN SCHRIJVER.

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ZAMENSPRAAK VAN TWEE SOENDANEZEN..

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (*) [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

(*) *Hier* voor gamĕlan, m. a. w. voor het geheele orkest.

[illegible]

꧋꧈ꦭꦸꦫ꧈ ꧋ꦩꦸꦢꦸꦭꦸꦏꦸꦤꦫꦏꦸ ꦺꦲꦏꦟ꧀ꦢꦏ
ꦤꦭꦶ꧉

꧋꧈ꦤꦢꦱ꧒ꦏꦸ꧈ ꧋ꦤꦫꦏꦸꦺꦲꦏꦟ꧀ꦢꦏꦤꦭꦶꦏ
ꦢꦏ꧈ ꦩꦶꦠꦺꦲꦱꦫꦢꦶꦭꦸꦭꦸꦏꦸ꧉

꧋꧈ꦭꦸꦫ꧈ ꧋ꦩꦸꦢꦸꦭꦸꦏꦸ ꦏ ꦭꦏꦶꦭꦃ꧈ ꦤꦫꦟ꧀ꦝꦤ
ꦟ꧀ꦝꦶꦏ ꦲꦭꦫꦩꦭꦸꦃꦭꦤꦤꦏ꧉

꧋꧈ꦤꦢꦱ꧒ꦏꦸ꧈ ꧋ꦠꦸꦤꦭꦺꦲꦏꦠꦸꦠꦸꦭꦃꦤꦢ
ꦤꦠꦫ꧉

꧋꧈ꦭꦸꦫ꧈ ꧋ꦠꦸꦭꦢꦶꦤꦏꦶꦭꦶꦏꦸꦫꦏꦢꦫ꧈ꦪꦶꦟ꧀ꦝꦶꦏꦸ
ꦠꦸꦪꦶꦭꦶꦩꦏꦸ꧉

꧋꧈ꦤꦢꦱ꧒ꦏꦸ꧈ ꧋ꦺꦲꦏꦶꦏꦸꦫꦢꦫꦭꦶꦏꦭꦸꦩꦸꦭꦸ
ꦏꦸ꧈ ꦠꦟ꧀ꦝꦏ꧀ꦤꦏꦩꦸꦺꦲꦏꦸꦺꦲꦭꦶꦫꦤꦠꦫ꧈ꦠꦭꦶꦩꦶ
ꦭꦠꦸꦠꦺꦲꦭꦶꦟ꧀ꦝꦶꦢꦏꦸꦤꦩꦤꦱꦏꦸ꧈ ꦩꦸꦠꦏꦸꦺꦲ
ꦱꦏꦸꦤꦢꦤꦤ꧉

꧋꧈ꦭꦸꦫ꧈ ꧋ꦢꦏꦭꦶꦤꦏꦭꦶꦠꦺꦲꦏꦢꦭꦶꦏꦸꦩ
ꦤꦏꦩꦸ꧈ ꦩꦭꦸꦠꦸꦭꦢꦶꦭꦶꦏ꧀ꦢꦏꦫ꧈ ꦺꦲꦠꦏꦸꦫ
ꦠꦤꦫꦪꦶꦠꦟ꧀ꦝꦸꦏꦸꦺꦲꦱꦭꦶꦏ꧈ ꦏꦤꦏꦏꦶꦪꦶꦺꦲ
ꦟ꧀ꦝ꧒ꦩꦸꦭꦶꦩꦏꦸ꧉

꧋꧈ꦤꦢꦱ꧒ꦏꦸ꧈ ꧋ꦭꦤꦫ꧉ ꦱꦢꦶꦏꦸ꧈ ꦠꦶꦱꦶꦟ꧀ꦝꦶ
ꦏꦸꦺꦲꦠꦏꦸꦫ꧈ ꦠꦭꦏꦪꦶꦭꦶ꧉

꧋꧈ꦱꦢꦶꦏꦸ꧈ ꧋ꦢꦠ꧉

꧋ꦭꦸꦫ꧈ ꧋ꦢꦏꦭꦶꦧꦸꦟ꧀ꦝ꧒ꦩꦶꦢꦭꦏꦸ꧈ꦏꦸꦏꦶꦤꦤ
ꦏꦶꦏ꧉

꧋꧈ꦤꦢꦱ꧒ꦏꦸ꧈ ꧋ꦭꦤꦫ꧈ ꦭꦠꦸꦏꦶꦟ꧀ꦝꦠꦸꦭꦤ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ZAMENSPRAAK VAN TWEE (COMMISSIEHANDEL DRIJVENDE) KOOPVROUWEN.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

GESPREK MET EEN TIMMERMAN.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ꦢꦔꦥꦱ꧀ꦭꦩꦁ꧉ ꦥꦔꦤꦥꦼꦥꦶꦱꦼꦩꦢꦶꦢꦶꦱꦼꦢꦶꦥꦶ
ꦱꦼꦤ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦏꦪꦸ꧈ ꧋ꦲꦸꦥꦢꦶꦩꦺꦴꦥꦏꦤ꧀ꦢꦁ꧈ ꦪꦶ
ꦱ꧀ꦭꦶꦏꦤ꧀ ꦥꦼꦥꦶꦲꦸꦤꦁꦱꦼꦩꦧꦢꦶꦢꦶꦱꦼꦥꦏꦤ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦤꦸ꧈ ꧋ꦏꦶꦤꦏꦶꦤꦱꦺꦏꦸꦩꦱꦺꦠ
ꦤꦥꦥꦔꦤ ꦢꦥꦶꦱꦼꦤ꧀ꦏꦼꦔꦶꦩꦥꦔꦶꦏꦤ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦏꦪꦸ꧈ ꧋ꦲꦸꦥꦢꦶꦏꦱꦶꦮꦥꦏꦩ꧀꧈ ꦪꦸ
ꦥꦥꦔꦤꦥꦲꦸꦤꦁꦱꦼꦩꦥꦤꦏ꧀ꦭꦔꦩ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦤꦸ꧈ ꧋ꦥꦢꦏꦤ꧀ ꦥꦼꦥꦶꦱꦺꦏꦸꦩꦤ꧀
ꦱꦺꦏꦸꦩꦤ꧀꧈ ꦩꦠꦏꦩꦥꦔꦶꦏ꧀ꦭꦶꦥꦼꦏꦪꦸꦏꦸꦥꦏ꧀ꦭꦶ
ꦥꦠꦶꦥꦶꦏꦤꦥ꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦏꦪꦸ꧈ ꧋ꦢꦺꦴꦏ꧉ ꦩꦥꦸꦏꦪꦶꦥꦼꦢꦏꦥ
ꦱꦺꦠꦮꦥꦱꦶꦁꦥꦏ꧀ꦢꦫꦤꦏꦤ꧀꧈ ꦲꦶꦱꦶꦏ꧀ꦏꦤꦺꦠꦤꦮ
ꦏꦏ꧀ꦲꦠꦶꦥꦼꦱꦺꦠ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦤꦸ꧈ ꧋ꦠꦶꦏꦶꦥꦶꦩꦏꦤ꧀ꦲꦸꦢꦺꦴꦁꦢ
ꦤꦏꦁꦏꦶꦠ꧈ꦩꦠꦏ꧀ꦭꦢꦶꦠꦤꦤꦠꦔꦏꦶꦩꦸꦲꦶ꧈ꦲꦸꦥ
ꦢꦢꦤꦏꦁꦠꦶꦢꦶꦱ꧀ꦭꦶꦏꦤꦥꦏꦏꦢꦶꦥꦶꦱ꧀ꦭꦶꦥꦥꦥꦁ
ꦤ꧈ ꦢꦶꦥꦸꦏꦶꦤꦠꦤꦤꦪꦶꦥꦼꦠꦶꦱ꧀ꦭꦶꦏ꧀ꦏꦥꦶꦠꦤ꧀꧈ ꦠꦥꦶ
ꦥꦼꦪꦶꦏꦪꦸꦱꦺꦏꦸꦩꦤꦶꦥꦢꦥꦶꦱꦼꦤ꧀ꦏ꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦏꦪꦸ꧈ ꧋ꦩꦸꦢꦸꦲꦸꦏꦶꦢꦥꦏꦤ꧀ꦏꦺꦠꦶꦢꦏ
ꦥꦶꦱꦺꦠꦮꦥꦱꦶꦁꦥꦏꦤ꧀꧈ꦱꦺꦠꦪꦶꦏꦩ꧀ꦲꦸꦏ꧀ꦏꦶꦢꦤ
ꦲꦸꦤ꧀ꦠꦲ꧈ ꦠꦤꦮꦠꦥꦏ꧀ꦥꦥꦲꦺꦠꦤ꧀ꦥꦁ꧈ ꦩꦥꦸ
ꦠꦤꦩꦠꦪꦸꦥꦶꦏ꧀ꦏꦢꦫꦏꦤ꧀꧈ ꦥꦥꦁꦏ꧀ꦏꦁꦮꦩꦤ꧀ꦠ
ꦤꦮꦱꦶꦥꦸꦤꦠꦠꦤ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦩꦺꦤꦺꦂ꧈ ꧋ꦲꦤꦢꦶꦤ꧉ ꦱꦶꦒꦶꦤ꧀ꦠꦸ꧈ ꦏꦺꦴ
ꦲꦶꦏꦸꦏꦁꦏꦪꦸꦤꦏꦤ꧀ꦤꦤꦪꦥꦶꦏꦿꦶꦧꦤꦪꦸ꧉

꧋ꦱꦶꦒꦶꦤ꧀ꦠꦸ꧈ ꧋ꦲꦺꦴꦤ꧀ꦠꦼ꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦏꦪꦸ꧈ ꧋ꦥꦸꦤꦥꦶꦱꦤ꧀ꦢꦺꦤ꧀ꦤꦺꦴꦤ꧀ꦏꦮꦸꦭꦤꦤ꧀ꦢꦭꦼꦩ꧀
ꦱꦤ꧀ꦢꦮꦤ꧀ꦢꦸꦩꦸꦏꦸꦮꦶꦏꦸꦩꦸꦱꦤ꧀꧈ꦩꦺꦤꦶꦏꦸꦥꦫꦤ꧀꧈
ꦱꦤ꧀꧈ꦲꦶꦤ꧀ꦠꦼꦤ꧀ꦥꦶꦤ꧀ꦩꦺꦤꦺꦂꦱꦸ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦩꦺꦤꦺꦂ꧈ ꧋ꦏꦶꦱꦼꦏ꧀꧈ ꦠꦶꦥꦶꦠꦸꦭꦶꦢ꧀ꦲ
ꦭꦤ꧀꧈ꦲꦁꦏꦸ꧈ ꦏꦼꦩꦼꦢꦺꦤ꧀ꦢꦶꦭꦤ꧀꧈ꦲꦁꦏꦸ꧈ ꦲꦺꦴꦤ꧀ꦤꦁꦥꦶ
ꦢꦺꦤ꧀ꦏꦶꦥꦸꦏꦁꦒꦶꦥꦶ꧈ ꦢꦺꦤ꧀ꦤꦤꦺꦴꦢꦼꦱ꧀ꦢꦸꦩꦺꦤꦥꦶ
ꦏꦼꦩꦁꦲꦢꦶ꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦏꦪꦸ꧈ ꧋ꦲꦺꦴꦤ꧀ꦠꦼ꧉ ꦢꦺꦤ꧀ꦥꦶꦥꦸꦤ꧀ꦢꦶꦤ꧀ꦢꦶꦢ
ꦱꦸꦩꦸ꧈ꦲꦶꦩꦶꦏꦁꦏꦺꦴꦏꦤꦮꦏꦮꦥꦶꦠꦼꦴꦏꦶꦏꦺꦤꦠ
ꦥꦁꦏꦥꦥꦏ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦩꦺꦤꦺꦂ꧈ ꧋ꦲꦤꦢꦶꦤ꧉

GESPREK MET EEN PANDAKAWAN EN EEN DISTRIKTSHOOFD.

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦩꦺꦤꦺꦂ꧈ ꧋ꦏꦥꦶ꧈ ꦮꦺꦴꦤ꧀ꦥꦺꦤ꧀ꦠꦼꦤ꧀ꦠ
ꦠꦺꦴꦏꦶꦤꦠꦺꦴ꧉

꧋ꦏꦥꦶ꧈ ꧋ꦩꦸꦭꦸꦏꦏꦺꦴꦏꦸꦤꦢ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦩꦺꦤꦺꦂ꧈ ꧋ꦏꦸꦮꦏꦢꦶꦏꦶꦩꦶꦤꦶꦤꦏ
ꦩꦸꦏꦸ꧉

꧋ꦏꦥꦶ꧈ ꧋ꦩꦸꦭꦸꦏꦏꦺꦴꦤꦤ꧀꧈ꦲꦸ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦩꦺꦤꦺꦂ꧈ ꧋ꦏꦤꦢꦶꦲꦶꦏꦶꦏꦸ꧈ꦏꦢꦶ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ꦏꦸꦤ꧀ꦕꦩꦸꦁꦒꦃꦤꦩꦤ꧀ꦠꦸ꧉

꧋ꦢꦺꦩꦁ꧈ ꧋ꦩꦸꦁꦒꦸꦃꦏꦸ꧉

꧋ꦥꦤ꧀ꦢꦏꦮꦤ꧀꧈ ꦏꦸꦢꦶꦫꦶꦏꦶꦤ꧀ꦢꦏꦸꦢꦶ꧈ ꦥꦤ꧀ꦢꦺꦮꦤ꧀ꦠꦸꦏꦺꦴꦤ꧀ꦢꦶꦤꦶꦥꦤꦩꦏꦶꦢꦶ꧈ ꦢꦤꦏ꧀ꦤꦶꦫꦶꦢꦶꦕꦶꦏꦏꦸꦥꦤꦏꦸꦢꦤꦏꦢꦶꦩꦶꦏꦏꦸꦥꦤ꧀ꦢꦶ ꦩꦶꦠꦶꦤ꧀ꦥꦶꦏꦸ꧉

꧋ꦢꦺꦩꦁ꧈ ꧋ꦏꦸꦏꦸꦢꦺꦴꦤ꧉

꧋ꦥꦤ꧀ꦢꦏꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦏꦸꦢꦏ꧈ꦢꦺꦩꦁ꧈ꦥꦤꦏꦏ ꦤꦤ꧀꧉

꧋ꦢꦺꦩꦁ꧈ ꧋ꦩꦸꦁꦒꦸꦃꦏꦸ꧈ ꦥꦸꦥꦺꦴꦤ꧀ꦢꦺꦴꦤ꧀ꦤꦸꦤ ꦏꦱꦏꦏꦸꦱꦩꦸ꧉

꧋ꦥꦤ꧀ꦢꦏꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦥꦤꦏ꧈ ꦏꦕꦭꦏꦸꦢ ꦤꦏꦢꦶꦫꦶꦤꦤ꧀꧈ꦤꦤ꧀ꦏꦸ ꦢꦺꦴꦤ꧀ꦢꦶꦩꦏꦶꦢꦶ꧈ ꦢꦶꦤꦤꦤꦏꦏꦩꦥꦸꦢꦺꦴꦤ꧀ꦏꦸꦤꦥꦤ꧀꧉

꧋ꦥꦤꦏ꧈ ꧋ꦢꦺꦴꦤ꧈ ꦤꦢꦺꦴꦤ꧀ꦤꦏꦤꦶꦤꦶꦤ꧀ꦠ ꦥꦶꦭꦏꦤꦤꦢꦺꦴꦤ꧀ꦏꦸ꧉

꧋ꦥꦤ꧀ꦢꦏꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦏꦕꦭꦠꦢꦺꦴꦤ꧀ꦢꦶꦥꦸ ꦏꦸꦥꦢꦏꦏꦸ꧈ ꦥꦶꦏꦥꦥꦏꦸꦥꦭꦠꦤꦗꦸ꧈ ꦠꦏꦕꦭꦢꦶꦥꦶꦤꦤꦏꦤ꧀ꦠꦏꦸꦥꦸꦏꦸꦠꦶꦥꦸꦩꦶꦤ꧀꧈ ꦥꦶꦏꦶꦢꦶꦏꦺ꧈ ꦕꦢꦶꦏꦕꦭꦥꦶꦏꦸꦤꦸꦢꦸꦏꦸꦢꦸ꧉

꧋ꦥꦤꦏ꧈ ꧋ꦢꦺꦴꦤꦥꦸꦥꦶꦩꦥꦸ꧈ ꦤꦸꦥꦶꦕꦤ꧀ꦢꦶꦥꦶ ꦢꦤ꧀ꦢꦺꦩꦸꦤꦤꦢꦤꦏꦸꦢꦶꦏꦶꦏꦏꦥꦸꦠ ꦏꦸ꧈ꦢꦺꦥꦶꦩꦸ꧈ꦢꦺꦩꦸꦤꦤꦸꦩꦸꦢꦺ꧈ꦢꦺꦩꦸꦢꦶꦠꦸꦏꦸ ꦢꦸꦕꦠꦥꦶꦥꦤꦏꦶꦏꦏꦢꦤ꧀꧈ꦩꦠꦸꦥꦸꦠꦏꦼ꧈

꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦏꦾꦺꦱꦩ꧀꧈ ꧋ꦲꦶꦁ꧈ꦢꦸꦭꦶꦧꦁꦱꦢꦸꦤꦢꦁ
ꦏꦾꦺꦱꦴꦱꦶꦃꦢꦢꦶꦢꦸꦩ꧀ꦥꦸꦤ꧀ꦱꦏ꧉

꧋꧈ꦥꦤꦏ꧀꧈ ꧋ꦲꦢꦧꦁꦩꦿꦶꦪꦧꦏꦾ ꦱꦢꦸꦱꦼꦂꦪꦾ꧈
ꦱꦪꦸꦏ꧀ꦮꦶꦱꦶꦥ꧀ꦥꦸꦤ꧀ꦩꦿꦶꦧꦺꦲꦏꦤ꧀ꦃꦩ꧀ꦥꦸꦤ꧀ꦠꦧꦼꦂꦤꦏꦾ꧈
ꦏꦾꦺꦱꦭꦶꦏ ꦤꦢꦁꦧꦿꦶꦭꦶꦁꦢꦶꦧꦏꦮꦢꦢꦶꦤꦤꦥ꧀ꦠꦺꦴꦱ
ꦏꦶꦩ꧀ꦥꦸꦤ꧀ꦧꦏ꧉

꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦏꦾꦺꦱꦩ꧀꧈ ꧋ꦏꦮꦺꦴꦤꦤꦢꦁꦢꦶꦏꦾꦺꦱꦩ꧀꧈
ꦤꦤꦩ꧀ꦥꦸꦏꦾꦺꦱꦩ꧀꧉

꧋꧈ꦥꦤꦏ꧀꧈ ꧋ꦥꦩ꧀ꦥꦸꦤ꧀ꦠꦧꦼꦂꦤꦭꦶꦂꦢꦶꦢꦸꦧꦶ꧈ꦥ
ꦮꦁꦏꦸꦧꦮ꧉

꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦏꦾꦺꦱꦩ꧀꧈ ꧋ꦲꦸꦏꦸꦭꦶꦧꦏꦾꦢꦸꦭꦶꦭꦶꦢꦸ
ꦧꦁ꧉

꧋꧈ꦥꦤꦏ꧀꧈ ꧋ꦏꦾꦺꦱꦺꦴꦤꦏꦶ ꦠꦧꦼꦂꦤꦭꦶꦧꦺꦤ
ꦏꦶ ꦩꦿꦶꦧꦶꦂꦏꦺꦴꦠꦶꦮꦶꦥꦮꦁꦏꦶꦥꦤꦶ꧉

꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦏꦾꦺꦱꦩ꧀꧈ ꧋ꦲꦸꦏꦸꦁꦏꦾꦺꦱꦺꦴꦤꦏꦸꦁ꧈ ꦏꦤ
ꦏꦏꦺꦴꦤꦠꦶꦧꦺꦤꦏꦠꦶꦭꦶꦤꦩꦸꦁꦾꦺꦴꦧꦂ꧈ꦱꦥ
ꦮꦸꦏꦢꦃ꧈ ꦏꦾꦺꦱꦭꦶꦏꦠꦶꦱꦶꦏꦸꦤ ꦱꦢꦤꦥ꧉

꧋꧈ꦥꦤꦏ꧀꧈ ꧋ꦩꦿꦶꦪꦧꦏꦾꦏꦾꦺꦱꦭꦶꦏꦠꦶꦱꦶꦏꦸ
ꦤꦾꦺꦴꦥꦢꦶꦱꦼꦢꦁ꧈ ꦠꦧꦼꦂꦤꦤꦭꦁꦤꦤꦭ
ꦮꦶꦢꦃ꧈ ꦧꦃꦥꦏꦸꦺꦴꦧꦶꦮꦶꦮꦶ꧉

꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦏꦾꦺꦱꦩ꧀꧈ ꧋ꦢꦶ ꦥꦤꦏ꧀꧈ ꦏꦮꦺꦴꦤꦧꦃ
ꦥꦏꦸꦃꦏꦃꦏꦶꦮꦶꦮꦶ꧈ ꦤꦪꦠꦶꦱꦱꦶꦢꦁꦢꦶꦏꦾꦺꦴ
ꦤꦠꦏꦮꦏꦾꦺꦴꦧꦥꦩꦏ꧈ ꦏꦤꦤꦤꦭꦸꦥꦸꦮꦶꦢ꧉

꧋꧈ꦥꦤꦏ꧀꧈ ꧋ꦱꦏꦁ꧈ꦱꦶꦤꦶꦭꦶꦤꦤꦭꦸꦥꦸꦧꦁ꧈

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [1]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(1) Aspirant Kontroleur bij het Binnenlandsch Bestuur.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ZAMENSPRAAK VAN TWEE (COMMISSIEHANDEL DRIJVENDE) KOOPVROUWEN.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

TAFELGESPREK MET EEN ONDERDISTRIKTSHOOFD EN EEN BEDIENDE.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

꧋ꦧꦺꦲꦸꦭꦶ꧈ ꧋ꦲꦶꦁꦒꦃ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦧꦺꦱꦂ꧈ ꧋ꦲꦶꦁꦒꦃꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦠꦺꦴꦏꦿꦤꦠꦤ꧀ꦩꦶꦭꦶꦲꦤ꧀꧈ ꦩꦁꦏꦶꦭ
ꦲꦏꦿꦔꦺꦴꦂꦠꦤ꧀꧉

꧋ꦩꦤ꧀ꦠꦿꦶ꧈ ꧋ꦲꦶꦁꦒꦃ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦧꦺꦱꦂ꧈ ꧋ꦏꦺꦴꦤꦸꦏꦠꦸꦏꦔꦺꦴꦤ꧀꧈ ꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦠꦺꦴꦏꦿ
ꦤꦤ꧀ꦩꦤꦺꦲꦠꦤꦠꦤ꧀ꦥꦸꦭꦸꦁ꧉

꧋ꦩꦤ꧀ꦠꦿꦶ꧈ ꧋ꦱꦤꦤ꧀ꦥꦶꦤ꧀ꦧꦺꦲꦶꦩꦲꦤ꧀꧈ ꦲꦶꦁꦒꦃꦏꦺꦴꦏꦸꦔꦶ
ꦥꦶꦭꦸꦁ꧈ ꦧꦺꦲꦶꦧꦺꦲꦶꦏꦤ꧀ꦠꦶꦁ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦧꦺꦱꦂ꧈ ꧋ꦲꦶꦁꦒꦃꦧꦺꦠꦤ꧀ꦲꦺꦴꦫꦠꦺꦴꦤ꧀꧈ ꦥꦶꦤꦠꦶꦔꦶ꧈
ꦠꦤ꧀ꦩꦤꦏ꧉

꧋ꦩꦤ꧀ꦠꦿꦶ꧈ ꧋ꦏꦸꦭꦶꦤꦺꦴꦤꦺꦴꦠꦶꦭꦤ꧀ꦩꦏꦿꦺꦴꦏꦿꦺꦴꦤꦶꦁꦒꦸꦩꦏꦱꦶꦩ
ꦏꦤ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦧꦺꦱꦂ꧈ ꧋ꦲꦶꦥꦸꦤ꧀ꦥꦸꦤ꧀ꦏꦺꦴꦠꦺꦴꦏꦤ꧀꧈ ꦲꦶꦁꦒꦃꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦠꦺꦴꦏꦿ
ꦤꦤ꧀ꦲꦠꦤ꧀ꦩꦲꦥꦶꦥꦶꦤ꧉

꧋ꦩꦤ꧀ꦠꦿꦶ꧈ ꧋ꦲꦶꦁꦒꦃ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦧꦺꦱꦂ꧈ ꧋ꦏꦺꦴꦩꦤ꧀ꦠꦿꦶꦤꦶꦥꦸꦤ꧀ꦩꦲꦥꦸꦤ꧀ꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦏ꧉

꧋ꦩꦤ꧀ꦠꦿꦶ꧈ ꧋ꦧꦺꦲꦤ꧀ꦧꦺꦲꦶꦩꦲꦥꦸꦤ꧀ꦠꦼꦏꦺꦴꦥꦤ꧀ꦠꦼꦏꦤ꧀ꦧꦺꦲꦶꦏꦤ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦧꦺꦱꦂ꧈ ꧋ꦲꦶꦁꦒꦃꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦠꦺꦴꦏꦿꦤꦤ꧀꧈ ꦥꦸꦤꦶꦥꦲꦶꦏꦺꦴꦲ꧈
ꦏꦤ꧀ꦲꦏꦿꦧꦺꦲꦶꦏꦔ꧉ ꦧꦺꦲꦶ꧈ ꦔꦤ꧀ꦩꦶꦏꦼꦠꦼꦠꦏꦤ꧀ꦏꦺꦴꦭꦶꦭꦶ
ꦏꦶꦏꦤ꧀꧈ ꦠꦺꦴꦭꦶꦏꦶꦥꦸꦠꦸꦏꦤ꧀꧉

꧋ꦧꦺꦲꦸꦭꦶ꧈ ꧋ꦲꦶꦁꦒꦃ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦧꦺꦱꦂ꧈ ꧋ꦏꦤꦠꦸꦥꦶꦠꦤꦩꦠꦼꦠꦺ꧈ ꦲꦶꦏꦿꦶꦥꦸꦠꦸ꧈ ꦩꦸ
ꦤꦏꦤ꧀ꦥꦶꦠꦶꦠꦶꦧꦺꦲꦩꦠꦼꦤ꧀ꦲꦶꦠꦼꦏ꧈ ꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦠꦶꦠꦸꦠꦤꦩꦧꦺꦲꦤ꧀ꦩꦶ
ꦏꦶꦤ꧀꧉

ꦱꦏꦁꦥꦶꦤ꧀ꦝꦥꦿꦤꦃ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦥꦶꦤ꧀ꦝꦿꦺꦴꦤ꧀ꦏ꧀ꦩꦶꦂꦱꦸꦏꦥꦸꦤ꧀꧉

꧋ꦩꦥꦏ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꧋ꦲꦁꦒꦶꦃꦏꦶꦤ꧀ꦝꦤꦶꦥꦸꦤ꧀꧈ꦥꦸꦤꦗꦺꦴꦤ꧀ꦗꦺꦴꦁ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦲꦁꦒꦶꦃ꧉

꧋ꦩꦥꦏ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꧋ꦏꦶꦤ꧀ꦝꦤꦶꦥꦸꦤ꧀ꦥꦸꦂꦩꦶꦤ꧀ꦠꦥꦸꦤꦗꦺꦴꦤ꧀ꦥꦸꦂ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦱꦸꦩꦼꦁꦏꦼꦤ꧀ꦤꦶꦥꦿ꧉

꧋ꦩꦥꦏ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꧋ꦲꦁꦒꦶꦃ꧈ ꦏꦶꦤ꧀ꦝꦤꦶꦥꦸꦤ꧀꧈ꦲꦥꦩꦿꦶꦁꦏꦶꦁꦒꦼꦤ꧀ꦝꦶꦏꦺ

ꦲꦥꦸꦂ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦲꦁꦒꦶꦃ꧉

꧋ꦩꦥꦏ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꧋ꦗꦺꦴꦭꦶꦲꦥꦤ꧀ꦏ꧀ꦏꦸꦂꦏꦶꦭꦶꦩꦺꦭꦸꦃꦏꦺ꧈ꦤ꧀ꦏꦶꦭꦸ

ꦩꦼꦭꦸꦢ꧀ꦤꦏꦺ꧉

꧋ꦗꦺꦴꦭꦶ꧈ ꦲꦁꦒꦶꦃ꧉

꧋ꦩꦥꦏ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꧋ꦲꦁꦒꦶꦃꦏꦶꦤ꧀ꦝꦤꦶꦥꦸꦤ꧀ꦩꦶꦤ꧀ꦠꦏꦏ꧀ꦥꦸꦂ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦲꦁꦒꦶꦃ꧉

꧋ꦩꦥꦏ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꧋ꦗꦺꦴꦭꦶꦲꦥꦤꦶꦤ꧀ꦢꦺꦏꦶꦭꦶꦏ꧀ꦱꦸꦭꦶꦠꦶ ꦢꦺꦴꦤ꧀ꦠꦺꦤ꧀

ꦏꦶꦤ꧀ꦝꦤꦶꦥꦸꦤ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦱꦶꦱꦶꦃꦏ꧀ꦩꦶꦤꦃꦭꦶꦭꦶꦭꦶꦭꦶꦤ꧀ꦝꦿꦺꦴꦤ꧀ꦏꦼꦭꦶꦩꦏꦏꦶꦭꦶꦤ

ꦤ꧀ꦢꦿꦺꦴꦱ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꦥꦺꦴꦱꦶꦱꦶꦃꦏ꧀ꦩꦶꦤ꧀ꦝꦿꦶꦠꦼꦭꦸꦥꦸꦭꦸꦏ꧀꧈ ꦱꦏ꧀ꦭꦶꦝꦼꦥꦸꦂ

ꦥꦸꦤ꧀ꦝꦺꦴꦠꦶꦩꦢꦿꦶꦏꦺꦥꦸꦭꦸꦱꦺꦥ꧉

꧋ꦩꦥꦏ꧀ꦗꦺꦴꦏ꧀꧈ ꧋ꦱꦶꦏꦺꦴꦱꦺ꧈ ꦥꦥꦶꦤ꧀ꦝꦿꦺꦴꦤ꧀ꦏꦶꦭꦶ꧈ꦕꦼꦏꦼꦭꦶꦏꦶꦥꦸ

ꦝꦿꦺꦴꦤ꧀ꦏꦺ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀꧈ ꧋ꦲꦁꦒꦶꦃ꧈ ꧋ꦥꦸꦤ꧀꧈ ꦱꦏꦶꦥꦸꦤꦺꦴꦗꦺꦴꦤ꧀ꦱꦸꦩꦼꦤꦶꦠꦶ

ꦱꦏꦠꦶꦥꦸꦝꦿꦺꦴꦤ꧀ꦏꦺ꧈ ꦥꦸꦤꦺꦴꦩꦶꦥꦸꦗꦺꦴꦭꦶꦥꦶꦱꦺ꧈ ꦭꦸꦤꦏ꧀ꦩꦶꦤꦃꦠꦶꦥꦸ

ꦥꦸꦂꦏꦶꦤ꧀ꦥꦸ꧈ ꦱꦏꦶꦥꦸꦏꦶꦤꦥꦸꦠꦺꦥꦸꦥꦸꦂꦤꦃꦥꦸꦂ꧉

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

GESPREK MET EEN BEDIENDE, EEN SCHOENMAKER EN EEN BODE VAN EEN REGENT (MET DEN TITEL VAN PANGERAN).

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

꧋ꦧꦥꦏ꧀ꦢꦺꦴꦏ꧀ꦠꦼꦂ꧈ ꧋ꦲꦏꦸꦩꦺꦴꦁꦏꦺꦴꦱꦼꦤ꧀ꦠꦿꦺꦤꦶꦩꦁꦱꦸꦏꦏꦺꦠꦸꦫꦤꦶ
ꦏꦺꦴꦥꦶꦤꦸꦥꦤꦁꦒꦺꦴꦭꦺꦴꦭꦏꦼꦥꦶꦤꦸꦩꦭꦏꦺꦴꦥꦧꦺꦴꦤꦤ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦺꦴꦕꦃꦭꦤꦁ꧈ ꧋ꦒꦺꦴꦢꦺꦴꦁꦱꦿꦶꦏꦶꦩꦼꦤꦧꦺꦴꦢꦺꦴꦁꦏꦶꦒꦺꦴꦢꦺꦴꦁꦲꦼꦁꦒꦺꦴꦱꦺ
ꦱꦿꦶꦥꦶꦏꦶ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦢꦺꦴꦏ꧀ꦠꦼꦂ꧈ ꧋ꦩꦁꦏꦶꦮꦺꦴꦤꦺꦒꦺꦴꦮꦺꦏꦶ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦺꦴꦕꦃꦭꦤꦶꦁ꧈ ꧋ꦱꦸꦱꦸꦒꦼꦴꦫꦼꦴꦏꦺꦴꦥꦒꦿꦺꦴꦂꦠꦼꦁꦥꦶꦤꦤꦶꦏꦺꦴꦥꦸꦏ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦢꦺꦴꦏ꧀ꦠꦼꦂ꧈ ꧋ꦲꦤꦺꦴ꧉꧋ ꦱꦶꦣꦶꦏꦶꦤ꧀꧈ ꦮꦺꦠꦼꦒꦺꦴꦩꦔꦺꦴꦂꦥ
ꦏꦶꦂꦠꦏꦶꦤ꧀ꦩꦸꦔꦼꦭꦤꦸꦱꦸ꧉꧋
꧋꧈ꦱꦶꦣꦶꦏꦶꦤ꧀꧈ ꧋ꦏꦸꦮꦺꦴꦤꦶꦂꦠꦶꦱꦿꦶꦤꦸꦱꦸ꧈ꦏꦺꦥꦸꦩꦏ꧈ꦮꦺꦴꦥꦺ꧈ꦠꦶꦱꦿꦶꦏꦶ
ꦱꦿꦶꦏꦺꦴ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦢꦺꦴꦏ꧀ꦠꦼꦂ꧈ ꧋ꦱꦺꦴꦂꦱꦼꦴꦫꦼꦴꦢꦸꦁꦒꦺꦥꦏꦺꦴꦗꦶꦗꦶ꧈ꦥꦤꦱꦿꦶꦏꦶꦤꦶ
ꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦥꦤ꧀ꦢ꧉꧋
꧋꧈ꦱꦶꦣꦶꦏꦶꦤ꧀꧈ ꧋ꦩꦁꦒꦺꦴ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦢꦺꦴꦏ꧀ꦠꦼꦂ꧈ ꧋ꦏꦶꦂꦠꦒꦺꦴꦥꦤꦸꦱꦿꦶꦏꦺꦴꦥꦏꦺꦴ꧈ ꦏꦺꦴꦩꦂ꧈
ꦱꦸꦱꦸꦏꦺ꧈ ꦏꦠꦤ꧀ꦢꦺꦴꦱꦸꦢꦺꦴꦥꦏꦶꦤꦸꦱꦿꦶꦏꦺꦴꦥꦏꦺꦴꦲꦶꦤꦂꦠ
ꦲꦼꦴꦂꦲꦼꦴꦏ꧉꧋
꧋꧈ꦱꦶꦣꦶꦏꦶꦤ꧀꧈ ꧋ꦱꦼꦢꦼꦁꦲꦺꦴꦤꦼꦴꦩꦶꦒꦼꦁꦧꦼꦁꦱꦸꦱꦿꦶꦏꦶꦩꦼꦤꦺꦴꦏꦼꦴꦂꦱꦿꦶ꧈
ꦲꦼꦴꦂꦲꦼꦴꦏꦸꦠꦫꦤꦶꦏꦶ꧈ ꦱꦼꦢꦼꦱꦿꦶꦏꦺꦴꦏꦶꦩꦼꦴꦏ꧀ꦱꦸꦱꦿꦶꦏꦶꦤꦶ꧈ꦩꦶꦔꦼꦤꦶ
ꦥꦼꦴꦂꦩꦸꦔꦸꦥꦼꦴꦒꦺꦴꦏꦤ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦢꦺꦴꦏ꧀ꦠꦼꦂ꧈ ꧋ꦥꦸꦏꦼꦁꦱꦿꦶꦏꦺꦴꦩꦺꦴꦏꦼꦴꦂꦱꦿꦶꦤꦶ꧈ꦏꦺꦴꦥꦸꦤꦶꦱꦼ
ꦥꦸꦱꦶ꧈ꦏꦼꦱꦿꦶꦏꦺꦴ꧈ ꦏꦼꦱꦿꦶꦏ꧉꧋
꧋꧈ꦱꦶꦣꦶꦏꦶꦤ꧀꧈ ꧋ꦩꦁꦒꦺꦴ꧉꧋
꧋꧈ꦧꦥꦏ꧀ꦢꦺꦴꦏ꧀ꦠꦼꦂ꧈ ꧋ꦥꦸꦩꦁꦒꦺꦴꦤꦸꦏꦺ꧈ꦏꦶꦱꦿꦶꦥꦸꦱꦶ꧈ꦱꦼꦏꦶꦱꦿꦶꦏꦺꦴꦱꦿꦶ
ꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦤꦸꦒꦺꦴ꧈ ꦏꦶꦏꦶꦏꦺꦴꦮꦶꦏꦺꦴꦮꦺꦴꦱꦼꦱꦿꦶꦏꦺꦴ꧉꧋

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

꧋ꦥꦶꦤꦼꦤ꧀ꦠꦤ꧀ꦢꦸꦤ꧀꧈ ꧋ꦲꦼꦁꦒꦃ꧉ ꦱꦥꦸꦤꦶꦏꦥꦶꦤꦤ꧀ꦏꦿꦤ꧀ꦱꦶꦪꦤꦿꦸꦱꦢꦸꦤ꧀꧈ꦝꦶ
ꦱꦶꦱꦺꦴꦭ꧀ꦠꦸꦤꦏꦏꦏ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦴꦤꦺꦴ꧈ ꧋ꦲꦪꦺꦴ꧉

GESPREK MET EEN KLEERMAKER.

꧋ꦏꦱꦶꦪꦤ꧀꧈ ꧋ꦝꦶꦱꦶꦱꦺꦴꦭ꧀ꦠꦸꦏꦁꦗꦲꦶꦠ꧀ꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦏꦺꦴꦤ꧀ꦢꦺꦫꦺꦁꦲꦶꦏꦶꦤꦺꦴꦤ꧀
ꦢꦸ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦴꦤꦺꦴ꧈ ꧋ꦱꦶꦏꦏꦺꦴꦮꦶꦥꦶ꧉

꧋ꦏꦱꦶꦪꦤ꧀꧈ ꧋ꦲꦼꦁꦒꦃ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦴꦤꦺꦴ꧈ ꧋ꦠꦸꦏꦁꦗꦲꦶꦠ꧀꧈ꦲꦶꦪꦏꦺꦴꦤ꧀ꦠꦸꦤ꧀ꦠꦸꦏ꧀ꦥꦺꦴꦤ꧀ꦠ
ꦤꦤ꧀ꦏꦺꦴꦠꦸꦤ꧀ꦠꦺꦴꦤ꧀ꦱꦶꦤꦶꦁꦲꦤ꧀ꦭꦤ꧀ꦠꦺꦴꦤ꧀ꦏꦺꦴꦤ꧀ꦩꦶꦭꦤ꧀ꦠꦺꦴꦤ꧀ꦭꦺꦴꦏ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦗꦲꦶꦠ꧀꧈ ꧋ꦥꦺꦴꦭꦱꦏꦤꦏꦲꦶꦁꦭꦤ꧀ꦤꦺꦴꦏ꧀꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦴꦤꦺꦴ꧈ ꧋ꦲꦶꦏꦺꦴꦭꦮꦥꦲꦶꦁ꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦗꦲꦶꦠ꧀꧈ ꧋ꦏꦠꦸꦮꦤ꧀ꦏꦺꦴꦁꦏꦺꦴꦤ꧀ꦠꦺꦴꦤ꧀ꦱꦲꦶꦁ
ꦱꦶꦠꦶꦤ꧀ꦥꦸꦤꦼꦤ꧀ꦩꦺꦴꦤ꧀꧈ ꦲꦶꦁꦥꦺꦴꦤ꧀ꦠꦶꦱꦶꦠꦶꦤ꧀ꦲꦶꦁ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦴꦤꦺꦴ꧈ ꧋ꦲꦸꦥꦺꦴꦤ꧀ꦢꦺꦴꦤꦺꦴꦱꦶꦤ꧀ꦠꦶꦭꦶꦁꦏꦤꦶꦁꦥꦤ꧀ꦏꦶꦁ
ꦲꦶꦁ꧈ ꦱꦸꦥꦺꦴꦏ꧀ꦏꦤꦶꦁꦲꦶꦁ꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦗꦲꦶꦠ꧀꧈ ꧋ꦏꦺꦴꦤ꧀ꦢꦺꦴꦤ꧀ꦢꦶꦏꦶꦤꦶꦁꦏꦺꦴꦤꦺꦴꦏ꧀ꦏꦺꦴꦤ꧀ꦱꦶꦪꦸ
ꦥꦸꦤ꧀ꦠꦸꦏꦤꦶꦁ꧉

꧋ꦠꦸꦮꦤ꧀ꦱꦺꦴꦤꦺꦴ꧈ ꧋ꦏꦺꦴꦥꦶꦤ꧀ꦱꦏꦤꦏ꧉

꧋ꦠꦸꦏꦁꦗꦲꦶꦠ꧀꧈ ꧋ꦲꦶꦪꦥꦸꦤ꧀ꦏꦺꦴꦠꦶꦤ꧀ꦲꦶꦁ꧈ ꦏꦺꦴꦤ꧀ꦢꦺꦴꦤ꧀ꦢꦶꦏꦺꦴꦤ꧀
ꦏꦺꦴꦤ꧀ꦭꦶꦁꦏꦺꦴꦠꦸꦤ꧀ꦏꦺꦴꦤ꧀ꦏꦤꦶꦁ ꦏꦺꦴꦏꦥꦶꦤꦭꦶꦁꦠꦤ꧀ꦏꦺꦴꦏꦶꦥꦤꦶꦁ
ꦱꦶꦠꦶꦤ꧀ꦲꦶꦁ꧈ ꦏꦤ꧀ꦠꦶꦏꦶꦤꦶꦁꦲꦶꦁꦏꦶꦏ꧀ꦠꦶꦏꦺꦴꦠꦶꦥꦶꦏꦤꦶꦁ꧈
ꦝꦶꦥꦶꦤ꧀ꦏꦺꦴꦤꦶꦁꦏꦺꦴꦱꦶꦠꦶꦤ꧀ꦲꦶꦁꦏꦺꦴꦤꦶꦁ꧈ ꦥꦶꦭꦶꦁꦏꦺꦴꦏꦺꦴ
ꦏꦺꦴꦏꦺꦴꦠꦸꦤ꧀ꦏꦤꦶꦁꦏꦺꦴꦤꦸ꧉

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

GESPREK MET EEN KLEERMAKER EN EEN SCHOENMAKER.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

FRAGMENT VAN „DE GESCHIEDENIS VAN SOEPĔNA”.

Bl. 73, 9 r. v. b. — bl. 74, 5 r. v. o. Uitgave 1881.

Johannes Müller, Amsterdam.

INHOUD: DE ONTMOETING VAN NJI RATNA NINGSIH MET HAAR ZONEN.

[illegible]

[illegible]

C. 4250